Kodotulô'

Tartoh, 1925

Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused XI

Kodotulô'

Seto lugõmiku II osa

K/K 5(71) Ih, 1960

Fr. R. Kreutzwaldi nim.
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu

5E 12372

EA 18480

Tartoh, 1924

K.-Ü. „Postimehe“ trükk, Tartus 1924.

Leelo

Seto lauluimä' ja näide johustise' laulu'.

Kirotanu' A. O. Väisänen (Soomõ seto).

Setomaal om veidö' noid naistõrahvit, kiä mõista-ai' sukugi' vanno-muistsit laula. Inne ol'l nigu säädüs, et egaüts näio umah sajah esi' ütel' ette mõrsja ikmiisi. Selle nakas' imä uma tütrele jo', ku tä ol'l väikokõnõ, ku kasvi kasinakõnõ, sõnno ja näide ääli (viisi, hellü) oppama.

Tõõsõl om mõistus suurõõb ku tõõsõl. Olõ-õi' olnu' pallö noid, kel omma' pääh kõik ilo', mitmõ' „pikä' laulu'", saja- ja pidolaulu', kuulja ikmisõ' j. n. e. Noid, kiä „laota-ai' laula langa päält", kiä umah nulgah „anna-ai' kellegi' võitu", noid kutsutas kaasikõs ja näide iistütlemist kullõldas himoga' egah ilopaigah. Sääntse' lauligu' saava' rahva siäh „lauluimä" vai „suurõ sõnolise" ausa nime.

Inääbä suurdõ sõnoliste nime' omma' meil tiidmäldä', selle et olõ-õi' ajastaga-satagi', ku Seto laula naati üleskirotamma. Kolmõst suurõst Seto lauluraamatust om nätä', et 1869. ajastaga om esänd *G. Masing* sedä tüüd tennü' (lauljide nime' om tä maha jätnü'). Ajastaga 1872 om üleskirotanu' esänd *Viktor Stein,* sis esänd *Jakop Jagoman* (Räpinält) ajastagil 1874, 1875, 1876, 1877; ajastaga 1874 *Joosõp Hurt* ja 1874, 1876 ja 1877 esänd *Joh. Hurt*; hulga laula omma' paprõhõ pannu' esändä' *H. Prants* a. 1889 ja 1890, ni *J. Sandra* a. 1894 ja 1896. Ma' nimitä viil üleskirotajist nime': *Munk Arkadi, M. Evert, K. Fluss,*

P. Fr. Kõiv ja *J. O. Rüütli.* A' kõõ inääb pan'd umma aigu Seto leelo korjamise pääle kuulus maapoolõ miis, tarkustiädüse tohtri *Jakop Hurt,* kiä vast neli vuuri — 1877., 1884., 1886. ja 1903. a. käve Setomaad pite ja kõõ inääb laula üles kirot'. Pääle tä surma lasti viil kõik är' üteh kuuh trükki', miä täl hindäl ni tõisil ol'l korät. Nii sai maailma uurjile kätte kol' pakso leeloraamatut „Setukeste laulud".

Noist raamatist korja ma' siiä' noide lauluimmi nime', kiä omma' kõõ inääb üleskirotajile ette ülnü'. Petsere vallah omma' elänü' nuu' suurõ' sõnolise' (rist peräh, kedä ma' tiiä är' koolnu' ollõv): (Kropkova) Helbil: *Miko Ode* (Ode Kanniste); Matsurih: *Hedo* (†, M. Ode imä); Hilanil: *Hilana Taarka* (raamatuh Vasila Taarka); Kolovinnah: *Martina Irö;* Küllätüväh: *Kullõ* (†); Lasarevah: *Melähnüvä Hedo;* Vinnüskih: *Tara Tatjo* (†, raamatuh: Tatjana Kondratjeva); Obinitsah: *Miihkali Matrö* (†); Lobodka (Järvesuu) vallah, Värskah: *Avdotja* (†); Lobodkah: *Maarja* (†); Tonäh: *Palaga* (ammu Sibirähe lännü'); Võõpsoh: *Tanila Okse* (†, raamatuh: Okse Tanilovits); Puugnitsah: *Maarva, Oka* ja *Uste;* Järvepääh: *Ul'ka* (näio); ?: *Höödo naane*; Pankovitsa vallah: *Paatsi*; Miiksih: *Ogask*; Põrstõh: *Põrstõ Ogask*; Krantsovah: *Petra Taarka* (†, sündünü Seretsovah, raamatuh: Darja Petrovna); Teasteh: *Teaste Saava*; Tsillih: *Nasta*; Ugarevah: *Kati*; Vilöl: *Anni*; Porovinkah: *Ivani Anne* (raamatuh: Anna Ivanovna).

Näide eloluust olõ-õi' mul pallõ tiidä'. Inääbä' vast omma' olnu' „vaesõ' vapanaase', ohulidse' inemise'". Aitümma kõigilõ näile laula iist. Kiä omma' jo kalmõhe kaonu', puhaku' nä' rahuh! Kiä viil eläse', andku' Jummal noilõ pikkä ikä ja hüvvi päivi!

Siiä' kiroda ma' no' veidõ' Miko Odest, Martina Iröst, Hilana Taarkast ja viil ütest vahtsõst lauluimäst, Tonä külä *Anne Vabarnast*, selle et ma' olõ näidega' kokko saanu'

ja näide käest sääntsit laula üles kirotanu', minka' omma' näil tettü' ja minkil om mitmõl tähtsüst näide uma eloluu kottal.

Miko Ode (Ode Kanniste).

Miko Ode sündü Raakva nulgah, Matsuri küläh: tä om no' 67 a. vana. Esi' kõnõli tä mullõ umast elokõrrast ja käumisest sedä muudu:

„Mu imä ol'l Hedo, vana tütrik, elli esä man. Tä ol'l hüä laululinõ, käve mitmih sajoh vakanaases; kaasikõs võõda-ai', kiä olõ-õi' naane. Mu kodo olõ-õs rikas, selle sai ma' 12 a. iäl karüses Tsäältsevä küllä, sis Meldovva. Ku ma' kasvi suurõõbas, olli ma' näätskus Lindsil, Kolodavitsah ja Sukovitsah (Tsätski nulgah). Ütest ajastagast tulli ma' kodo, olli 25 ajastanõ; sis saiva' mullõ kosä'. Ma' lätsi mehele (Kropkova) Helbi küllä, koh no' elä. Tä ol'l läskmiis, elli sautarõh. Pereh ol'l suur, mehel ol'l kuus last; näidega' ol'l mul pallõ huult. Ma' õks läbi sai. Mehe puja' olli' laisa' ja joodigu'. Miis ol'l ka sääne kiusaja: puröh tul'l kodo; ma' sai tääga' kõkkõ. Ütesä ajastakka mi' elli üteh, miis kuuli sis är'. Mullõ tul'l viil kosilanõ, a' lää-äs ma' inäp mehele. Kats jäi mullõ umma last, tõõnõ, tütär, kuuli är', puja ma' anni karüsõs, esi' koi ma' võid ja kangast. Ku pujast kasvi täüs miis, võti ma' tälle naase Miku küläst. No' elä ma' üteh timä perrega'. Kõõ olõ ma' uma tüü läbi elänü'. No' jõudsõ viil tetä' võõralõ, sis saa hinele ka; ku naka-ai' joudma, Jummal tiid, mis sis saa. Paari ajastaga iist koi ma' viil kangast, a' silmä' omma' haigõ', seo kõkõ kurep hädä. Rinna' ka omma' jo' kümme ajastakka haigõ' olnu'.

Inääbä' laulu' opõ ma' uma imä käest. Ku mi' talvõ aol „tulli üles hommogul, varra inne valgõt", sis kedräti ja laulõti, pirdu küllält palotõdi. Hulgah olli' imä, unonaane, unotütär ja ma'. Mi' leelodi kõik muistitsõ' „pikä'

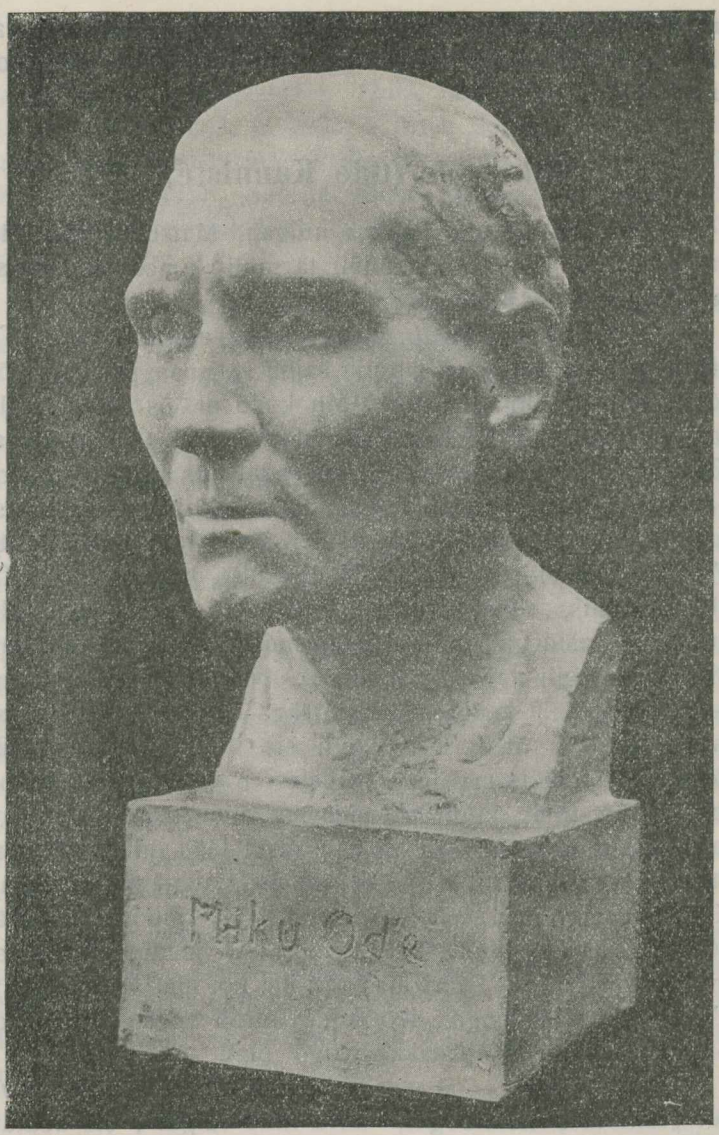

Savitanu' Alpo Sailo. (Setomaal 1922. a.).

Lauluimä Miko Ode.

laulu'", otsast otsa. Väega' kavvõh käve ma' podruskis, Toomasmäel, Võõpsoh, Podmotsah ja Sadserinnast saani':

Otsiti-ks sõsard sõnolist,
imelast laululist;
panõ-ks sõna' sõlõ ala,
litsu laja lehe ala,
võta-ks suuhu sõõdakust,
võta-ks kaala kaekist.

Mitu kõrda võidõldi laulaga' sajah ja kirmasõh. Ma' kül' tahtsõ kokko kittä', sis olli' kõik rahul. Vinne külli pite olõ-õi' ma' käunu', et kül' (hot') nä' omma' lähkoh. Koh ma' sääl kuna olõ, om kül' hädä. Ma' mõtlõ: armas maakiil, avida' minno!"

Nigu' seost om kuulda', olõ-õi' Ode viil Tartohki' käunu', koh mitmõ' „seto pido'" omma' peedü'. A' tuugiperäst om timä nimi jo' paarikümne ajastaga iist Hurda Jakopi tüü läbi Eestih ni Soomõh tiidä'. Õndsa esänd Hurt elli 1903 ajastaga suvõl paar kuud Petsereh ja kirot' Ode käest mitu sada laulu. Kokko ütel' tä 20.720 laulurita (seto muudu: „sõnna"). Kõõ pikeeb Ode trükit laul om 546 laulurialine „Uba ja herneh".

Peräst esändät Hurta käu-us kiäki' üleskirotaja Ode man pia katõkümne ajastaga aol. Mullõ ülti, et tä om jo' är' koolnu', selle saa-as ma' Helbi küllä. Sis tulli mi' ligi paari ajastaga iist, suvõl 1922, Obinitsa kerigu küllä. Meid ol'l kolm suumlaist: „savitaja" (nii om M. Ode nimetüs) Sailo, maalja Bengts ja ma', laulukirotaja. Preestri Raagil ol'l nii tiidä', et Ode viil eläs, ja üte vihmatsõ õdagu tõi tä Ode hobõsõga' Helbist mi mano. No' õkva sissama kuuli mi' ilosa teretämise laulu Ode suust. Sis naksi mi' tüühü, armast aigu viitmä. Vaihõl olli' sääl mitu päivä Martina Irö, Hilana Taarka ja viil Treiali Ode. Mi' elli koolimajah kui imä' ja puja'. Ode laul' massina (fonograafi) sisse, ütel' muistitsit saja ja muid seto peo ja „kalli ao" laula. Tõõsõ' mehe' tol aigu „saviti'" ja „maale'" Ote. Timäle ol'l no' kül' latsõlats ülnü': „Vanaimä, lasku-

ui' hinnäst savist tetä'". Muidugi' Ode esi' lubas' ja kõnõl' laulu muudu:

„Om õks näodu' näokõnõ, ilodu' saa ette viiä',
sadanu-ks silmäkese', näodu' herrile näüdädä'".

Nalä peräst ütel' tä seo tüü kottal: „Inne aigu meid tetäs kuuljas är'! Tekke' ilosit, viige' nuu'! Ma' olõ vana!" Ku Irö „savipää" sai valmis, nakas' Ode timä suust sõnno nõudma: „Ütle' no' sõnakõnõgi'!" Ku ma' käsi Odel laulma naada', ol'l timäl jäl' nali valmis: „Panõ' no' savipää' laulma. Mi pää' omma' ruttu tett, a' näide man om kolm päivä tüüd olnu'. Vast omma' ka targõõba'."

„Savitamise" ja üleskirotamise kottal tek'k Ode sääntse laulu, mink vaihõlõ ka Irö liit' mõnõ' sõna':

„Kuulkõ', suurõ' Soomõ herrä',
üle mere meelisäksa'!
Künnü teildä küsümähe,
nõsõ teildä nõudmahe:
Kiä teidä siiä' aije,
siiä' aije, siiä' sunnõ?
Agu' aije' ministri'
vai aije' valla valitsõja'?
Tulli' ti' umala meelelä,
umala targala päälä
vai teidä-ks papi' palssi'
vai kutsiva' köstri'?
Kui teidä papi' palssi',
kui köstri' siiä' kutsi',
papilõ saa pallõ tenno,
köstrilõ kümme aitümma.

Kuulkõ', suurõ' Soomõ herrä',
üle mere meelisäksä'!
Mäntsit' ti' tulli' tegemä?
Tulli' savist saamahe,
tulli' kivist kinnütämmä.

Sedä om meilä meeli haigõ,
meeli haigõ, süä rassõ:
üle teil mere minemine,
üle vii veerümine,
agu' mi pää-ks merde viskat,
savipää' vette saadat.

Künnü teildä küsümähe:
Kui-iks lääde' umma kodo,
lääde', marä', umma maija,
meile-ks kiri kirotagõ',
pallõ-ks papõrda tagasi,
kas ti' viska-as vette kivipäid!
Saava' kivi' sinnä' viiä',
saava' sinnä' savipää',
saa-ks meil meeli hüä,

meeli-ks hüä, keeli kerge.
Miä või võiva' tetä',
mäntsit tei' illa ilma pääl,
mäntsit tei' jutta maa pääl,
lasi kivist kinnütellä',
lasi savista saräda'.
Oo ulli' vaesõ' naase',
ulli' vaesõ' vapanaase'!
Olnu-ks mehe' meil alal,
kasa' olnu-ks katõ jala päälä,
lasknu-us kotost kohe minnä',
vällä veerdä' velisilt;
mi' olõ ohälda' hobõsõ',
olõ varsa' valimilda',
keerä ilma keeldmäldä',
tandsi umma tahtmist pite.
Kuulkõ', suurõ' Soomõ herrä',
üle mere meelisäksa'!
Seo ütle ni kõnõlõ:
ärä-ks meidä unõhtagu-ui',
jätku-ui' kohegi kurvaliisi,
tulõ aig, sõs arva,
tulõ tun'n, piä meeleh
uma märksa meelega',
uma targa pääga'!

(Ülestkirotajalõ:)

Sinno paino pallõmma:
heidä hellile sõnõlõ:
tark õks om sino pää,
olt õks sa' koolih opitõdu'?
käunu' kiräkambrõh;
ulli', laula-ks mi' umast pääst,
rumalist mõttist.
Sinno painu pallõma:
saa-ai' vast laulu sal'dust pite,
saa-ai' kuku kullõldut pite,
anna' meile andist,
panõ' pallõ uskuvastõ!
Ärä' ütle' tõista värki,
kabo, katsildõ' kõnõlõ':
olõsi' seo ette tiidnü',
kabo, ette ma' kavanu',
meidä naatas savist saama,
naatas kivist kinnütämmä,
ärä' käknü', käokõnõ,
kohe-ks paenu', pardsikõnõ.
Mi-ks tiiä-äi', naisekõsõ',
linnu' linikpääkese',
ti' viit õks nätä' mi näo',
viit õks palgõ' pallõ maad.

(Irö:)

Ega', tuvi, siiä' tulnu-us,
ega', kägo, siiä' käunu-us,
mullõ perrä tulti hobõsõga',
ravvatsite ratastõga',
tinatside telgiga',
mullõ herrä' perrä tulli',
kaubamehe' perrä kaldu'.
Ilodu' sai külä inemisil,
kago halv külä kabõhisil;
olõ vaenõ vapanaane,
ohuline inemine,
ohulist ti' unõhta-as,
kahölist ti' kaota-as,
Selle unõhta-as ohulitsi,
kaholitsi kaota-as:
tuu ol'l aig ammunõ,

olli tun'n toonanõ,
kuna naase' laulu lauli',
pallö panni' paprõhõ,
kinä' laulu' kirä pääle,
saiva' mano mi kiräle,
pallö rahvast raamatulõ.

(O de:)

Siiä' keeri kirjä pite,
pardsi' tulli' papõrt pite,
miä Hurdalõ kirodi,
köstõrilõ avvustõlli.

Kuulkõ', suurõ' Soomõ
herrä',
üle mere meelisäksa'!
Mõista-as meelelä mõtõlda',
tiiä-äs hellä hingekene,
juusk õks raamat rahvast pite,
kinä' kirä' kerkut pite.

Kui papi perrä tulli,
tul'l köstri paja ala,
lasõ-õs ma' papil pallõlda',
lasõ-õs köstril kummardõlla'.

Kuulkõ', suurõ' Soomõ
herrä'!
Ti' võtkõ' pallö palka,
pallö palka, liiga rahha!
Ti'ka-ks näet pallö vaiva,
pallö vaiva, pallö huult,
pallö vaiva papõrdõga',
peräst peropulgaga'.
Ärä kae meelestänni:
ilma pite teil käumine,
valda pite valamine,
kolka pite käut kullõldõh,
tahat õks ilma tarkuisi,
kaet ilma kavaluisi."

Miko Ode om kül' iloline inemine, a' tuuh om kah tõtt, miä tä uma elo kottal leelo muudu ütel':

„Suu õks lauli, süä iki,
keeli lauli, meeli iki."

Ku mi' naksi' jumalaga' jätmä — man olli' kah Irö ja Taarka — küssi ma': „Kohe jäävä' Ode laulu'?" Tä an'd vastusõ: „Mul tütärd olõ-õi'; kas ma' lää küllä noid lugõma!" Taarka jäl' ütel': „Mu laulu' jäävä' vanna katusõhõ, kohe ma' köüdä laulu' rätiga'. Ilo' inäp ilma saa-ai', päiv pääle paista-ai'." Noide sõnno läbi tek'k Irö Taarkalõ nalja: „Sa' laulu' ärki' määtät, ku katusõhõ panõt!"

Seo jutuajamine lõppi Ode iloside sõnnoga':

„Lasõ' laulu' rahvast pite,
lasõ' ilo' ilma pite,
taha-ai' matta' maa sisse,
taha-ai' litsu' liivakohe."

Meil tul'l lauluimmiga' jutt ka tuust, et ütskõrd „tulõ surm suu mano, katsk kaala ümbrele.“ Ma' küssi, kas nä' tahtva' tõõnõ tõõsõ kõrval lebädä'. Taarka taht kül', tä ütel': „Sis nakamõ havvah tõõnõ tõõsõ man käuma.“ A' Ode taha-as, tä ütel' Taarkalõ vasta: „Ma' lää Tailovva, sa' Obinitsa.“ Iröl jäl' om asõ Petseri matusõh uma mehe kõrval.

Nuu' jutu' olli' poolõst nalä'. A ku mi' perämäst kõrda jäti tervest Odega', kõnõl' tä mullõ: „Ku ma' är' koolõ, minno tulõ-õi' kiäki' ot'sma. Saada' sa' raudrist, väikenegi'.“

Ma' ütli vasta, et nuu', kiä himoga' lugõva' ja uur'va' timä laula raamatust, saatva' vast kõvõõba, kividse risti Ode kääpäle. Lauluimä kitä-äs hinnäst, a' ütel': „Kivine rist saa väega' kallis.“

Ol'l hüä, et Ode elli viil Petseri laulupeoni'. Tä sai sis avvu, midä tä või-is meelehki' mõtõlda'. Ka rahalist tukõ nakas' tälle peräst poolõ tulõma.

Tuud, miä Miko Ode om Seto ja kõgõlõ Eesti rahvalõ andnu', jovva-ai' rahaga' massa'. Ütsindä' timä vaesõ vapanaase laulu läbi võiva' seto' maailma rahvile uhkõlt üldä':

„Umast suust sorahõllõ,
umast keelest keerähtelle.“

Martina Irö (Irö Luik).

Martina Irö om, nigu Miko Ode, 67 a. vana. Tä om sündünü' Kundrusõ küläh. „Mu esä ol'l Tanõ, imä Matrõ,“ kõnõl' Irö mullõ. „Pallõ mälehtä-äi' ma' immä; ma' olli väikene, ku tä är' kuuli. Tä tul'l mullõ kõõ karä man miilde. Selle ma' „kuna lauli laulusõnno, kuna iki ikusõnno“. Meid ol'l neli sõsard. Tõisist saa-as laululiisi. Ma' olli sääne terräv, mullõ jäivä' sõna' päähä, ku ma' üte kõrra kuuli. Muistitsõ' „pikä laulu'“ opõ ma' lellänaase

Savitanu' Alpo Sailo. (Setomaal 1922. a.).

Lauluimä Martina Irö.

käest. Ma' ütli tälle, ku ol'l kuna aigu: „No lellänaane, naka' no' jäl' laulma!“ Tõõnõ kõrd nakas' jäl' lellänaane nõudma: „No, Irö, ütle' sa' iist, sul lätt laul kõrda!“ Mi' istõ mitu talvõ üüd üleväh keträmise man ja lauli hulgahna'. Mis ma' kuuli, tuu ma' mõtli jäl' läbi. Lauluhulka aeti minno 16 ajastaga iäl. Ku tul'l kirmas, ma' märge, mis sääl laulda'. Ma' väega' pelksi, et ku segi lätt, sis saa häbü. Mi sugu ol'l suur, selle kutsuti minno sagõhõhõ vaka perrä. Nuu' saja' massa-ai' midägi', ku olõ-õi' sõnaliisi. Mi' olli' Odega' üteh mitmõh ilopaigah, selle läävä' meil ütlemise' kokko:

„Äälest olõ mi' üte ime latsõ',
sõnost üte' sõsaridsõ'“.

Mi' kunagi' tüllü tüki-is. „Ütle' sa' inne“, kõnõli tõõnõ tõõsõlõ. Meil olli' meeleh sõna':

„Ärä naarku-ui' tõõnõ tõist,
tõõnõ tõõsõ rõivit.“

Kolovinna küllä Martina naasõs tulli ma' 18 a. iäl. Kuus poiga, kolm tütärd om mul olnu'. No' om miis är' koolnu', vanõp poig sai surma suurõh Vinne sõah. Tä tegi mullõ, inne ku är' läts, leivälapjo. Ega kõrd, ku ma' naka leibä küdsämä, tulõ mul hallõ miil ja ma' mõtlõ: Seo lapjokõnõ kullä pujakõsõ tett.“

Väega' hallõ' omma' Irö ikusõna', miä tä mullõ laul' uma puja sõtta jäämise kottal:

„Pujakõnõ-ks, mu kuku pujakõnõ,
Pujakõnõ-ks, mu meelimaräkõnõ!
Mille jäti sa' ime ikmahe?
Mille jäti sa' kandja kahitsemma?
Kui sinno ma' hoiji väikost,
kanasõsta ma' sinno kasvatõlli,
sinno-ks viil sõtta kasvata-as,
Vinnemaalõ ma' sinno vintõllõ-õs,
sinno hoiji ma' hoolõpidäjäst,
kõrrakandjast ma' sinno kasvatõlli.

Edo jäie ma' ilma, imekene,
kahöline jäi, kandjakõnõ.
Tuu om mul ikk edimäne,
silmä ommõ mul vesi
viirmäne:
mullõ jätä-äs sa' kääbäst,
kohe kävvu',
liivakut jää-äs, kohe liitä'.
Kui, ime, jo' kodo tiiääsi',
kandjakõnõ-ks, kodo kavat-
sõõsi',
kas sa' olõt õks viih, virvekene,
suuh olõt, mu suur latsõkõnõ,
vai jäie sa' maise maa pääle,
vai jäie sa', pardsi, palo pääle.
Kui jäie sa' vette, virvekene,
kui jäie sa' oija, osäkõnõ,
kui vii ma' viirde veerääsi',
oja viil ma' viirde oijuusi',
sinnä' lääsi' ma', ime, ikmahe,
sinnä' lääsi' ma', kandja,
kahitsemma;
kui olt sa' suuh, suur poig,
kanstikuh kui olõt, kallis lats,
sumssiisi'ma'suurõ suu viirde,
kandja, lääsi' kanstikku,
sinnä'lääsi' ma' sinno ikmahe,
sinnä' lääsi', kandja, kahit-
semma.
Seo teije' jo' kuninga' ku-
rästõ,
esändä' jo' teije' ilotohe:
vaivalõ vei' vanõba latsõ,
esändä' vei' latsõ edimätse,
pikä veivä' nä' hoolõ är'
pidäjä,
kõva veivä' nä' kõrra är'
kandja".

Irö nigu Ode nimi sai tuntus Setomaast kavvõmballõ Hurda tüü läbi. Hurt kirot' Irö käest 10.800 laulurita ja näide siäh om kõõsugutsit laula, pallõ kah kuulja ikmiisi. Irö käve sis — 1903. a. suvõl — mitu nädälit Petsereh, lats üteh. „Miis lubas' küll, a' ma' massi — ol'l põimu aig — tüümehe iist palga, sis saa-as pereh sõimada'. Pallõ jäi Hurdal kirotamada'. Peräst poolõ olõ-õi' kiäki' kirotanu'," kõnõli Irö.

Suvõl 1922 ol'l Irö kolm, neli päivä Obinitsah tõistõ lauluimmiga' üteh kuuh. Sis tä laul' fonograafi massina sisse (loe iistpuult timä laula), pääle tuu viil maaliti timmä Odega' üteh ja timä näko „savitõdi". Ku Ode kaes Irö savikuio — ta olõ-õs viil valmis — ütel' tä laulu muudu:

„Mi' timmä tunnõ-õi' tutvast,
arva-ai' armast.

Üle saada-ks mi' mere minemä,
üle lainõ laskmahe."

Irö esi' jäl' kõnõli: „Ku ma' olõsi' inne tiidnü', olnu' ma' kol' nädälit söömäldä'. Ta pilt om väega' paks. Ilodu' kah om ta palja pääga'. Vaja olõsi' panda' linik, päävüükene pääle." Irö omgi' viil tubli, „paks" naistõrahvas. Selle ma' usu, et Ode an'd savitajalõ õigust, ku tä Irö kujo kottal ütel': „Määne olt, sääne saat."

Hilana Taarka.

Hilana Taarka kodokülä om Hilanamägi (Mokorluka nulgah), Võro maakonna piiri lähkoh. Seo lauluimä om no' 75 a. vana. Umast elokõrrast kõnõli Taarka: „Mu imä nimi ol'l Oka. 16. a. iäl võeti tälle miis Härmä küläst, Mat's. Imä ol'l illos ineminõ, esä jäl' säntse näoga' nigu' ma', must. Mi' olli kül' rikkast jaost, a' esäst sai joodik. Tä nakas' maad müümä; no' olõ-õi' mu velel inäp kui üte hinge maa. Neläst latsõst olõ ma' kõõ vanõp. Ku ma' olli 13 ajastanõ, naksi ma' jo' imäga' kivi man tüühü. Imä ütel' sis iist mitmit laula — „Jahva', jahva' kivikeist, j. t. — ma' jäl' ütli „killõt". Imä ol'l kõva ineminõ: kolm mõõtu võt't kardohkit sälgä. Suur laululinõ tä ol'l kah; timä man käve üleskirotajit. Mitmõh sajah ol'l tä kaasikõs, ma' olli kõõ üteh. No' om aigu imä kuulmisõst 25 ajastakka; esä katõti kalmõhe jo' 50 ajastaga iist. — Mehele saa-as ma'. Mul ol'l kül' hüä kosilanõ naabrikülä, a' timä sugu anna-as võtta', selle et veljo ol'l kolm ja maad veidö'. Viil 50 a. iäl sai ma' latsõ. Tuud imeh't preestri: „Kõvva jako naistõrahvas!"

Uma kosilasõ ja latsõ saamise läbi leelot' Taarka:

— — — — — — — — — nakas' pereh pilkamma.
„Tahtsõ pettä', tahtsõvõtta', Kiti-ks tä umala keelelä,
naksi' vele' vihkamma, mõtli-ks umala meelelä:

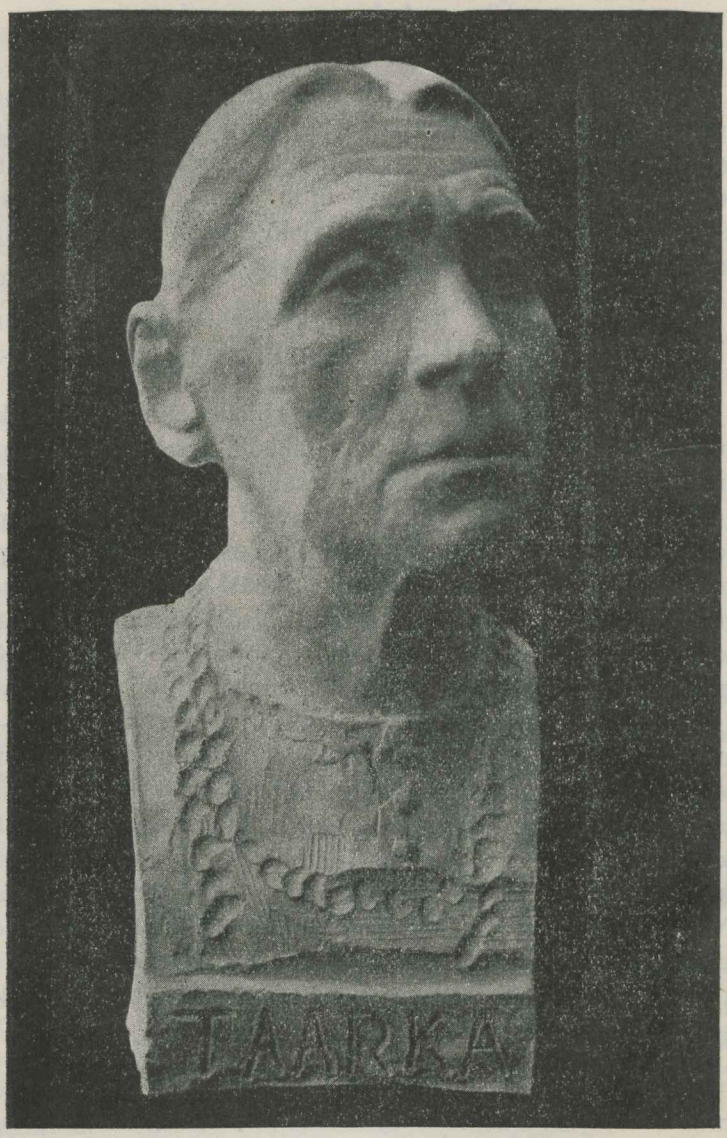

Savitanu' Alpo Sailo. (Setomaal 1922. a.).

Lauluimä Hilana Taarka.

„Kui-ks lasta-ai' kosjolõ,
sis ma' jää iäst ilma."
Sai-ks üskä üsäline,
kässi pääle käsiline,
ma-iks iki ilmatohe,
kado väega' kahitsõlli,
häpü tei hüäle hõimulõ,
tikõ tii käujile.
Pei ma-ks last peo pääl,
kanni katõ käe pääl,
prisk sai-iks peo pääl,
kallis katõ käe pääl."

— — — — — — — — —

Uma elo läbi tetüh leeloh kõnõlõs Taarka edesi:

— — — — — — — — —

„Ol'l meil maja matal,
ilodu-ks elämine,
olõ-õs meil karja kasumah,
olõ-õs viljä vinnümäh,
olõ-õs meil põldu, midä
põima',
olõ-õs rüki, midä rühki',
jäi-iks küüdsil kündmä,
pässäl pääd ravitsõmma,
külä-ks võti künnümaa',
vald ragi mi varigu',
läts meil õigus hindä mant,
läts säädüs sälä taadõ."

— — — — — — — — —

Taarkal om kõgõst kats last, tütär ja poig. Et tä kül' om olnu' vaenõ, siski' tä näid

„nakas' kulla koolitamma,
kirätarrõ kihotamma."

No' omma' mõlõõba' Võrol. Tõõsõ ja tõõsõ kottal e elotas Taarka:

„opis tõõsõ usu perrä,
murd tõõsõ muu perrä."

Taarka om jo' mitu ajastakka umah sautarõh elänü', tsiakõnõ om täl mõnikõrd elosõbõr olnu'. Säält tä tege uma' laulusõidu', ku kohe kutsutas sõnolises.

Taarka esi' mälehtä-äi', kiä kõik omma' timä käest laula üleskirotanu'; vast inääb om kirotanu' *H. Prants* (1889. a.), nigu raamatust „Setukeste laulud" om nätä'. Ma' olõ käunu' Hilanil neli vuuri (suvõl 1913., 1914., 1921. ja 1922. a.) ja olõ sis massinahe võtnu' ja kirotanu'

„ääli“ (viisi) ja kõiksugumaidsi „johuslaula“. Näid om no' Tartoh Eesti Kirändüse Seltsih ja Soomõh Kalevala-seltsih, ja ma' olõ näide üle kah ütte Soomõ aolehte ja Kalevalaseltsi raamatuhe kirotanu'.

Olõ-õi' Taarkal meeleh inäp nii pallö muistsit „pikki laula“ kui Odel ja Iröl. A' „sõimamise“ man „anna-ai' tä kellegi' võitu“; timä avvustamise' omma' kah hüä'. Uma naabri *Karaski Toomka*ga', kiä om väega' mõistlik sõnoline, om Taarka kol' vuuri lauluh võidõlnu', tõõnõ tõist höste nalä peräst sõimanu'. „Kül' ti' sääl kaet, et mu sõna' omma ette“, ütel' Taarka. Ku tä minno kõõ ol'l avvustanu', naksi ma' pallõma, et tä sõimasi' kah. Höste an'd sis Taarka mullõ „lõimulõigahustõga'“ sälgä:

„Külä naase', noorõkõsõ'!
Tekke nalja, külä naase',
saatkõ' rissu küläst vällä!
Ega' mi' pelgä-äi' pindsakita,
ega' mi' hooli-ii' hundsakita!
Säläh tal olli' säksa särgi',
pääh õks pälgüvä' kübärä',
neo' kolgast korädu',
veerest kokko veerätedü';
aet ol'l säläh tabapuu',
kõik huunõ' hinnega',
sõnajala' sõõrukesvä',
pilliruu' pikä' rüä',
tal om vesi vilä' võtnu',
päivä orasõ' pälgänü'.
Tulli' sa' mustalõ mullalõ,
sedä maada marsimahe.
Omma' sul suuh suurõ' sõbra',
arol arma' omadsõ',
ega talvõ esi' tarõ,
ega kuu kortinna',
suvõl olli' palja platsi pääl,
talvõl elli' tõõsõ tarõh.

Ega' sa' hoia-ai' hobõsit,
kae-ei' kaarasüüjit:
hul'ksel olõ-õi' hobõsit,
ilmakõndjal kõrbiruuna.

Sullõ anna-ai' mi' hüvvä näiot,
sullõ anna-ai' kallist kapo:
olõ-õi' sul koto, kohe viiä',
olõ-õi' aita, kohe aia',
tõist tarrõ, kohe taata'.

Kuulõ', hüä liina hulgus,
kõrralinõ ilma kõndja!
Agu' sa' veidö' är' vihasi',
pardsi-vellö, meil pahasi',
sinno aijõ-ks sõimõlõmma,
aijõ rinda riidõlõmma,
kaki sul kaalast kaalaräti,
kulda püksi, hõpõnüpsi'.

(Karaski Toomka, ütte puhku):

„Nakat kodo minemähe,
vellö, kodo veerümähe,
viirgu-ui' vilätiid,
kaalku-ui' karätiid,
mine' suurda sooda pite,
paha pikkä pallo pite,
jätä' suuhu suur süä,
jätä' pallo paha meeli,
mine' rõõmsa teedä pite,
sõna võrgas võõrasillõ.

Sedä pangu-ui' pallöst,
virve, är' vihaku-ui',
olli' mi naase' nalälidsõ',
inäp muida ilolidsõ',
anna-ai' võitu Võroni,
panõ-õi' piiri Pihkõvani'!"

Neo' olõ-õi' „asudsõ' sõna', lõigahusõ' lõhmusidsõ'". Siski' naka-ai' Taarka hüäl meelel sõimama, hot' tä ütel': „Ma' mõista hauku' kah, kui sa' tahat". Inäp himostas timä „avvustamist". Nii laul' tä (suvõl 1922) Obinitsah olõmise aol:

„Saijõ' ulli laulõmahe,
kehvä keeltä pessemähe!
Tulli' kavvõst kaubamehe',
üle mere meelisäksa',
tulli-ks pühhä Petserehe,
ausahe alõvahe,
sääl omma' Marija' maanu',
pühä' risti' ringutannu';
tulli' kirjä kirotamma,
kirä-asjo avaldamma.

Kuulõ', kullä herräkene,
mi meelimaräkõnõ!
Tulõ sul aig ärä' minnä',
tulõ kohus kodo minnä',
läät sa' hillä Helsingehe,
suurdõ Soomõ pääliina;
läät tuu hobõsõga',
miä kaarol olõ-õi' kasvatõt,
olõ-õi' viläga' hoiõt,
tuu om tossuga' toidõt,
hüdsil üleväh peedü':
maa õks müräs', taivas töräs',
udsu leije kõik orasõ',
savvu leije saarõ rüä',
kiiru leije keeru kesvä'!
Tahat minnä' Tallinnahe,
Eesti liina ilosahe,
säält lasõt laivaga',
liigut mere veere pääle;
miil om haigõ mere päälä,
süä lahkõs laiva päälä;
käeh sul saisi tiikiri,
peoh saisi tiipelet.

Tulõva' korgõ' kumardamma,
kaubamehe' kaapo kergütämmä,
kõik kündü' küsümähe,
kõik nõssi' nõudõmahe:
„Koh sa' olli' hulga aigu,
olli' kavva kaotsih?"

„Vellö, olli Obinitsah,
kirämeeste keskehnä,
koolimeeste kotalla.“
Sinno papi pallõligi',
sullõ preestri perrä käve,
sedä esi' selgest näije,
sedä tõtõst tõistõlõ.

Kulla olõt höste koolitõdu',
ülikoolih ülihöste,
kõik kiräga' kõnõlõt,
papõrõsta pajatõlõt;
ul'l, laula umasta päästä,
rumalist õks mõttist.“

„Kuis no' mul nii pallö laula suust om vällä tulnu'!?“ imeh't Taarka pääle timä sõnno lugõmist. Õigus kül', et Taarkalt omma' inääbä' johuslaulu' kirotõt, et no'kül' nä' olõ-õi' pikä'. Kõõ suurõp au ol'l seol lauluimäl, ku tä suurõl laulupeol Helsingeh (jaanipäävä aigu 1921) ütel' iist kenni avvustamise sõnno Soomõ presidendile (kunigalõ). Petsere laulupeol jäl' tä kan'd ette teretüsleelo, miä om är' trükit „Seto lugõmiku“ I osah. Inääbä' Taarka laulõdu' kitmise' ja sõimamise' omma' siski' kirotamada' jäänü', kõik nuu', miä tä Seto ja Eesti poolõl sajoh ja viil uma külälistele üle 50 ajastaga ao om leelotanu'.

„Külä minno ütles kümmend muudu, külä vele' viit muudu“, laul' Taarka hindä elost. „Mi rahvas om kadõ ni kavval“, kõnõl' tä. Mõnõ' kül' pahanõsõ' Taarka pääle, et tä kitt hinnäst. A' tõtõlikul meelel om tä mullõ ülnü': „Olõ-õi' mul vaja muud avvu kui kerigu kirvõs ja liiva lapjo.“ Tuust saat kah aro, et tä taht rahha austamise iist; võt laulmine om timä amõt. Ku tälle palka andas, küsü-üi' tä inäp; tä mälehtäs vanna tarkuist: „Kingitüle hõbõsõlõ suuhtõ kaia-ai'.“

Kiä kaes edimäist kõrda Taarkat, usus vast, et täl om kõva süa. Om õigus, et tä naka-ai' kuulja ikmiisi laulma. A' ku saat timägä' hüäs sõbras, löüdüs ka Taarkal halõhõt miilt. Jumalaga' jätmise tunnil mõtõl' tä, et vast kuna tulõ kalmõhe minek:

„Lasõ-õi' kuul kulätõlla',
lasõ-õi' liiva leelotõlla'.“

Ku ma' lahko pärämäist kõrda Taarkaga' suvõl' 1922, sis kõõ juus'k silmävesi, kui tä ütel' ette noid halõhit laulusõnno:

„Jummal tiid õks tõõsõl kõrral,
armas tõõsõl aas'tagal,
ehk om mul säläh surnusärk,
ehk om säläh havvahamõ';
tahasi' ma' su'ka' kõnõlda',
ummõ asjo avandõlla',
ehk sa' kuulõ-õi' mino hellü,
olõ-õi' mul päät päivä nätä',
hiust' tuulõ helötõlla',
rist om rassõ rindu pääl,
kääbäs suuri käe pääl,
lasõ-õi' kääbäs kätt anda',
lasõ-õi' risti ringutõlla'.
Ehk sa' tulõt tõõsõl kõrral,
tulõt jälki' Jaanipääväl,
jovva-ai' Toonih tunnistõlla'
maranah mano saia',
Toonih om moroturbikõnõ,
Manna laidõ' lastadsõ':
sullõ ütle-ei' ütte sõnna,
ei kosta' kattõ-kolmõ,
räägi-ii' inäp rätirahha,
keerä-äi' inäp kingitüist,
havvah naka-ai' armu ajama,
liivah olõ-õi' leibä vaja.
Käugõ' tuuhu kääpähe,
liitkõ' tuuhu liivakohe,
kohe olõ, mari, maalõ viid,
linnu, olõ liiva liidet."

Anne Vabarn.

Anne Vabarn, „Jako naane", eläs ranna veereh, Tonä küläh. Tä om sündünü' Võporsovah ja om no' 49 ajastanõ. Anne kõnõli mullõ umma elokõrda nii: „Mu imä kuuli är', ku ma' olli säitsme ajastanõ. Mälehtä-äi', kas tä ol'l laululine; mu tsõdsõ, haigõ jalaga' tütrik, kül' ol'l; mullõ jäi timä lastõ-laulukõisi miilte, vast ka mõnõ' pikä' laulu'. Mu kats sõsard omma' ka sõnolise'. Noorõst olli ma' illos ja mu kodo ol'l rikast jako. Mul käve' katsa' kosä'; käunu' vast viil inääbä', a' mullõ ol'l saanu' vika veidökõsõ: ku ma' olli lat'skõnõ, lei hobõnõ kabjaga' mu nõna pääle. (Seo viil seo pildi päälgi' nätä', ku sa' viit kaia'). Taha-as ma' minnä' Tonä küllä kosilasõlõ. Ma' sallõ uhkit. Mis mul tetä'? Esä an'd, ja ma' esi'

näi timmä inne unõh vasta Jaanipäivä. Ma' olli sis 18 ajastanõ. Väega' iki ma' saja aigu. Hallõ ol'l, ku ma' käve sugulaisi saaja kutsmah ja naase' mullõ lauli': „Kotoh võinu' viil olla' kuus suvvõ, viis suvvõ velisih.“ — No'

Ülesvõtnu' A. O. Väisänen. (Setomaal 1923. a.).

Lauluimä Anne Vabarn.

olõ-õi' paha miil. Miis om hüä, kangõ tüühü; elä nigu' innegi', tii-ei' kurja kellegi'. Ütesä kõrda olõ ma' Riiah käunu'. Tuu om naistõ sõna ja tähendäs, et ma' olõ saanu' ütesä last.“ —

Ku ma' (laulukirotaja) suvõl 1923 tulli Tonä küllä ja tõi tervüisi Tal'na suurõlt laulupeolt, koh ol'l üle kümne tuhanda lauligu ütehkuuh, sis olli ma' leelotuisi nii viländ kuulnu', et ma' tahtsõ innemuistsit asjo üleskirotada', noid, miä omma' „arsti" vai „sobija" saladusõ'. Ma' olli kül' Treiali Odega' — tuu om üle 800 latsõ paaba — noist kõnõlnu' üte ajastaga iist Obinitsah, ja no' himosti kuulda', kas om Petsere ja Järvesuu poolõh ütelidse' vanausu' ja viie'. Võt laulu sõnoh üldäs: „tõõnõ viir, tõõnõ viis, tõõnõ kolk, tõõnõ kumu." Lövvä-äs ma' edimält Tonäh kedägi' arsti nimelist. Peräst poolõ ma' näi, et Annel omma' ka nuu' jutu' selge'. Ma' kirodi timä käest asjo ja küsümiisi, miä omma' kirämehile väega' tähtsä'. Anne lupa-as noist kõnõlda', selle olõ ma' vaiki; tä ütel': „Süä haigõ seo tüü pääle, Jummal hoia'! Ta tüüga' võit hindä är' tappa'l"

Tiiä-äs ma', et Anne, ütsä latsõ imä, om ka' lauluimä. Sääl ranna poolõh om harvakult kirämehi käunu'. Ma' olli kül' keväjä 1914 (inne suurt sõta) ja kõnne Seto külli pite laulumassinaga'; kirodi sis „noodiga'" ja võti fonografi sisse laulu „ääli". Anne sõsarõ-mehe Vasila käest sai ma' hüvvi vanno kandlõ mängutükkä. Anne laul' sis ka naistõ hulgah „toro" sisse. Tuud aigu mäleh't tä sõnnoga':

„Ku' olli' sa' siih inne sõta,
virve, inne verevalangut,
olli' sa', vellõ, noorõkõnõ,
kurõmarä kullakõnõ.
Siiä-ks sa' toroga' tulli',
kalli kramahvooraga',
lauli mi', tuvi', toro sisse,
kalli kramahvoora sisse,
sis olli ma' kinä kiuhkumahe,
veereh villu laskõmahe."

Anne „kiuhkumise'" tulli' kül' toro sisse, a' näide läbi saa-as tä muidugi' kuulsas. Eestini' ja Soomõni' tä võt't tutva lauluimä nime viil minevä ajastaga (1923). Ma' või-õi' üldä', et ma' olõsi' Anne „löüdnü'". Tä esi' sun'dõ minno kirotamma laulusõnno. Mille? Selle, et tä kah ol'l olnu'

„pidol Petsereh, alõvah asätamah“, ja tõõsõ' lauluimä“. Ode, Irö ja Taarka, sai' sääl suurt kitüst, pääle viil viistuhat marka egaüts! Annel lasta-as sukugi' laulda'. Tuud kaihho kaivas' tä mullõ laulu muudu:

„Kagoh õks mul om süä haigõ,
süä-ks haigõ, meeli paha,
lää-äi' mul meelest maatõh,
lää-äi' süvveh süämest:
olli-ks ma' latsi laululinõ,
ime-ks-kana ilolinõ,
sääl ma' tahtsõ laulu laulda',
tahtsõ kulla kulätõlla':
hot' ma' mõista-ai' kirvõ kirjä,
tunnõ-õi' ravva raamatut,
sõna' olli' mul sõglaga' üsäh,
laulu' olli' mul langaga' kaalah,
naanu' ma' sõglast sõiratamma,
maalõ laskma langa päält.
Ega' mul lasta-as, latsõl, laulda',
inemisel õks ilotõlla',
es'ki' olli' latsõ' laululisõ',
olli' naase' nalälisõ';
kül' õks ma' kuuknu' kunigilõ,
mina-ks laulnu' ministrilõ,
kül' õks sis kuniga' kullõlnu',
agu' minno herrä' himostanu'.“

Neo' sõna' omma' pikäst leelost, — siih om 129 laulurita („sõnna“), — miä om Annel tett I Petsere laulupeo kottal (1922), koh laulji t „kül' saijõ mitu sata“. Setokõsõ' sääl

„tuuhtõ lätsi' kodo korgõhõ,
elämiste-ks ilosahe,
koh iks olli taivas tarõh,
ilma ilo põrmandul.“

Ma' jätä viil tõõsõs kõrras inääbä' noist mälehtüse sõnost ja võta siiä' perämädse':

„Kui saijõ' sis laulu' laulõtus,
kui saijõ sis pido peetüs,
tugõsi-ks herr tooli pääle,
imänd õks kõrvalõ istõ,
kõik olli' pakih täl paprõ',
virve olli viiesaalitsõ',
kõõ-ks tä meile naardõh an'd,
viisi-ks-sata veerätelli.
Sis ma', naane, naaraskõlli,
mustakulmu, muhaskõlli,
veri mul tulli, tõõnõ lätsi,

kolmas mul vaiju varbihe,
nii saijõ mul hüä meelekene,
saijõ kerge keelekene.
Kui-ks ma' lätsi kulla kodo,
kui-ks ma' touksi Tonä küllä,
(olõ ma' naane ranna veerest,
kabõhinõ-ks kalarannast),
kui tulli-ks pühänespäiv,
sis ma' keere kerkohe,
sis ma' astõ alõvahe,
viisi-ks sata veerätelli,
künnüdi ma' künnelde pääle,
mahudi-ks Marija mano,
kotalõ-ks ma' jalga kumardi,
marä-ks, maalõ painutõlli:
'Tälle-ks kuu kuhja loogu',
tälle päiv pääle pangu',
ago angu' asõmõlõ!'"

Anne mõist kah pikki laula höste. Tä ütel' 439-laulurialise „Mere laulu" — nigu' tä nimetäs — (siih vellõ hukkas hobõsõ ja sis timä sõsarõllõ tulõva' mitmõ' kosä', peräkõrd tä lätt tähele); edesi laul' Anne 262-rialise leelo „Ilmatütrest", 271 rita „Näio ja naase elost", ja hulga „lastõ laulukõisi". Pääle tuud naas' ta ütlemä „Koolu laulu", ja tuuga' sai pallõ tüüd. Edimält tä mõtõl' laulda' nii, et sõnoline näio, kedä tütrikka man käuja' noorõ' mehe' kiusasõ', taht, et hinele koolust kosä' tulõsi' ja tä lääsi' näile. — A' Anne tütär ol'l ülnü': „Laulgu-ui', mamakõnõ, säksalõ koolu laulu; vast timä tuud taha-ai'!" No' püür'd Anne laulukõrra nii minemä, et näio ütel pühäpääväl karä saatmise man saa kokko noorõ mehega', kiä sallõ timmä laulu peräst. Poiss lätt kosäviinoga' näio kodo, peetäs kihlätsi', sis saja', vakapäävä', hõimupäävä' ja peräpütü', nigu' viilgi' mitmõh paigah pruugis om. Seost „koolu laulust" tulli' sis „suurõ' saja'"; siih om kokko 5.580 laulurita, terveh raamatukõnõ. Anne olõsi' kül' inääb noid sajalaula mõistnu', a' mi' jäti maha mõnõ' ütesugumadsõ' mõrsja ikmisõ' ja kaasitamisõ', ja võti' kõõ pareeba' sõna' päält.

Ma' lõika siiä' üte palakõsõ „suurist sajost" lugõjilõ kuulda', mis Anne leelotas mõrsja hõimu ja tõistõ pidoliste aoviitmises inne sajarahva tulõkut:

Kõõ-ks sis lauli' külä näio',
naase-ks ütteh nalätivva':
„Näio-ks-kõnõ noorõkõnõ,
oo-ks meil kallis kabokõnõ!
Umil kae-ks sa' silmil selgillä,
silmä- kae-ks sa' -kolmal korgilla,
kas ommõ-ks sul kuuh kutsutavva',
kas ommõ-ks sul hõimu' hõõlah.
Kulla saa-as sa' esi kutsumahe,
armas minnä' õnna andmahe,
kulla käve-ks ese kutsmah,
vellokõnõ-ks kül' perrä veere.

Mille olt õks sa' liia ikulinõ,
virve, olt õks sa' silmäviiline?
Üle olõ-õi' sul miilte minemine,
sal'dus'e saamine,
näio, läät õks sa' umala meelelä,
pääsö-ks, umala päälä;
kui-ks sinno ese annu',
ese-ks annu', ime pannu',
kui-ks ta vellö viina' joonu',
sis võinu-ks sa' ikkõ ese' pääle,
kandja pääle kahits'ella',
suurõ pannu-ks sa' via vele pääle.
Miä-ks sa' sallõt, tuu sai,
miä-ks sa' kaedõ, tuu kaldu.

Tulõ-ks sul aigu vällä astu',
tunni-ks vällä tulla',
pääsöl om sul pää sugimalda',
latsõ ladva' lahotamalda'."

Sis õks truuska mano tulli,
saijõ-ks mano sajavanõp,
kääni-ks näio käe perrä,
peost võtti-ks kinni pehmehe,
olõst õks kinni oigõhõ,
piire-ks ülest pingi päält,
lasi-ks vällä lavva takast,
vei-ks näio sentsehe,
kallut' õks näio kambrõhõ.

Truuska nakas' õks hõimu hõikamma,
kutsi-ks mano kulda hõimu,
kutsi-ks ese, kutsi ime,
kabo-ks katsi vanõpit.
Ime võtti-ks harä hindä kätte,
pehme harä hindä pekko,
ikma naksi-ks veerel veerijäni,
käe all õks käujäni,
olli-ks näio' nelä keske,
pardsikõsõ' paaritsulla:
„Nu-ks sui', mamakõnõ, mu soranõ hius,
vaha-ks viil, tätäkene, sa' -latva' lahotõllõ',

nu-ks sui', mamakõnõ, sa' iästä ilosahe,
kaugõsta, tätäkene, sa' sui' kaunehe.
Nu-ks pandas, mamakõnõ, mul pää palmikohe,
hius pandas, tätäkene, mul hellä nöörkohe,
ega-ks emp saa-ai', mamakõnõ,
mul päädä päivä nätä',
hiust emp saa-ai', tätäkene, mul tuulõ helötõlla'.
Kui-ks olli, mamakõnõ, ma' noori näiokõnõ,
kui-ks kotoh, tätäkene, ma' kasvi kabokõnõ,
mõtsa-ks õnnõ, mamakõnõ, mul sugara' suijõ,
laanõ-ks õnnõ, tätäkene, ladva' lahotõlli.
Oo-ks võe, mamakõnõ, Ma' noori näiokõnõ,
Oo-ks võe, tätäkene, ma' kassuj kabokõnõ!
Kümme-ks tulõ, mamakõnõ, nu kõrda köütmine,
säidse-ks tulõ, tätäkene, mul kõrda säädmine,
edo-ks tege, mamakõnõ, ta linik liia hoolõ,
pääpaiko, tätäkene, nu pallõ pahanduist.
Oh mu-ks kullä mamakõnõ, mu armakõnõ,
oh mu-ks kullä tätäkene, jäl' kallikõnõ!" —

Kui tulli-ks sugu sugimahe,
võsa harja võtmahe,
näiol olli' kõik silmä' hiustõ seeh,
osäl õks nä' suijõ' otsa ette,
kõõ suijõ' nä' riste, suijõ' räste,
kõõ suijõ' nä' kulla kolmi poodi,
tuu olli-ks innine muud,
olli-ks sääne säädüs,
panni-ks harä pää pääle,
lasi-ks harä lagipäähä,
raha-ks nä' rüppü pillivä',
kulla-ks nä' rüppü korssiva',
mõni anni-ks pungast pumagit,
karmanist õks kallist rahha,
kua anni-ks jäl' hõim hõpõrahha,
naase-ks jäl' poodi' puutit,
kulla võid korssiva',
mõni sõirat' õks jäl' naane sõrmussit,
vaot' õks vaskivitsakõisi.

Näio-ks iki ilma väega',
kagoh õks väega kahitselli,
kõgõ täl silmä' tsilkovva',
sarnust õks maalõ sattõ',
hallõ olli-ks täl hiust ilosat,
kõõ kahit's tä kandlõkeelekeisi,

olli-ks täl kossa kullanõ,
olli-ks hius hõpõhõnõ.

Näio tulli-ks ülest tooli päält,
saisas' õks saabastõ võrolõ,
kulla naksi-ks hõimu kummardama,
pardsi, hõimu painutamma,
kui olli-ks hõimu' hõõlah,
ese-ks pikä pingi pääl;
kulla saa-as ta kõiki kumardõlla',
pardsi, kõiki painutõlla',
kül' väläh õks kõik umadsõ' otsõ',
kül' nohe' väläh nulga takast,
väläh olli-ks täl kullus kumardõlla',
pardsil hüä maalõ painutõlla'.

Kõik olli-ks kolka kokko tulnu',
kõik olli-ks veeri kokko viirdnü',
näiol olli-ks tuhat tundjat,
kabol sada saldjat,
kokko olli' tulnu-ks vana' kosilasõ',
tulnu' nulga noorõ' mehe'.
Kui-ks ta kulla näid kumardi,
pardsi, näidä painutõlli,
sis panni-ks nä' pekko pallõ rahha,
tälle anni-ks nä' vanna vaskrahha,
kõõ taat' õks ta rahha taskohe,
karmanihe-ks kallutõlli,
pallõ saijõ-ks täl kulda kumardõh,
pardsil maalõ painutõh,

Hüä olli-ks kaia' kaejil,
par'ep nätä' nägijil:
näio olli-ks lillirõivil,
tuvi toomõ häelmul,
näio olli-ks siide seeh,
vanikpäie vaihhõl.

Näio-ks kumar'd kolga rahvast,
pardsi-ks muid painutõlli,
vele'mänge-ks pilli veerüsähe,
kullast kannõlt kumõhõhõ,
mõni mänge-ks vellõ viiolit,
tark mänge-ks vellõ takirauda,
puhas' jäl' vellõ puup'enat,
mänge-ks kokko viie keske,
kulla kokko kolmõ keske.
Lätsi-ks helü helehehe,
Läts kumu kumõhõhõ,
helü läts hellä mõtsa pite,
lätsi-ks kumu kundu pite,
kõik sääl kadaja' karksi',
illo-ks pedäjä' peijevä',
perrä-ks lauli' kummõ' kuusõ',
lauli-ks nä' ladvolda' pedäjä'
hüä-ks pilli mängimist,
kulla kandlõ kakumist.

Man õks karksi' noorõ' näio',

karksi' noorõ' kabokõsõ',
mõni-ks karas' katõ keske,
läts kulla kolmõ keske,
mõnõ' näio' nelä keske,
mõnõ' virve' viie keske,
mõnõ' kulla' kuvvõ keske,
mõnõ' kabo' katsa keske;
katsa om õks keske kaunis tands,
kolmõ keske kullus tands.

Pääle-ks kaasigõ' karksi',
hõimu-ks naase' nalätõlli'.
Kagoh olli-ks julgõ' hõimu-naase',
kagoh õks nä' käve' kärmehe,
aiva' juttu julgõhõ:
„Miski-ks siski seo peräst,
jälki-talki taa peräst,
ega-ks mi' midägi' hooli-ii'!
Nu om õks meil õigus ilotõlla',
kagoh om kohus kulätõlla',
nu käänä-ks mi' külge kümme näiot,
sälä aja mi' taadõ säidse näiot,
kui-ks mi' taha, nii tandsi,
kui-ks mi' kae, nii karga!"
Touksi' nä' iist noorõ' näio',
noorõ-ks kabo' kallutivva',
kagoh nä-ks teivä' viisi imeht,
teivä-ks kuusi kummõtit,
saijõ-ks näid kõigilõ kõnõlda',
mõnõlõ-ks sai mõistutõlla':
„Kagoh olli-ks naase' nalälise',
inemise' ilolise'."

Sis õks karksi' noorõ' mehe',
karksi' vele' katõ keske,
mõni karas' kükikalla',
mõni-ks olli upikalla',
mõni käve pääsõ pää pääl,
mõni vellõ kässi pääl,
mõni-ks tammõ istutõlli,
kulla-ks hinnäst kukutõlli,
kua-ks lasi kupõrtilli,
nuu-ks vellõ' vigurdõlli',
vigurdõlli', nalätõlli'.
Hüä olli-ks kaia' kaejil,
par'ep nätä' nägijil,
ega-ks nu velle' tüllü tüki-is,
taha-as minnä' taplõmma,
kagoh olli-ks ilosa' saja',
kagoh olli' puhta' pulmakõsõ'.

Selle olli-ks illos ilotõlla',
ol'l kinä keerätellä':
näiol olõ-õs joht muanõ moro,
tarõl olõ-õs lävi tahmatõt,
kõik õks muhet' timä moro,
kõik õks halet' timä hain,
pääle olli-ks illos ilmakõnõ,
paha jäl' vallus pääväkene.
Selle saa-as täl saosta päivä,
selle veerä-äs vihmasta ilma,
näio elli-ks kotoh ilosahe,
kõõ elli-ks ta õkva õigõhõ.

Noid sõnno olõ-õi' kiäki' Seto laulja inne ülnü'. Nuu' omma tinklõmada' Anne „uma' sõna'", olgugi', et

laulukirotaja vahel nõudsõ lauluimä käest: „Ütle' no', et näio' karksi', et pilli mängiti ja et ol'l illos ilmakõnõ."

Ku mul tul'l aig är' minnä' Tonä küläst, tahtsõ Anne viil üldä' jumalagajätmise laulu. Tost sai väega' pikk — 427 laulurita — pikeeb kui tõistõ lauluimmi laulukirotajal reisi ja tüü läbi laadidu' „johuslaulu'". Kõõga' kokko ütel' Anne mullõ pääle 8,500 lauluria. Võtame' siiä' viil mi ütitse tüü mälehtämise laulust; siist om nätä, et Anne leelotamisel om kõrd, et tä kunagi' laota-ai' laulu langa päält", et kül' mõttõ' omma' vahtsõ' ja inääbä' sõna' Annel märgidü'. Näid trükitä-äi' siiä' tuuperäst, et Anne näide läbi üleskirotajalõ „kittü kitt", a' et selle vahtsõlõ Seto lauluimäle nuu' sõna' avvu annasi'.

„Sait, õks, tuvi', Tonä küllä,
vali-ks sinnä' Vasila poolõ,
koh olli-ks mu sirge sõsar,
mino meelimaräkõnõ.
Jaanipäävä-ks ol'l õdagukõnõ,
kaldu kallis aokõnõ;
külä-ks näio' noorõkõsõ',
lina-ks-hiusõ' linnukõsõ'
lätsi-ks Jaani nä' tulõlõ,
lätsi-ks Piitere pinolõ,
sääl õks lauli' mitu laulu,
kolmõ muudu kulätõlli'.
Lasi-ks säält kodo mino lats,
tul'l kana karõldõh,
armas tul'l mino asõmõlõ,
kaldu katimõ veerele,
minno kuts' kulla nimelt,
minno hõigas' hellä nimelt:
„Imekene, helläkene!
Selle-ks mi' kavva kulätõlli,
valgõni' vallatõlli,
suur ol'l tulnu-ks säks Soomõmaalt,
kallis herr kavvõndõst,
olli-ks tä uma imändäga',
kallis, uma kalliga',
meile haari-ks illo ehitellä',
meile laulu laaditõlla',
kagoh olli-ks ta vellõ iloline,
ol'l naane naläline."
Kui tulli-ks pühänespäiv,
kaldu kallis aokõnõ,
pääväkene-ks jo' kuugõ korgõhõ,
tulli-ks, pääsö, puultõ päivä,
kõik õks latsõ' sinnä' lätsi',
kana' sinnä' kalduva',
koh õks ta hingäs' herräkene,
koh puhas' provvakõnõ,
sis õks kodo joostõh joosi',
joostõh joosi', jalol käve',

ärä-ks nä' kotoh kõnõliva':
„Sääl naatas õks pilti piir-
mähe,
kardinahe kaemahe!“
Kagoh ma', naane, naaras-
kõlli,
mustakulmu, muhaskõlli,
sis õks sinnä' joostõh joosi,
joostõh joosi, jalol käve;
ega-ks ma' tihka-as teretellä',
tihka-as, marä, mano minnä'.
Oo-ks timä naasekõist,
ilosat imändäkeist!
Tahtsõ-ks hinnäst setost tetä',
nalä peräst seto naasest:
sälgä aijõ-ks ilosa hammõ,
keere pääle kitasnika,
panni-ks mi vüüle suurõ vüü,
panni-ks ette põõripõllõ,
panni-ks ma' rinda suurõ
sõlõ,
lasi-ks kaala laja' lehe',
panni-ks kinä' keedikese',
pööri pääle pöörelidse',
pähä-ks linigi liidi,
panni-ks pääle päävüü,
suurõ siidi sirotõlli;
illos sai mino ehitedü',
vallus mino valmistõdu',
imänd sai lillirõivil,
tuvi, toomõ häelmul.
Kui naksi pilti piirmähe,
kardinahe kaemahe,
olli-ks näid kulla kolmõ keske,
nelli ol'l netsülatsõkõist:
sedä-ks ma' tiiä selgehe,
sedä-ks tiiä õkva õigõhe,
sino olli-ks imänd ilosap,
nuur olli-ks ta noorigõkõnõ.
Kui-ks sis hiile' Helsingehe,
pääsö, umma pääliina,
kui-ks ti' pildi' vällä piirit,
kui-ks ti' saadat saina pääle,
kiä johus õks müüdä minevät,
herrä müüdä helövat,
kõik õks man naaraskõlli',
imändä' imehtelli':
„Kagoh õks meil veljä vigu-
rist,
kaabukandjat kavalat!
Kui-ks tä inne siist läts,
vei-iks siist tä imändä,
tõi-iks tä siiä' setokõsõ,
noorõ tõi noorigõkõsõ,
kagoh saasõ-ks kõigil kaia',
mõnõlõ mõistutõlla'.
Tullit sa' kulla mi kodo,
astõ', mari, mi maija,
kõõ sa' kavvõst teretelli',
kulla kavvõst kumardõlli';
käsi ma' istu' pingi pääle,
käsi toolilõ toeda'.
sis õks sa' kündü' küsümähe,
sis sa' nõssi' nõudmahe:
„Kua mõist illo ehitellä'?
kua laulu laaditõlla'?
Umma naksi-ks ma' ohtu
ütlemmä,
umma kaihho kaibamma:
„Ma' olõ ka-ks naane naläline,

inemine iloline.
Kui olli-ks ma' pidol Petsereh,
naane, lätsi nalätamma,
tulli-ks ma', tuvi, tundmalda',
pääsö, pääle kaemalda',
saa-as ma' illo ehitellä',
saa-as laulu laaditõlla'."
Herr õks kündü küsümähe,
minolt õks nõvvi tark miis:
„Naka-ks nu laulu laaditamma,
naka' illo ehitämmä!"
Ma-ks ütli üte sõna,
kats-kolm katsatõlli,
saijõ-ks sino miilt pite,
saijõ-ks sino sal'dust pite;
kirä lasit õks mi lavva pääle,
esi-ks sa' toolilõ tugõsi',
sullõ-ks ma' kõrvalõ kõnnõ,
lätsi ligi, linnukõnõ,
umast ma' suust sorahõlli,
umast keelest keerätelli,
sina-ks kirjä kirotõlli',
mina laulu laaditõlli,
teije-ks mi' tüüd õdaguni',
pääsö', pääväminenguni'. —
Sullõ-ks ma', pardsi, pallö lauli,
linnu, liiastõ kõnõli,
kallis käve-ks ma' kats nädälit,
pääle mitu pääväkeist.
Kui siiä-ks ma' tarrõ tulli,
tarõ läve lähkohe,
hot' lasi-ks ussõ ma' ullistõ,
hot' tulli ruttu rumalahe,
kõõ teije ma' ussõ uigahusõ',
pajalavva paugahusõ',
tuu-ks ol'l Seto muud,
ulli rahva olõmine,
ega' sa' panõ-õs pallöst,
minno liiast liigutõllõ-õs.
Siih õks ma' tei viis imeht,
tei-ks kuusi kummõtit,
siih-õks peime' suurõ' saja',
vellö saja' viguridsõ',
näio saja' ilosapa',
pääle-ks ma' kuugi koolulaula,
ütli, sõsar, lainasõnno,
viil õks' ma' lauli vanno laula,
innemuistsit ilokõisi.
Sedä olõ-õi' mul hirmu hiusõh,
pelgü peenü palgõh!
Kui-ks ma' kuna kotost tulli,
vällä veere velisist,
saina-ks mul ütel': „Saisa' vaiki'!",
vesi-ks ütel': „Ol' vihanu'!",
tuli-ks ütel': „Olõ' tuima!".
Esi-ks ma' lausi meelestänni:
„Olõ-ks sa' saina, saisa' vaiki'!
Olõ-ks sa' vesi, ol' vihanu'!
Olõ-ks sa' tuli, olõ' tuima:
Ega' saa-ai' mul vaiki' saisatus,
tunni saa-ai' mul tuimah oltus,
lasõ-õi' vaimu vaiki' olla',
süä saista' sälä takah,

kõõ käsi mul veri veerätellä',
vanal veri vallatõlla'!"
Sinno-ks ma' painu pallõmma,
heidä-ks hellile sõnõlõ:
Kui-ks siist tandsit Tartohe,
hiilit hellä Helsingehe,
kirä' ku vällä keerätät,
lasõt õks tuu lavva pääle,
kõik karksi' säksä' kaemahe,
imändä' imehtämmä.
Loe-ks sa' inne veidökõsõ,
kasinahe katsatõllõ',
sis sa' kae' näide pääle,
heidä' silmi herri pääle'.
Agu-ks nä' naari' mino laulu,
kulla-ks mino kukumist, —
painu-ks sinno pallõmma,
heidä-ks hellile sõnõlõ, —
sis õks kiri kinni' panõ',
kulla raamat kokko panõ',
saatku-ui' kirjä Kiiovahe,
saatku-ui' papõrt pallõ maad!
Kuri tulõ-ks kui kiri mi kolka,
vihas kiri mi viirde,
kõik omma' mul vele' kirämehe',
näile-ks kõik kasedi' kaldu',
kasedist kui naksi' katsatamma,
kiräst vällä keerätämmä,
tihka-ai' emp ma' kulla kodo minnä',
ilosahe ese maija,
süämekene mul kuts kodopaika,
meeli hälk hällüpaika,
kodo-õnõ-ks-tii kopitõdas,
hallõ-õnõ-ks-tii hainatadas.
Olõ-ks ma' naane latsiline,
olõ-ks kabo kanastõline;
kuri kallus kui kiri kandorahe,
vaos kiri vallamaija,
latsõ' tihka-ai' keerdä' kerikohe,
tihka-ai' astu' alõvahe,
mõni-ks sis minno ullist ütles,
ütles ruttu rumalast.

Sinno-ks painu pallõmma:
Neo-ks sa' kirä' paika panõ',
panõ-ks suurdõ suhvlaati,
umma-ks kappi kallutõlõ',
lasõ-ks kiräle hingädä',
lasõ' paprõl paigah olla'!
Kui kuna sul saasõ ikäv ellä',
üteh istu' sis uma imändäga',
laskõ-ks ti' uma lavva mano,
mino naakõ' sis laulu lugõmahe,
paprõst vällä pajatamma.

Kui naatas kirjä kitmähe,
armalõ-ks sõnno austamma,
sis sa' loe' julgõpa,
vellõ-ks, loe' veerüsäpä,
saata' võit õks kirjä Kiiovahe,
saata' paprõ pallõ maad.

Hüä saasõ-ks teile ni mullõ,
illos egalõ ütele;
kullus tulõ-ks kui kiri mi
kolka,
veerüs kiri mi viirde,
sis õks ma', naane, naaras-
kõlõ,
mustakulmu, muhaskõlõ."

Seto lauluääle' ja mänguriista'.

Kirotanu' A. O. Väisänen (Soomõ seto).

„Määne-ks elo, sääne ilo,
määne talo, sääne tands".

Uurja' omma' tähele pannu', et eestläste ja suumlastõ vana' laulu' omma' sõnasäädmise poolõst ütemoodulidse'. Egal laulurial om sääne kinmä pikkus, nigu' sõnoh: „Kui ma' naka laulõmahe"; siih om 4 laulujalga (I: Kui ma', II: naka, III: laulõ-, IV: -mahe) vai katõsa silpi. Tost säädüsest kül' Seto laulja' piä-äi' alati kinni', a' siski' om tuu kõrd olõmah. Eesti ja Soomõ laulmise kumbõ' olõ' ka õi' jäl' kogõniste ütesugumadsõ'. Soomõh omma' kah mehe' pikki laula laulnu', ütsindä' vai katõkeske, kuna tõõnõ pääle tõõsõ ütles tõõsõ „sõna'" vai lauluria'. Seo kumbõ om kül' Eestih, koh laulmine om naistõrahva tüü. Ingerimaa suumlasõ', kiä eläse' Peterbuura*) kubõrmanguh, ütlese' hulgahna' nigu' seto'; vahe' om siih, et Ingeri naistõrahva hulk kõrdas „iistvõtja" vai „iistütlejä" sõnno üteh ääleh (helüh), a' Seto „pargih" om kõõ vähääb kats hellü, miä käävä' umma tiid. Õkva ütsindä' lauldas ka kül', nigu' karüsõ' mõtsah „karä ääle perrä", latsõ hällütäjä' („T'suu last, l'uu last") ja kuulja ikjä'. Siski' inääbä' ilo' peetäs Setomaal hulgah. Lauluhki' üldäs:

„Ega-ks ta ilo ütte salli-ii',
laulu-ks ta kattõ kannahtõlõ-õi',
ilo sallõ ütsät,
laulu-ks kannah't katsat."

*) Väikene osa kah Eestih, Narva ii takah.

Olgu' Seto hulgah kas-vai ütesägi' lauljat, olõ-õi' kuulda' noide helüsummast inääb kui kolm hellü, mõnikõrd õnõ kats. Näist om üts iistvõtja, kiä sõnno mõist („sõnoline"), sis üts kõva „killõ", kiä laul ütsindä' kõrgõppa hellü; kõik tõõsõ' laulva' madalappa, „torrõt". Ku iistvõtja ütles lauluria, kõrdas tuud hulk, ja nii lätt laul edesi; lauluria kõrdamine and iistvõtjalõ aigu, ku tä taht veidö'

Ülesvõtnu' A. O. Väisänen. (Tiirhannal 1912. a.).

Seto lauluhulk.

hingädä', tõisi sõnno märki'. Selle, et ääle' tükise' ülenemmä, ja killõlõ saa rassõ tüü, pruugitas „kergütämist"; tuu tähendäs, et iistvõtja, mitmõ kõrdamise pääle, lask hellü üte tävve astmõ (moosõkandi' ütlese „suurõ sekondi") madalappa. Kergütämist olõ-õi' ma' muialt kui Seto laulust kuulnu'.

Ääli vai „viisi“, minka sõnno ette üldäs, om mitmõsugumaidsi: määne laul, sääne ääl. Om kül' ütesugumaidsi ääli, nigu' „kulätamise“ vai „tii ääl“ (näüt. „Näio — näiokõsõ' noorõkõsõ'“) ja „pöörä ääl“, mink perrä mitmõ' muistitsõ' pikä' laulu' lauldas. Noid mõistva' kõik tütrigu' ku nä' kokko tulõva', ja noidõga' ütlese' iist kah lauluimä' ummi avvustamiisi vai sõimlõmiisi. Õigus om, et „tõõnõ viir, tõõnõ viis“. Ranna poolõh lauldas „kärehepp ä“, Petsere poolõh jäl' inääb „aigu pite“; ääle' kah kiirdvä' veidõ' tõõsõl viisil nigu' egal ütel laulikul omma' uma' käänätüse' ni keerätüse'.

Inne vanast — ja viil no'ki' mitmõh küläh — ol'l ääli inääb pidoh kuulda', ku näio' naksi' kõõsugust „illo pidämä“. Nii talsepühil nä' lauli' „kivi ääle“ perrä („Jahva', jahva' kivikene“), mänge' ja lauli' „Leigotamist“ (nimi põhiperätselt Leedu rahva sõnast „ligo“, tuust tul'l „leiko, leiko“, miä üldäs pääle ega lauluria), sis „Rida kakmist“, „Mõrsja koolõtamist“ ja „Netsütämist“. Ku talvõ aol noorõ' lätsi' liuglõmma mäe pääle, lauldi ilo laula esisugumadsõ „liuglõmise“ vai „mäe ääle“ perrä. Ku tul'l maasenits, sis karati kõrdsi man „hannah“ („Handa, handa, hahekõsõ'“) ja „pööräh“; nuu' omma' kül' üleüldise' kirmasõ ilo'. — Urbõpäävä õdagu ol'l kuulda' „Tsõõtamise ääli“, ku hällüti laudõga', minka' olli' pantu' aia pääle (alostussõna' olli': „Tsõõ, tsõõ, urbõpäivä“); tsõõtamist laulõti paarih nii, et üts paar ütel' sõnno pääle tõõsõ. — Lihavõttõ vai „munapühi“ aigu tei' tsüra' tütrikalõ hällü ja sai' tuu iist palgas munnõ. Ku häll ol'l valmis, nakas' näio hulk laulma „hällü ääle“ perrä („Hällü, kullä hällükõnõ“), sis liigu-us häll pallö. Tõõnõ kumbõ, et kül' sõna' omma' ütesugumadsõ, om „kägotamisel“ („Hällü, kullä hällükõnõ, häde kägo“). Lihasöögi aigu ol'l mitmit illa: laulõti ja karati „hannah,“ „vastatsite“ ni „rinnatsite“ („Rikka' ja vaesõ'“) mitmõh paigah laulõti kah „Vüü kudamist“ („Kua vüüd koogulist“). — Suvistõ pühil ja Piitrepääväl olli' jäl'

uma' laulu' ja mängu', nigu „Kergotaminõ“ („Kes, kes kergolõ“); Jaanipäävä puulpühä õdagu lätsi' noorõ' tulõlõ ja lauli' sääl edimält „pöörä ääle“ perrä „Tulgõ-ks Jaani

Ülesvõtnu' A. O. Väisänen. (Määsovitsah 1914. a.)

Seto karüs (13 ajastanõ) puhk toroga'.

no tulõlõ“, sis tulõ man kulätõdi' ja lõlõtõdi' („Aja-ks mõtsa lõ, aja-ks mõtsa lõ-lõõ, karäkõnõ lõ, karäkõnõ lõ-lõõ“), peräst viil, luuda minneh, näio' ütli' sõnno „viha ääle“ perrä

(„Nu-us lääme' vihta viinellä"). Pääle Piitrepäävä tulõva' mitmõ' talgo'. Ku sitta laotõdi, laulõti „sita ääle" perrä („Siro, siro, sitakõnõ"); ku jäl' rükä põimõti, sis „põimu äält" vai „leelotamist" („Lõpõ', lõpõ', põllukõnõ, leloo, leloo, leloo"); tah omma' vaihõsõna „lelo", midä üldäs kolm kõrda pääle ega lauluria. Ku ol'l pallõ põimjit, leelotõdi mitmõh hulgah nii, et „park" pääle tõõsõ ütel' ega üte „sõna' vai lauluria' ja lelo'; no' omma' lelo' maha jätedü' ja näide asõmõl omma' kõrdamisesõna' „näio, näio' noorõ'".

Et kül' Seto sajah üldäs liiastõgi' sõnno, siski' olõ-õi' näide man mitund äält. Om kats „pikkä äält", miä kuuldas, ku lauldas hõimlaula lavva takah ja inne ni peräst süüki, sis „kaas'kõlõminõ" vai „kaas'kutminõ". Tuud viisi tarvitasõ' kaasigõ'. Näid om üts vai kats, vanast kolmgi' paari, kiä tõõnõ pääle tõõsõ üte' sõna' ütles, pääle vaihõsõna „kas'ke kan'ke" (näüt.: „Vellökõnõ noorõkõnõ, kas'ke kan'ke"). Väläh jäl' näio' ja naase' juuskva' pööräh ja tandsva' ka pilli perrä. Ku saja aigu kosilasõl vai mõrsjal om kohegi' minek, sis „hähätedäs" (sõna' omma' viieh nii säedü': „Kohe, kohe sinno mi' unõh-unõhtõlõ-unõh, unõhtõlõ-unõh"); seo hähätämine vai „hähkämine" om vast tulnu sõnast „hähä'", miä om tõõnõ saja nimetüs Soomõ keele muudu („häät"). Kõõ inääb om hähä aigu kuulda' „mõrsja ikmiisi"; näil om esi' ääl. Sõnno ütles mõrsja iist, üts podrusk laul kilõhõ, tõõsõ' „käe all käuja'" torõhõ. — Kuulja man ikõtas tõõsõl viisil kui sajah. No' om kõigilõ üts sõna ikja; vanast kanni' näio kirsto timä sõbra' ja sis iki' väega' halõhõhe katõhelüliist „sõbrakõist" („Sõbrakõnõ, sõbrakõnõ, mu sõsarõkõnõ"').

Nuu' omma' kõik naistõrahva ääle', mink nimmi ma' olõ nimitänü'. Poissa laula omgi' Setomaal veidõ'. Tsüra' ja vanamehe' taha-ai', tihka-ai' laulda'. A' ku nä' omma' saja aigu purõh vai pargih kulätasõ', sis läävä' ka pikä' „poissa helü'" kundu pite kavvõndõhõ.

Pilliga' mängmine om jäl' poissa tüü. Setomaal om olnu' ja om parhillaki' viil mitmõsugumaidsi mänguriistu. Suvõl puhkva' karüsõ' karä man toroga' (toro muudu

Ülesvõtnu' A. O. Väisänen. (Nedsäjäl 1914. a.).

Kärnä An'ki (78 ajastakka vana) lüü kannõld.

sarvõga'), miä om lepä vai haavakoorõst tett, väikene keeleline helüandja otsah. Täl om jämme helü, a' saa-ai' mitund hellü timäst vällä, nigu' sarvõpillist. Siih om nelä

mulguga' „sõrmulinõ“, mink sisest om süä är' pööret, tõistõ otsa om lõigat keelekene, tõistõ otsa pandas pullisarvõkõnõ, miä tege helü jämmes. Sarvõpilliga' mängvä' kah vanõõba' mehe' Seto ni Vinne küllih; seoga' saias laulu ni tandsoviisi vällä tetä'. Inne tundsõ' seto' kah' kolmõ-mulgulist sikasarvõ, miä om vana Eesti ja Soomõ karüstõ pill; Vana-Antsla vallah elli viil kümne ajastaga iist üts sikasarvõ puhkja.

Kõõ tähtsäp seto mänguriist ol'l vanast kannõl'. Sedä omma' kül' kah eestläse' ja tõõsõ' rahva', nigu' suumlasõ', leedulasõ' ja lätläse' tarvitanu'. Mõni seto om viil vanna kannõld nännü' ja näid om kah mitu Tartoh Eesti Rahva Muuseumih. Tuu kannõl' om nigu' illos hannaga' tsia rohekõnõ kaas pääl.

Tol musta sautarõ kandlõl ol'l 6, 7 vai 8 keelekest; noid säeti äälde puupulkõga'. Ku kannõl' ol'l ääleh, pan'd lüüjä keelde vaihhõlõ kolm kurakäe sõrmõ; noidõga' tä koräs' hellü, hüä käega' jäl' lei helü' vällä. Säändse kandlõga', nigu, vahtsõ' mitmõkeelelisegagi' mängiti „seto kargust“ tandsõ man, sis viil, ku himostõdi, „kerigu kellä hellü“ jne. Muistnõ rahvas uskse, et kannõl' om pühä pill. Vast tuu peräst mängiti sedä kuulja man, et timä hing olõsi' kodo lähkohe kuvvõs nädälis jäänü'; sis lüüdi kiili halõhõhe, aigu pite.

Inne ol'l pallõ poissa, kiä lei' „kullast kannõld kumõhõhe“, nigu' lauluh üldäs. Viil kümne ajastaga iist sai ma' mitmõ kandlõmängjäga' kokko. Ma' nimetä siih noist vanaaolistest kandlõmängjist nimmi (rist peräh, kiä mu tiidmise perrä är' koolnu): *Meremäe Ivvo* (†), *Järvepää Mat't'e* (†), *Kärnä An'ki* (†, v. Nedsäjält), *Kalina Kriisa* (Unkavitsast), *Semmeni Mikk* (†, Lõdinast), *Mat't'e Kus'ma* (Saurovast), *And'r'e Vas'sil* (Tonäst), *Luka Jüri* (väikost Rõsnast).

Mitmõh paigah om olnu' Setomaal kuulda' viioli vai kiiga mängmist. Hüä kiigalüüjä ja sarvepilli puhkja

ol'l *Vanase Juri* (†, Truba küläst). Vahtsõnõ pill, miä „olõ-õi' Jumalõst nigu' kannõl', om „jermon'", midä no' tuhanda' maailma tsüra' mängvä'; seo pill om Setomaal nigu' muialgi' võtnu' võidu uma „kulla kandlõ" üle.

Om hüä, et nuu' vana' laulu- ja pillimängmise ääle', miä ruttu är' kaosõ' kah Setomaalt, omma' üleskirotõdu' noodi tähtiga' ja viil massina sisse võetu'. Tuu tüü läbi saava' seto lauluääle' ja pilli' nigu' laulusõna' kõigilõ uurijilõ ja himustajilõ tutvas.

Seto „ääli" noodi pääl.

Kirotanu' A. O. Väisänen.

listvõtja: **Üleüldine ääl.** I. v. ja hulk:

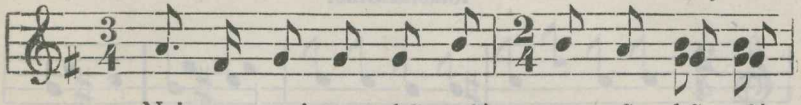

Nei - o- nei - o - kõ - sõ' noo - rõ - kõ - sõ',
noo - rõ- noo - rõ - kõ - sõ', nõr - ga - kõ - sõ',

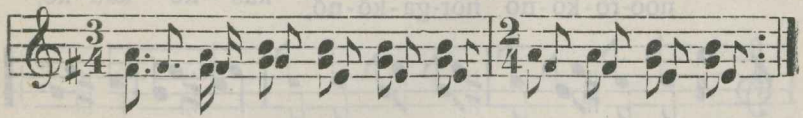

nei - o- nei - o - kõ - sõ' noo - rõ - kõ - sõ',
noo - rõ- noo - rõ - kõ - sõ', nõr - ga - kõ - sõ'!

Mõrsja ikõminõ.

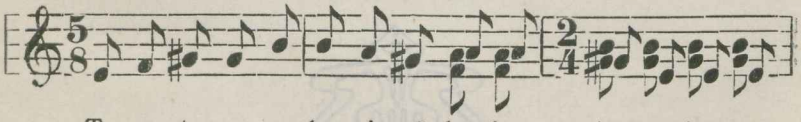

Te-re, te-re, mu kuusi-nõ ko-do, te-re, te-re,
te-re, te-re, mu tammi-nõ ta-rõ, te-re, te r re,

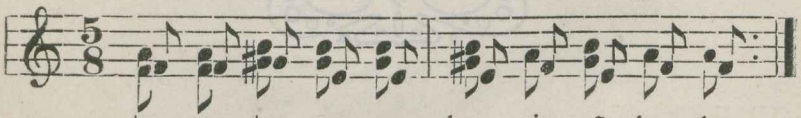

te - re, te - re, mu kuu - si - nõ ko - do,
te - re, te - re, mu tam - mi - nõ ta - rõ!

♪ = M. M. 208.

Kuulja ikõminõ (hulgahna).

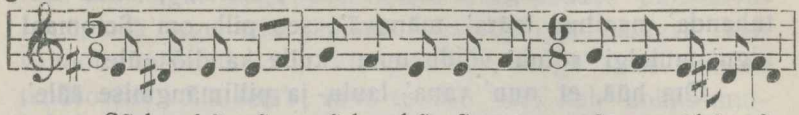

Sõ-bra-kõ-nõ, sõ-bra-kõ-nõ, mu sõ-sa-rõkõ-nõ,

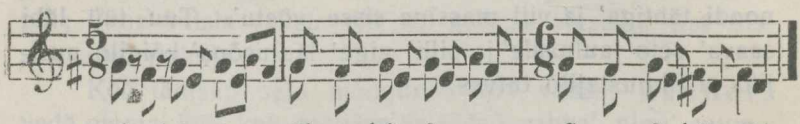

sõbrakõ-nõ, sõb-ra-kõ-nõ, mu sõ-sa-rõ-kõ-nõ!

Kaasitaminõ.

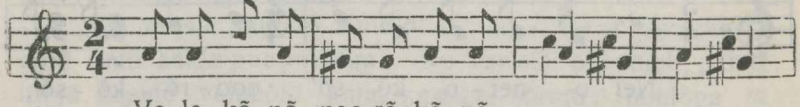

Ve-le-kõ-nõ noo-rõ-kõ-nõ,
noo-rõ-kõ-nõ nõr-ga-kõ-nõ, kas'-ke kan'-ke,

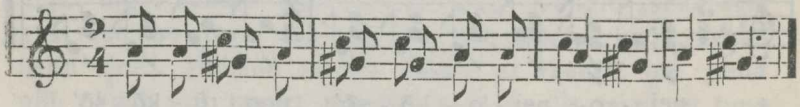

ve-le-kõ-nõ noo-rõ-kõ-nõ,
noo-rõ-kõ-nõ nõr-ga-kõ-nõ, kas'-ke kan'-ke.

Luulõ

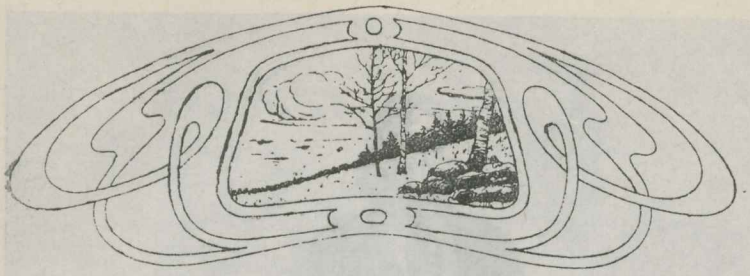

Laulja.

Kristjan Jaak Peterson.

Nii kui vatutsõ jõõ
Müriseja' lainõ',
Mis pae päältä
Satasõ' oro sisse;
Nii kui taiva pikne
Mustõ pilvi mant alla
Hirmsahe kärähüt:
Niida om juuskmah laulu
Illos tulinõ oja.

Nii kui valgusõ läte',
Nii sais austõt laulja
Ummõ veliste keske'ellä.
Kärähüt pikne,
Ja mõtsa' kõik vaik:
Ja laulja om nõstamah
Umma hellü, valamah
Hengest laulu kastõt,
Ja timä ümbre
Vaik kui mere pae'
Rahva' kõik kullõmah.

Tõl'k V.

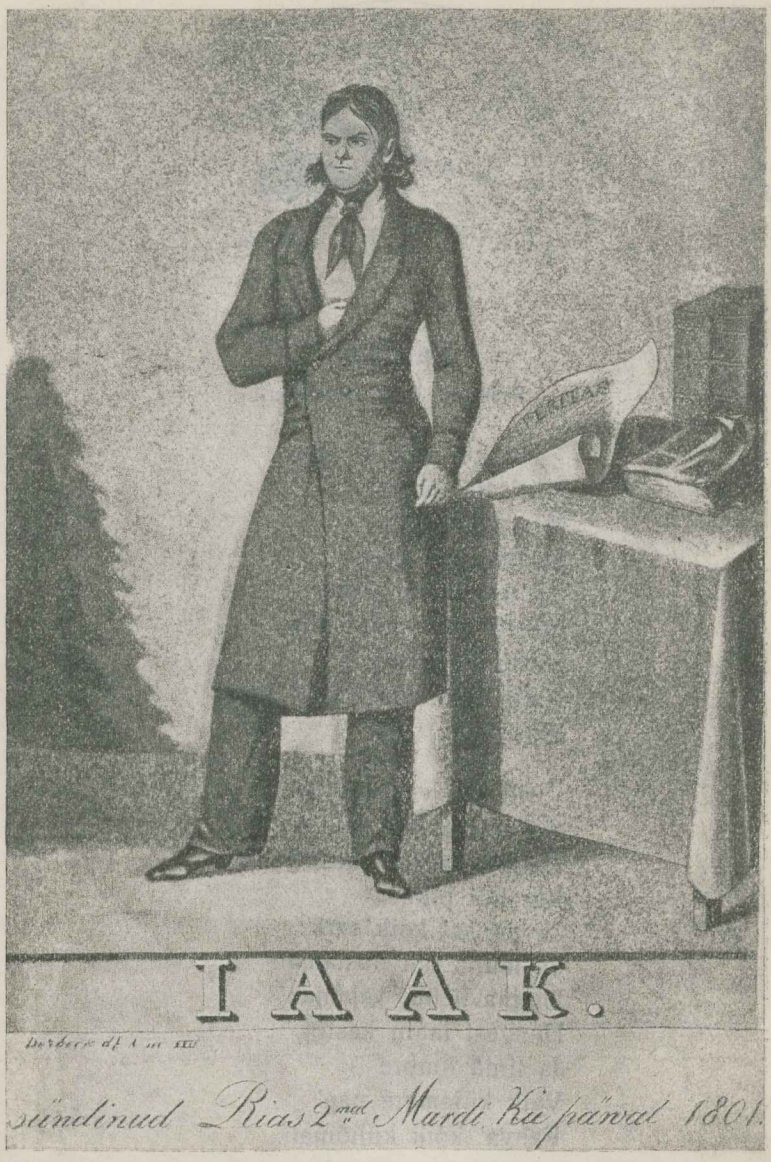

K. F. Peterson.

Lydia Jansen

Imä süä.

Liidia Koidula.

Om paigakõnõ ilmah siih,
koh truudus, arm ja õnn su iih;
kõik, miä nii harv siih ilma pääl,
om varöpaika löüdnü' sääl.

Kas imä süänd tunnõt sa' —
nii õrn, nii kinmä, muutmalda'!
Su rõõmust om tä rõõmustõt,
su õnnõtusõst osa võtt.

Ku ilm and avvu muutlikku,
sull silmäkirä sõprust tuu;
ku põlgva', vihkasõ' jo' kõik,
ilm sino usku, armo lõik, —

Sis imä süä tuntus lätt
ja üte paiga sullõ jätt,
koh ikkõh kaivata' või suu, —
tu imä rind om kinmä, truu.

Mõnt kallist süänd kaota' tul'l,
minkperäst ikmist, leinä ol'l,
Aig an'd kõik tõõsõ' tagasi,
a' imä süänd ilmahki'.

Tõl'k V.

Liidia Koidula inne surma.

Rüäviho' rehe all.

Juhan Liiv.

Puhtal põrmandul,
puhta rehe all
uutseviho' nä'
atmist uutva' sääl.

Vaikus pühälik
vihõh rasõhih,
kõrsih kullatsih
puhtal põrmandul.

Puhtal põrmandul
puhta rehe all
rahu pühälik,
mõtõ' vihõh om.

Kül' nä' mõtlõsõ',
Kuis ta vanakõ
Valgõhiussõnõ
siimnel sata' las'k.

Vaga meelega',
vaiksõ sooviga':
õnnõ talolõ,
õnnõ majalõ —

Õnnõ pujalõ,
pujapujalõ,
pujalatsilõ,
iks no' igävest!

Tõl'k V.

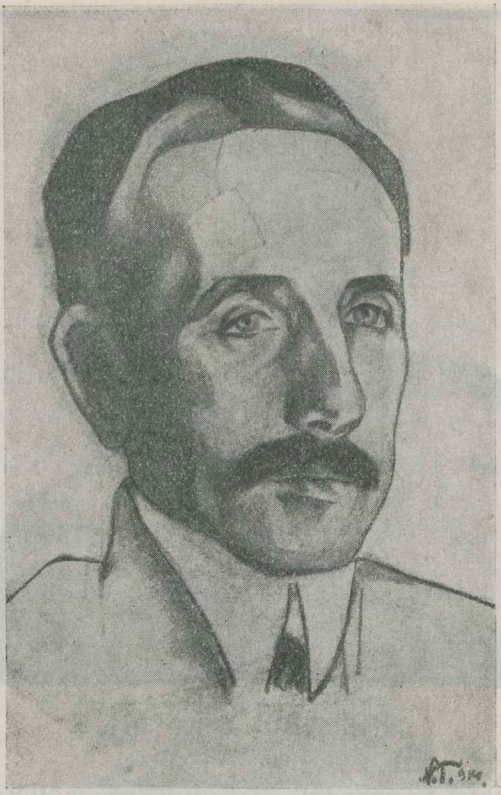

Ker'kokell.

Gustav Suits.

Nii vaiksõ' kodokülä talo',
kui undsõh Voorõmäe pääl.
Tiid kabõlihe ül- palo
lää lõunõvaihhõl lämmäl sääl.

Oh kuulõ': ker'kokellä lüvväs,
seo lüüjä om su uma lell!
Heng niikui taiva poolõ püvväs,
nii rasõhõlt ikk, kaibas kell.

Oh asä' ilmah imelise',
tuud tiikest kävvuh mõtli ma';
sääl saatva' kuuljat puhtelise',
siih juuskva' latsõ' lustiga'!

Om asjo ilmah imeliisi,
nii jäi ma' viilgi' mõtlõma:
sääl hauda kandas inemiisi,
siih, mõttih, kõõ viil astu ma'!

Kõrd, talvõl ker'kokellä lüüdi,
ja lüüjä olle uma lell.
Mu imä aus sis juudi, süüdi —
seo mälehtüs om mullõ hell.

Ma' tulli kavvõst kodo poolõ, —
su iho lautsil magasi.
Ku lõpõdi' sa' maa pääl hoolõ,
sai sinno imäs tagasi.

Es kaiba' inäp huulõ' hätä,
ja kaonu' ol'l su tõbõ lõhn.
Nii rahulik ja uhkõ nätä'
su nägo olle kirstuh kõhn.

Oh kuulõ': ker'kokellä lüvväs
seo lüüjä om su uma lell!
Heng niikui taiva poolõ püvväs,
nii rasõhõlt ikk, kaibas kell.

Su käe' omma' ohtjit kaknu'
ja sälgä nõstnu' tuurjapuud.
Su kässi lehmä', pini' laknu',
su uma poig es anna' suud.

Poig harva üle kodo läve
su mano joudsõ kooli tiilt.
Sis tuuli, pilvi perrä käve,
es kuulõ' imä lihtsät miilt.

Kui imelik: om armastanu'
arm imäl kavva, kavva nii.
Kui valulik: vii havva manu
liig ilda elo vaiva tii!

Kõrd, talvõl, ker'kokellä lüüdi,
ja lüüjä olle uma lell.
Mu imä aus sis juudi, süüdi —
seo mälehtüs om mullõ hell.

Su havva päitsih orävitsa' —
näid katõ puu all häelmih näet.
Su puja tii' iks olnu' kitsa',
vast laja' näkkü' kül' nä' säet.

Kas kõrd kah ker'kokellä lüvväs? —
ei lüü' vast inäp uma lell!
Kas kõrd mu aus kah juvvas, süvväs? —
oh ker'kokell, oh ker'kokell!

Tõl'k V.

Kas tunnõt miist?

Jakob Liiv.

Kas tunnõt miist, kes väega' varra,
jo' aoga' nõsõs sängü seest,
ku tsirgu' laulva', ao tä parra
löüd palvõt laulda' perre iist?
Kes õdagul ja aovalgõl,
ja vahtsõ toimõtusõ algõl
kõõ abis hõikas Jumalat.

Kas tunnõt miist, kes üvvä eka
külv palvõh õn'stust timäle,
kes kivve korätõh hõõrd peka,
et kasvamist saas teräle?
Kes õn'stust kõgõ pallõs taivast,
a' ütsi umast tüüst ja vaivast
püüd vagatsõhe ellä' siih.

Kas tunnõt miist, kes kübärätä'
käe' põllu iih kuuh õdagil?
Tält päivä väsümist kül' nätä', —
mis sest, kui rõõm om süämel,
kui õnõ rahu om tä hengel,
tääd murõ iist kaits taiva engel.
Tä vaba vabah loodusõh.

Kas tunnõt miist, kes asuh, põhuh
kõrd valmis't hinnäst elolõ,
kes latsõh ol'l kui tuulõ õhuh,
nüüd rikas om tä kõgõlõ?
täl puudus võõras abi ligi,
kõik, mis tä osa — uma higi
ja uma vaiva kallip palk.

Kas tunnõt miist, kes rahul kuldsõl
lätt õdagil kõõ magama,
jo kirstupantu' kehäl muldsõl
auvanikit ei himosta'?
Tä kaos ja unõhus kui vari,
kui varrõlt vallaline mari, —
üts vana ausa talomiis.

Tõl'k V.

Laulik.

Karl Eduard Sööt.

Ao' mul ilo rõõmuh läävä',
olõ rikas ma' nii võrd —
tuulpuul tähti, üle päävä
rikkambas saa miljon kõrd.

Kae ma' üles taiva poolõ:
helkäjä tuu hõpõ, kuld,
miä sääl kibõndõllõs, kirgäs,
alla saat meil umma tuld —

Tuu om mino vara, rikkus,
mullõ lubat lõpmalda':
tuud või vabal ilol mina
lauluh panda' hilkama.

Tõl'k V.

Kodomaa laul.

Henrik Visnapuu.

Maarahva, talopoigõ vaba maa,
jää' vabas sa'! Jää' saisma sa'!
Miä kiäki künd ja külv siih' — lõigaku',
tüüd õnõ umas hõigaku'!
Jää' vabas sa'! Jää' saisma sa'!

Tüüliste, meremeehte vaba maa,
jää vabas sa'! Jää' saisma sa'!
Miä kiäki luu siih kuna vaivaga',
vai randa tuu iäl' laivaga',
om kõigilõ. Jää' vabas sa'!

Tüü, murõ, laulu vaba kodomaa,
jää' vabas sa'! Jää' saisma sa'!
Koh kottal iäles taivakaariga'
vai merriga', vai saariga'
maa ütte lätt, jää' vabas sa'!

Tõl'k V.

Kodokotus.

A. Rennit.

Mu meeleh kuldnõ kodokotus,
viil timäst und näe sagõhõst,
koh õndsa esä kallis katus
mu varäs väikest latsõkõst.

Mäest alla, müüdä kopli kaarõ
sääl kängäldä' ma' kupõrdi,
sis tsõõri üle Ridassaarõ,
kats peokõst täüs lille vii.

Nii Piirikese mäele lätsi,
koh külälatsõ' kiiksivä',
koh Märt ja Maio, Aino, Atsi
mu kavvõst mano hõiksiva'.

Sääl pito-pillõrkaari lei mi',
ja lohoh, laja kivi pääl,
wõidleibä, kamakäkku sei mi',
miä ristiimä jagi sääl.

Tul'l vahel silmi ikku kasta',
kui paiu-pill läts katski' meil,
vai varba lei mi' kivvi vasta,
vai kattõ väits mi joosuteil.

Nüüd kaonu' jo'... Ei inäp virgu',
ao' armsa' lännü' ammuki'!
Mi' latsõ', nigu' tsillu' tsirgu',
kõik ilmalaanõh laiali'.

Ka lohk ja saar om muutust saanu'
ja mäke muutnu' huulsa' käe'.
Ei miäki' mälehtüst är' aanu',
ei muuda' timmä loodusväe'.

Tõl'k V.

Üts om minol pühämb koda!

Anna Haava.

Üts om minol pühämb koda —
mino vanõmbide maja!
Vaiknõ, lihtne kodotalo.

Süä taht kõõ saisma jäiä'
õnnõh! — haluh, mälehtädeh
vaiksõt, lihtsät kodotallo!

Sal'dus eh't sääl mino ello —
ol'l kui vaiknõ pühä leelo —
vaiksõh, lihtsäh kodotaloh.

Oh — nii varra jo' ti' lahko',
külmä kalmu ala kattõ',
esäkene! imäkene!

Es saa teile tenno tuvva',
armastusõl andit anda' —
esäkene! imäkene!

Lahko astõ' alla hauda,
kattõ' kalõ kalmu ala —
aga armastus jäi siiä'!

Seo mu süämeh nii laütüs,
ilolõs nüüd mino hengeh,
kooni' jakkos elopäivi. . .

Tõl'k V.

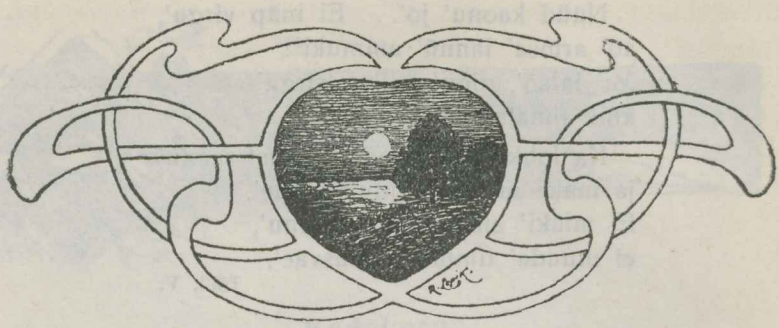

Igäväse kodo tulõ'.

P. Voolaine.

Tähti-ilma iloh ava
avarusõ ruumi lava.
Undsõ kanga',
härmä langa'
hõlöva' ja hälvä' õhuh,
pehmeh tuulõ hällü põhuh.

Taiva tähti sirav sado,
näide kistominõ, kado
valgõh vangoh,
sintsih sangoh.
Meid nä' üles kaasa kiskva',
henge lango ütte iskvä'.

Päiv saat paistõt, kuu saat
kumma,
tähti hulga' uhtva' umma
kirgvät kulda
maaha mulda.
Kistomata kiiri kimbu'
maistõ henge ihkva' imbu'.

Tähti takah Ilo-ilma',
avat õrna', arma' hõlma'.
Sinnä ello
sula illo,
sinnä vaimu voolu' läävä',
umma Illo kokko käävä'.

Kullõ Ilo tulõ-kelle,
koh laul Ilo helü helle,
ja lehv pühä
Ilo müha.
Salla selgendühe sõvva,
vappo valo-väljõ jõvva.

Arm, mis armsaga ei jaeto,
kalliga siih katski tsaeto,
mis siih hengeh
kitseh ringeh, —
Ilo-ilmo kõrd om kanto,
armsamballõ tävvelt anto.

Kui ma õnnõtult siih elle,
õnn sääl kõlla mullõ helle.
Henge häelmo',
vaimu väelmo'
hälvä säälpool õnnõ laaluh,
õnsus-ilma laintõ vaaluh.

Kui siih heng om kiusuh
kinni',
sis sääl hõngva' rahuninni'.
Tävvüs-välöl,
korgus-sälöl
rahu lõhna' tundit täütvä',
rõõmu tulõh meeli läütvä'.

Sääl kõik Jumalaga'
kõnnõh,
süä häitses rõõmu õnnõh.
Lövvä kätte
õnsuslätte.
Elo mahla' mano ootva',
jumalisõ' voo' meid jootva'.

Sääl noo' õnsus-tulõ ringi',
helkvä valo hengekingi'.
Suurõmeelse',
ohvrimeelse'
puhkva' pühäst valost voolu'
noihõ ilmo, mis veel koolu'.

Hoovva' voolu' läbi
ruume,
toova' ilmo elotuume.
Ehtmist toova',
ello loova'.
Koh veel ainõ hajovala,
Ohver liitmistuld sääl vala.

Jumalisõ jõvvu andõl,
Ohver om kõõ hindä kandõl
ilmost hätä.
Timmä nätä
sääl, koh tõisi av'tav tego,
taganõmah surma sego.

* *
*

Aga mis om kõgõ algus,
kõgõ saladusõ valgus?
Kes juht kõkkõ
Elojõkõ?
Kohe kõik om kokko kanto,
salaliselt varjo panto?

Olõmus to olõmata,
midä ainõ koor õi kata.
Ütsik, erä
vaimu terä
om to kõgõ liikomata,
ilmo keskelt kõikomata.

Jumalusõ ilmo hoonõh
liikomah kõik tollõh joonõh,
koh kõõ sala
tuli pala.
Sinnä tävvüst saama sõudva',
henge sädeme' meil jõudva'.

To om valguslinõ Mõtõ,
Elo käugu ettevõtõ,
Kelle jõvvul,
pühäl nõvvul
tulõ tougõt avarusõl,
käsku kõgõl olõmusõl.

Sääl om kooh kõik Elo
säädüs,
kõgõ kõrraldus ja häädüs.
Segädüsest,
pümehüsest
Tollõ tahtõl ilma' saiva',
hindä avarussõ aiva'.

Kõiki maistõ mõttõhoolõ'
tõtva' Ülemb-Henge poolõ,
koh suur-Mõtõ,
Valgus-Tõtõ.
Saiõh Ülemb-Mõttõ mano,
kaos meil mainõ piin ni
jano.

Rand kullanõ!

Ado Reinvald.

Rand kullanõ,
saas laiv mul sinnä' õnnõlõ!
Jo' kalli aovalgõga'
su poolõ võti purjeta',
silm siski' viil ei perve näe'
siist üle korgõ lainõmäe.

Rand kullanõ,
saas laiv mul sinnä' õnnõlõ!
Siih om viil võõra ilma piir,
ei helkä' ranna siniviir
säält kavvõst üle merevii,
koh lõpõs mino laivatii.

Rand kullanõ,
saas laiv mul sinnä' õnnõlõ!
Ma' õdag-ao paistõ seeh
näe sinno sinetämäh iih!
Silm kaes kõõ kavvõ üle vii —
kas lõpõs ikäv laivatii?

Tõl'k V.

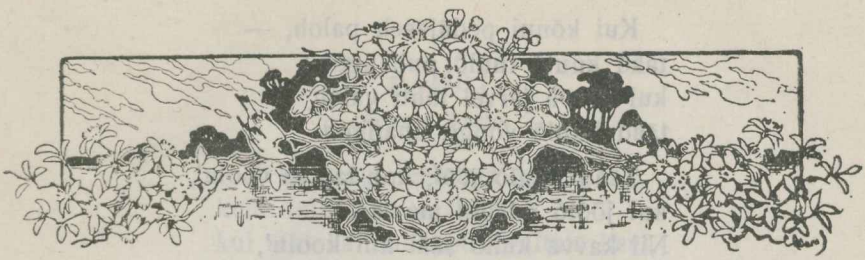

Armastus.

P. Voolaine.

Mo ülemb ilo, hellämb ainus
too minno helkjät armastust, —
sest laul tä poolõ hengeh painus,
loo korgõt rõõmu avarust.

Kui silm kõnd laiol taiva välöl, —
aoh, päiväh, tähih, kuuh näe tääd;
kui sõitlõ vaiksil vessi sälöl,
tä saldja koio vasta sääd.

Tä kallus tuulõl kullõrkupah,
kui kääle niidäl keväjä;
näüs peenih pääsösilmi nupah,
kui haalja silm sääl saisma jää.

Tä uinus uibo häelmo laaluh,
täl pihla hõnguh pehme säng;
kui heränes, sis lõhna vaaluh
tä hellält, lainetavalt mäng.

Tääd tunnõ talvõ tormi toonih,
näe suikvat suvõ sosinah,
kui kevväi mäng tä mino soonih,
tä kurb om sügüskohinah.

Kui kõnni pedäjäseh paloh, —
tääd kuulõ tuulõ puhangoh;
kui sõvva järvel tähti valoh, —
tääd kuulõ voogõ uhangoh.

Tääd kuulõ jõõl, koh laulva voolu',
kui jõõlõ õdagol ma lää.
Nii kavva kullõ sääl kui koolu',
kui unõh vullin vaiksõs jää.

Kuuvalol näe ma timmä lättel,
tä hällümiisi helkjäl veel,
a hummongol, aovalol kättel
tääd kanna kallilt kodoteel.

Häitsme-mehe'.

Fr. Kuulbars (Villi Andi).

Nä' omma' ilma oro puja',
a' korgõ maiõ kuninga':
näid juutva' kulla mäki oja',
ku meil jo' lätte kuivava'.

Nä' kanva' lillimäki pääle
meid uma taiva hõnguga',
ja meile kõmava' nuu' ääle',
miä muu ilm luvva' jovva-ai'.

Nä' palmva' närvehtäjä' krooni'
meil närbümäldä' lillega';
nä' ehitävä' elotrooni',
koh kool meil ellä' anna-ai'.

Nä' toova' meile kallit andit,
miä olõ-õi' meil madalah;
nä' lõpõtava' kurjo vandit,
kiä meid siih surma sunniva'.

Tõl'k V.

Kelle?

Ignasõ Vasjo.

Kelle kingi leelotaja hinge,
kelle laina laulja süäme,
kui mul kalmuh kodo valmis kaet,
Manalah jo' maja valmistõt?

Kelle kingi sõnarikka keele,
kui jo' väsünü' ma' laulõmast?
Kelle laina laulurikka ääle,
kui ma' lää är' mulda magama?

Kelle anna armurikka ilo,
kui õi' paisu' inäp laulust rind?
Kelle vii ma' viisirikka leelo,
kui mul kihäkattõs mullapind?

Setomaa, sull leelotaja hinge,
kodomaa, sull laulja süäme
taha kalmust tagasi ma' saata',
Manalast viil maalõ lähätä'.

Sõsarilõ sõnarikka keele
kingi sis, kui väsü laulõmast;
karälatsil laulurikka ääle
laina, kui lää mulda magama.

Umatsilõ armurikka ilo
anna, kui õi' paisu' inäp rind.
Velile vii viisirikka leelo,
kui mu kihäkattõs mullapind.

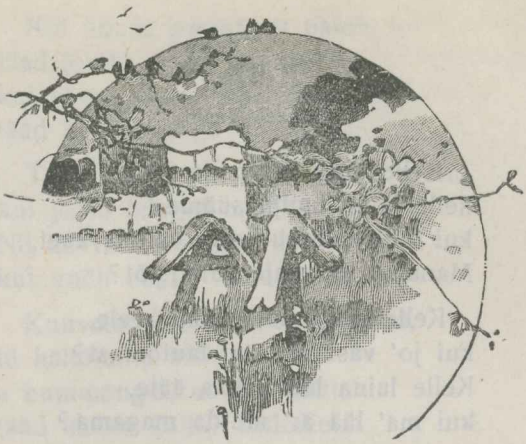

Maahajätet.

P. Voolaine.

Tä kuuli kavvõh, es tääd ikõ'
üts sõraridsist, velitsist,
es olõ' esäl silmä' likõ',
es imäl süä katski' kist.
Es üts säe' päähä leinähärmä,
kiä tälle eloh kallis ol'l.
Es puhtit valmista' käe' kärmä',
kui hing ol'l täl jo' õdagol.

Tä viimsel reisil ker'kokellä'
kui koolnu' tornih olliva';
muu' ilma ilo helü' hellä'
kõik kavvõh, kavvõh sulliva'.
Es tunda' pühäkota vaja,
es peetä' palvõt kirstu iih,
es nõsõ' altrilt laulukaja
ärpühendetü' sau seeh.

Tä kuival liivanõlva havval
es ütte hingearmsist näe';
täll perekeistki' kirstulavval
es ütski' ilomeelel säe'.
Puuristki' kaonu' kalmu' päitsest,
haud umminõ om unõhtõt.
Lill Luujal istutõdu' häitses,
tsirk havva ligi laulma tõtt.

Nõiut mõts.

E. Enno.

Sais mõts nii ütsi oroh,
kurb süä pümmeh suik,
vaik' süämeh tsirgulaulu',
üü lehih tassa tuik.

Nii tuhat ajastakka
mõts soni magamah;
võim, püüdminõ om vakka —
kõik undsõh, unõnäoh.

Mõts sais nii oro põhäh,
aur nõsõs korgõhe;
õnõ pääväkiire' kaibõh
tiid ot'sva' süämehe.

Tõl'k V.

Kõrts.

Jakob Tamm.

Vana laonu' talomaja
sattõ kokko tuulõ käeh:
jovva õs tääd toe' ni vaja'
inäp hoita' üleväh.

Maaha sattõh kõrdsi pääle
kurästö viil tarõ kai:
nigu' kõrts no olnu' sääne,
kiä maja ümbre ai.

Tõl'k V.

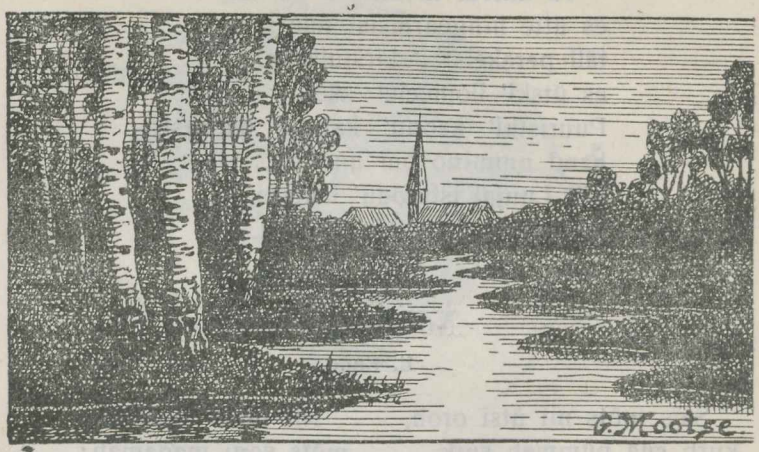

Katõ ilma veere pääl.

J. Räppo.

Ütskõrd pereh lahutõdi,
ütskõrd hõimul panti piir—
suurõõb hulk sai Säksa oräs,
meist sai vilets Vinne viir. —

Seost saani' sada hätä
umah kaalah kanni mi':
Surbi' meid iks Säksa rüütli',
Vinne vürsti' vitsodi'.

Kül' ol'l rassõ ello ellä'
setol Pühä-Maarja maal.
Kül' ol'l kipõ kota tetä'
katõ ilma veere pääl.

Siski' esä-esä kumbõ'
joudsõ' hoita' alalõ —
uma keele, valgõ' rõiva'
Vana hüä süäme.

Kui mi' Eestil küllä tulli
ummi vanno laulaga',
är' sis veli vele tundsõ,
sugu nakas' selgümä.

Või õi' uma võõras jäiä', —
arm piät appi astuma,
vana kannu kattõ võssu
püüdmä kokko kasvata'.

Üteh meeleh, üteh mõttõh
tüüle tulõ nakada',
haridus mi tulevikuh
ülembtsiht piät olõma.

Et mi latsõ' sammo pitä'
jovvasi' iks tõistõga',
et saas valgõt päivä nätä'
tulõvikuh Setomaa.

Mus'tidsõ' jutu'

Pilli-Tiido.

Fr. Kreutzwald, Eesti rahva mus'tidsõ' jutu' lhk. 216.

Tiido laisklõs kotoh ja puhk pilli mõtsah.

Mus'tõ' elli kehv pops, kedä Jummal lastõga' inäp õnistanu' ol'l kui leeväga'. Tütre' ja puja' kasvi vanõõbide rõõmus ja olli' inääbüste kõik jo' võõra sunni all egaüts umma leeväpalakõist tiinmäh, a' ütest pujast taha-as kellelegi' meelehüvvä tulla'. Kas ol'l poiskõnõ loomu poolõst lolläkas, vai muu viä peräst raisku lännü', vai kas täl laisa veri küüdsi all ol'l, tuud või-is kiäki' tõõmeeli üldä'. A' et tä laisk ja vetel ol'l, ja kohegi asätalituistõ kõlba-as, sedä pidi' vanõõba' ja külärahvas ütest suust tõõst tun'stama. Avida-as siih hüä' sõna' ega' karistamisõ', a' midä vanõõbas poiss läts, tuu suurõõbas kasvi timä laiskus. Talvõl tarõh ahotakah, ja suvõl puhma all varõh maada', ol'l timä tähtsäp päävätüü, koh tä vahel aoviites vilis't vai paiu-pilli puh'k, et lust ol'l kullõlda'.

Võõras vanamiis and Tiidolõ nõvvo pilli-mehes nakada'.

Nii istõ tä üte päävä jäl' puhma takah, tsirkaga' võiki pilli puhkmah, ku üts vanamiis tiid kävvuh sinnä' johtu tulõma.

Tuu küsse sõbraliku sõnaga': „Ütle mullõ, pujakõnõ, mis amõtimehes sa' tahat saia'?“

Poiss ütel' vasta: „Amõti peräst olõ-õi' mul kõgõ vähääbätki' murõht, ku ma' õnõ rikkas mehes saasi', et mul vaja olõsi-is tüüd tetä' ja tõistõ sundmisõ all saista'."

Vanamiis nare: „Nõu no' olõsi' muido hüä kül', a' ma' mõista-ai', kost rikkus sullõ piäs tulõma, kui sa' viisi-ii' midägi tüüd tetä'? Ega' no hiir ummõtõ' magajalõ kassilõ suuhõ joosõ-õi'. Kiä rahha ja varra taht tiini', tuu piät liikmit liigutama, tüüd tegemä ja vaiva nägemä, muido..."

Poiss nakas' vasta pallõma: Lõpõtamõ' jutu, sedä olõ ma' mitu kõrd kuulnu', seo om mullõ kui hani sälgä valõt vesi, tuuperäst et must või-ii' kunagi' tüütegijät saia'."

Vanamiis ütel' sõbralikul sõnal: „Luuja puult om sullõ annõh kingitü', minkaga' sa' hõlpsahe egapääväst leibä ja rahakopikit võis' tiini', ku amõtis võtasi' pillipuhkmisõ. Murõhta' hindäle hüä pill, puhu' nii osavalt pilli kui paiupilli, sis lövvät sa' leibä ja rahha egah kotusõh, koh lustiliisi inemiisi elämäh."

„A' kost ma' pilli saa?" küsse poiss.

Vanamiis vastas': „Teeni' raha ja osta' hindäle pill. Edimält võit sa' paiupilli ja lehepilli puhku', sa' olõt mõlõõbide pääle jo meistre! Ma' looda perästpoolõ su'ka' viil kokko saia', kül' mi' sis näe, kas sa' mu nõvvo olõt tarvitanu' ja mis tullu sullõ oppusõst kasunu'."

Sedäviisi lahku tä poiskõsõst ja läts umma tiid edesi.

Tiidost saa suur pillimiis kodomaal.

Tiido — nii ol'l poisi nimi — nakas' vanamehe juttu perrä mõtlõma, ja midä kavvaaba tä mõtõl', tuu tõtõlikub näkkü vanamehe juhatus. Tä võt't sedämaid nõus juhatusõ perrä õnnõ tiid otsma minnä'; siski' lausu-us tä kellelegi' sõnna umast ettevõtmisõst, a' läts ütel hummogul kotost ja — tulõ-õs inäp tagasi.

Vanõbile tii-is timä ärminek kurvastust, esä tenäs' õnõ päälegi', et laisast pujast ol'l pääsnü', ja luut', et maailm

aigupite laisa naha Tiido säläst maaha sugi ja hädä timmä inemisõs kasvatas.

Tiido hul'kõ mõnõ nädäli ümbre kävvuh küläst küllä ja mõisast mõisahe, koh rahvas egah paigah timmä lahkõ meelega' vasta võt't ja paiupilli kullõl', pillipuhkjalõ süvvä' an'd ja mõnikõrd viil paar kopkat rahha tälle kinke. Neo' kopka' koräs' poiss hoolõga' kokko, niikavva kui tä aigupite niipallõ sai, et hindäle toropilli võidsõ osta'. No' nakas' õnn täl häitsemä, tuuperäst et kostki' löüdä-äs tõist timä sugust pillipuhkjat, kiä nii osavalt jala peräst pilli mõihtsõ puhku'. Tiido pill sun'dõ kõik jala' lindama. Koh õnõ saajo, talgit vai muid lustipita peeti, sääl pidi iks Pilli-Tiido kah olõma. Paari aastaga peräst ol'l timä nii kuulsas pillipuhkjas nõsnu', et timmä kui tuulõtarka ütest paigast tõistõ, sakõhe mitmõ kümne versta taadõ veeti. Nii puh'k tä ütskõrd mõisa talguh pilli, kohe ümbretsõõri säkso ol'l pallõ kokko tulnu' rahva lustipito kaema. Kõik pidi' ütest suust tun'stama, et nimä' elopäävil viil osavappa pillipuhkjat olõ-õs nännü' ega' kuulnu'. Üts säks kut's tõõsõ perrä Pilli-Tiido hindäle võõras, koh tä säksolõ lustis pilli pidi puhkma, mink iist timäle egapäiv tublistõ süvvä' ja juvva' anti, päälegi viil rahha ja kingitüisi. Üts rikas esänd las'k tälle pääst jaloni' vahtsõ' rõiva' tetä', tõõnõ kinke tälle ilosa toropilli vasidsõ helütoroga'. Preili' köüdivä', siidi linte timä kübärä külge ja imändide näpo' koijõ' timale kirivä' kinda'.

Tiido sõit rikkalõ Kunglamaalõ.

Mõni tõõnõ olõs Tiido asõmõl selle õnnõga' väega' rahul olnu', a' timä süäme oodõh-loodõh, ütskõrd rikkas mehes saia', anna-as tälle kohki' asso, kihot' timmä kavvõõballõ minemä. Midä inäp tä aigupite tunda' sai, et pillipuhkminõ ütsindä' või-ii' timmä nii rikkas tetä', tuu suurõõbas kasvi päiv-päävält timä rahaahnus. Rahva suuh

elävä' jutu' kuuluti' mõnt tükkü Kungla-maa rikkusõst, miä lää-äs üüse ei päivä Tiido meelest. „Ku ma' õnõgi sinnä saasi'", mõtõl' timä, „sis lövväsi' ma' hõlpsahe rikkusõ tiid. Timä luusõ tükü aigu mere viirtpite, ot'sõ kogahõmalda' õnnõ pääle laiva vai puröloot'sikut, miä tä üle mere viisi'". Peräkõrd joudsõ tä Narva liina, koh tuukõrd võõramaa kaubalaivo sadamah sais'. Üts laiv ülti mõnõ päävä peräst Kunglamaalõ minevät; Tiido löüse ka kapteni, kiä timmä tahtsõ üteh võtta', a' küsüti vidämisõ hind suurõõb kui ahnõl pillipuhkjal lust ol'l anda'; tuuperäst püüdse tä laivamiihi uma pilliga' meelütädä', luut' sedäviisi odavappa üle mere saia'. Õnnõs löüse tä noorõ laivamehe, kiä timmä salamahtu lubas' laiva võtta', et kapten tuud tiiäsi-is. Üüsel, inne tuud kui laiv tõõsõl hummogul tiile pidi minemä, vei laivamiis Tiido laiva ja käkke timmä pümmehe nukka tündrite vaihhõlõ, kohe tä tõistõ tiidmäldä' tälle süüki ja juuki vei, et mehekene varöpaika nälgä koolõsi-is. Tõõsõl üüsel, ku laiv jo' kavvõh mere pääl sõit' ja Tiido sõbõr laiva laepääl ütsindä' vahikõrda pidi, tõi tä timä varöpaigast vällä, köüt' kõva köüdse tälle kihä ümbre, köüt' tõõsõ köüdse otsa laiva külge ja ütel': „Ma' lasõ sinno köüt pite merde, koh sa', ku tõõsõ' sullõ appi tulõva', köüdse uma kihä ümbrelt piät katski' lõikama ja näile ütlemä, et sa sadamast siiä' maani' laiva takah olõt ojonu'. Hot' kül' Tiidol veidö' hirmu tul'l, luut' tä ummotõgi' köüdse abil hindä mõnõ ao vii pääl hoita', tuuperäst et tä hüä ojoja ol'l. Niipia ku tääd vette lastu' ol'l, ai tä sõbõr tõõsõ' laivamehe' unõst üles imelikku luku kaema, kuis inimisõ värki elläi laiva takah vii pääl ojovat. Mehe' kaijõ' suu', silmä' peräni' naläkat imeht, aijõ' sis kapteni unõst üles ja palssi' naläkat luku kaema tulla'. Kapten heit' kolm kõrd risti ette ja küsse ojojalt: „Ütle' mullõ tõõmeeli, kiä sa' olõt, kas vaim vai ineminõ?"

Ojoja koste: „Vilets kuulva ineminõ, kelle võim väsümisõga' lõpõs, ku ti' timä pääle armu no heidä-äi'."

Kapten käs'k köüdse merde visada', minkaga' ojoja üles võis tõmmada' Ku Tiido köüdse otsa hindä kätte sai, lõigas' tä väidsega' tõõsõ köüdse uma kihä ümbrelt katski' ja pallõl' hinnäst üles tõmmada'.

Kapten küsse timä käest: „Kõnõlõ', kost sa' tulõt ja kost sa' siiä' sai'?"

Pilli-Tiido koste: „Ma' oidu ti laiva takah, ku sadamast tiile lätside', pei vahetõ pääl tüürist kinni', ku mul joud otsa saama tükke. Niiviisi loodi ma' Kunglamaa randa saia', selle et mul niipallõ rahha olõ-õs, kui ti vidämisõ hinnas küsse'.

Noorõmehe imelik julgus pehmüt' kapteni süänd, timä ütel' sõbralikult: „Tennä' taivaessä, kiä su ello imelikult hoitnu'! Ma' taha sinno massulda' Kunglamaalõ viiä'."

Sis käs'k tä tälle kuiva' rõiva' sälgä anda' ja timmä laivakambrõhe magama saata', pikä tii väsümisõst puhkama. Tiido ja timä sõbra' olli' rõõmsa', et näide kavalus õnnõlikult kõrda lännü'. — Tõõsõl pääväl kaijõ' laivamehe' Tiidot kui imeeläjät, kiä asäga' nakama saanu', miä kõigil võimalda' näüdäs. Perästpoolõ tek'k timä illos pillipuhkminõ näile suurt rõõmu ja kapten tun'st mitu kõrd, et timä viil kohki' inne sedä nii kennä pilli kuulnu' olõ-õs.

Rahaahnõ' Tiido saa Kunglamaa kullatsõh kuningaliinah kokapoisis.

Ku laiv mõnõ päävä peräst Kungla randa joudsõ, juus'k tiidminõ laivameehte suust kui tuli lakkä, määntse pillimehe nimä' merest püüdnü' olli', kiä üü ja kats päivä laiva takah olõvat ojonu'. Muidogi tiidä', et Tiido ja timä sõbra' luku õiendama tohi-is minnä', muido olõs nimä' esi' pulkõ jäänü'. Imelik jutt sünnüt' Tiidolõ võõrah rannah pallõ sõpro, tuuperäst et ega miis imelikku ojomist timä hindä suust tahtsõ kuulda'. Siih pidi mehekene nüüd inneb hädä peräst kui lusti peräst tõistõlõ haus'ma, et suu

õnõ häüsen'd. Timäle pakuti mitmõlt puult teen'stüist, midä tä vasta võtta' julgu-us, peläs', et ku mõni ojomisõ osavust timält näta' taht, sis timä petjäs piäs jäämä. Timä tahtsõ õkva kuningaliina minnä', koh timmä kiäki' tunnõ-õs ja timä ojomist tiiä-äs; sääl luut' tä kõgõ hõlpsappa niisäänäst teen'stüist löüdä', miä timmä üte kõrraga' rikkas mehes võis nõsta'. Ku timä paari päävä peräst sinnä' joudsõ, tükke pää täl ümbre käuma, sedä ello, uhkust, ja rikkust näteh, miä ega sammu pääl ette tul'l. Katõ silmäga' saa-as kõkkõ är' nätä'; siih olõs paar tosinitsa silmi pidänü' olõma! Midä inääb tä sedä uhkust ja rikkust tunma oppõ, tuu rohkõõb pidi tä umma vaesust kah'tsõma. Viil rasõhõp tundu tälle tuu, et uhkõst rahvast kiäki timmä tähele panõ-õs, ja nigu' nälä-varõst tiipäält kõrvalõ tougas', nigu' täl olnugi-is õigust Jumala päävä paistõl umma kihhä peesütädä'. Pilli julgu-us tä poost vällägi' võtta', peläteh mõtõl' tä: „Kiä neist uhkist mu vaesõ pilli tulõ kuulma!" Timä hul'kõ mitu päivä liina huul'tsit pite tõõsõst tõistõ ot'sõ teen'stüist mitund viisi, a' lövvä-äs niisäänäst, miä lootust olõs annu' lühkese aoga' rikkas saia'. Peräkõrd ku luutmisõ siilo' jo' ripakala' sattõ', löüse tä õnnõkaupa rikka kaupmehe majah teen'stüist, koh kokal köögih parajahe poissi vaja ol'l. Siih ol'l Tiidol võimalik Kunglamaa rikkust süveebält tunma saia', miä tõõmeeli suurõõb ol'l kui ütski' ineminõ nägemäldä' mõihtsõ arvada'. Kõik egapäävätse' tarberiista', miä mi maal ravvast, vasõst, tinast, puust vai savist tetäs, olli' siih selgest hõpõst ja kullast; hõpõ-pato siseh keedeti ruuga, hõpõ-panne pääl küdseti kuurnikka, miä kuldkauseh ja kuldlivvoh lavva pääle kanti. Tseolõ anti rohekõsõ asõmõl hõpõ pang söögiga' ette; tuuperäst või egamiis eski' hõlpsahe är' mõista', et Tiidol ütehki' asäh puudust olla' või-is, et täl koka-poisi teen'stüseh esändä põlv ol'l; a' timä ahnusõst täüdet süä lövvä-äs siski' rahu. Timmä piinas' alati tuu mõtõ': miä avidas kõik rikkus mu silmi iih, kui varandus mu uma olõ-õi',

ja koka-poisi teen'stüs jovva-ai' minno ummõtõgi' rikkas mehes tetä'. Timä kuu-palk ol'l suurõõb kui mi paigah ajastaga palk, miä timmä rikkas mehes olõs võinu' tetä'. Tä ol'l paar ajastakka jo' koka-poisi teen'stüist pidänü', hüvvi rahakopkit tagavaras kogonu', mink läbi timä raha-ahnus päiv-päävält suurõõbas kasvi ja ahnust sigit', nii et tä hindäle muido rõivanärtsa täüdü-üs murõhtada' kui õnõ perremehe sundmisõ pääle, kiä nälä-varõst umah majah salli-is. Sääl tul'l suur pido, minka aos kaupmiis kõigilõ tiinjilõ hindä kulul uhkõ' rõiva' las'k tetä'.

Tiido saa võõra vanamehega' vahtsõst kokko.

Edimädsel pühäpääväl peräst pito pan'd Tiido uhkõ' vahtsõ' rõiva' sälgä ja lät's liinast vällä lusti-aida, koh liinarahvas suvõl luus'misõga' aigu viit'. Ku tä tükk aigu võõra rahva siäh kõn'nu' ol'l, koh timä kedägi tunnõ-õs, niisama veidõ' tõõsõ' timmä, sis puttu kogahõmalda' nägo tälle silmä, miä tutva näkkü olõvat, timäle tulõ-õs kül' miilde, koh tä tuud miist inne nännü' ol'l. Inne ku tä perrä mõtõlda' joudsõ, kattõ arvat tutva rahva sekkä är'. Tiido luusõ edesi-tagasi, vahtõ kavvõ ümbretsõõri, kas nätt miis kohki' jäl' nättäväle johu-ui', mutku' kõik otsminõ ol'l asändä'. Perakõrd õdagu all näk'k tä otsidu' mehe laja lõhmusõ all moropingi pääl ütsindä' istmah. Tiido tiiä-äs, miä tä pidi tegemä, kas läheebähe minemä, vai nii kavvas uutma jäämä, ku võõras miis timmä silmäsi' ja hindä puult midägi' märku annasi', kas tä timäle tutva vai tunmalda' om? Tiido rüüsähüt' paar kõrda, midä võõras miis panõ-õs tähele, kiä nigu' süvih mõttih ütsisilmi hindä ette maha vahtõ. Ma' astu läheebähe — mõtõl' Tiido — ja virguta timmä mõttist, kül' mi' sis saa nätä', kas mi' tunnõ tõõnõtõist vai õi'. Samm-sammust tassahilõkõistõ edesi minneh vahtõ tä teravähe võõra mehe pääle. No' lei võõras miis uma' silmä' üles ja nak'k edimädse silmäpilguga' timmä

tunvat, nõssi pingi päält üles, astõ Tiidolõ vasta ja an'd teretämisõs tälle käe; sis küsse tä: „Kohe sa' uma pilli olõt jätnü'?“

Nüüd viil tundsõ Tiido, et küsüjä tuusama vanamiis ol'l, kiä timäle kodomaal poiskõsõ põlvõh pillipuhkja amõtit kit't. Timä läts võõra mehega' paksust rahva hulgast kõrvaliste paika ja kõnõl' sääl ummi johtumiisi tuust aost kooni' seo pääväni'. Vanamiis tõmmas' otsaesitse kortsu, vangut' mitu kõrd pääd ja ütel', kui Tiido oma jutu ol'l lõpõtanu': „Halp sa' olõt ja halbis sa' jäät! Miä hullutujo sullõ päähä tul'l, et pillipuhkmisõ maaha jäti' ja kokapoisis lätsi'? Pilliga' olõs sa' siih üte pääväga' rohkõp tiini' võinu' kui poolõ-ajastadsõh kokapoisi teen'stüseh. Joosõ' silmäpilk kodo, tuu' uma pill siiä' ja naka' puhkma, sis saat sa' uma silmäga' nätä', et ma' tõtt kõnõli.“

Vanamiis pand Tiido lusti-aiah pilli puhkma.

Tiido püüdse vasta aia', peläs' uhkõ rahva naaru ja arvas' kah, et pikä aoga pilli loo' timäl meelest är' lännü' omma'. A' vanamiis jätä-äs umma jonni, käve niikavva Tiidolõ pääle, kooni' tä kodo pidi minemä ja uma pilli siiä' tuuma. Vanamiis istõ lõhmusõ all ja uut', niikavva kui Tiidu pilliga' tagasi joudsõ. Sis ütel' tä: „No' istu' mino kõrvalõ moropingile ja naka' pilli puhkma, kül' sis näet, kuis rahvas mi ümbre kokko kogonõs.“

Tiido nakas', hot' kül' vasta miilt ol'l, käsu pääle pilli puhkma; timä meelest näüdäs, nigu' olõs vasnõ vaim täämbä tä pilli sisse lännü', tuuperäst et nii ilosat hellü olõ-õs timä kõrv täämbäni' viil pillitorost kuulnu', nigu' parhilla' helisi. Veidökõsõ ao peräst tul'l rahvast kui räüssä egalt poolt lõhmusõpuu ümbre kokko, ilosat pillilukku kullõma. Midä paksõõbalt näid tul'l, tuu kenääbäs

lätsi' pilli viisi'. Ku nimä' tükk aigu ilosit ääli kuulnu' olli', võt't vanamiis uma kübärä pääst ja astõ rahva sekkä, pillipuhkjalõ tenoandõ korjama. Sääl visati nüüd egalt poolt taaldrit, puultaaldrit ja peen'keist hõpõrahha, vaehtõpääl sattõ kah siist ja säält mõni läükjä kuldraha vanamehe kübärähe. Tiido las'k sis viil anjilõ tenos mõnõ' ilosa' jalaperätse' ääle', inne ku nakas' kodo minemä. Paksust rahva hulgast läbi minneh, kos't sagõhõhe tälle kõrvo: „Ossav pillimeistre, tulõ' tulõva pühapäävä tagasi meile illo tegemä!"

Vanamehe tark oppus.

Liina värehtihe joudõh ütel' vanamiis: Mis sa' arvat, kas täämbäne paari tunni teens'tüs olõ-õi' parep kui kokapoisi amõt? — Ma' olõ sullõ tõist kõrd tiid juhatanu', no' naka' nigu' kavval miis katõ käega' härä sarvist kinni', et õnn inäp sino käest är' päsesi-is! Ma' või' õi' sullõ kavvaabas juhatajas siiä' jäiä', tuuperäst piä' meeleh mu oppuist ja tii' selle perrä. Ega pühäpäävä peräst lõõnaht istu' uma pilliga' lõhmusõ ala, koh täämbä mi' istõ, ja naka' puhkma, et liina rahvas su pillist rõõmu lövväsi'. Osta' süvä pesäga' kaapküpär ja panõ' hindä jalgo ette maaha, et kuuldja' tenopalka sullõ kübärähe võisi' panda'. Ku kutsutas sinno kohegi' pidolõ pilli puhkma, sis är' nimetägu-ui' kunagi' hinda, a' lepü' tuuga', miä sullõ kiäki' esi and. Niiviisi saat sa' rikastõ säkso käest rohkõp, kui sul julgust om küssü'; johus mõnikõrd mõni sikõh vähääb anma, sis taso tõistõ lõõhk and kümmekõrd tollõ är', ja sa' tohi-ii' kedägi' raha-ahnõs nimetädä'. Kõgõ inäp hoia' hindä ahnusõ iist! Vast saa mi' edespidi üts-tõõsõga' mõnikõrd johtumiisi kokko, kül' ma' sis kuulõ, kuis sa' mino oppuist olõt täütnü'. Seos kõrras jumalaga'!" Nii lätsi' nimä' ütstõõsõ mant minemä.

Tiidost saa Kunglamaa kuningaliinah suur pillimiis.

Pilli-Tiidol läts rõõm suurõs, ku tä kotoh raha-lugõmisõ man löüse, et pillipuhkminõ paari tunniga' inäp palka ol'l annu' kui poolõ-ajastanõ kokapoisi teen'stüs. Sis kahit's tä nurja lännü' aigu ja tahtsõ hinnäst sissama teen'stüsest vallalõ võtta', miä ummõtõ lää-äs nii ruttu kõrda, tuuperäst et tä pidi inne hindäle alosõ otsma. Mõnõ päävä peräst löüse tõõsõ poisi ja sai vallalõ. Timä las'k hindäle ilosa' kirivä' rõiva' tetä', pan'd hõpõ-pandlõga' vüü puusõ ümbre ja läts edimädsel pühäpääväl peräst lõõnaht lõhmusõ ala pilli puhkma. Rahvast tul'l viil paksõõbalt kokko, kui edimäne kõrd, tuuperäst et jutt osavast pillipuhkjast ol'l lännü' liinah lakkä ja ega miis himos't timä pilli kuulda' saia'. Õdagu löüse tä, ku rahha lugi, et piaaigu katskõrd niipallõ ol'l kui edimädse pühäpäävä. Nii läts perästpoolõ õnnõkäuk pia ega pühäpäävä, nii et Tiido sügüse uhkõh trahterih hindäle korteri võidsõ üüri'. Õdagu, ku liinasäksa' trahterih käve', pallõldi ossav pillimiis sagõhõhe võõrastõlõ pilliga' illo tegemä, mink-iist tälle katõvõrra palka massõti, trahteri perremiis mas's ja võõra' massi' kah. Ku trahteri perremiis perästpoolõ näk'k, kuis ossav pillipuhkja ega õdagu inääb võõrit timä maija meelüt', an'd tä Tiidolõ korteri ja ülespidämisõ massulda'. Vasta keväjät las'k Tiido umalõ pillile hõpõtoro' tetä', mis sisest ja väläst puult är' kullati, nii et pääväpaistõl ja tulõ valgõl läüge'. Suvõl nakas' liina rahvas lustiperäst jäl' väläh-puul liina liikma, koh pillipuhkja ega pühäpäävä umma rikkust kasvat'. Sääl johtu üte pühäpäävä kuningas rahva lustipito kaema, koh pillilugu kavvõst timä kõrvo kuuldu. Kuningas käs'k pillimehe hindä ette kutsu' ja kinke timäle mängmisõ iist koti tävve kuldrahha. Ku tõõsõ' suurõ' tuud näi', lasi' nimä' ütstõõsõ perrä egaüts pillipuhkja umma kotta tulla', koh tä näile pilli pidi puhkma. Tiido täüt' sääl hiusõ päält vanamehe oppuist, küsü-üs kellegi' käest

tingitüt hinda, ja leppe tuuga', miä ega miis esi' and; ja inäähähe ega kõrd löüse tä hüä tükü rohkõp, ku timä olõs usknu' küssü'.

Tiido suur varandus lätt merde kodosõidu pääl.

Mõnõ aastaga peräst ol'l Pilli-Tiido Kunglamaa rikkas mehes saanu'. Timä pidi nõu, umalõ maalõ tagasi minnä', hindäle sääl mõisa osta' ja pillipuhkmist maaha jättä'. Kuninga ja tõistõ suurdõ esändide kingitüse' olli' timä vara suurõs kasvatanu' ja vanamehe ettekuulutusõ' tõtõs tennü'. Olõ-õs timäl vaja inäp salaja laiva nukka tükkü', a' timä võidsõ kui rikas miis hindä jaos ütsindä' laiva palgada', miä timmä kõigõ varandusõga' umalõ maalõ vei. Tollõ maa kumbõ perrä ol'l timä pallõ kuld- ja hõpõasjo hindäle ostnu', miä nüüd kirsta sisse panti ja laiva veeti; tõõsõ' kirstu' jäl' selge rahaga'. Peräkõrd astõ varandusõ perremiis esi' laiva ja laiv purjet' sadamast vällä. Peri tuul kihot' näid ruttu mere pääle, koh paista-as muud silmä kui taivas ja vesi. Vasta üüd püür'd tuul ümbre ja nakas' laiva lõunõ poolõ kihotama. Tun'n tunnilt kasvi maru vägi kangõbas, kaptenil olõ-õs inäp võimalik tii-tsihti kohegi' poolõ kinni' pitä', tuuperäst et tuul ja lainõ' olli' laiva perremehe', kelle tahtmisõ perrä tä edesi pidi minemä. Ku torm laiva päävä ja kats üüd sedaviisi lainil ol'l vintsutanu', praksah't põhi täl vasta paed ja laiv nakas' vaoma. Loodsiku' lasti merde, et inemisõ' neide abiga' ello võisi' surma küüdsist päästä', a' miä avit' tuu kõik mässävi lainide vasta? Veidökõsõ ao peräst visas' korgõ lainõh lootsikukõsõ ümbre, koh Tiido kolmõ laivamehega' istõ, ja viisäng võt't mehe hindä hõlma. Õnnõs ol'l üts pikk istmõlaud Tiido lähkohe ojonu', nii et tä käega' külge puttu ja lavva abiga' hinnäst vii pääl võidsõ hoita', inne kui joud otsa lõppi. Ku nüüd tuul tasatsõbas jäi ja ilm selgebäs läts, näk'k tä randa, miä silmapiiril kuigi' kavvõndah

paista-as. Viimäst joudu kokkovõttõh püüdse tä veerele lähebähe saia', a' löüse veere pallö kavvõbah olõvat, kui silm ol'l näüdänü'. Olõski-is tä uma jovvuga' sinnä' saanu', ku mere päält perve poolõ puhudu' lainõ' timmä olõsi-is edesi avitanu'; lainide abiga' joudsõ tä aigupite randa. Kangõ ja väsünü', inääb koolnu' kui elläv, sattõ tä kivitse perve pääle maaha ja jäi veidökõsõ ao peräst magama.

Tiido ütsindä tühä saarõ pääl.

Kui kavva magahaminõ timäl sääl kes't, tuust või-is tä kunagi' selget otsust saia', a' niipallö ol'l kui segäne unõnägo timäle miilde jäänü', et tutva vanamiis timmä kaemah käunu' ol'l, timäle umast lähkrist*) juvva' annu' ol'l, miä timmä imelikult karastanu' ja õkva kui vahtsõ elovaimu timäle sisse ol'l loonu'. Ku timä pikäst unõst üles virgu, löüse tä hinnäst ütsindä' sammõldanu' kaljo päält ja sai arvu tollõst, et arvadu' kokkosaaminõ vanamehega' unenägo olõ-õs. Ummõtõgi ol'l magahaminõ timäl niipallö joudu kosutanu', et tä hõlpsahe joudsõ üles tulla', kavvõbahe tiikäuku ette võtta', kost inemiisi luut' löüdä'. Tükk aigu perve pite edesi minneh vahtõ tä terävähe, kas tulõ-õi kostki' mõnt tiirata vai jälgi nättävälle, miä inemistõ mano võisi juhatada'. Mutku' nii kavvõst kui silm küündü, tulõ-õs vähäähätki' jalemärki timä ette. Sammõl, liiv ja süüt näutsi' säänäst rahhu, nigu' olõsi-is inemistõ ja eläjide jala' näid kunagi' sõkmah käunu'. Miä no' tetä', vai miä nõu ette võtta'? Kui nõupidäminõ midägi' pareebat otsust anda' või-is, tahtsõ Tiido huupi edesi minnä', luutõh, et vast kogahõmalda' õnn timä kohegi' viis, kost tiid inemistõ mano või löüdä'. Kolmõ versta takah olli' ilosa' lehepuu mõtsa' lihava kasvuga', mutku' puu' olli' kõik võõra', nii et timä üte-ainustki' näist tunnõ-õs. Mõtsast lövvä-äs tä es karja, es inemistõ tiirato, mutkui midä kav-

*) karrast joogi annom'.

võbahe tä läts, tuu paksõbas läts mõts, kost läbi edesiminek ega silmäpilk rasõhõbas tükkü minemä. Timä istõ väsünült maaha jalgo puhkama. Ütekõrraga' lätt süä timäl rasõhõs, halõhus ja rassõ kahitsus tulõva' timä süämehe; edimäne kõrd tulõva' timäl mõttõ', et tä ülekohut ol'l tennü', ku vanõõbide lubalda' ja tiidmäldä' kotost är' ol'l joosnu', umatsõ' maaha jätnü' ja nigu' hulgus ütest tõistõ luusnu'.

„Ku ma' siiä' mõtsalistõ sekkä är' koolõ", ik'k tä halõhõhe, „sis olõ paraja palga saanu' kergemeele iist. Merepõhja lännü' varandust nakasi-is ma' kahitsõmma, kuis tulnu', nii lännü'! Kui õnõ pill mullõ olõs jäänü', minkaga' ma' kurba süänd võisi' vaigustada' ja murõkuurmat kergütädä'!"

Nõnakasvataja' ubina'.

Perästpoolõ edesi minneh näge tä tutvide lehtiga' uibo; suurõ' verevä' ubina' paistva' lehti vaihhõlt, minkast timäl himo tulõ noid maitsma minnä'. Timä nakas rutõbahe kõn'ma ja joud veidõkõsõ ao peräst sinnä', ja oi määnäst õnnõluku! Magusat puuviljä olõ-õi' timä suu viil kunagi' maitsnu'. Tä süü kõtu täüs ja heitäs uibo ala puhkama, mõtlõs inne tuud: ku siih sääntsit uibit pallõ kasus, sis olõ-õi' mul nälä peräst murõht. Ku tä üles virgus, süü tä viil mõnõ ubina, topp sis karmani ja poo täüs, ja rühk edesi. Paks pümme mõts viivit' minekit ja tek'k läbipäsemisõ mitmõh paigah rasõhõs, nii et üü pääle tul'l, inne ku lakõ maa ja rahva jäle' nättäväle tulli'. Tiido sirot' hindä pehme samblõ pääle pikäle ja magasi nigu' kõõ pareebah sängüh patjo pääl. Tõõsõl hummogul võt't tä mõnõ ubina pruukostis ja nakas' sis värske jovvuga' edesi püüdmä, niikavva kui timä tükü ao peräst lakõ maa pääle joudsõ, miä nigu' saarõkõnõ keset laant sais'. Väikene oja juus'k ligitsest lättest selge külmä viiga' üle lakõ maa. Ku Tiido oja viirde tulõ, näge timä

viipäält kogahõmalda' umma koio, miä timmä nii heidütäs, et tä mõnõ sammu tagasi kargas; kihä ja liikmõ' vabisõsõ' nigu' haava lehe'. Mutku' kah mõni tõõnõ timäst julgõba süämega' miis olõs siih heitünü', ku timäle niisääne lugu johtusi' nigu' Pilli-Tiidolõ. Kojo näüdäs' tälle viist, et timä nõnaots nigu' kalkuni tiba nabani' küündü. Käega' kumpminõ tek'k nägemisõ tõtõs. Miä no' tetä'? Sääntse näoga' olõ-õs võimalik inemistõ sekkä minnä', kiä timmä kui mõtsalist maaha olõs võinu' lüvvä'. Tiiä-äi', kas kasvat' hirm timä nõna, vai kas nõna tõõmeeli iks pikeebäs vinnü; mutku' nõnaperremehe meelest näkkü lugu nii hirmsa, nigu' kasusi' nõna ütte puhku pikeebäs, nii et tä inäp sammugi' või-õi' pelüldä' astu', ilma et jalaga' olõsi-is uma nõna pääle kumastunu'. Tä istõ maaha ja nakas' halõhõhe umma viletsüst kaibama: „Oh kui kiäki' kogahõmalda' siiä' tulõsi-is ja minno sedäviisi lövväsi-is! Inneebä taha mõtsa nälgä koolda', kui sääntse ilodu' nõnaga' hinnäst tõistõlõ näüdädä'."

Olõs tä tuud tiidnü', miä tä õnõgi' perästpoolõ tiidä' sai, et siih saarõ pääl ütte-ainustki' inemist elä-äs: tuu olõs timäle trüüsti võinu' anda'. Midä inääb timmä no johtunu' õnnõtus pahan'd, tuu jämehebäs paisu timä nõna, läts ega silmäpilguga' sinitsebäs kui vihatsõl kalkunil. Sääl näge tä lähkoh puhma küleh väega' ilosit pähknit ja himostas meele jaahutusõs noid pruumma minnä'. Timä korjas peotävve, järä üte katski' ja löüd väega' magusa terä koorõ sisest. Ku tä viil paari terrä alla niild, pand tä imehtüsega' tähele, et ilodu' pikk nõna silmä nättävält kahanõs. Veidõkõsõ ao peräst näge tä viipäält nõnaotsa luudu' paigah, suust vähä korgõbah, koh tä innegi' sais'. No' tul'l suur rõõm innetse kurvastusõ pääle: sis nigu' tuulõst tuisadu' tulõ mõtõ' tälle päähä, imelikku sündümist süvääbält perrä kaia': miä timäle edimält pikä nõna ol'l kasvatanu' ja peräst jäl' kahandanu'? Kas vast ilosa' ubina'? mõtlõs tä küsümisõga', võtt üte ubina karmanist ja nakas

süümä. Niipia kui tsätsütedü' ubinapuru kurgust alla lätt, näge tä viipäält selgehe, kuis nõna ots silmänättävält pikeebäs vennüs. Naläperäst süü tä ubina peris är' ja löüd nõna vassa-pikutsõ. Sis võtt tä paar pähknäterrä, tsätsütäs nuu' peen'keses ja niild alla, ja kae' imeht! pikk nõna kuios kokko, kooni' tä peris innetsehe olõkuhe tagasi lätt. No' ol'l mehel selge otsus käeh, miä timäl nõna edimält kasvatanu' ja peräst jäl' kahandanu'. Tä mõtlõs: õnnõtusõs arvadu' johtominõ või mullõ vast kõrd viil õnnõ tuvva', kui ma' jäl' inemistõ seltsi piäs tagasi saama; korjas karmani tävve pähknit ja rühk sis innetsit jälgi pite tagasi minemä, et mõtsast nõnakasvataja uibo üles lövväsi'. Et siih kohki' muid jälgi olõ-õs, ku timä hindä innene tii, tuuperäst sai tä hõlpsahe uibo mano tagasi. Sinnä' tulõki pääl kuurõ tä mõnõ' noorõ' puu' paljas ja tek'k hindäle koti, minka tä ubinit täüs pan'd. Mutku' et üü jo' ligi ol'l, taha-as tä täämbä kavvõbahe minnä', nii tahtsõ siiäsamma üümaija jäiä'.

Jäl' näk'k tä unõh, et tutva vanamiis timmä umast lähkrist ol'l juutnu' ja tälle nõvvu annu', tultuid jälge pite randa tagasi minnä', koh timä vast api löüd. Peräkõrd ol'l vanamiis ülnü': „Et sa' merepõhja lännü' varandust olõ-õi' kahitsõnu', a'kõõst pilli õnõgi', tuuperäst taha ma' sullõ vahtsõ pilli mälehtüses kinki'".

Vanamiis juhatas Tiido Kunglamaalõ tagasi.

Hummogu tul'l tälle üüsene unõnägo miilde; ja kiä joud timä rõõmu ja õnnõ är' kõnõlda', ku tä unõnäoh lubadu' pilli koti kõrval maah näge. Tiido võt't pilli ja nakas' lusti peräst puhkma, nii et kõik mõts vasta heläs'. Ku pillipuhkumisõ himo ol'l täüdetü', võt't tä tii ette ja nakas' mere poolõ minemä.

Päiv ol'l jo' paar süld üle lõunõ, ku tä mere viirde tagasi joudsõ ja laiva ranna lähkoh näk'k, minka man laivamehe' parandusõ tüüh näkkü' olõvat. Laivamehe'

imehti' inemist saarõ rannah näteh, koh näide tiidä' kedägi' elä-äs. Kapten käs'k väikese lootsiku laiva laelt merde laskõ' ja saat' tollõga' kats miist viirde. Tiido kõnõl' näile umma õnnõtust, kuis laiv hukka läts ja Jumala arm timmä imelikul kumbõl surma suust päste. Kapten lubas' timmä massulda' üteh võtta' ja Kunglamaalõ tagasi viiä', kohe timä parhilla' uma tiireisiga' lätt. Tiil rõõmus't Tiido uma kinä pilliga' kaptenni ja laivamiihi, niikavva kui nimä' mõnõ päävä perast Kunglamaa randa joudsõ'. Sääl tenäs' Tiido laiva kaptenni silmäviiga', kiä timmä hädäst pästnü' ol'l ja lubas' timäle perästpoolõ õnnõ päivil vidämisõ hinda ausahe är' tasso'.

Ku tä paari päävä peräst kuninga-liina tul'l, puh'k tä edimädsel õdagul rahvalõ pilli, kost nii pallõ rahha tiine, et hindäle tõõsõ võõrast-muudu rõiva' sai laskõ' tetä'. Sis pan'd tä mõnõ' verevä' ubina' korvi sisse ja läts uma kaubaga' kuninga-kua värehti ette, luut' sääl kõõ pareebat kaupa löüdä.' Lää-äs kuigi' kavva aigu, sääl tul'l kuninga tiinjä, os't ilosa' ubina' är', mas's inääb hinda kui küsüti ja käs'k ubinakaupmiist tõõsõ päävä tagasi tulla'. A' Tiido püh'k minemä, nigu' olõs tuli täl karmanih olnu', ja mõtlõgi-is inäp tõõnõ kõrd uma kaubaga' tagasi tulla', koh, nigu' tä jo ette tiis', ubina' nõnno kasvatama naksi'.

Viil tuusama päävä las'k tä hindäle tõõsõ' rõiva' tetä', os't pikä' musta' habõna', miä lõvva külge klõimõ, minka läbi tä hinnäst nii är' moonut', et ütski' tutva ineminõ timmä olõsi-is võinu' är' tunda'. Kavvõh liina alõvih võt't tä trahterih hindäle korteri ja nimet' hinnäst võõramaa targas, kiä kõik via' mõist är' parandada'.

Tiido suur kuninga nõnaarst.

Tõõsõ päävä ol'l kõik liin tollõst õnnõtusõst kärrä täüs, miä kuninga-kuah johtunu'. Kuningas, timä provva ja latsõ' olõvat eelä' võõra mehe käest ostõt ubinit söönü'

ja tuu pääle haigõs jäänü'. Miä näide haigus om, tuud anda-as tiidä'. Kõik liina tohtri', arsti' ja targa' kutsuti kuninga-kotta kokko, a' ütski' või-is av'ta', tuuperäst et nimä' niisäänäst tõpõ inemistõ küleh viil olõ-õs nännü'. Perästpoolõ kuulti tõbõst niipallö, et tuu nõnakatsk pidi olõma. Ku üte päävä kõik targa' ja arsti' üteh-kuuh nõupidämisõlõ kokko olli' tulnu', kiti' mõnõ' nõus ülekäte lännü' nõna maaha lõigada', a' kuningas ja timä umatsõ' taha-as kipõt hallu kannahtada', miä lõikaminõ olõs tennü'. Sis tuudi sõna, et trahterih liina alõvih kuulus võõramaa tark olõvat, kiä kõik via' võivat parandada'. Kuningas saat' uma tõlla nelä hobõsõga' sinnä' ja las'k targa hindä ette kutsu'. Tiido ol'l inäp puult üüd hindä man tüüd tennü', miä nii kõrda lännü' ol'l, et timäst olõ-õs innetsest pillipuhkjast õs ubinakaupmehest mitte vähääbätki' märki perrä jäänü'. Tä kõnõl' kah nii kangõhe murtut kiilt, et mitukõrd ütte ja tõist näpoga' pidi tähendämä, inne kui tõõsõ' arvu sai'. Ku tä kuninga-kotta tul'l, kai tä imelikku vika, nimet' haigust kalkuni-tõbõs ja lubas' tuud parandada' ilma lõikamalda'. Kuningal ja kuninga-provval olli' nõna' jo' inääb kui küündre pikutsõs kasunu' ja vennü' iks viil pikeebäs. Pilli-Tiido ol'l toosikõsõ sisse peen'keses tambitu' pähknä purru pannu', an'd egalõ ütele väidse otsakõsõ tävve tollõst sisse ja käs'k haigil pümmehe tarrõ minnä', kohe nimä' pidi' sängü heitmä ja patjo sisse mähitült kõvastõ higistämä, et tõbõ vimm kihäst vällä tulõs. Ku näid säält mõnõ tunni peräst valgõhe tuudi, olli' kõigil innetse' nõna' küleh.

Tiido kodomaal suur mõisaherr.

Kuningas olõs rõõmu peräst edimädsel silmäpilgul või olla' poolõ kuningriiki targalõ arstmisõ palgas annu', et timä ja timä umatsõ' kollõst nõna-tõbõst olli' pästetü'. Viihädä mere pääl ol'l Pilli-Tiido innest raha-ahnust kahandanu', minkperäst tä rohkõp hinda pallõ-õs, kui õnnõgi'

niivõrra, et timäl võimalik olõs mõisat osta', koh tä ummi elopäivi rahulikult tahtsõ õdagulõ saata'. Kuningas mas's timäle siski' kolmõ võrra rohkõp palka, minkaga' Tiido sadamahe rühke ja laiva pääle läts, miä timmä umalõ maalõ pidi tagasi viimä. Inne minekit ol'l tä habõna' lõvva külest är' võtnu', võõra' rõiva' maaha pannu' ja tõõsõ' asõmõlõ sälgä. Kaptenile, kiä timmä tühält saarõlt pästnü' ol'l, tasõ tä vidämisõ hinna ar'. Kodomaa rannast sõit' tä umma sündümisõ paika, koh esä, kats veljä ja kolm sõsard viil elli'; imä ja kolm veljä olli' jo' mulda lännü'. Tiido anna-as inne hinnäst sugulasilõ tunda', kui mõisa ol'l ostnu'. Sääl las'k tä uhkõ pido valmistada' ja kõik sugulasõ' võõrsilõ pallõlda'. Söögilavvah an'd tä hinnäst tunda', üldeh: „Ma' olõ Tiido, ti innene laisk poig ja veli, kiä kohegi' asätalituistõ kõlba-as, vanõõbille meelehaiguist tek'k ja peräkõrd salamahtu är' juus'k. Õnn ol'l mul pareeb kui ma' esi', tuuperäst tulõ ma' nigu' rikas miis tagasi. No' piät kõik mu valda elämä tulõma, ja esä piät surmani' mu majah asõnd võtma. Perästpoolõ kosõ tä vagatsõ kabõhidsõ hindäle naases, kellel muud varra olõ-õs, kui illos nägo ja hüä süä. Häähki päävä õdagu, ku tä noorikuga' kambrõhõ magama läts, löüse tä suurõ' kirstu' ja kasti' iih, koh siseh timä innene merepõhja lännü' varandus sais'. Üteh kastih ol'l kiri, kohe olli' nuu' sõna' kirotõdu': „Hüäle pujalõ, kiä ummi vanõõbide ja sugulaistõ iist huult kand, and kah merepõhi röövitü' vara jäl' tagasi".

A' kiä tuu vägev vanamiis ol'l, kiä timmä õnnõtiile juhat', timmä mere hädäst är' päs't, ja ahnusõ ja sikkõ meele timä süämest är' võt't, saa-as tä kunagi' tiidä'.

Kas parhilla' viil Pilli-Tiido perähtulõvast suust kiäki' piäs elämä, tuud tiiä-äi' ma', a' ku noist mõni piäs löüdümä, sis omma' nimä' vast nii suurõ' säksa', et talopuja sau-haisu ja rehe-tolmu näide küleh inäp kiäki' tunnõ-õi'.

Tõl'k **Kõndo Toostignas.**

Kelläga' kahr.

Rahva suust ümbrejutustanu' V. Paulopriit.

Tembo Timmo võt'l vaka kaaro sälgä, visas' kaalpõllõ üle ola ja läts mõtsa ala külvmä. Kül'v ja las'k esi' villu. A' kahrurõõbõh kobe kuusõ takast vällä ja kükäs' puhma taadõ. Kaes miä no' Timmo tege. „A! kaara külv! Mäh!" mõtlõs kahr, „hüä, las külvä', kül' saa no mullõ kah tuu vihokõnõ vai tõõnõ."

Kaaral sai vaivalt pöörüs vällä tulla', a' kahr jo' vidägi' kui turvas räbästikust vällä ja krauh katõ käpäga' muudku' kaaro üskä püürmä.

Vana Timmo johtu kõrra nägemä. Vil's'täs, a' kahr kõssahtagi-ii'. Pand vana kaskatükü hirmutusõs, — kahr käänä-äi' kõrvagi'.

„No' tikõlanõ, kaemi', kaemi', kumb kummast jako saa", mõtõl' Timmo, „tulõ' sa' viil tõõsõl üüsel kaara!" Tä istõ maaha ja nakas' märgotama. Märgot', märgot'. „Plõkst käeh!" lei Timmo peoga' patsti põlvõ vasta, sais't üles ja kobe rahulikult uma asõmõ pääle.

Hummongu läts Timmo sepile. Tä ol'l esi suur meistre miis, tark ja tubli egah asäh, võt't sepä käest riista' ja nakas' tikutama. Süümaost ol'l sääne kärre helüga' kuljusõ muudu kell määnäst Obinitsa oppajalgi' olõ-õi'. Sis tek'k Timmo viil üte tubli raudrõnga, miä kahru kaala mahtusi'. Tsusas' rõnga kanglahe, pan'd kellä karmanihe, pitsit' tila peijo ja tul'l umma tiid. Müüdä minneh karas' kõrtsi sisse, võt't kats ja puul tuupi viina ja tõi kodo, a' esi' Timmo juu-us tsilkagi' viina ilmah. Kotoh pan'd kol' tuupi mett patta vii sisse ja kiit' är', kohe viina pääle vali. No' vali kõik umma tettühe puupangi ja las'k är' jaahtuda'.

Õdagu all, inne päävä minekut hiil' Timmo salamahtu soejulgusi kaara viirt pite mõtsa ala, pan'd pangi viina ja miiga' kaara viirde maaha, kohe kahr süümä käve,

a' esi' kuubas' korgõhe kuusõ otsa kaema, miä no' saa vai tulõ.

Päiv lätt vaivalt alla, ku kahru kõhkats jo' köögotaski' kaara poolõ. Ropsas paar käpä täüt suuhhõ ja niild nälätselt är', nigu kol' päivä olõs söömaldä olnu'. Haard viil. „No kül' omma' põrgo magusa' kaara' seol perremehel, õkva kui mesi", mõtlõs kahr ja nuuhtas viil süvebähe, nii et kaara püürüse' nõnna' juuskva' ja nõna sõõrmõ' kinni' jäävä'. Sis kaes kahr, et kaarol om õks kaara hõng ja viskas vuhh hõnguga' püürüse' nõnast vällä. Sis nuuhtas õhku. „Ai sa' pakan veli, määne mii hõng!" mõtlõs ja naarahtas kahr, nii et suu vett juuskma nakas. „Ei, siih om kohki' mesi maah", kaes ja nuuhtõllõs kahr tõõmeeli höste ümbertsõõri ja tsöpst käehki'.

Kahr vahis altlaka ja kõõrdo ümbretsõõri, kas kedägi' lähkoh johu-ui' olõvat. Kõik ol'l vaiki kui lomp. Kahr jäi kah vaiki kui vana sukk ja istõ maaha. Tsusas' sis käpä tassa pangi ja kas't miiga' viina sisse, tõmmas' vällä, lakah't keelega' veidö käpä külest ja nilpsas' kärmähe kiilt.

Vast hüä ja makus ol'l. Hähh-mähh! mähisi kahr ja nakas' klõnima kooni' põhi pääl. Esi' teh'k õnõ pääle ja jak'k uurdõgi är'. Kään'd sis pangi kummalõ ja istõ rõõmsahe põhä pääle. Siput' umma tõbuhanda, laot' edekäppi laiali õhku ja kraap' tagakäpäga' edesi-tagasi. Sis sais't üles ja tahtsõ nigu kargust tegema nakada', a' jala' kullõ-õs sõnna. Koobõr'd, koobõr'd ja sattõ sopst küllüle maaha kui soolakot't ja jäigi'. Nõssi kui saa mehe norskaminõ.

No' taht Timmo nätä', kas kahr kah kõvastõ maka. Tege edimält hiirehellü. Kost no' kahr tuud kuuld! Julgu-us äkki inemisõ hellü tetä', — kagu' kuuld ja roni kuustõ üles! — selle tege Timmo tsirka ja eläjide hellä. Vaak varõsi muudu, kuuk käo muudu, ei midägi'. Rõhk tsia muudu, hirn hobõsõ muudu, kahr kui lõpnu'. Sis hõikas kurgu peräst jällehe: õo! Tsoss — niisama. Täntäs nigu viil joud. Maka, miä maka.

No' kobi Timmo kuusõ otsast maaha ja hiil hilõkõistõ kahru mano. Tsuskas tassa raudrõnga, minkalõ kell külge ol'l köüdet, ümbre kahru kaala (rõngas õkva kui uma!) ja pand pandlõ plõkst kinni. Esi' pakõ kuustõ tagasi. No' vahis Timmo ja naard, et kõtto pidä kinni'. „Asi om nudi, näe no', mis saa seost luust ja laulust", muhah't Timmo habõnihe ja jäi uutma.

Timmo uut ja uut. Kahr virgu-ui', virgu-ui'. „Põrgo!" sülel' Timmo puu otsast kõik mättä' maah likõs, „piibogi' karmanihe pannu', olnu' aoviiites hüä popsi'". A' päiv ol'l ammu' nõsnu' ja nii lämmi päiv, et puu otsahki' pallav nakas'. A' tuu olõ-õs midägi', miä kärpse' ja kuusõ ossõ siseh kihulasõ'! Parma kül' õnnõs olõ-õs inäp: võt „parm parra Piitre pääväni'", a' tuu asõmõl „mina miis Mihkli pääväni'", ja tuu „mina miis" ai uma inisemisega' Timmol nii hinge täüs, et katõ käega' kihulaistõ pääle kulakit hõõr'd.

No' sai Timmol hüä miil, ku näk'k, et kahru ümbre kogos kärpsit kui mehidse süllem, ja kõõ kasvi ja kasvi kärpse ja kihulasõ parv suurõõbas kui pilv, nii et Timmo iist päävä är' varäs' ja täl õkva peris jaahe nakas'. A' tuu ol'l kah hüä: kärpse' ja kihulasõ' lätsi' kõik Timmo mant kahru mano.

A' kahr maka, suugi' ammuli'. Suust tulõ viina haiso ja mii hõngu kui tossas õnõ. Kül' vinisese' ja karglõsõ' kihulaistõ pilve', kül' salvva' ja purõva' halusahe kärpse' prohkusõkihä', a' kahr siputa-ai' sapogi', hannaga' õks vahel veidõ tuusõldas, a' kas kärbläne tuud kullõs? Kost! Vahel vidä mõnõ lopsahusõ käpäga' kah müüdä ummi lõpsit, nii et kell lõvva all tuudih tilinäga' sinnä-tännä lindõlõs. A' tuudki' kuulõ-õi' kahr alostusõh.

Peräkõrd nakas ummõtõ kahru rassõ magahaminõ perrä anma. Viina karm kaos ja kaos pääst. Kahr joud jo' tõist külge käändä'. No' kuuld kah kellä tilinät. Jääs kullõma — kuulõ-õi' midägi'. Pand pää maaha — tiltst lüü kell kaala vasta. Kahr nõst pää vahtsõst üles, aa

hinnäst käpä nõal korgõbahe — till-tall-till-tall tege kõõ kaalah. Kahr koogotas käpäga' kaala ja lõvva ümbre — till-tall-till-tall! Kahrul lätt õkva kuum vesi üle iho. „Põrgo! Kell kaalah!!"

Kahr püüd tõõsõ ja tõõsõ käpäga' kellä' kaalast är' kisku' — anna-ai' lõnkugi' kas nui poolõs. Kahr lask kõtulõ ja kisk katõ käpäga' — kisu' vai kaal ja kõrva' kõõ pääga' otsast! Pruum peräjalgoga' — midägi' targõbat. Kahr vöörätas hinnäst maad pite, lask kupõrdilli — kell viil inäp till-taltst-till-taltst! Ei muud midägi', vaja mõtsa pütskämä panda'. A' mõtsah viil kärehep tillin!

No' juus'k kahr kui unnas õnõ läbi mõtsu ja käve kupõrdilli üle Petseri mäki ja orga. Kohes no' joosta'? Püür'd tõõnõkõnõ piuta läbi Setomaa Võõpso pääle vällä minemä. Kagoh ol'l viil ilmah üts andsäk juuskminõ! Kahr juus'k kõõst läbi, miä õnõ ette tul'l. Õkva johtu praasnik olõma, ja suur parv vanno kabõhõidsi koobõr'd jorotadõh puröh tiid pite. Kahr tormas krahhadi trahhadi õkva paaba parvõst läbi. Paaba' pikäli', kõik tii ja kraavi' katsipoodi täüs, a' kahr lõikas katõ otsaga' edesi, panõ-õi' üüst ei ilmast tähele, kell pauk umma muudu kaalah. Kõik pagõsi' kahru tii päält kui üts tolmahus iist: karä' ja karüsõ' kattõ', õt kondsa' välge' õnõ. Õnõ Tereski Sammo suur karvanõ, kirriv pini (timä jälle nimigi' om vanoh kohtu protokolleh löüdä' — Morgo), kiä sussega' ja kahraga' kakõlnu' ol'l, juus'k kui vana lõust hirmsa haukmisõga' kelläga' kaahrulõ vasta. Kahr haar'd Morgo katõ käpäga' kaalast kinni' ja pan'd matst maad vasta, Morgo maagut' õnõ suud ja toss väläh. A' kahr esi' katõ otsaga' edesi.

Kelläga' kahr virgut' uma kõlinaga' kõik tõõsõ' kahru' üles ja nuu' kõik latatai timäl takah juuskma. Ja nii joosi' kõik Setomaa kahru' Võõpso ala vällä. A' Võõpsoh ol'l parajahe laat. Ja ku kahru' hirmsa' müräga' läbi joosi',

kagoh nõssi viil maailma kärä, ol'lgi' õkva kui viimne päiv Võõpsoh ja maailma ots. Hobõsõ' joosi' hirmsa hirnmisõga' tõõnõ tõõsõlõ sälgä, põrsa' rattilt rüükmisõga' pakko, härä' ja lehmä' lõialt vallalõ, lamba' määgvä', inemisõ' täntäse', juuskva', kohe kiä saa, kaivo vai kuupa; üts räkin-rokin egalpuul! Üts muna kaupmiis Needo Jass, kedä munakeisris kutsuti, ol'l tii viirde kolkümmend kuurmat munnõ maaha koränu', et säält Nuialiina sõita', a' kelläga' kahr juus'k partsumm munnõ sisse ja sattõ sälüle. Muna' purulõ, a' kahr munasorast kõllatsõs kui saabas, suu silmä' hindäl muna toorõst putro täüs, kõik kuuriga' kuuh, a' hooli-ii' tollõst midägi', kargas üles ja õkva suurttiid edesi törkmä. A' Needo Jass, kiä naasilt nii pallõ munnõ ol'l puulilma käest petnü', koräs' ruttu terves jäänü' muna' kokko ja nakas' nuutskõh Nuialiina poolõ minemä, tuust saigi sis laul: Needo Jass läts munnõga', sai Nuialiina pümmega'. A' kahr lahas' umma muudu edesi. Et täl munakoorõ' silmä olli' lännü', sis näe-es timä tuudki', et hüvvä kätt suur mõts ol'l, a' timä tundsõ õnõ, et jalgo all om kõva tii ja küt't edesi suurdõ Räpinälle vällä.

Suurõtii pääl sõit' Räpinä mõisa kuri herr tõllaga' vasta. Tuu hobõsõ' kõõst jovvust sinkama, tõld kraavi ja pihupinnas purus. Õnnõs pässi esi' herr viil seos kõrras är'. A' kahr kaksas' viil kõvõõbidi edesi, õks till-till-till ja till-till-till! Talopuja' kääni' jo' suurõst kavvõst tilinä pääle tiilt kõrvalõ, arvssi', et suur herr esi' sõit. Ja ol'lgi' hüä, muido olnu' näidega' niisama kui herrä hindäga'.

Kahr joudsõ jo' Räpinä herrä lossi lähkohe. Värehte vaht kuul'd tilinat ja las'k ruttu värrä' vallalõ, esi' sais't tulba varjo, vast om herr vihanõ ja and äkki piidsaga' pääd pite mõnõ hunni. A' värehte vaht mõista-as kolmõgi' lukõ', ku näk'k, määne hirmsa elläi sisse juus'k; jäi kui puupakk tulba kõrvalõ vahtma. A' kahr kään'd kõmm herrä aidvärehtist ilosahe sisse.

Katõ pähnä vaihhõlõ köüdet nüüriga' võrguhällüh lammõs' herrä poig ja lugi hoolõga' vigurist raamatut vips-väps-vahetust. Timä ol'l tüdeng ja pidi suurõ eksami pääle minemä. Ku uma' säksa professori' olõs küsünü', sis olnu-us pelgü midägi', a' tuu ol'l tuu hädä, et Soomõst lubati suur ja tark professor tuud vips-väps-vahetust küsümä saata' ja nii ol'l noorõlherräl nii pallö päämurmist, et läpe-es nõnnagi' kassi'. Tä kuulõ-õs tuudki', ku kahr kõlinaga' tälle sälgä juus'k. Kahr sattõ võrguhällü pääle upõrkuuti, lei peräkäpä küüdse' kogahõmalda' noorõherrä suuri hiustõ sisse, võrk vantso kah viil käpi ja noorõherrä ümbre, a' siski' sai kahr hätäläbi üles roobõlda' ja kabima panda', a' peräkäpä külge jäigi' hiusit pite mõisa herrä poig! Kahr läts kui ropin läbi tsireli ja oräppuiõ puhma, sis karas' Võu ekkõ ja oidu opõtaja (kerikesändä) aia pääle vällä. Viih ligosi' hiusõ' ja päänahk noorõlherräl nii pallö är', et ku kahr pervele vällä sai, jäi' hiusõ' kõõ päänahaga' kahru perä käpä külge, a' nuurherr jäi kõõ võrguga' aia alla maaha. Kahr lahas' opõtaja aida pite edesi ja ot's mulko, kost vällä pässe'. Sis tul'l viil noorõlherräl miilde, et täl väits karmanih om, ku pää jo' paläs' nigu' vas'ka nõna ol'l, võt't väidse ja lah'k võrgu purus, ja läts opõtaja tiigi viirde pääd mõskma. Nigu' nuurherr tiiki kaeh't, nii nakas' suurõ helüga' naarma. „No' lasõ vooriga' õkva kuninga mano. Vast saa ministris! Ah sa' põrgot veli, pää läükäs kui vanal pääministril!" Ja nuurherr karõl' katõjala pääl uma lossi poolõ tagasi.

Kahr nuh'kõ opõtaja aida pite, tsusas' pää suurõ lilli puhma sisse, et sinnäki' kellä är' maaha hõõru'. A' puhma siseh ol'l opõtaja väikene poig Pullö. Tuu kai, miä ta kell taah kõlisõs ja haar'd katõ käega' tilast kinni'. Kahr nõs't pää üles ja jäi suurõ rõõmuga' kullõma — kell kõlisõ-õi' inäp. Umah suurõh hüäh meeleh juus'k vasta aida ja lei aia prauh iist maaha. A' Pullö jäigi tillõlõma kellätila külge nigu' lepätilk. Kahr tiiä-äs kohe no' süäme

rõõmuh joosta'. Juus'k köstri kooba katusõ varjo, õt õigõ perrä kaia', miä timp no' tuu om, ku kõlisõ-õi'? A' nigu' kooba pääle sai, nii kell jälki' till-tall! Pullö-soepiirak ol'l no läbi kooba lae mulgu potsti alla kuupa sadanu'. Kahr mõtõl' siski' kooba pääle üüseni' var'o jäiä', et sis laantõ lipada', ku kiäki' näe-ei'.

Tuul vanal hallil aol elli Räpinäl üts ilmatark, kiä uma kiigamängmisõga' ilmo võisi muuta'. Nigu' jo' jutu alostusõh mi' näi, et krõpõ põvva aig pidi olõma. Ja nii ol'lgi'. Põud tahtsõ kõik är' kõrvõta'. A' ilmatark lasõ-õs kah vihma. Timä ol'l herri ja säkso pääle vihanõ, et nuu' tälle midägi' massa-as tä ilma parandamisõ iist. Timä sai viilgi' vihatsõbas, ku palja pääga' nuurherr kerikesändä tiigi veerest tälle vasta juus'k ja kärähüt': „Kae', ma' olõ õks suurõõb miis kui sa', ma' saa ministris". — „Kül' ma' kae!" mõtõl' ilmatark ja läts umma tiid. Istõ Loode poodi lävele, võt't kiiga poost ja nakas' nigu' maru mängmä. Kõik ilm juus'k vällä kullõma. Köstri ütesä tütärd (nimmi võit kerigu raamatust perrä kaia') joosi' kõik hulgahna kooba katusõ pääle üles, koh kelläga' kahr all konot' ja pikilsilmil pümmet uut'.

Ja ilmatarga mängmisõ pääle nõssi sääne hirmus maru, et köstri kooba katus kõõ ütsä kabõhõdsõga' taiva poolõ lindo läts, a' kahr kiä ol'l jäänü' kaalarõngast pite üte roovi otsa külge ripakala', vidi kah kabõhõistõl takah taiva poolõ üles.

Kõik pesvä' all kattõ kätt kokko: miä no' tetä'! Tuuluspää püürles katust üte kotusõ pääl õhuh ja toukaai' edesi kah. Kerikesänd and köstrilõ uma mäntli otsa, kabõhõdsõ' püürvä' rüpü' üles ja jäävä' ala uutma, vast johus mõni katusõ päält maaha sadama. Kahr kaald kül' vahel uma rassõ kihäga' katust alla poolõ, ja no tsilgahtus kõõ vähääb tütrekene katusõ otsast alla (karada' tä vast joht julgu-us), ja satas õnnõs mitte mäntli pääle, a' paksulõ kaupmehele üskä, kiä kül' sälüle maaha trummõrdus,

no tuuperäst om köstri tütrekene käeh nigu' nöps. A' jälki' lätt katus tagasi ja viil korgõbahe ja inäp nii madalahe tulõ-õi', õt tõõsõ' karada' tohisi'. Hädä suur!

A' abi tul'l, kost miilgi' mõtlõ-õs.

Opõtaja poig Pullö, kiä kuupa sattõ, podsahtu õnnõ peräst maailma suurõlõ padakonnalõ katsiharikala sälgä. Padakonn heitü är' ja kagu' tulli' viil kah padakonnalõ jala' ala: nakas' laskma pahh-puhh kui krassatit kuupa pite! Pullö kai, et peris pehme ja hüä om ratsala sõita', venüt' padakonnal kõrva' vällä ja laul' esi': tsõi'-tsõi' tsõdsõlõ! Padakonn karas' hirmuga' vupst koobast vällä ja padavai tohtri laada poolõ ladima. A' kõrraga' tul'l kraav ette ja padakonn puuhti upõrkuuti kõõ Pullöga' kraavi, jalaki' taiva poolõ tillile. No' sääl ol'l täl õkva hüä puhada' rassõst sõidust ja tõmmas' hinnäst kui till õhku täüs.

Tuul aol, ku padakonn kraavi sälüle jäi, johtu õkva katus katsa köstri kabõhõdsõga' tima kottalõ. Parajahe olli' lännü' kabõhõistõl pää' ümbre ja kõik sattõ' tõõnõ tõõsõ takah päipäädi' alla, muudku' õnnõs padakonna pääle. No' kagoh käve üts põtst ja potst üts üte takah, nii et maa müdisi. A' kõik katõsa kabõhõist jäi' ello. Ütli' päälegi': „Kül' ol'l pehme', pää käve nigu' patja vasta!" Muudku' padakonn kuivi pelüga' nii kokko, et väikeiste hiireuustõ ärki' kattõ nigu' vipsahus.

A' kahr nõssi korgõhe taiva alla ja ol'l nätä' nigu' lõokõnõ. Tuul puh'k ja puh'k tõist kavvõõballõ mere poolõ. A' nigu' tä Tõltsebä laanõ kottalõ sai, nii pässi rõngas roovi takast vallalõ ja kahr sattõ ärki' maaha partsumm õkva keset Pado järve.

Ku kahr pervele vällä ol'l vidänü', mõtõl' tä: „Seo ol'l õkva hüä, et vette sattõ. Iho läts kah õhuh hirmsa kuumas. No' olõ ma' päsnü', lõpmalda' suur laan, siih kuulõ-õi' kiäki' mu kellä hellü. Vaja õigõ seo reisi pääle

üts lut't puhada'." Ja kahr jäi kui lõpnu' magama, suugi' jäi ammuli, jala' vällä sirotõdu'.

Katsatõiskümne ajastanõ näiokõnõ Tselmo Kullõ johtu jäl' Tõltsebä laantõ palohkahe minevät ja sai kahrulõ pääle. Kullõ tiiä-äs ärki' heitüdä': tunnis't inne kavvõst tükk aigu, miä ta no' olnõs? Arvas', et är' paugahunu' (lõpnu') põdõr vai mõni muu mõtselläi, läts julgõhe mano ja oi hüä miil, miä sai, ku kellä näk'k kaalah. Kullõ võt't kärmähe kellä kaalast ja vei mõisa herräle, kiä kahru ja kellä pääle protokolli las'k tetä' ja asä kohtuhe an'd.

Ja kelläga' kahru käräst sai kõik ilm juttu täüs. Helü heitü kuninga kõrvugi'.

Rootsi kuningas saat' Räpinälle kirä, et tuu miis timä mano saadõtasi', kiä kahrulõ kellä kaala pan'd. Räpinält anti vastus: „Kahr om tulnu' Setomaalt, miä Vinne kuniga valitsusõ all om, ja kell om pant sääl kahrulõ kaala. Kiä kellä kahrul kaalast är' võt't, tuu kül' võimi' saata', ku kunigas käsu and." Rootsi kuningas kirot' kirä vahtsõst: „Saatkõ' Soomõmaalõ, kohe ma' katõ nädäli peräst sõida, tuu miis, kiä kahru kaalast kellä är' võt't". Tõõsõ kirä kirot' Vinne kuningalõ, et Setomaalt Soomõ pääliina ruttu saadasi' tuu mehe, kiä kahru kaala kellä pan'd.

Vinne kuningas tohi-is aigu viitä': peräkõrd kuulutas viil Rootsi kuningas sõa, ja an'd umilõ sandarilõ käsu: „Silmäpilk võtkõ' raudpuur ja püüdke' Setomaalt tuu hirmus mässäjä kinni', kiä kahrulõ kellä kaala pan'd. Pasli von!"

Ku Timmo kuulda' sai, et timmä takah otsitas, ütel' tä: „No' omma' mu elopäävä' loetu'!" A' tõõsõ' külämehe' ütli': „Peläko-oi', Timmo, mi' sinno vällä anna-ai', nigu' üttegi' umma miist viil vällä annu' olõ-õi'." Timmo ütel': „Ei vele', parep mul ütel hukka saia', ku et terveh Setomaa purus sõaga' sõkutas. Küdsetägu' minno vai elävält Vinne kuniga iih pliiniravva pääl är', ku õnõ ti' õnnõh edesi võisi' ellä'." Ja Timmo läts raudpuuri, minga' timmä

Moskvahe viidi. Ku Vinne kuningas Timmot näk'k, süläs' tä maaha: „Peestsörta, kakoi paluvertsatsühkna, määntse peräst viil nii pallö kärrä tetä', viige' timä Rootsi kuningalõ. Pasli von!“

Kah Tselmo Kullö ol'l pantu' puuri. Kerikesänd ja herr ütli', et tä om nõid ja lasi' viil päälegi' ümbre puuri panda' soldati' hõpõkuuliga' täüdet püssega'. Ja nii saat' herr Kullö Tal'nahe minemä.

Rootsi kuninga laiv, miä Timmolõ ol'l Vinne piirile vasta saadõt, võt't Tal'nast kah Kullö pääle ja no' sõidi' mõlõõba' üle mere Soomõmaa poolõ.

Ku laiv Soomõ pääliina ala sai, viidi sõna kuningalõ, kiä jo' ammu' Rootsimaalt ol'l sõitnu', et nuu' ja nuu' omma' raudpuurega' randa joudnu'. Kuningas sai veidö pahatsõs ja ütel': „Koh mina olõ, sääl piät kõik vaba' olõma. Mu külälistõ Kullö ja Timmo silmi näteh visakõ' raudpuuri' merde, palotagõ' näide vangirõiva' ar' ja ankõ' mu kuninga kuast kõõ ilosamba' rõiva' näile sälgä ja toogõ' nimä' suurõ avvustamisõga' mino mano.“

Timmo ja Kullö, kiä' jo' ammu' surma mõttõga' ar' olli' harinu', mõista-as inäp kolmõgi' lukõ', ku näid ilosahe kuninga aida torrõhe kutsuti, koh kuningas ummi nõuanjidõga' jalot'. Kuningas läts rõõmsa näoga' Timmolõ ja Kullölõ vasta, an'd näile teretämisõs käe ja ütel' peris setokeeli: „Tere', tere', hüä' hõimu'. No' olõdõ' jo' peräle joudnu'. Õs arvagi', õt viil teid näe, õkva säe minekit Vinne kuninga poolõ. A' kost puult sa', Timmo, peri olõt?“ küsse kuningas. — „Suur kunigas, ma' olõ peri Setomaalt, säält Petsere puult, Mokorluka nulgast, Ignasõmäelt“, ütel' Timmo. — „A! Tiiä, tiiä no kül'! Ma' olõ säält puult läbi sõitnu'. Kas tuu vana mastera ülemb viil eläs?“ küsse kuningas. — „Eläs viil!“ — „Vai eläs õks? Vana hüä vanakõnõ, viige' tälle pallö tervüisi, ku Setomaalõ tagasi saat ja ütelge', et Rootsi kuningas taht sinnä' inne surma viil kaema minnä'“, ütel' kuningas ja

kuts' Kullö ja Timmo üte tsõõrigu hõbõhõdsõ lavva mano, koh pääl olli' kuldkorve siseh kõõ sugumadsõ' magusa' ja nii ilosa' ubina', ploomi', pirni' ja viil sääntse' sordi' puuvilä', määntsit Timmo ja Kullö ilmahki' nännü' olõ-õs. Kuningas istõ esi' samõti tooli pääle, a' Kullöl pallõl' siidi tooli pääle istu' ja Timmol kah niisama Kullö kõrvalõ. Kuningas võt't üte ubina kätte, nakas' haukama ja ütel': „Võtkõ' kah, miä ti miilt pite om ja seletäge' tuust an'tskast asäst, kuis no' tuulõ kahrulõ kell kaala sai?"

Timmo, kiä ol'l hüäst kuninga jutust jo' pallö julgust saanu', nakas' suurõ tuhinaga' seletämä, a' kuningas kullõl', kõrvaki' kirke, ja muhaskõlli õnõ ja iles't ummi pikki verevit habõnit. Ku Timmo uma jutu ol'l lõpõtanu', ütel' kuningas: „Ma' näi jo' uma sõidu aol Setomaal, õt seto' omma' väega' suurõ' nupumehe' ja üts tark ja tubli rahvas. Õkva taha edimäne asi Vinne kuningalõ kõnõlda', õt tä hüä viiega' Setomaa maa poolõga' ütte lasõsi', — tuu om ega õigõ inemisõ ja taiva tahtmisõ vasta, õt sõsarõ' sõsarist ja vele' velist omma' ar' lahotõdu'..." Kullö sattõ säälsamah kuninga jalgo ette maaha ja pallõl' iku helüga': „Suur kunigas, heidä' armu ja halasta' mu vaesõ pääle, lupa' mul Setomaalõ tagasi uma esäimä, sõsaride ja velli mano minnä'!" Kuningas nõs't Kullö tassa üles ja pan'd hindä kõrvalõ tooli pääle istma, iles't hellält Kullö pääkest ja ütel': „Olõ' murõlda', tütrekene. Su iih saa-ai' määnästki' piiri olõma, mine' kohe tahat. Ma' taha, õt kõik mu rahva' piät vaba' olõma. Mul om väega' hallõ miil, õt mu kõõ paremba' rahva', Soomõ sugu rahva', nii hajovalla ilma pite omma', tuuperäst tahagi' ma Vinne kuninga jutulõ minnä', õt sedä asja parembahe kõrraldada', õt Seto rahvaski' Vinne kuninga alt vabas saasi'." — „Aitümma kõõst süämest, suur armulinõ kunigas, a' herr lasõ-õi' minno ar'!" kõnõl' Kullö. — „Mille nii lasõ-õi'?" küsse kuningas. — „A' vinne herr vaeh't minno säksa herrä pinni vasta ja no' tohi-ii' ma' kohegi' minnä'."

Hüä kuningas sai nii pühhä vihha täüs, et lavva takast äkki üles karas' ja ütel': „No' kas säänäst häbemätüst kah ilmah om ja viil mu vabah riigih? Läämi' üteh! Näüdäke' koh om tuu sääne mõisaherr, kiä sääntsit tsia tükkä tege!“ Ja kuningas, Timmo ja Kullö sõidi' kõik suurdõ Räpinälle. A' peris mõisaherr ol'l õkva ar' koolnu' (vast tõllah põrotamisõst), värehtil tul'l õnõ tuu palja pääga' nuur herr vasta, kedä kahr takah vidi. Kuningas kai tuud, õt miä sa' õks ulliga' tiit, võt't mõisa käest ja möi tõõsõlõ pareeballõ herräle, a' raha an'd kõik Kullölõ.

Ku kuningas Kullö ja Timmoga' Petsereh jumalaga' jät't ja Vinne kuninga poolõ sõitma nakas', an'd tä Timmolõ niisama pallö kulda nigu' Kullölõgi' ja kinke pääle kauba viil Timmolõ väikese kuldmõõga, õt tä nii vahva miis om.

Jo laiva pääl raudpuurih ol'l Timmo Kullöt armastama naanu', ja Soomõst Setomaalõ sõitõh nakas' kah kenä Kullökõnõ Timmot väega' sal'dma. Nigu' kuningas är' läts, ja ku Kullö ja Timmo üte korgõ Petsere mäe pääle saijõ', koh Timmo kuldmõõga proomis hindäle puusa pääle pan'd, muhaskõlli Kullö magusahe ja sattõ Timmo ette põlvilõ, võt't Timmo ümbrelt kinni' ja ütel': „Mu kõõ suurõõb kunigas!“ Timmo nõs't Kullõ hellält üles ja an'd tälle magusahe mudsö, tõmmas' Kullökõsõ umma süänd ligi, keerot' kuldmõõgaga' ümbretsõõri ja ütel': „No' olõ ma' Setomaa kunigas ja sa', mu Kullökõnõ, kuniga provva!“

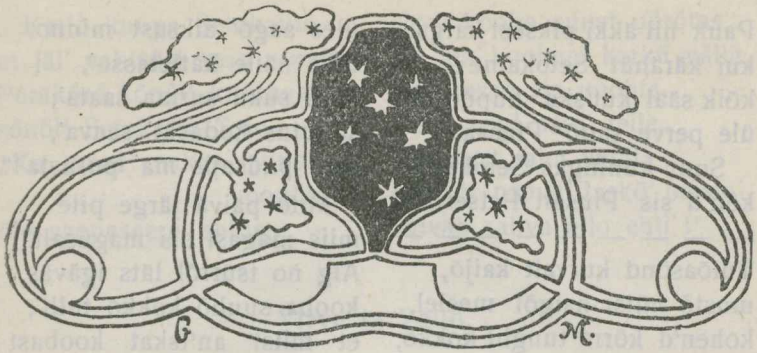

Palakõsõ' jutlast „Kuningas Seto".

Rahvajutta alosõl leelotanu' **Voolaise Paulopriit.**

Kuninga uni.

Kuulus Petsere kuningas,
kangõ Setokaise Seto,
pääle kolmõpääväst taplust,
kolmõ üüga' üttekokko,
perrä suurt verevalangot,
veritsembät võitlust ilmah
väega' ol'l väsünüs saanu'.
Näoltki' ol'l ilodu' nätä':
sasih hiusõ' hilbõndova',
sadanova' silmä' hauda,
krõõmit käe', nägo verega',
katski' rõiva', kõik poriga'.

Nii tä Piusa perve poolõ
sõaväeldä' ütsi sammo
jaahtama palavat janno,
puhta viiga' värskendämmä,
selgih lainih silmi kastma,
kuninga pühämbit palgit
pühäh Piusah puhtas mõskma.

Õs inämb timmä tunnõ' rahvas,
kiäki' kuningas kutsu'.
Mõnt õks ulli mõtli' ollõv,
kiä aelõs, andit korjas.
Kari tsürrõ kargli' takah,
hindä keskel indsitädeh.
Õs no Setokaise Seto
õs tä hooli' näide naarust,
ummõt ulle pilkamisist:
las no põr's'ta' parmukõisil,
kihulaisil kihhistädä',
kiunu', vingu' kut'skakõisil.

Ku täl särgisiilost haari',
tsüra' liialt tsuski' mõtli',
kivve võti', pilma naksi',
sõs viil Setokaise Seto
jo' vihasto veidõkõsõ.
„Mant ärä'!" kärähüt' Seto.

Pauk nii äkki piksest kargas,
kui kärähüt' Setokaine:
kõik sääl kut'ska' kupõrdilli,
üle perve sattõ' Piussa.
Suur kuningas Setokaine
kõn'd sis Piusalt Petserehe.
— — — — — — — — —
Tulõasõnd kurvalt kaijõ,
mustõ hütsi haigõl meelel,
kohen'd kõrra tunglit kokko,
murõh nii kuningas mõtõl':
„Kõik seo kasvi kaunilt
mõtsah,
häelmeli magusah hõnguh.
Lätt elogi' häelmist hüdses.
Tulõtukk tuhaasõmõl —
tuu nüüd jäänü' muustki'
tunda'."
Kuningas unõlõ tahtsõ,
kõndki' õkva är' magama
varöpaika vanna kuupa.
Süä sai hallõs hüvvil
naisil —
tõijõ' tälle süvvä', juvva',
kooba suuhõ kokko kanni'.
Es süü' Setokaine süüki,
juu-us hüvvi naistõ juuki,
timä tahtsõ muudku maada':
jo unõhaldja rassõt undsõht,
heit' kuninga kulma pääle.
A' viil inne unnõ heitmist
sõnõl' suur kuningas Seto:
„Ku vidävä' vainomehe',
tikõlasõ' Vinne veerist,
Leedu nulgõst, Läti kolgõst,—
üles aagõ' aiksast minno,
taha näile kättetasso',
kulli suku surma saata';
kakutus kodaski' saava',
näid pudsajis ma' purusta!"
Mito päivä järge pite
miis magasi sis magusalt.
Aig no tsürrõl läts igäväs,
kooba suuhõ kokko tulli',
et miist an'tskat koobast
kutsu',
vigurdõga' aia' vällä.
Üts tänähüt' killõlt kuupa:
„Vägimiis, väläh sõditas!"
esi' pakko puhma taadõ.
Sis no Setokaise Seto
kõrraga' magamast virgo,
üttemaid ülesse koobast.
Ümbretsõõri tsiirot' pilko,
kas näge kohki' vainopolko?
A' es nätä' nippi-näppi,
valit's ümbre havvavaikus.
Sai sis arvu Setokaine,
et asända' tääd herändet.
Väega' kuningas vihasi,
veidö pallö är' pahasi,
etteheitmä naas' halusalt:
„Kas kuningas konnõl narri',
vällä naarda', näägutada',
tsürrõlõ-tseolõ tsuski'?
Näemi', määntsit muudu päivi
põõt ti' ilmah perrä minno?
Muust õs mõista' luku pitä',
umma kaitsjat kallis lukõ',
perästpoolõ tuud kahitsõt!.."

Kattõ kuupa Setokaine,
et jäl' vahtsõst vaio' unnõ.
Peräkõrd kõnõl' kuningas,
sõnõl' Setokaise Seto:
„Ku verd nakas juuskma
voogõh,
üle saapaseere uhtus,
sisse kooba suust nõrõtas,
sis ma' koobast kerkü vällä,
unõ rassõ sis unõhta.
Taha appi astu' teile,
vabadust taha varäta',
vahtsõl pääväl laskõ' paista',
vaivah rahva ello ehti'!"

Virve ja Vellö.

Poig kuningal Setokaisel
kõgõ noorõmb, kõigist
õrnõmb,
hengest haalja*), vaim vaganõ,
süväh sal'jah süämeh siski'
tunmalda' tuli tuhisi,
kannõld kõõ kumõhõlt leije,
ot's tä illo ilma pite,
ot's tä sal'dust suurt, helehet.
A' ol'l veidõ armo ilmah,
sal'dus sautsõlt süämih palli.
Heng täl hüübü undsõ hõlmah,
palli külmä ilma keskel,
nigu täht tulitsõmb taivah
mustõ pilvi viiri vaihhõl
pümmel üüsel tummõh ruu-
mih.

Kõrra õrnal aol õdagol
läts tä ütsi Uku hiisi.
Oro viirde istõ Vellö,
kullõl' helkjä lätte laulo,
piho vaiksõt, pehmet villu,
sisaski silerdust selget.

Pühä hiis kohisi pehmelt,
kuuvalgõh kohhin oijo.
Nigu unnõ uppo Vellö,
silmä' jäije' tassa suiko.

Imeillos näio ilmo . . .
Olal hiusõ' häelmolisõ'
Aotähe armulangost
hiie hõnguh hilbõndova',
es' kui kirgäjä täheke
tassa taivast maaha tulnu'.
Tuulõst tulnu' näiokõnõ
vaijo vaiksõlt Vellö poolõ,
taivasinest mahhe' silmä'
kai' helevält Vellö silmi.
Ku sai Vellö ummi avva',
ol'l jo' kaonu' kaunis näio.

Ütlemäldä' suur igatsus
Vellö süämeh ikma nakas';
ol'l nii hallus, siski' makus...

Üü ol'l Vellö ütsi mõttih,
haal' tä hiieh hummongaoni',
uut' nigu' kedägi' kaasa,
kallist henge helläl meelel.

*) haalja — unistaja, igatsõja.

A'. õs kostki'kosta' kallimb,
ilmo' ette kõõ ilosamb,
anna' armsamb tunda' hinnäst.

Vellö, haalja heng, tulinõ,
kai kuud, tähti kurvalt taivah,
nigu' näilt küsüsi' nõvvo:
kohe jäi imelik illos?
saas viil silmäpilgus nätä'!

Kuu õs kosta' korgõst taivast,
täht taha-as tröösti tuvva',
näio järge tiid juhata'.

Istõ Vellö vessi viirde
kostmist kullõma kohinast.
Õs tuu vaikust voolu' henge,
vii-is kurbust vii kohina',
es leenütä' armuleinä.

Kodo kõndse kurval meelel,
siski' rõõm imelik hengeh.
Kellegagi' is kõnõlõ'.
Kiä täst võidsõ arvu saia'? —
Es esä mõista' umma poiga,
es imä tunnõ' hellä henge,
ol'l tä vaim velile võõras.

Nakas' nõialt nõvvo ot'sma,
vana targa tarrõ astõ,
õt juhatasi' jälile,
ilosamba imbe poolõ.
Tark kõõ tiidse, tälle koste:
„Käule' kolmõl nelläpääväl,
tõõnõtõõsõ takah sinnä',
koh om kolmõristi läte'.
Mõsõ' silmi selge viiga',
hämme' näid heleväh lätteh.
Ku sa' pääle selle kõnnit
nelläpäiv morolõ mõtsa,
ku paist kuu valosalt taivah,
saat sis nätä' näiokõisi,
kiä kenämbä' kõigist ilmah."

Talit' Vellö virgalt tollõ,
miä oppas' tark timäle.

Nelländämäl nelläpääväl
nuurmiis niikui tullõ nõiut:
püsü-üs kibõnat paigah.
Pääväao palavust põssi,
oodaskõlli, mõtiskõlli,
süä kõõ värisi väega',
tulõtuhhin heidel' hengeh,
rõõm kui kevväi rinnoh mängel',
karõl' kuumus, pillõl' pallav,
kargli' näio' selgih silmih,
läükväs lännü' ristilätteh.

Õs õdagot jovva' uuta'. . .
Kõn'd keskpääväl mõtsa poolõ,
ligi lättit lammõskõlli,
tegi pessi toomõpuhma,
värske, hõngva häelmo hällü.

No' jo' joudsõ oodõt õtak!
Kuu tul'l mõtsa takast vällä,
kuldkibõnih kirrendelli,
hõpõvihmah virvendelli,
läte äälih naaraskõlli.

Kuuldo kõrraga' kahinat,
käve sahhin sallo pite.
Kas lindasõ' valgõ' lipka'

hõpõ parvih paksost mõtsast?
Vai lumidsit liplit lindas,
selget hõpõ lummõ satas?
Vai sääl satas tähti taivast?
Vai kuid tulnu' taivast alla,
aeldõh aava' sallo pite?

Õi nuu' linda' valgõ' lipka',
hõpõ parvih hõllö' laanõst.
Õi lumidsit liplit linda',
helkjät hõpõ lummõ sata'.
Õi sääl sata' tähti taivast,
ega' kuidki' tulnu' taivast
hõpõ sõito maah tegemä.

Nuu' iks näio' hõpõhärmih,
päävä valgih rõivih virve',
ilosamb ilosa perrä.
Tuulõ linnul latsikõsõ'
lajalõ morolõ lintsi'.
Lätte lähkoh saisma jäije',
tasast tsõõritandso teije',
kaunilt kergelt ümbre kargli';
õhuh kõik õhinal hõllö',
jalakõisi kergekeisi,
ille-hellä kaunikõisi,
tillu-tipu tillõkõisi,
tuulõ lainih liigutiva'.

Kuivõrd võidsõ, vahtõ Vellö,
kui viil joudsõ' silmä' kaia',
õt inämbä illo nätä',
nägemäldä' illo ilmah.

Püür tul'l kõrra puhma
poolõ,
lätte lahkohe kogoni'.
Mehel tul'l tulinõ mõtõ':
„Karga puhmast virgalt vällä,
nopa noorõ näiokõsõ,
kinni kauni' kallikõsõ!"

Ku tul'l tsõõr lähembä
tälle,
kui suur kul'l karas'ki' puh-
mast
pääsökõistõ parvõ sekkä,
kõõ ilosamba üskä saijõ,
kauni kaunest kinni' nopas',
vajot' vaiksõlt vasta rinda,
lämmä, sal'ja süäme varjo.

Kõik nii näio' killähtivä',
õt suur laangi' hellelt hettü.
Ilonäio' hirmuh juuskma,
imenäio' laantõ lakkä.

Kaunimb käestki' paeda'
püüdse,
kõõst tä jovvust joosta'
tahtsõ.
Kül' karõl' süä kanasõl,
hing nii hüpel' hirmu lainih!
A' ol'l Vellö kässi vaihhõlt
võimalda' minemä paeda'.

Ku näk'k kulla näiokõnõ:
ei inämb päsemist pakko,
pajat' näio, pallõl' näio,
ütel' heitünü' helüga';
„Lasõ' vallalõ, vihanõ!
Mu sõsarõ', sõbra' uutva'.
Lasõ'! Ikk imä, igatsõs,
miil saa haigõs helläkesel,
ku ma' iltsõs jää minemä.
Hüä sõsarõ' häpü teevä',

ku jää perrä poisi hulka!
Miä nõvvat, massa sullõ?“

Vellö mõihtsõ, vasta koste:
„Ei ilosampa hinda ilmah,
parembatki' kohki' palka,
kui sa', selge silmäterä,
sini pääsösilmäkene,
kullõrkuku kolmukõnõ.
Kodo mõtlõ sinno kanda'
kanakõsõs, kallikõsõs,
tuuv'kõsõs vagatsõs viiä',
tarõ tedrekeses tetä'.“

Silmäviiga' pallõl' Virve:
„Lasõ' minno, massa kallilt!
Lasõ kanda' sullõ kulda,
tarõ tävve timmä tuvva',
tõõsõ võrra viil hõbõhõt,
kirstu tävve kallit kivve,
pääle kauba pallö kraami.“

Vellö mõihtsõ, vasta koste:
„Külmä' omma' kullatükü'.
Külmembä', kalõmba' kullast
kallikivi' viilgi' omma'.
Kuld om süäme külmämisõs,
hõpõ henge hüübümisõs.
A' sa' kallimb, armsamb
kullast,
suun tulinõ mu süämeh.
Sa süäme pääväkene,
valosamb valosast pääväst,
mul palama henge panni'.
Sinno pallõ puhtast hengest,
jää mu kallis kaasakõsõs,
elo saatjas mullõ ilma!“

Õs tuud kullõ' kaunis näio...
Morotütar meeleheiteh
püüs' perämäist joudo kokko.
Õs avida' kõik asända':
nuurmiis kangõ käega' hoidsõ
liig kõvastõ kinni' kapo.

Viimäti vagatsõs jäije,
mehe kässil näio nõrko.
Nuurmiis nopõ, pallav Vellö,
Moronäiot kaunilt kussöt',
võt't tä paitvalt, pehmelt üskä,
kallistavalt kan'd kodogi'.
Sulõpadõh suigotõlli,
siiditekih tutötõlli,
üü üleväh valvaskõlli.

Ku jo' näiol silmä' suiko',
mõtõl' tä unõlõ minnä',
sis võt't Vellö kandlõ kätte,
pühä pilli põlvi pääle.
Esi' kannõl' selgest kullast,
hõbõhõdsõ' kandlõl keele'.
Ku pan'd Vellö pandlõ sõrmõ,
päkäravva valgõst kullast;
Taara tammõst mängopulga
peeni sõrmi vaihhõl pitsit', —
unõlaulo nakas' lüümä.
Kuu jäi kullõma kumõhõlt,
tähti hulga' huimastova',
tähti Sõgla' jäije' suiko,
taiva Vankre' vaiksõlt vöörü',
tulõ Koodi' korgõh kulssi'.
Mõtsa' vaik', magama jäije',
tsirgu laulu' laanih vaiki',
mõtseläjä' jäije' suikma.

Merel müllü' maaha jäije',
vatuh järve' vakka jäije',
jät't jõgigi' tormi joosu.
Vesi lättil tassa voolas',
üle pae nõrisi nõrgalt.
Peipse heidäs' pehmelt sängü,
pilvi taivast hõlma võtõh,
Nigu' näiokõnõ ninneh
Piusakõnõ paitvalt kullõl',
iles't Pelskaekõ pehmelt.
Verskajõgi mõtsah suiko,
suitomas sulina ummis't.
Mädäjõgi mahhelt kullõl',
es tä Võulõ hõlma hõllö', —
las'k Võhando lainil liuglõ'
ainoütsi Peipse poolõ.
Virvegi' vagatsõs jäije,
iloh sulli süvvä unnõ.

Vellö virgalt vällä astõ,
armalt aoga' umma aida,
koräs' kaunit lillikempa,
kua' kuu iloh kasunu',
tähti paistõl paisonuva',
kastõ lõhnah kallistõdu',
üü hõlmah hällütedü'.

Ku päiv pallav nõssi taivah,
Vellö män'g mehidse' vällä.
Pan'd tä tarro kullakruusi,
käs'k koräta' mett mehidsil,
makust mahla värskilt lillelt.

Rüh'k sis rutto Virvet
kaema,
kas heräsi helläkene.
A' viil Virve vaiksõlt hingäs',
puhas' kaunikõnõ kallilt.
Laot' sis Vellö lillikembo'
üle sängü ümbretsõõri,
virgut' Virvet lillilõhnah,
mesihõnguh hällüt' sängüst.
Virvekene veidö virgo,
nõs't kõrd käekest kolmu
pääle. . .
Käe' pan'd Vellö kandlõ
pääle,
et herändüst hellält mänge'.
Ilo laineh't ilma pite,
ääle' hällü' päivä valgõl,
pulma lust palama leije.
Mäesälä' mängo leije',
kengokõsõ' kergelt kargli',
salo' lauluga' iloti',
laanõ' lustil vasta kosti'.
Piusa pillõl' pehmeh sängüh,
rõõmul Pelskaga' karõldõh.
Liival lustil lainõ' lookli',
pääväpaistõl voolu' välge';
valovoolu' taivavõlvilt
peegeldü' helevält Piusah.
Võujõgi virvendelli,
hõpõ voogõh hõllö hellält,
karõl' virgalt Verskajõõkõ,
hüpel' mängeh Peipse üskä.
Män'g tä toomõ häelmo'
tandsma,
pan'd tä pihla häelmo' hälmä,
uibo häelmo' hupalõmma,
häiermo' tsirelil mängmä.
Avas' Virve silmä' armsalt.
Nigu üü suvinõ vaiknõ,

puie all kohinah pehmeh
sala silmäs taiva tähti,
nii kai' õrna kolma hõlmast
Virve silmä' Vellö silmi.
Pilk ol'l Virvel paitav, vilkuv,
mahhe, meel'täjä, mesine,
pehmemb kui keväjä pilve'.
Valgõt, kui humala häelmot,
otsaesist täl ehevä'
siidihiusõ laka' lainih.
Ilostaja' hiusõ häelmo'
kolmu kottal kullah mänge',
kõrvalehel lauluh lehve', —
kullõrkuku' nii keväjäl
pehmeh tuulõh nuppa hälvä',
suvõlämmäh pääsösilmä'
niida niidäl liigutasõ'
sinilainih nupukõisi.
Ubasuu sulava' huulõ',
tulitsõmba' roosihäelmist,
muhaskõlli' mahhelt mängeh
vasta vallust päävä paistõt,
kiä kah Virvet virgutõlli
kuldkibõnih, hõpõhelkeh,
teretelleh torrõlt taivast.

Jät't sis Vellö mängo maaha,
nõs't tä kässi Virve poolõ,
astõ auasõmõ ette,
saljal meelel sängü viirde,
koh magasi kallikõnõ.
Küsse Vello kallil meelel:
„Kuis magasi kullakõnõ,
ubasuukõ uinuskõlli?"

Muhah't Virve veidökõsõ,
armsal viiel vasta koste:
„Es usuki' tuud õdagol,
et või viil magama jäiä'.
Hummongol magusalt
uino, —
uni niida illos olle,
määnäst ei Morolgi' nännü'!"

Vastas' Vellögi' vagatsõlt,
muhaskõlli nii magusalt:
„Ah kui armas, rõõmus
kuulda',
taivalõ teno tulitsõmb!
Rahu süäme säesi' paika,
kui sa', illos, süüt üvägi',
mino käest midägi' maidsat.
Võta' kõõ magusampagi',
miä siih ilmah saias anda':
Süü' mu kullakruusikõsõst,
mett magusat, lillileibä,
mida õkva täämbä tõijõ',
mesitsirgu' virgalt kanni'."

Üles istõ illos näio
sängü veerele vagatsõlt,
muhaskõllõh kruusikõsõ
võt't magusal meelel vasta,
mait's magusast veidökõsõ,
mano lillimahla jõijõ,
an'd tenäteh jäl' tagasi.

Vellö vaijo põlvi pääle,
armsal viiel Virve ette,
pää pan'd näio põlvõ nõalõ;
pajat' pallõja helüga':
„Kas kavatsõt, kallimb,
minnä',
minno ütsi maaha jättä'?!"

Muhaskõlli Virve mahhelt,
käe pan'd pehmelt Vellõ
päähä,
sõrmõ' hõrnalt hiusõ hõlma,
lainetavva mustalokki,
iles't näid ilosalt naardõh,
silit' tuulõ siibaliselt,
kallil meeleh nii kõnõldõh:
„Ei viil mõtlõ' Ilmast minnä'
Moromaalõ ma' tagasi.
Näüdä' mullõ Ilma illo,
mullõ võõrast Ilma ello,
taha tutvas tääga' saia'."
Sais't üles rõõmsal süämel
Vellõ,
ilomeelel nii kõnõli:
„Ah mu illos imbekene,
kõigist kaunimb kallikõnõ,
läämi' mäele mängo lüümä,
vessi viirde aigo viitmä.
Taha illo sullõ laulda',
sino ette ilma ello
kandlõmängoga' kõlista."

— — — — — — — —

Õdagaoga' ausa Vellõ
Virvet jäl' ilosalt veije,
kan'd tääd kallilt umma
kotta.
A' sääl pääle ako äkki
moroimä ette ilmo
es' ilosa tütre perrä!
Üts kot't kulda näkkü
kanglah,
tõõnõ vüüle kinni' köüdet.

Moroimä meelütämmä
mesikeelel Vellõt pallõl':
„Anna' ar' tagasi tütär,
mullõ meelimarjakõnõ,
saat kats kotti kulda kingis,
paku sullõ vaivapalgas."

Vellõ puulpahatsõlt
vastas':
„Tuu vai kulda mito kotti,
viä' timmä un'ko viisi,
tünne tävve' tuu hõbõhõt, —
õi nä' kanna' kallist kapo,
armast õi avida' osta'.
Sai su kauni tütre kaasas,
õi saa' tääd tagasi kiäki'."

Moroimä rohkõmb pakma:
„Taha tuvva' mitmõ võrra
Mororiigi varra sullõ,
õi olõmahki' määnäst ilmah.
Võit ilosti õnnõh ellä'
elopäivä' tervelt tuuga'.
Kodo tütrel anna' tulla'!"

Vellõ viil inämb vihasto,
haavat meelega' kõnõli:
„Arvat nii madalas armo,
miä mo hengeh hõõhkas
kuumalt?
Vaehta-ai' varaga' armo!
Olgu' rikkust määntsest
riigist,
Mororiigist kistomalda',
Toonelast tuhanda'
kuurma', —
tühi tuul kõnõlda' tuuga'!"

Moroimä ääl värisi,
ku tä kurvalt nii kõnõli:
„Seo mul kõigist kallimb
tütär,
ammu armsamb tõisist tüt-
rist.
Murõ miilt imäl halõsta',
miis, imästki' ilma tuudu'!
Õi saa' lahko asto' armsast,
sest tagasi anna' timmä!"
Vellö pehmel viiel vastas':
„Õi saa' ma'ki' lahko lüvvä',
tä mul ainus armas ilmah!
Ti' saat kõik timäldä' ellä':
Sul viil sato tütrit kotoh,
seo üts saa igäves mullõ!"
Moroimä näk'k murõga':
av'ta-ai' alandlik palvõ.
Pajat' ähvärdäjäl äälel:
„Kui ei anna' hüäga' tütärd,
sis kuräga' timmä tuvvas.
Vaima ilm vihastas väega',
ku ma' pallõ näide poolõ.
Hüä vaimu', halva' vaimu',
kõik su vasta vallä kutsu.
Taha Ukut ma' oräda',
pühhi puuslit appi pallõ,
piä Pekolõgi' palluist,
Nurmõesält nuhklust kutsu,
Nurmõimäle nurisõ,
Karäesälegi' kaiba.
Ilmatütre' taivast kutsu
tasoma sinolõ kurjust.
Lasõ Labõritsal tulla',
Tulõimändälle ütle,
Tulõpatulõ pajata;
taha Tikõlõ kõnõlda',
taha Sõkõlõ sõnõlda',
üles Äiot ässitädä'.
Kalmupoissa appi kutsu
tütärd är' tagasi tuuma.
Pininoki' Ilma takast
piinama tulõva' sinno.
Painakasõ' pallõ vällä
piinama halusalt üüse.
Taha kurjo nõida kutsu'
Soendis sinno suuhu aama.
Kutsu Kadso, külmä Halli
sõitma su'ka' surma maalõ!"
Vellö vahvalt vasta ütel',
kinmä sõnaga' kõnõli:
„Kutsu' vällä kurja' vaimu',
mu jaos hüäki' kurjas muuda'.
Kas vai saa', tuhanda' kõrra'
suu man hirmus Surmgi'
saisku',
Kalmupoisi' minno kakku',
Kääpä' kässi küünütägu',
kallikõist tagasi tahtku'.
Mo käest saa-ai' siski'
timmä,
esi' Tooni ei lahota'.
Innemb pae' purulõ minku';
maru' mõtsa' maaha murku',
merekivi' poolõs purku',
ku ma' anna aino armsa!!"
Moroimä kai kahöga',
õt õi miäki' Vellöt murra',
naas' sis tütärd meelü-
tämmä:

„Tulõ' üteh, tütrekene,
mino meelimarjakõnõ!
Sinno uutva' jo sõsarõ',
igatsõsõ' ammu aigu.
Tandso tetä' jo' tahetas
morol, lakü laani vaihhõl
hõpõ helkjä lätte lähkoh.
Vaja sinno iistvidämä,
uutva' julgõt su juhatust."
Virve astõ armalt ette,
kõnõl' vaigistaval viiel:
„Imäkene, helläkene,
mino kallis kasvataja,
ma' maailma mõtli jäiä',
kohe arm tulinõ toonu'."
Imelik imäle tundu,
et tä tütär tahtse jäiä'
inemestega' elämä,
ütel' hoiataval viiel:
„Tütrekene, tuuvikõnõ,
miä sul ummõt miilde tulnu'?
Sellest ilmast kavvõ hoia',
pakõ' hirmsambat inemest,
Uku essünüt eläjät.
Ei siih õnnõ, õnnist ello.
Meil elo magusamb õnnõst.
Õnsus-, õnnõriigest rikkamb,
kõigist maist ilosamb ilmah
om Moromaa, rõõmu taivas."
Virve kaijõ Vellö pääle,
kiä kut's timmä kallil pilgul.
Virve astõ Vellö poolõ,
kiä võt't timmä süäme varjo.
Virve armal viiel vastas':
„Imäkene helläkene,
är' inemest hirmsas tekku'.
Mul om armas, illos olla',
inemeste keskel ellä'.
Eläge' esi' edesi,
imäkene ja sõsarõ',
Mororiigi rõõmu ilmah.
Las jää ilma helkjist illast,
Mororiigi tandso ringest
mõtsa all morol valosal,
tsõõri keerost taiva kullah,
hõllõmisõst pilvi hõlmah.
Las mul jäiä' Vellö varjo,
taha rõõmo tääga' jaka'."
Imä nakas' tütärd nuumma,
manit's tõõmeeli niida:
„Tütrekene tillõkõnõ,
näiokõnõ noorõkõnõ,
kas sa' tunnõt Ilma ello?
Ava' silmä', armas sinnä',
kae kõrdki' tuud madalust!
Kae tuud külmä pümmet
Ilma!
Miä säält sullõ kollõlt näkküs?
Viletsus, vihanõ vaesus,
elo tolmulinõ tühjüs,
tõbõ', haigusõ' halusa',
kisklõjide kurja' kolmu',
tõra, riid, verevalango',
inemeläjide jälküs,
kavalus, kadõhus, ahnus;
ruumaminõ avvu perrä,
ruumaminõ armu perrä!"
Pelg juus'k Virve palgit
pite,
hirmu varja silmi ilmo,

värinäga' vahtõ kavvõ,
Vellö silmi kai küsüvält.
Vellö Virvet vaigustamma:
„Olõ' julgõ, kallikõnõ,
Saa-ai' siiä' surma kurjus,
küünü-üi' kuninga kotta,
koh om armastus asomah.
Tõõnõ tõõsõ kaasah kävvuh,
kõgõst võito vahvalt saami'!"
Imä armuga' kõnõli:
„Usu' tütär, umma immä.
Su hing om imäle hinges.
Inämb valva tütre hinge,
kui et umma ello hoia.
Ah ma' koolõ kurvastusõst,
ku näe sinno Ilma ello
surma meelega' minevät.
Ku jäät siiä' ilma, armas,
inemisõs sa'ki' moondut.
Saa su käeke käuma, kallis,
kui inemistõlgi' ilmah.
Siih saat tunda' hallu, haigust,
tõbõ' murva' tikõlt maaha.
Nii abilda', nii abilda'
haluh hinnäst näet olõvat!
Mano oodat armu api,
a' asända' armo loodat.
Ei sul kiäki' hinge, ihho
inämb ilmah terves tiiki',
ku sa' satat surma tõppõ.
Arbjat hõikat siih asända'.
Ei olõ' armo arbja süämeh,
auhimo armus arbja süämeh.
Ei olõ' muilgi' kaasatunmist,
umma kassu kaasa tundas.
Vanas vaibot, vaivalisõs.
Igäväne illos nuurus,
nuurus lillilõhnalinõ,
kaos kui kastõ' hummongonõ
kirendelleväl keväjäl,
närvehtüs nägüsä näoga'.
Aos om lühkos nuurust antu',
lühkos aos elogi' luudu':
täämbä helmeh, hummõn
mullah. . ."
Käe' sääl Virve küünüt'
vällä,
imä kaala ümbrelt kinni'
võt't sis tütär kallistavalt,
küsse hirmonu' helüga':
„Kas nii hirmus Ilmah ellä'?!
imäkene, helläkene!"
— „Ar' küsügu', kallis,
rohkõmb.
Läämi' ruttu siist minemä!"
Vellö astõ Virve poolõ
sirot' kässi kutsvalt vällä,
ütel' vaigistaval viiel:
„Är' peläku', kallikõnõ!
Arm jätt meid alati noorõs.
Ao' meil läävä' armulaulah,
kooni' kõnni Toonilahe,
igäväiste nuurus-ilma.
Ma' so kaitsja toonimaani',
armulisõmb arst, abinik.
Sal'dusõga' sinno saada
mängeh müüdä surmaorga,
armastusõga' avida
üle külmi mäki minnä'.
Kae ma' naardõh orga kurka,

kua' mi all avasõ' pümmeh,—
ku su arm alosõs mullõ,
ainolt arm ajajas süämeh!"

Imä vaihhõlõ kõnõli,
kai kurästõ Vellõ pääle:
„Lat's, ar' usku' Ilma armo,
inemsal dus salva' hindäst!
Und siih armastusõst nätäs,
tummõlt armu ilmo ot'stas,—
tuuga' katõjalgnõ korgõmb
maa pääl loomast olnõs
ummõt.
Egapäivne elläi muido,
nigu' om põhiperätselt,
nii ka jää igävest ilma.
Tulõ' ruttu, tütrekene,
pümehüse ilmast pakko,
kooni' kuu kumõndas taivah!"
Võt't sis Virve kangla varjo,
läve poolõ nakas' liikma. . .

Sattõ Vellõ Virve ette,
võt't tä Virvel põlvi ümbrelt,
suud an'd põlvilõ palavalt,
saldja süäme, kuuma' huulõ'
ligi liit liha vereni',
kõgõst hingest nii kõnõli:
„Päiv mo hengeh, hellämb Virve,
ärä' jätä' minno maaha!
õi mull ello so'lda', sallit,
näe-ei' nuurust, rõõmo ilmah.
Elu koolukoobas muutos!
Armu taivastõ asõmõl
surmahavva' haigutasõ'. . .
Matku-ui' elävält minno
surmaüühü ütsi ikma.

Murra' surmariigi ravva',
kooluhavva' kinni' mata'!
Anna' mullõ ello, vallo:
õnõ armuga' avidat
minol Ilmast minnä' Illo,
jumalide ilmo ette.
Läbi so valosa armu
või ma' minnä' Uku kotta,
Taara tarkusõllõ kerkü',
helü' kandlõst sinnä' kanda',
koh Ilojumala' laulva',
Vanõmuisõ vaimust joodõt.

Anna' armastus minolõ,—
imeht ilmuta sinolõ.
Ku so armu vaimu voolu'
mino vaimo ainolt uhtva',—
ma' ilosas ilma muuda,
kandlõ võimuga' kenädüst
sino ette Ilmast kanna.
Kas õi tunnõ' tuld halusat,
miä mo vaimo täüt valosalt,
aa nii haigõl meelel haalma?
Kas õi tunnõ' sal'dust süämeh,
miä sääl leegeh paist pala-
valt,
nii janonõs jovvulisõlt,—
armastusõ tuld janonõs,
sino armo ainolt juvva'!"
Es inämb kässih jakko'
joudo
imä kaalast kinni' hoita:
las'k käe' Virve hellä kaalast,
pää nõs't sünnütäjä rinnalt,
painut' alla Vellõ poolõ,
õrnalt, õrnalt, hellält, hellält

käe las'k kalli hiusõ pääle.
Tassa, tassa, pehmelt, pehmelt
pääd tä Vellöl taadõ painut',
kai tä selgelt kalli silmi,
kas nä' omma' armust selge'?
Nigu' puhta taiva valgus
helkjäst lättest vasta pälkäs,
niida paisto' Vellö silmä'
Virvele valosalt vasta.
Virve nakas' kässi nõstma
üles poolõ hilläkõisi.
Üles Vellö üteh nõssi,
kalli kässi kutsmist kullõl',
ütel väriseväl rõõmul:
„Sa' iks jäät, helehemb hellä,
elosuun süämeh lämmäh!"
Virve vaijo Vellö nõalõ,
las'k pää kallilt rinda vasta.
Vajot' Vellö viil lähembä,
mano tassa tõmmas' Virvet,
ligi rinda õrnalt, õrnalt,
salja süäme lüümist vasta.
„Ärä' viiv'tä', Virvekene,
tulõ' ruttu, tütrekene,
pästä' hinnäst hukatusõst!"
imä ütel' kärsitüseh,
Virvet tõmmas' Vellö rinnalt.
— „Ei saa' minnä', miäki'
vaivas,
hallõ miil halutas süämeh.
Las mul jäiä' siiäsamma,
imä, heidä' armo hellält!"
põlvil pallõl' Virvekene.
Võt't jäl' Vellö hindä üskä,
viil kõvõmbalt Virvet hoidsõ.

Imä ütel' kurvalt ikkõh
kõnõl' nii kahö haluga'.
„Tulõ' är', peräkõrd kutsu!
Tulõ', tütrekene, surmast!
Heng sul jääski' surmavalda,
ku sa' siiä' jäät elämä.
Moromaalõ ei kunagi'
päse' pääle surma kiäki'!..
Viil kõrd mõtlõ' valgõt Morro,
igäväist, ilosat nuurust!"
Kõnõl' Virve Vellö rinnal:
„Las kaos kuldnõ, kallis
nuurus,
ei saa' sellest huuli' ummõt!
Väärtuslikumb viil varandus,
kui igäväne illos nuurus,
Mororiigi kuldsõmb rikkus
om Maailmast mullõ antu':
Ilm om armastusõ annu'.
Tuud nüüd õigõhe tunista:
Arm alostas vahtsõt ello!"
Kõnõl' Vellö, kinnit' Virvet:
„Tuumi' taiva maistõ maalõ,
rahu-, õigus-, õnsusriigi
ilo armuh Ilma tuumi',
kooni' kutstas Toonilahe,
mis Morostki' om ilosamb,
armsamb, mahhemb kõigist
ilmah."
Moroimä murt süämel
murõh kõn'd umalõ maalõ,
ütest armsast tütrest ilma,
kiä an'd hinnäst armualla,
ohuilma ohvris tõijõ.

Vellö kandlõga' esä kooba suuh. Vellö surm.

Poig kuningal Setokaisel,
esi' Vellö kandlõlüüjä,
kõn'd tä leinäh, kurval meelel,
herändämmä essä koobast,
üles aama liiva havvast,
sõto vasta appi astma,
vihaliisi vaigistamma.

Nakas' Vellö kannõld
mängmä,
halõhõhe hellü lüümä.
valama hämäräh ääli

Vellö kandlõ kaibõmängost
haabapuu halõstust tundsõ,
valuh vahtral leht värisi,
kurvalt kulssi' kuusõkõsõ',
tassa palssiva' pedäjä',
kõivo ossa' ohkasiva'.

Niidül ninni' norro sattõ',
lilli' jäivä' leinäh vaiki,
pääsösilmä' silmi pühkmä,
kurõkatlakõsõ' kurtma,
kullõrkuku' kurvalt kaema.

Laulu' jäivä' vessil vaiki:
Orooja ohkasiva';
jõõ' õs jovva' leinä juuta'.
Piusakõnõ ol'l pisarih,
vesi silmih Verska jõõlgi',
haluh pillõl' Pelskaegi,
Võul süämeh sal'dus vaivõl',
Mädäjõgi jäije murrõ.
Järvekese' nukras jäivä'.

Peipsi kurvalt puh'k
kohistõh,
Pihkva järvgi' piinah vaivõl'.
Lätte' joosi' paeh pisarih,
Irboskah kohisi' ikuh.

Vellö kandlõ kaibamisõst
mõtsatsirgu' mõtlõskõlli',
hüätsirk halõhõlt ikse,
kuritsirk kahitsust tundsõ.
Es eläjä' verd janotsõ',
es purõlõ' mõtso pite,
jäivä' vaiki puie varjo,
es ilota' looma' lustih,
elorõõmuh karglõ', mängle'.

A' õs kuulõ' Setokaine
puja kurbõ pallõmiisi.
Es tulõ' vällä tukõv tätä
appi võõra võimu vasta.
Kandlõmängost suur kuningas,
näk'k tä õnnõ kenni unni,
imeliisi ja ilosit.
Näk'k tä Maarjamaal keväjät:
kodomaa magasi kullah,
rahulisõh päivä paistõh.
Kõik sääl hõngas', hõpõh
häitsi,
helkvä tul'tsõ päivä vihmah,
lilliväljö lainõtusõh,
mõtso kullatsõh kohinah.

— — — — — — — — —

Vinne veer'tse' vinssi' vällä,

nigu' mütsknä mõtsost, nõtsk-
mist.
Tul'l üts toorõs, tikõ soldan,
tap'p tä kalli kandlõlüüjä,
vereoija Vellöt uput'.
Veri vaijo kooba sisse
Setokaise süäme pääle.
Es esä unõst rasõhõst,
es esä heräne' siski'.

Vellö iist kõnõli kannõl,
koobast kut's esi kuningat.
Es tuud kuulõ' Setokaine,
es tä virgo' kandlõ kutsõl.
Pallõl' kannõl taiva poolõ,
halõhõhe hõigas' Ukut.

Es tulõ Uku api anma
umma taiva nõvvo tuuma.

Toorõs soldan, tikõ soldan,
kis'k tä kandlõl keele'
katski',
sõk'k sis kandlõ Seto mulda,
pühä pilli Maarja maalõ,
lei tä süvvä liiva sisse
leinämä halusah kaibõh.

Heng läts alla helläl Vellöl
manalaistõ maie pääle,
tõotõt maalõ Toonilahe
kihä jäije kooba suuhõ,
Ilmatütre maaha matta'.

Tsirgo.

Tsirgo, kaunis näiokõnõ,
Vellö, Virve ainus tütär,
nigu' öüdsi tsirgukõnõ,
imäst ammu' maaha jäänü',
esäst varra vaesõslatsõs,
ik'k imäldä', ilmah litsut,
egalpuul esäldä' tougat! . .
Halõs't Uku ummõtõgi',
vei tä Tsirgo tsirka sekkä
valitsõmma tsirguvalda.

Ilopuiel näio istõ,
tsirelitel tsiukse Tsirgo,
niikui käoke kuusõh kum-
mõlt,
piho muudu pihlapuiel,
niikui lõiv lagõhõl nurmõl,
niikui sisask satol keelil
öil keväjä kellildelli,
kulla laula kuulutõlli.

Kuugi' kullõl' Tsirko taivah,
palavambalt päivgi' paistse,
täheki' tirõhõlt tandse'.

Esi' Tsirgo ilmaillos
kui päiv paistse pääväl
puiel,
helehembält heitse vallo.
Niikui täht tulitsõh taivah,
üüse häelmo puhmah hällü,
Tsirgo ütsindä tsirise.
Põhjanagõl-poisikõnõ,
tälle tek'k tulitsit silmi,
püür'd kõõ Tsirgo poolõ
pilko.
Kipõlt kõndki' kosjovallõ,

taivahe kabokõist kanma.
Mesikeelel meelüt' Tsirko:
„Tsirgokõnõ, tsillukõnõ,
illos-illi latsikõnõ,
tulõ' taivahe minoga',
tillujalakene tandsma'.
Taha sinno kätel kanda',
kussutada', kallistada',
tsukot anda' tsukro muudu."
Tsirgo mõihtsõ, vasta koste:
„Taha-ai' tähele minnä',
Põhjanagla-poisi naases.
Sinno virve'-virmalise',
Moroimä meelikmarja',
taivah väega' võrgutasõ'.
Ku nä' sannah sinno vihtva',
uma Tsirgo är' unõhtat."

Kuu sis tulli korgõst kosja,
tek'k näo tsõõr'ko Tsirgo ette,
laja näoga' naaraskõlli:
„Kabokõnõ, kullakõnõ,
tulõ' taivahe minoga'.
Panõ sinno patjo pääle,
paita pehmelt palgit pite."
Tsirgo mõihtsõ, vasta koste:
„Ei ma' mõtlõ' Kuulõ minnä,
Kuul tulõ tuhandit tuija.
Kaes kül' kõrra kulla muudu,
heit kah hinnäst hõpõ karva,
a' lätt mustas muiõl päivil.
Tõõnõkõrd kõvõras muutos,
kisk kõõ kühmo, küüro sälgä."

Päiv tul'l es' torõhõlt taivast
Tsirgolõ-kabolõ kosja.
Pan'd tä kulla krooni päähä,
sääd' tulitsõ' rõiva' sälgä.
Kinnit' vüüle kulla mõõga,
kulla rõnga' käte ümbre,
kullast sõrmusõgi' sõrmõ,
hõpõhelmiga' ehitet.

Päiv kumar'd kuninga
muudu,
kõnõl' kaunilõ kabolõ:
„Tsirgo, ilmaillos tütär,
kerkü', kallis, taiva pääle.
Tulõ' üteh kulla tarrõ,
mino hõpõ hällü heidä',
mino siidi sängüh maka',
tulliga' ehitet tekeh.
Laula sullõ lämmit laula,
palavampi kõõ pajata,
taiva armu tunda anna."
Tsirgo mõihtsõ', vasta koste:
„Är' no, kulla päiv, pahanõ'.
Saa-ai' siski' sullõ minnä'.
Es sa' tunnõ' tsirka tsiuk-
mist,
ku nä' talvõl külmetivä'.
Ait ar' pallõ tsirka pakko,
linnukõisi lõunõ poolõ.
Lasõt lummõ laantõ tulla,'
nurmõ,' niidü' kinni katta',
tsirgutoidu tuisko matat.
Kas mu vaesõ silmävesi,
sai sis är' sulata' lummõ?"

Pidi päivgi kõnma kurvalt,
tühält taivahe tagasi.

Nakas' kevväi kätte joudma.
Vii' jo keivä' vullin-vallin

kergelt mäkilt, kengalt alla,
sulliva' sulinal hangõ'.
Kabo Tsirgo, tsirka kaitsja,
tsirkaga' tsiristi võiki.
Virmalise-vellekese'
teivä' viil peräkõrd tsõõri,
talvõ taivah tandso leivä'.
Näi' nä' näiot Tsirko laulvat,
puiel kergehe karõldõh.
Virmalistel, virgol vellil,
mõttõ' päähä pälgähtüvä':
„Kosja, kosja, kullakõsõ',
tsõõrih näio Tsirgo poolõ!"
Karõldõh kavalalt puhmab,
näio Tsirgo naaraskõlli.
Virmaliisi-vellekeisi,
võt't noid virko veljo vasta,
pajatõlli pallavveri:
„Teid iks tennä, targa' poisi',
virga' põhja vellekese',
tulitsõmba' taiva leegi',
et iks tillöt tullit kaema,
ütskot öüdsi tsiukjat tsirko."
Virmalise-vellekese',
es nä' kärsi' kannahtada',
ummõtõ' kibõnat uuta'.
Kosä kaupa kärmält tetti.
Nopõ näio nõvvo leije,
kihlus vällä kuulutõdi,
sai' sajaki' kinmäs säetüs.
Virmalise', virga' velle',
rõõmu hõiskõl Põhja sõidi',
kohendamma kulla koto,
mõrsja sängü valmis säädmä.

Päiv pahasi veidö pallö, —
suvõ kärmält kuulut' vällä,
kangõ kuuma põvva paisot'.
Ku tulõva' põhjapoisi',
mõtõl' kõiki kõrvõtada',
umma vallo uputada'.
Uut' ja uut' tulinõ Tsirgo,
suvõ kurvalt kulla tsiukse,
igävüseh ikse illos,
kaivas' kaunikõnõ ütskolt.
Valut' süä, valut' väega',
murõ kaksõ, kiskse, murdse.
Ei nii kurvalt kuku' käoke,
laanõh lepäl leinäkäoke,
piinakäoke pihla otsah,
piksega' purulõ lüüdü',
murõkäoke murtoh kõivoh,
var'kohe maruga' väänät.
Läts miil kurvas Ukul
korgõh,
taivahallilgi' halusas.
Kut's tä Tsirgo tähti taadõ,
pääle pilvi virvekese.
Tsirgo kerkü taivastõhe,
mõrsja härmä varjos võtse.
Üle taiva härmä heitse,
tõõsõ otsa põhja poolõ,
tõõsõ veere lõunõ poolõ.
Esi' nõssi korgõmballõ,
käkke hindä härmä taadõ.
Härm tuu hõpõst hilkas pee-
nült,
kui tsibinäl tsirgu silmä'.
Härm tiid tsirgal näütäs
taivah,

ku nä' talvõ külmä pakko
läävä' linnuh lõunõ poolõ.
Suvõ üüsel ütskõrd ummõt,
virmalise — vellekese'
sõitva' summah umma kaema,
ilosat, ihalist Tsirko.

Virmalise'-vellekese'
võtva Tsirgo hõrnalt hõlma,
kallilt kätel hällütävä',
aava' jutto armastusõst
pikä ärolõku perrä,
lahoholõmisõ leinä.

Piitre.

Piitre, peenü poisikõnõ,
Kalõvide vaimu kanja,
tütre poig kuningast Setost,
essünü' esäldä' ello,
imä hõlmast hällü jäänü',
vaenõlats, visadu' ilma,
võõra perre keskel kasvi,
kooni' naas' esi' elämä,
hoolõh umma ello ehtmä,
elo helkjät õnnõ ot'sma.

Kuul'd tä sõbrolt kõrd seletüst:
Kiä lätt Jaani üüsel ütsi,
sõnajala häelmit han'kma,
kui saa kätte tollõ häelmo,
tuu või õnnõlaula lüvvä',
või esändä muudu ellä',
elopäävä' või puhada'.

Piitrü, peenü poisikõnõ,
nuurmiis nopõ, nupulinõ,
Jaanipäiv õdagu õkvalt,
ku päiv alla läts parajalt,
salamahtu suurtõ mõtsa
hiil' tä vaiksõlt kotost vällä.
Sõnajala puhma sisse
käk'k sääl hinnäst hillä varjo.

Määntsit immit ilmah üüsel
Piitre silmi ette säeti:
Sõnajala puhma' palli'
siih ja sääl tulõkibõnih,
sato värmega' sädemih!
Kuldkibõnih puhma' kirksi',
hõbõhõdsõh läükeh hilksi',
mõni puhm valosamb pääväst,
mõni puhm tähest tulitsõmb.

Karas' Piitre virgalt vällä,
tuud naas' kärmält kätte haarma,
kua ol'l tähest tulitsõmb.

Helü' heidütäjä' nõssi',
müriseja' ümbre mõtsost;
maa all müdisi, värisi,
kollõlt kavvõh kõik kohisi.
Pälkü piljäst samblõ un'kost
Vanahalv hümisi hirmsalt:
„Heidä' käest tulinõ häelmo,
sis võit pässe' viil eloga'!"

Häelmo õnnõ õngitsõja,
es tä hooli' hirmust, heitü'.
Piitre pitsit' häelmo peijo,
kodo poolõ kärmält pakko.

Sai tä vaivalt mõtsast
vällä, —
jõgi juusk kõvastõ kivvel,
kollõlt visklõs vatu keeroh.
Vanapatt põmisi voogõh:
„Poidsö, heidä' häelmo jõkkõ,
sis saat hinnäst pästä' pakko!“

Pelgä-äs Piitre Vannapatto,
heit' tä hinnäst julgõlt jõkkõ;
häelmo kasvat' julgust, joudo,
ja piä ol'lgi' tõõsõl pervel.
Õs poiss puhka' perve päälgi',
õnõ joostõh juus'k edesi.

Mägi äkki ette nõssi,
muudku' mustõt' pilvi poolõ.
Tsühkõli tulitsõlt Tikõ,
kua kõõ takah tuusõldõlli:
„Kruusa tsõmpo tsuska'
häelmo,
muido pae sisse pitstä!“

A' õs heidä' Piitre häelmot,
kua tä kallis hoitja ol'lgi'.
Üle mäegi' mängeh tulli,
kooni' jo' kodogi' joudsõ.

Värehtelle saiõh viilgi'
takast tälle tännitädi:
„Heidä' häelmo hüäga'
maaha,
õi saa' õnnõ sul timäga'.
Ku sa' häelmo hindäl hoiat,
tapma sinno Tikõ' saava',
sino õnn purulõ pestäs!“

Muhah't Piitre muudku'
peijo,
näüdäs' nippi viil Kurälõ,
astõ tarrõgi' torõhõlt.
Hüäl meelel kaijõ häelmot...
õs inämb olõki' häelmot!

Miä ol'l helläst häelmost
saanu?
Kuldteräke tulnu' peijo.
A' tuu kuldterä abiga'
poiss sai kõõd hinele ilmah,
miä ol'l meele perrä Piitrel.

— — — — — — — — —

Olle puulpühäne õtak.
Piitre hul'kõ hainamaiõl,
saloh lilleh laulo leije.
Jäi tä vaht'ma taiva poolõ,
põhä poolõ kinnit' pilgu.
Kai tä kavva, mõtõl' kavva:
„Miä tuu sääl palanõs tulbõh,
taivah vehkles, virvendelles,
karglõs kullatsih kibõnih,
heitles, hüples hõpõ vihmah?“

Võt't tä häelmo kulla kätte,
üles kergüt' taiva poolõ,
kõnõl' kuldteräle hellält:
„Saada', saada' minno sinnä',
kaema korgõhe vähägi',
kõrdki' taiva kummi pääle,
sinivalli pääle vaht'ma,
tulipilvi pääle piilma!“

Unõnäo tasasõlt tundsõ
Piitre pilvele nõsõvat,
põhä valgõhe vajovat.

Miä näk'k Piitre taiva veerel,
kullatõt kumõral kaaril?

Moroimä imbekese',
tulitsõmba' tütrekese',
valosamba' päävävalgõst,
taivah helkäjält hubisi'.
Kae', kua olli' virmalise'!

Virmalise'-virvekese'
Piitre kallilt vasta võti',
panni' pehmelt kässi pääle,
siidi sõrmiga' siliti'
tähti valgõh Piitre hiusit;
uma' hiusõ' patjo muudu
panni' Piitrele asõmõs.
Nigu' kulla linnokolkmil
nuurmiis kullõl' kallil meelel,
kuis nuu' näio' kullah lauli',
taiva keeliga' kõnõli',
timmä tassa tutötõlli',
häelmo hõngah hällütädeh,
lilli lõhnoh liigutadõh,
tälle pai tulitsõlt teije',
suud magusalt, mahhelt anni'.

Piitre, peenü poisikõnõ,
lasti sanna lavva pääle.
Laud ol'l pilvest vällä voolit,
säet kerese kottal õhku.
Keres hõõhas' hõpõkivveh,
kiräs' kullatsih kibõnih,
hüdse' all tulitsist helmist.

Virmalise'-virvekese',
vett nä' kalssi' vikahtkaarist,
kereselle peoga' pilli'
vihma hõpõtsõst valangost.
Sannatoss tasanõ nõssi,
hõllõ õhku lämmih lainih.

Moroimä imbekese',
virgakõsõ' virmalise',
viha' peenü peijo võti',
vihtlõma vagatsõlt naksi'.
Viha' olli' valgõst undsõst,
hõpõtõt õdago päävä,
aokullah kands ilostõt.

Värsken'd poissi vihtlõminõ,
makus ol'l magusambastki'.
pehmemb häelmo hällümisõst,
kergemb lipka lindamisõst.
Kõik kehäst rasõhus kattõ,
veri niikui lindo viinü'.

Ago uino, valgus vaiko...
Kesküül Piitre jäl' tagasi
maaha lasti taivast tassa
vaio' vanna kotusõllõ.

Piitre, peenü poisikõnõ,
kodo aoga' astõ ausalt.
Õnnõ tulõh rind värisi,
päävä valgõlt palgõ' hilksi'.
Es tääd tunnõ' rahvas kotoh:
vasta võti' võõrastõllõh,
pagõsi' peläteh kavvõ.

Piitre tollõst kurvas tulli,
elo läts igäväs ilmah.
Ülembähe ilma minnä',
tahtsõ taivahe tagasi.
Õkva sissama õdagol,
aoaigo sinnäsamma
salo varjo Piitre sammo,
pallõl' taiva tulli poolõ:

„Moroimä meelikmarja',
ihaldõt ilosakõsõ'!

Võtkõ' minno taiva varjo,
helkävihe hõpõ hõlmo,
iloh helleh laskõ' ellä',
nigu' täht tulinõ taivah!"

Moroimä tütre' taivah
võti' kuulda' Piitre palvõt,
võti' timmä taiva hõlma,
teije' Piitre Põhjanaglas,
tähes peenüs ja tulitsõs.

Esi tsõõrih tsiirotõlli',
hõpõ vilguh virvendelli',
pööräh kergelt ümbre kargli'.

No'ki' viil karõldas virgalt
ütsko Põhjanagla ümbre.
Õnõ haina aigo mindäs
vanna paika hinnäst vihtma,
koh sai Piitre tutvust tetä',
edimäist ilosat õnnõ
kallikõistõ keskel tunda'.

Piitre ja pilve näio'.

Põimit Seto rahvalaulast.

— — — — — — — — —

Kiä läts kirge kistutama?
Kalõvinõ poisikõnõ,
Piitre-Põhjanaglakõnõ.
Miä tä sinnä' minneh veije?
Pilve sinnä' minneh veije.
Miä säält pilvest vällä
paistu?
Vesi säält pisarih paistu,
neli näiot nätä' olli'.
Miä nuu' näio pilveh teije'?
Üts näist kulda kukutõlli,
hõlöt' tõõnõ jäl' hõbõhõt,
kolmas vaskõ valgutõlli.
Neläs, vaenõlats vaganõ,
kudi kurvalt kullast kangast,
hilläkõisi heit' tsöloknat,
ikuh nitsit niisutõlli.

Piitre, peenü poisikõnõ,
kallil meelel naas' küsümä:
„Miä ikõt illos imbe,
miä kaibat, kallikõnõ?"
Pilveimbe ikuh koste:
„Mul om vellõ sõtta viidü',
imekana kavvõtahe, —
tuud iks ikõ, tuud kahitsõ.
Piitre kallilõ kõnõli:
„Ärä sina ikku' hellä veljä.
Veli om mõtsa kuldkuningas:
Pää täl paistus mõtsa ladvolt,
jala' alt arovariko.
Aokirg av'ta' kistutada',
sis näet veljä pümmest vaht'-
vat,
ihaldavat pilve imbi,
umma mõtsa üskä uutvat. . ."

Jutustusõ'

Töganitsa Höödo

naase võtmisõ ja tarõ palamisõ lugu.

Üts väega' armas ja hallõ laul, miä Höödo esi' umah suurõh süäme haluh ja kurvah meeleh om vällämärknü'.

Kirjä pannu' ja neläs kõrd mõnõ muutmisõga' trükki annu'

H. J. Schmalz.

Ta kullä vele' kullõlgõ',
ku ma' no teile kõnõlõ,
kuis inne rikas olli ma',
a' peräst sattõ kõgõga'!

Ta lövvä-äs tõist säänäst miist
no mitmõ kümne külä siist,
kas otsnu' terveh Setomaa
vai läbi pirru tulõga'.

Mul rahha ol'l õks alati —
õs olõ' puudust kunagi' —
ni hopõn olle hüä ka',
õs halba ilmah piä' ma'.

Kas sõidi suvõl tõllaga',
vai saaniga' no talvõl ma',
prat kunagi' ma' kelläldä'
viil majast vällägi is lää'.

Mul saapa' olli' torõha',
ja kõõni' topõlt talloga',
näil korgõ' kundsa' olliva',
viil voldi' siiri siseh ka'.

Ja miä viil torrõ lõõdsapil'l,
miä kõõ no kiret' nigu' lil'l.
Kat'skümmend ruublit hõbõhõt
tä vahtsõst pääst tul'l masma võt.

Ku tääga' hellü teije ma',
sõs kabõhidsõ' kulssiva',
ja ku no lei viil tõõga',
sõs karglõma kõik naksiva'.

Ma' küllä pite kävegi'
ja lei tuud pilli alati.
Ta elost ol'l kül' hüä miil,
a' pareebat ma tahtsõ viil.

Ma' mõtli hinnehe sis nii
ja kõigildõ sääl märguti,
õt kül' õks olõs hüä no',
ku naane hindäst olõs jo'. . .

Õs olõsi' sõs õdago
mul vaja hul'kma minnä' no,
ja paha pümme ilmaga'
ka porri pite roobõlda'.

Sääl sootska poolõ kääni
no sisse nigu' kopaga'. [ma'
Täl tütär Hökla ol'l kui nukk,
kui tsirgusilm, kui kullõrkukk.

Ta saa no vaivalt morolõ
ja köüdä kinni hobõsõ,
kae, sootska sääl jo' tulõgi',
är' tarrõ kutsma kõgõni'.

Ku sõidat, sõbõr, kosjovallõ,
suurt sal'duist üteh võtta' pallõ!

Tuu märgu pääle võti prat
sõs kõrdsist ma' kol' pudelat;
ta üte hüvvä palsanat
ni kat's jäl' kõvva pihkarit.

Ta säi no kumbihe päält tuu
ja tsussi ette kipõ huu,
ku versta säidse viroti,
ni Miktämäel ma' olligi'.

Ma astu sisse ausahe
ja teretä no torrõhe,
a' Höklal pitstä lämmält kätt,
kae, punagi' täl põsõh lätt.

Ta tunni aigu lääki-is, —
oi kinä' helü' nõssi' sis.
Sääl panni' leije' koll ja koll!
tsäimassin keije tsoll ja tsoll!

Mast taibas'är' jo näide miil
õt siih om vaihhõl kosä kiil:
minkperäst pallö viina mul
nii üteh ilda õdagul?

Ai' kül' no paha torrõhe,
sääl säeti kõik nii sorrõhe.
Sääl tuudi ette kõõga' jo',
miä innegi' hing hivano'.

No kagoh mago makõt sei,
ja kõtuga' viil pito pei!
Sääl Hökla liudõ tõi ja vei,
a' ma' täll mutku silmi tei.

Ku kõkkõ hüvvä ruuga no'
kõtt kõrra peräst täüs ol'l jo',
ja vast tuu koltõist takanit
är' pääle rüübädü' tsäivett, —

Om mudsö makus, illos, hüä,
ku sal'dusõst om täüs su süä!

Sääl ol'l no suhkrut, siiropit
ja kohopiimä piirakit;
sis käku' köögih kullssiva',
ku huulõ' miiga' hulssiva'.

Ku viina' kihhä joodiva',
sis vorsti' ahoh oodiva'.
Ku kilõ kõtuh kellä lei,
sis kissel karõldõh jo' kei.

Ta sõs sääl tõistõ tarrõ ma',
kae', ärki' lätsi Höklaga',
õt sääl no tõõnõ tõõsõga',
kõik märgu' kokko kõnõlda'.

Ja kõik no sündü hüästi,
õs olõ' vasta kellestki'
Ku ma' sääl Höklat mudsahti,
tä veidö õnõ muhahti.

Päält tollõ tsipsti lätsi mi'
jäl' tõistõ mano tagasi,
õt asja perrä kullõlda',
miä ütles esä imäga'.

Ta noidõ puult no ollegi'
jo' asi peri kõgõni'.
Ja inne kui kuu müüdä läts,
ol'l naane käeh mul nigu' päts.

Päält tollõ mullõ tsusati
sis peijo ummõt kõgõni
viissada ruublit rahha ka',
ta kõrvaki' no naariva'!

A' peräst näi: suur varandus
ol'l hingele kui jõhvti huss,
miä kõik mu elo purus sei
ja põrgo poolõ vei kui kei.

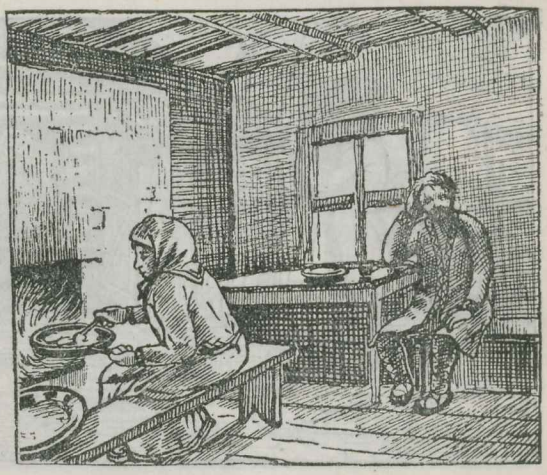

Är' kauplõ' mõrsja varra kavva, —
võit külmäs laskõ' pliiniravva. . . .

Ku Hõklat maija tõi jo ma',
sai pallõ kraami timäga':
mast kümme tarro mehitsit,
ja tõrdo vanno latikit!

Ja täkk-vars katõ lehmäga',
oi kül' no olli' ilusa',
nii höör'ko' nigu' silötska',
kül' laudah kargli rõõmust
ma'.

Ta väega' rängäste no ma,
sõs naksi peris päkkega'
va porojommi rüüpämä
ja pahha ello elämä.

Ma' tunnõ-õs no inäp
prat,
miä häbü ol'l vai miä patt,
ja ütte puhku viinaga'
är' tsias jõijõ hinnäst ma'.

Ma' mitu kümme tsäärakot
mast pääväl kalssi kurku vot,
õs tiiä' midä kodo tüüst,
vaeht tunnõ-õs kah pääväst
üüst.

Ma' saisi kõrdsih alati,
sääl inääbüsi elligi',
ja käpile sääl mõõdi vot
kõõ kõrdsi porist põrmandot.

Ku vahel kodo tulligi',
sõs ütte puhku larmidsi,
ja mõnikõrd ilmasända'
viil pessi Höklat piidsaga'.

Tä pallõl' vasta kül' ja ik'k,
a' ma', kiä puröh nigu' sikk,
õs hooli' tuust jo' midägi',
ja muudku' mõlge innegi'.

A' säänäst pahha ello jo'
õs olõ' Hökla harino',
tuuperäst inne aastakka
heit' hinge, vaenõ, vällä ta.

Ai, tuu ol'l mullõ viil üts
vatsk
ja eläjillõ nigu' katsk.
Ta kõik nä' lühko aoga nii
ar' sulluh' jala' siroti'!

Tuust olõ-õs mul lõig täüs
viil,
ta suurõõb hädä takah hiil',
miä minno vaesõs tek'k no nii,
õt olõ-õs koh elläki'.

Ta kõrra johtu ette no,
õt tulli kõrdsist õdago;
kõõ pääva olli söömäldä'
ja sool'ku' marjast mängevä'.

Õt söögi perrä hammast hei,
sis tulõ ahosuuhõ tei,
ja naksi tsialihha sääl
no tsäristämmä ravva pääl.

Saa-as rasv lihast vällä viil,
nii heitü, õt jäi kinni kiil!
Ta liha hupsti rasvaga'
lei pliiniravval palama!

Kõik ahosuuhõ vissi ma'
sõs plauhti kõgõ tävvega',
ja karksi esi' nigu nipst —
är' tarõ ussõst vällä lipst.

Ma' külä poolõ lade sis,
mant kaiaki' no tohi-is.
Ku veidö' kavvõbahe sai,
sõs üle ola taadõ kai.

Mu meelest ol'l tuu kae-
minõ,
kui õkvalt väli põrgohe, —
suur tulõliik sääl kollõhe
no nõssi läbi katusõ!

Mu silmist nigu' pilksahus,
ta käve kui üts vilksahus,
õt vanahalvgi' esi' sääl
no istõ korsna veere pääl!

Ma' sai sõs arvu kül' no prat,
kae', miä silmih om tu patt,
minkperäst ma' ilmasända'
kõrd pessi Höklat piidsaga'.

Ja miä viil kõrvu kollõhe
säält praksnast kuuldu kan-
ol'l nigu tahet püssäga' [gõhe
säälsamah minno hukada'.

Ta tännütädä' kah õs saa',
nii hallõhe är' heitü ma'.
Läts hulga aigu inne viil,
ku pässi vallalõ mu kiil.

Kõik tarõ saina' sattõva'
jo' kokko suurõ praksnaga',
ja hummogu õs olõki'
sääl inäp mitte midägi'!

Sääl tuhaunik hüstega'
ja mõnõ tunglõ' olliva'.
Ja kõik, miä silm sääl viilgi
näk'k,
ol'l ahi nukah nigu' käk'k.

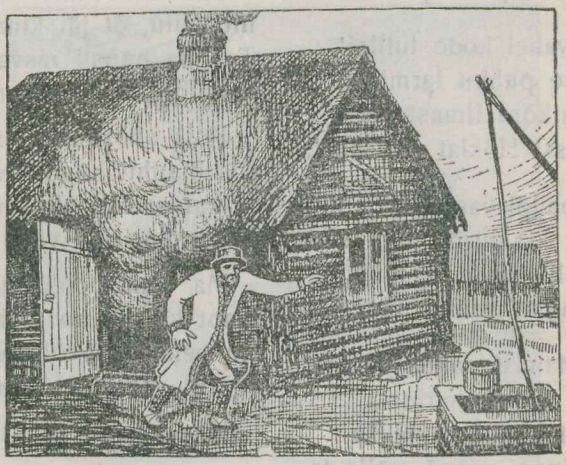

Tuu nuhklus suur, ku palas maja,
miä mõntki' surmatiile aja! . .

Ma' kõgõst jovvust kir-
sahti,
kui olõs aetu' vardahe,
nii õt kõik külä kergähtü,
ja mõtski' vasta helähtü.

Tuu kärä pääle tekkü no'
sõs külä rahvas appi jo'.
A' hulgahna' õs jovvava'
tuld nimäki' är' kistuta.'

Ta otsah ol'l no varan-
dus. . .
Kõik uma patt ja rumalus
ol'l tollõ õnõ süüdläne,
õt ma' nii sattõ rängaste.

Ma panni maha kummalõ
ja iki väega' hallõhe.
Õs inne viil ku õdago,
mul süä veidõ kerkü jo'.

Üts mõro märgukõnõ mul
kui juudas meele sisse tul'l.
Tuu olle no', õt hinnäst ma'
ar' tahtsõ maapäält hukada'!

Ta arvssi no', miä tuustki saa,
õt ilmah videle viil ma'.
Ku otsah jo' kõik vara, hää,
sõs es' kah ilmast vällä lää.

Ta veidõ ao peräst ma'
no joudsõ sinnä' paika ka'.
Ja kassi kumbõl ossõlõ
sääl rone ülespoolõ kõõ.

Ta saa-as puultõ puuhhõgi',
ni ärki' alla tsulpsahti, —
üts ossa tiindüs ol'l tsos-tsot
är' väega' räbäk määnü' vot!

Õi tulõ' tõõnõkõrd sa' ilma, —
mis minnä' hinnäst iuhhõ pilma?!

Ta naksi üles rubima
ja jõõ poolõ kobima.
Üts kõvvõr kõiv no kasvi
sääl
ta õkva perve veere pääl.

Sääl ladvah tahtsõ inne ma'
kõik patu' andis pallõlda',
ja sõs kui taiva lao päält
no alla virotada' säält.

Tä sunning kanna-as no
häh!
mu rassõt kihhä üleväh,
tuuperäst suurõ praksnaga'
mi' sattõ jõkkõ mõlõõba'! —

Ku patu' inne olõs no'
ar' maapääl andis pallõldo',
sõs olõs no vai võinu' ka'
tuusama kõrd ar' uppuda'.

A' kossa' hukah hingega'
ta ilmast ar' võit lahkuda'.
Ja vesi ol'l kah paha külm,
ta ol'l no väega' jahe ilm.

Kiä juudas sääntse ilmaga'
taht sääntseh viih viil
uppuda?!
Tuuperäst tul'l kah kõgõ päält
är' vällä hinnäst pästä' säält.

Ta sai no suurõ vaivaga'
ar' perve pääle vällä ma',
ni tundsõ külma lihah luuh,
ja hamba' plõgisiva' suuh.

Külm piä-s paigah sukugi',
ma' astõ ruttu edesi.
Ta inäp muud õs tahaki',
ku saasi' õnõ lämmähe.

Ta Tepo riihte mõtõl' miil,
tuu pesse perä tõugu viil.
Sääl om no lämmind, tiidse
ma',
koh hinnäst peesütädä' saa.

Puul törkeh joosi sinnä'
ma',
ja tska' no: hüä õnn ol'l ka':
sääl riih ol'l lämmi nigu sann,
sai peesütädä' aho man.

Ja ku no särk ja kaadsa' jo'
sääl olli' veidö kuiono',
sõs otse üles lesenga
ja heitsi sinnä' magama.

Ku kätte tul'l no hummogo,
ja päiv ol'l suurõh korgõh jo',
sõs ai no hinnäst jalolõ
ja lätsi üte talolõ.

Sääl olõ-õs no sulast ka',
tuuperäst sõs no võtiva'
ar' minno sinnä' kõgõni',
ni sääl parhilla olõgi'.

Ta hallõ kül' om mõtõlda',
kuis inne rikas olli ma',
ja kuis no peräst vaesõs jäi,
ja sääntsit pahho päivi näi!

A' miä käeh tuusamaga'
piät iks jo' rahu olõma.
A' tuustki' om no hüä miil,
õt ma' õks ello jäije viil.

Ta määntse hinna iist no
ma'
õs lasõs hinnäst hukada',
kas mullõ ilmah massa' prat
vai tuhat rubla hõbõhat.

Ma tollõst saani' väega jo'
taad surma tiindüst pelgä no',
ku lätsi hinnäst hukkama
ja tahtsõ ar' viil uppuda'.

Seo kõrd mu eloluukõnõ
jäi saisma nigu' huukõnõ.
Võt, miä iihpuul tulõ viil,
vast johus, laul kah tuust
mu kiil.

Kas ma' no ütle-es?

Anna Haava.

Tuu ol'l sis kui vana-muur ja taat' kalendrit viil pääst tiise' ja tuud Mannilõ ja Jukolõ kah opse':

Talsipühist kuus küündlepäivä, küündlepääväst säidse maarjapäivä, maarjapääväst nelli jüripäivä, jüripääväst ütesä jaani, jaanipääväst viis jakappäivä, mihklipääväst kuus märti, märdist kats kadõrnahe, kadõrnast nelli talsipühhi, talsipühist kuus küündlepäivä. . .

Sis ol'l talvõtaat' Laanõvälä talo moro ümbre suurõ uarmõ' kühveldänü' ja Eno-Jakap uma naase Mariga' elli' sääl ku tsirgu'.

Pääle tuu ol'l Jakapi esä, suur, tõtõ vanamiis, kiä nüüd suvõ väsümiist puhatõh lõigu keerut', hako ahjo ai ja pirda kis'k. Juttu vanalmehel olõ-õs pallõ: innegi sis, ku sau sunnik silmä läts vai jäl' Jakap ja puja naane timä tahtmisõ perrä es tii — sis läts vanamiis rasõhide sammaga', nii et maa all müdisi ja huul-

malda' tä säitsmestkümnest ajastagast tul'l helü kui vaadi põhäst ja timä „kurat“ kuuldu ku pikse mürrin läbi vagadsõ talvõõdagu üle iu tõistõ tallo, nii et säält-latsõ', väiko' mudilasõ' joosi' müdinäga ar' ja otse' vanaimä sälätakah varjo.

Latsi olõ-õs Jummal Jakapillõ ja Marilõ inäp annu' kui üteainukõsõ — ja tuugi' jäi' är' võtnu'! — Mine' no' Vana-Jumalaga' maid jagama vai timä pääle nurisõma. . .

Karälats ol'l Märdipääväl är' kodo last; suvilisõ', näidsik ja sulanõ-poiss olli' Kadõrnapääväl umma tiid lännü'. No' kullu-ui' nii pallõ leibä, ja taari tõrdo kah saa-ai' nii pia tühäs.

Mari talit' umma tal'tuist, kedräs' paklit ja linno ja laul' kah sinnä' mano uma „Liuugao! lauugao!“ vai mis muido vokivurinaga' miilde halgahti; Jakap vidi mõtsast hako, tõi vanamehega' viil inne talsipühhi haina' suu päält är' kodo ja hooli-is suurt midägi' muust maailmast.

Mõnikõrd, ku kiäki' Laanõvälä rahvast ol'l iu pääl läppü vallalõ ragomah ja vett toomah vai rohe man lehmi juutmah, johtu tuudki', et säkso nätti piuta ekõ pite sõitvat, kats hobõst saani iih, kellä' pääl.

Nuu' kalli' pühi' naksi' kätte joudma, seo süvä lumõga' peris vagatsõhe.

Ja ütel pääväl ol'lgi' kallis talsipühikene kätte joudnu'. . .

Maril ol'l tarõ puhtas pühit, olõ' sisse tuudu', ahokülel pingi pääl olli' värske' pühileevä' jo' jaahtumah, vorsti pann ahoh tsärisi innegi; ja vanamiis rüübäs' ja pruum' värskit taari, a' Jakap küllüt' aho iih sängüh, üts jalg saina pääl, ja mõtõl' perrä kõõ seo ilma elo üle ja uut' sanna sõnna. Pia kutsutõgi'. Mari an'd mehile valgõ' hammõ', siipi ja vana toobi lõunõ viskamisõ jaos kätte; ja kaska' ola pääl, kõmpse' Laanõvälä mehe' kalli talsipühi puulpühä õdagu hämärä aigu sanna poolõ.

Õkvalt ku vanamiis sannavüürüse ussõst sisse läts minemä, Jakap takast perrä, nakas' Muri haukma ja sanna takast kuuldu rii rakin.

„Kiä kur...", a viil õigõl aol tul'l Eno-vanalõ miilde, et kallis õdag varsti käeh ja kiäki' õigõ ristiineminõ naka-ai' sis kurja ütlemä.

Ju puult sõit' Peipsiküläst Kiisa Kaarli kalakuurmaga' ussaida.

„Tere kah — seo talo rahvas!"

„Tere Jummaleh", ütles Jakap ja kaes kurästõ Kaarlille otsa.

„Tereh!" ütles vanamiis nigu' pikse mürinäga'.

„Nu um kül' neil mehil tuud aigu! Jo' nakasõ' talsipühhi vasta võtma... Nu kuis sis um, kas ostat pühi kala' inne är'? Ilosa' kiisa, ahnigu', suurõ' ja väiko', mõni lutsupoigki' um siäh..."

„Hm! " mühähtäs vanamiis.

„Kiä tuu no' inäp nakas kalloga' jandama, olõs sa' päivä tulnu', sis vaest olõs võtnu'," seletäs Jakap.

„No' pikk tuu päiv sis iks är' um?.. a' üümaija õks võtat — vast sis hummõn hummogu kaet kallu kah."

„Kurrat!" kärähtäs vihanõ vanamiis süäme tävvega', „tulõ kallil õdagul, kunas ega riistiineminõ om kotoh ja Jumalasõna käeh, rahha nüürmä ja kallo kauplõma!.."

„Üümaija täämbä, Kaarli, saa-ai' anda'!" ütel' Jakap pahanult, nigu' esägi' ja kattõ sanna vüürüste ar'.

„Kur...", taht vanamiis umalt puult viil nigu' kinnitüses panda', a' Muri hauk jo' es'ki' nii mis pauk ja üle moro tarõ man om Mari pää ussõ vaihhõlt vällä tsusanu', näge tülüasja ja pand käeki kokko ja oihkas:

„Võih — võe! pühäristikene! pühäristikene! kallil õdagul!"

Vüürüse uss läts prantst kinni'...

Muri, kiä majarahva meelest höste aro sai, tahtsõ Kaarli kaska siilost jo' kinni' haarda'.

A' tuu keerut' vihaga' ruuska, kään'd hobõsõ ümbre ja istõ pääle, ütel' viil paar vihast sõnna ja sõit' minemä. Kül' omma ulli'! Kül' tä näid tõõnõkõrd kalloga' pett!

Õdagu palli Laanõvälä rahval kats pirdu kõrraga' — üts aho nulga vaihhõl, tõõnõ pilahkih; keset tossas' vorsti- ja lihapann, pilpa all, nii et lauda ar' määrisi-is. Säläh valgõ' hammõ', Maril verrev kaalarätt ja priis rinna pääl, lauluraamat käeh. . .

Ja Laanõvälä rahvas lugi ja laul' kolmõkese „Ma tulõ taivast üleväst" ja tõisi nigu kunagi kallil õdagul. Mari laul' kilõhõhe ja halõhõhe, vanamehe pass läts mõnikõrd kül' peris kõrvalõ õigõ tii päält, a' Jakap jäl' ol'l kõik eloaig tubli laulumiis ja olõs kas vai kohegi' kooli-oppajas võinu' saia'.

Lauli' ja loi' umah kotoh; miä sääl koolimajahki' iks pallõ pareeb olõs olnu'; sinnä' ol'l tükk maad ja tii halv ja hummõn muidogi' vaia uma viistõistkümmend versta ker'kohe sõita'.

Tõõsõ hummogu inne valgõt saijõ' Laanõvälä taloh kõik sarvõ-, villa- ja kabjakanja' ristikhainu ja pala leibä ja häälidä-ilestä' viil päälegi' — ol'l jo' kallis hummog.

Ku veidõ' valgõbas nakas' minemä, pan'd Jakap kõrbi rii ette. Mari pan'd valgõ kaska sälgä ja tollõ viil sinidse särgi pääle ja köüt' puutõga' (vüüga'), kual olli' kõlladsõ' tutu' otsah, päält kinni', Jakapi ostõt mõrsjaräti pan'd päähä, minka pääle viil suurõ verevä ja musta kruudilidse ja kukru takast kinni', mähke lauluraamadu nõnaräti sisse, võt't teki käe pääle ja istõ kui nuur noorik rekke Jakapi kõrvalõ, kiä uma kaska ja särgi verevä vüüga' ol'l kinni' köütnü' ja kübärä kõrva' alla lasknu' — ilm ol'l seol kallil hummogul õigõ külm, ja lummõ keerut' kah üles.

Nii sõidi' sis Laanõvälä rahvas kerigu poolõ. Ol'l hüä, et kavvõdast aiksahe, inne tõisi sai' minemä, kõik aig kesk ker'kot pistü saista' — tuu jäägu' tütrikka ja tsürrõ jaos.

Sõidi' ja sõidi', kõrb tampõ läbi lumõ nigu' joudsõ, eelätsit jälgi olõ-õs sukugi'. Tõisist ker'kohe sõitjist iih ja takah olõ-õs midägi' kuulda'.

„Kullä Jakapikõnõ, mi' tulli iks seo tuiso ja hämärä ilmaga' liig varra kotost vällä, miä mi' sääl tühäh ja külmäh ker'koh tegemä naka? . ."

„Või jo' kõrtsi sisse minnä'."

„Võih, vai kõrtsi! mis lämmi no' säälgi iks om? Sääl muudku' võta' innegi raha vällä. . ."

„Mis varra seo sis arki om?" ütel' Jakap, „suur valgõ väläh. Keerutas ja tuiskas lummõ, kiä nõid tõisi kerigu-liisi läbi tuiso õks näge. Ku mi' sinnä' saa, kül' om jo' kerik rahvast täüs ja opõtaja jo' kantslih."

Kerigukülä vaihhõl, Peipsi järve lähkoh, tulli' järve mehe' mitmõ hobõsõga' vasta.

Kiä tuu õks seol kallil hummogul näide käest nakas' küsümä, kost nimä' tulõva' vai kohes nimä' läävä'.

Keriguplats ol'l viil tühi.

Jakapillõ õnnõs. Pand hõbõsõ kõikõpareeba kotusõ pääle, õkva opõtaja talli ussõ ette. Muido olli' sääl alati „hantvärke" uhkõ' hobõsõ' ja saani' — a' no timä Laanõ-välä Jakap ka kõrd torrõ miis.

„Vast olõ-õi' viil edimäne kellgi' viil ar' lüüd," ütel' Mari, tekk käe pääl ja sääd rätti, tek'k sõrmõotsakõsõ' keele pääl likõs ja iles't hiusõ viirt, miä räti alt vällä paistu.

Jakap lausu-us sõnnagi', sääd' hainakotti, kai hobõsõl taossit ja kään'd sis hindä opõtajamaja poolõ, kua korstnast suits üles kerkü ja üte akna iist kardin kõrvalõ tõmmati.

Veidõ ao peräst tul'l köögi vai tarõtütrik alla — kiä no tuud vaeht tiid tetä', ütesugumatsõ' kõik — ja tip, tip, tip kergide sammaga' õkvalt talli poolõ.

„Tere, tere!" ütel' Jakap ja nõs't kübärät.

„Tere, tere!" ütel' Mari kah ja liigahut' alandlikult pääga'.

„Tere, tere!“ ütel' rõõmsa näoga' mamsli. „Tulkõ' innegi' sisse, om jo' üleväh — peräst olõ-õi' inäp nii pallõ aigu.“

„Miä mi'. . .“ taht Jakap küssü'.

„Tulkõ' innegi', tulkõ' õkva parhilla'! Opõtajaherr nägi teid aknast. Peräst tulõ viil tõisi ette, sis om teil pallõ halvõb“, — ja esi' pand iih minemä.

„Läämi' sis, Mari, kui opõtaja kut's. . . Ega' ei tiiä', miä tä meist piäsi' tahtma?“

„Mine' sa', Jakap, ma' pelgä — ei tiiä' miä tä taht — vai tuu no' nii ammu' ol'l, ku mi' lavva keriguh käve? Esä ja sa' ütlet alati iks tuud kurja. . . Vanamiis vannus vaihhõl, nii et kõik kotusõ helläse' . . . vaest no ol'lgi' tuu säks, kiä minevä nädäli mi alt jõkõ pite veski poolõ sõit', opõtaja esi'! . .“ Nii arot' Mari ikudsõ helügä'.

„Ah, miä sa' no'! . . tulõ', läämi' ruttu, kiä sis vasta tohis panda'! Egas tä meile iks midägi' ei tii'! . .“

Lätsi', Jakap iih ja Mari takah küüki sisse. A säält edesi vii-is Marri edimält ütski joud!

Jakap läts ütsindä' opõtaja kirotustarrõ ja teret' alandlikult ja veidõ pelglikult.

Opõtaja kai terävähe otsa, a' tunnõ-õs.

„Mis su nimi om?“

„Jakap Kronk! Jõõvallast.“

„Hm! — kutsu' uma pruut kah sisse.“

Jakap jäi opõtajalõ otsa vaht'ma.

„Mine' kutsu' uma pruut' sisse“, ütel' opõtaja tõist kõrd peris kõvastõ.

„Aulik opõtaja tege vast nalja? — kui no ma' vai mu naane midägi' halva olõ tennü', sis mi' pallõ andis. Naasel om hambahalu . . . lämmistäs köögih. . .“

No' ol'l opõtaja käeh kõrd vaht'ma jäiä'.

„Kullä miis — kas ti' sis pruutpaar ei olõ'? kas tuu sis su naane om, kinga' sa' üteh tulli'?“

„Naane jah, aulik opõtaja! kiä sis muid! Kümme ajastaka iist pan'd vana opõtaja meid paari.“

„Armas hing . . . miä ti' sis õkvalt täämbä tulli'? . . täämbä om jo' pruutlugõjide päiv. Mine' kutsu' uma naane kah sisse.“

Jakapillõ ol'l tuu asi kül' veidö andsäk, a' läts iks ja tul'l Mariga' tagasi, kiä näost peris pleklikanõ ol'l ja ussõ mano saisma jäi.

„No' armsa' hinge', seletäge' mullõ puhtast süämest, mis tülü teil om ja mis kurja seement saadan vasta pühhi ti vaihhõlõ om külvnü' . . . olkõ' õiglatsõ' usuh ja Jumalapelüh, är' salakõ' midägi'. . .“

„Aulik opõtaja . . . mis tülü meil iks sis piäsi' olõma? . .“ ütel' Jakap kokalõmisõga', ja Mari ussõ man vahtõ suurdõ silmiga' Jakapi ja opõtaja poolõ: „Kõik vanamehe süüd, vannus ega tühä asä peräst nii et ilm käeh hellä!“

Jakap võt't julgust.

„Mi' olõ, Jumalallõ teno, jo' kümme ajastakka ütehkuuh ar' elänü' ja ma' või-ii' umma hüvvä naist opõtajaherräle ega' kellelegi' laita'.“

„Ja Jakap olõ-õi' minno vasta kah sõrmõgi' üles nõstnu',“ ütel' kõrraga' julgõhe Mari, Jakapillõ appi minneh. „Ku mõnikõrd om kah midägi' ütlemist olnu' — vai mi' taloinemisõ' sis engli' olõ — ja no mõnikõrd om mul kah süüdü — a' kaivanu olõ-õi' ma' uma Jakapi pääle kellelegi' ja naka-ai' tuud kõõl umal eloajol tegemä. Ja kui vanamiis, vana ineminõ, mõnikõrd kah kärk, miä tuugi' sis iks tähendäs? . . laula ja loe jäl' ütehkuuh. . .“

„No kullä inemisõ', mink asä peräst ti' sis mu mano tulli'?“

„Ega' mi ti mano no tulõki-is, aulik opõtaja herr“, ütel' nüüd Jakap õigõ südilt. Preili vai miä tä om, tul'l ja kõnõl', õt opõtaja herr kut's inne kerigut uma jutulõ tulla'?!.“

Opõtaja tege suurõ' silma' kui üükullil:

„Ker'kohe?! Mis päiv teil sis täämbä om?"

„No' viil pareeb, no om valgõ väläh! Opõtajaherr esi' nakas kah nalja tegemä — ei tiiä', et täämbä talsepühi edimäne pühä om! . ."

„Ei, armas miis, tuud ma' kül' ei tiiä' ega usu kah — talsepühi edimäne pühä om Jumala abiga' hummõn ja..."

„Jumalaga', opõtaja herr!" põmahtas äkki Jakap ja om uma naasega' ussõst väläh, ja Mari tõmbas räti näo ette kui köögist läbi lätt.

„Ptüi!" sülgäs Jakap trepist alla tullõh.

Lätt hobõsõ mano, võtt rõnga külest vallalõ, mutku kään ümbre ja istus Mari kõrvalõ rekke, kelle nõna ots vaivalt rätte siist nätä'. Kaes viil altlaka härbäni poolõ, kost üts läbi akna vällä vahis, and sis kõrvilõ sõnalausmalda' ruuska.

Sõidi'. Lumi vihisi Kerigukülä vaihhõl tul'l Kiisa uma kaubaga' vasta, ja külä takah võsastiku vaihhõl kerigu kellämiis haoreikesega'; ja kavvõbah suu pääl kuhä man, kost kerigulise' müüdä sõidi', säeti hainakuurmat pääle.

Jakap ütle-es kellelegi' „tereh!" ega anna-as joudu, kõnõla-as Mariga' musta õi valgõt; Marigi lausu-us sõnnagi'; köhähtä-äs kuagi' kõvastõ, ja nuuska-as nõnnagi' kõvastõ.

Nii sõidi' Laanõvälä Jakap ja timä naane 15 versta kerigust kodo.

Ku kõrb kotoh rehealotsõ värehti iih saisma jäi ja Mari riist maaha tul'l, ütel' tä, inne ku ar' tarrõ läts, veidõ värisevä helüga':

„Kas ma' no ütle-es, Jakap, minevä talvõ,õt ostami' hindäle kah tähtraamadu. . ."

Kubija-Kaarli paprõ'.

Eduard Vilde.

Ku vana Kubija-Kaarli perämädsest kotusõst vallalõ sai, ütel' tä umalõ naaselõ:

„Ma' saa-ai' no' vastast kotust! Olõ innegi' saanu', saa no' kah. Mul jo' hüä' paprõ'."

Eduard Vilde.

„Vast no' vanast põlgva' nigu' mi uma herrgi'," ütel' naane.

„Üts põlg, tõõnõ põlõ-õi'. Kül' ma' kotusõ saa. Mul hüä' paprõ."

Ja ku tä vastast kotust läts ot'sma ja tii pääl inemisiga' kokko puttu, sis selet', et timä vastast kotust lätt ot'sma ja et täl hüä' paprõ'. Kinga' pikeebä jutu pääle sai,

toolõ näüdäs' kah ummi paprit. Kis'k puukarmanist süäme kottalt vana kulunu' „tassenpuki“ vällä ja võt't säält vaihhõlt kol' paprõt, kats vanna ja kõllast, üte vahtsõ ja valgõ. Õt paprõ' säksa keeli olli' kirodõdu', pei' ‚külämehe' ilma lugõmaldaki' uskma, õt nuu' hüä' olli'. Kerigu-kõrdsih ol'l ütskõrd üts potsebä sel'l joomah, tuu mõihtsõ peris selgehe säksa kiilt. Tuu lugi paprõ' käbehõhe läbi ja ütel' tõisilõ kah, miä ol'l lugõnu'.

Edimädse lehe pääl kirotas Perävere paron, et Kaarli Raismik katstõistkümmend ajastakka täl kubija aamatih olnu' ja egapite kõrralikult ja ustavalt tiinnü'. Tõõsõ lehe pääl kirot' Kobrastõ herr, et kubijas Kaarli Raismik timäle katskümmend üts ajastakka tubli, huulsa ja truu tiinjä olnu'. Kolmas tunnistus ol'l kõgõ lüheeb. Liigandi krahv, kiä salli-is kirotamist, ütles õnõ tuud, et timä Kaarli Raismikuga' ütesä ajastakka tävvest rahul om olnu'.

Sis ku potsebä sel'l paprit selet' ja kõrdsimiis näide perremiist „untlikus“ inemisõs kit't, las'k Kubija-Kaarli silmil ümbretsõõri kävvu', iles't ummi halle habõnit ja ütel'

„Jaah, tege eks kokko uma nelikümmend kuus ajastagakõist är'! Om näid iks saanu' tiini', näide orjo sundi' ja näide varra hoita'. Nelikümmend kuus ajastakka säksa tiini' — ega tuu olõ-õi' naläasi!“

A' ku vana Raismik uma' paprõ' säksolõ ette näüdäs', kualõ kubijat vaia ol'l, ütel' säks:

„Sa' olõt jo' väega' kavva truu säksa tiinjä olnu', a mullõ olõsi' iks nooõõbat vaia.“

Ja tõõnõ säks ütel':

„Sul omma' väega' hüä' paprõ', muudku' ma' tahasi' nooõõbat saia'.“

Ja kolmas, kua timäle nii terävahe kae-es näkko, nõs't paprõ päält silmä' üles ja küsse:

„A' kui vana sa' olõt?“

Ja ku kuul'd, et vana Raismik Paastu-Maarjast saa säidsekümmend täüs, pan'd ruttu paprõ' kokko ja ütel':

„Õi, ma' otsi noorõõbat."

Nii jäi Kubija-Kaarli seo ajastaga ilma kotusõlda' ja läts kerigu lähkohe aplaagrihe. Naaselõ ütel':

„Mi' olõ ajastaga aplaagrih — kül' sis iks saa. Ma' no' — mul jo' hüä paprõ'!"

Olli' sis ajastaga aplaagrih, hoiumuuna ol'l viil küllält ja hoiukopikit kah. Ja ku jäl' paras aig tul'l, käve Kaarli kotust kullõmah ja kõik ollõkõrdsi' ja viinamonopoli' ja poodiesidse' lähkoh ja kavvõdah sai' kuulda' ja nätä' kui hüä' paprõ' Kubija-Kaarlil olli'. Ja säksa', kual kubijat vaia ol'l, sai noid lukõ' ja kittä' ja nimä' olõs vana Raismiku ütekõrraga' kubijas võtnu', ku tä veidõ' noorõõb olõs olnu'.

Et tä no olõ-õs noorõõb, pidi jäl' ajastagast aplaagrihe jäämä. Hoiumuun ol'l jo ammu' otsah, a rahha õks viil ol'l. Ja et tä tõota-as noorõõbas minnä', a' kõõ õks vanõõbas läts, es otsigi' seo ajastaga nii suurõ hoolõga' kubija-kotust, a' olõs võtnu' kah vai mõnõ kergebä aamati.

A' säksol olõ-õs tälle kergeppä aamatit anda', ja üts ütel':

„Sa' inäp aamatit ar' võtku' — naka' no' vahnust puhkama!"

Vana Raismik küsümä:

„A' kiä sis minno toit?"

Säks küsse umakõrd:

„Kas sul sis toitjat olõ-õi'?"

Vana Raismik seletäs:

„Olõ-õi'. Vanõõb poig ol'l Padovereh kutsäreh — täkk lei kuulus; noorõõb poig ol'l Saupa mõisah kirotaja — tuu kuuli tiiskusõ vai täutõbõ kätte."

Säks ütel' tuu pääle:

„Noh, sis piät sinno muidogi' vald toitma."

„A' tuu mõtõ' ol'l Kubija-Kaarlilõ vastamiilt ja tä ütel':

„Egas ma' undsakit olõ' uma eloaig tiinnü'; ma' olõ nelikümmend kuus ajastakka suuri säkso tiinnü'. Kõlba-ai' mõisa sundjal valla vaesõs minnä'."

Ja et tuu mõtõ' tälle vastamiilt ol'l, nakas' tä viil suurõõba hoolõga' vastast kotust ot'sma.

Ütskõik määnest, et õnõ leeväle saasi' inne ku perämäne kopek otsah. Ku õnõgi' mõtõ' vallavaesõs, naasega' vallavaesõs saia' maaha jääsi'. Ja õt raha õks kavvõbas olõsi', nii kaugas ku vasnõ kotus lööt — ega' tuud rahapurru olõ-õs üleliia, tuuperäst et noorõõba puja koolitaminõ ol'l kah pallö kullu võtnu' — sis rüh'k vanamiis päävilde tüüd tetä' nii kavva ku kotusõ aig jäl' kätte tul'l.

Kolmas jo'.

Ega' ta no' inäp olõ-õs nii suurõlinõ uma kotusõ saamisõga', ega' näüdä-äs nii väega' pallö tii pääl ummi hüvvi paprit. A' ega' tä usk tuuperäst olõ-õs viil otsah. Ütel' tõõnõ naaselõ:

„Ku no' kubijas saa-ai', sis üüvahis; ku üüvahis kah saa-ai', sis kas vai tsiakarüsõs."

A ku tsiakarüsõs kõnõl', lausu-us sõnnagi' umist hüvvist paprist.

Pia pääle Küündlepäävä sai Kaarli kuulda', õt Põhula mõisah tiinjit ol'l vallalõ lastu', kiä õkvalt, olõ-õs kimmähe tiidä', a' kül' mitu tükkü. Kaarli muidogi' paprõ' kapist ja minemä. Rüh'k katskümmend viis versta üte joonõga' ar' kävvu', huulmalda' halvast tiist. Tii pääl pallõl' Kaarli üttealati Jumalat, et tä Põhulast kotusõ saasi'. A' kotoh pallõl' naane tuusama asä peräst Jumalat ja nessüt' palvust silmaviiga'.

Vast no ol'l taivaesäl suurõõbide asjuga' tegemist, nii olõ-õs näil jälki' õnnõ. Põhula herräl ol'l kül' üüvahti vaia ja ütel' Kaarlilõ:

„Parhilla omma' kurä' ao', alaab rahvas om hukka lännü' — ma' kül' usu-ui' üüsest mõisat nii vana inemisõ huuldõ."

Kaarli pallõma. Tä viil peris käpe vanamiis. Ja ku püssä üteh — kõrraga' nakasi' põmmudama, kui kiägi' tulõ. A' herr arvas', õt tä iks inäp höste näe-ei' ja kuulõ' ka-ai' ja õt vast kohegi tuulõ varju magama või jäiä'."

Tuupääle ütel' vana Raismik:

„Magama! Ma', kiä eloaig säkso olõ tiinnü' ja mõisa varra hoitnu'! Inneeb tsuska uma' silmä' pääst, ku mõisat hoitõh magama jää!"

A' Põhula herr naarah't õnõ tuupääle, värisüt' pääd ja ütel': „Mine' no' päälegi', ei tuust tulõ' midägi'. Näet, ussõ takah uut noorõõbit."

Ega' muud ku tult tiid tagasi.

Püh'k kül' mõtsa vaihhõl labakindaga' silmi, a' miä tuu õks av'tas. Vanas põlgva'! Tii miä tahat — vanas põlgva'! Panda-ai' paprit inäp tähelegi'!

Kaarli mõtõl' nii kavva kõndi' ku pümmes lätt ja sis viil üümaia otsi'. A' täämbä läts varra pümmes, tuuperäst et tuiskama nakas'. Nakas' nii kõvastõ tuiskama, õt hinge tahtsõ kinni' matta' ja kolmõ sammu pääle olõ-õs midägi' näta'. Tohhoh hullu, mõtõl' vana Raismik, perakõrd kaoda vai tii jalgu alt ja essü viil är'! A' tuud mõtõldõh ol'lgi' tii jo' alt kaonu' ja ar' essünü'. Ja õt timäle seo nulk võõras ol'l, sis saa-as määnestki märki appi võtta', nii et tii pääle tagasi päsesi'. Ja pümmes läts, kõõ õks pümehepäs — kõik ilm sai mustas ja kostki' tulõ-õs inemistõ elohuunit, kostki' aknõtulõkõist nätä'.

Tohhoh hullu, mõtõl' vana Raismik, perakõrd piä vai siiä' samma üümaija jäämä! Võidõl' viil tormi, lumõ, väsümisõ ja vahnusõ vasta ja ku jovva-as inäp, hiit' maaha ja mõtõl': Tuisokõnõ, vii naasekõsõlõ kodo tervüisi, ma' jää siiä'samma üümaija!

A' tuisk mülläs' kõgõ üü ja päävä, ja sis tul'l sula ja sula takah kõva külm, ja ku lumi pääl kan'd, läts Põhula paron mõnõ naabriga' Purvita nõmmõ jänesejahilõ. Päiv

pais't helehehe, lumi kiräs' õnõgi' ja puu ossa' olli' õkva kui klaasist.

Kõrraga' saisahti' pini' üteh paigah — mõnõ' haugi', mõnõ' untsi'. Vilistõdi, a kullõ-õs kiäki käskmist. Ku säksa' kah sinnä' kottalõ joudsõ', löüse' nimä' pedäjä alt habõmiku vanamehe, kiä ol'l vüüst saani' lumõ siih.

Timä puhas' sälüle pedäjä all ja kai peräni' silmiga' õkvalt päävä pääle. Kuri käsi ol'l puulpistü, a' hüä hoit' puud kinni', koh olli' paprõ'. Ja pedäjä ossa' kõlisi' tuulõ käeh nigu' sukavarda' ja lumõ pääl kõlisi' tuhandõ' nüüpnõgla'. Päiv pais't helehehe ja lumi kiräs'.

Sis kai Põhula paron teräväbähe vanamehele otsa ja ütel':

„Näet, seo om jo' tuu vanamiis, kiä tahtsõ mullõ üüvahis tulla'. Näüt' tõõnõ kül' hüä' paprõ' ette, a' mullõ õks ol'l noorõõbat vaia."

Kuningas ja sisask.

A. Tammsaare.

Ütskõrd elli üts kuulsa kuningas.

Ümbretsõõri kõik rahva' ja riigi' ol'l tä häötänü', näide pühä' paiga' ar' teotanu', viläpõllu' ja aia' hobõstõ ja sõavangõrdõga' ar' sõknu' ja inemisõ' maaha tapnu' vai kavvõdahe vangi viinü'. Kabõhistõ siäst ol'l nuu' vällä val'tsanu', kiä ilosa' näost ja kinä' kasu poolõst ja ol'l nimä' sõameehte kätte annu', õt näidega' tetäsi' häbemäldä' tüüd: ja puhas näiolik olõk sai naarus ja latsõtegemist panda-as inäp tähelegi'.

Timä, kuningas, läts üle korgide mäki ja tul'l ilmaveerele, koh nätä' õnõ lõpmalda' meri. Timä käve läbi maa', määntse' omma' päävänõsõngust päävämінekini', ja lövvä-äs üttegi', kiä olõs tälle vasta pannu'.

Suurõ' samba' las'k tä üles panda' ilma otsõ pääle ja noide pääle kirä' panda' esihindä avvus igävädses aos

igäväste ja Jumalallõ tenotähes, õt tä timä käevarrilõ küllält joudu ol'l annu'. Tä las'k härgi tappa', kiä nuumadu' vägevä mäehainaga' ja lugõmalda' pallõ tõisi elajit, õt tuvva' Jumalallõ magusalõhnalist ohvrit igävädses aos.

A' nuu' mõnõ' võidõdu', kiä olli' kuigi' viisi uma hinge pästnü', paetõh sõakirvõ iist kavvõlistõ mäki vai rabasoiõ taadõ, istõva' no' külli ja liinu tuhaunigide man ja iki'.

Ja tuu väega' tark ja Jumala pelgäjä kuningas ehit' suurõ ja ilosa vangimaja, ja kiäki' mälehtä-äi', õt tuu kunagi' tühi olõs olnu'.

Jo' edimädse keväjä peräst vangimaja valmissaamist laul' timä iih toomõ otsah sisask.

Sulasõ' anni' tuust kuningallõ tiidä'.

„Minkast tä laul?" küsse kuningas.

„Vabadusõst ja armastusõst, kõgõ armulisõmb valitsõja," ütli' sulasõ' maani' kummardõh.

Tark kuningas jäi tüküs aos mõttihe. Sis tegi tä uma suu vallalõ ja ütel':

„Elo om vangipõlv ja olõsi' ülekohus vabadusõst laulda'. Elo om kättetasominõ ja kuritüü olõsi' armastust kittä'. Ma', ti kuningas, tiiä-äi', miä om armastus, tuuperäst õt mul omma' õnõ kohusõ'? Tuuperäst võtkõ' mu' kuremb jahikull ja laskõ' sisaski pääle."

Sõnalausmalda' täüdi' sulasõ' uma val'tsaja käsku.

Järgmätse õdagu võidsõ' nä' tälle üldä': „Kõõ armulisõmb käskjä, vangimaja man om vaiknõ."

A' tõõsõ keväjä laul' vangimaja aknõ all toomõ otsah jälki' sisask ja jälki' lasti kuremb kull vallalõ, kiä laulja suu igävätses kinni' pan'd.

Nii ol'l asi ega keväjä, ega vahtsõ keväjä laul' kah vasnõ sisask toomõ otsah.

A' sõs johtu nii, õt seo kõõ vägevämb kuningas sõtta läts rahva vasta, kiä tul'l säältpuult ilma otsast, miä om kavvõlistõ mäki takah, ja timä võidõti ar'. Timä sulasõ' lüüdi maaha ja täl hindäl tsusati silmä' pääst vällä, ja õt

tä nälgä lõpõsi', hiideti timä sinnä' suurdõ vangimaija, määntse tä esi' uma tarkusõ ja vägevusõga' ol'l lasknu' ehitä'.

Igäväne pümehüs ol'l timä ümbre.

Üleväst laest paistu' tähe' läbi aknõ, a' kuningas saa-as näid nätä'. Vangimaja nulkõ umbre lõõt's tuul, a' kuningas kuulõ-õs tuud; müürü' olli' liig targastõ ja tugõvahe eh'tedü'. Timä innitseh kuah prasse' võõra' mehe' ja nalätõli' timä nuuri tütridega', kua kullatsit hiusõ lokkõ ehe' kalli' kivi' ja pärli', a' kuningallõ tuvva-as sõnnagi', tuuperäst õt timä sulasõ' olli' kõik koolnu'.

A' ku nälg ja joogihädä jo' väega' piinama nakas', sis püür'd timä hädäh uma Jumala poolõ.

Ja Jummal saat' engli ja las'k tä kutsu' ummi igäväiste huunide sisse. Tuul silmapilgul, ku kuningas kuul'd engli suu läbi Jumala sõna' ja hinnäst paradiidsi mineki jaos valmis pan'd, kuuldu vangimaja vaikusõ ja pümehüse sisse imeillos lauluhelü.

Kuningas jäi kullõma ja unõh't kullõldõh nälä ja joogihädä. Tuuperäst püür'd tä palvõga' Jumala poolõ ja ütel':

„Armulinõ Jummal! Valgusta' minno, kuningat, õt ma' mõistasi', kelle lauluhelü mu kõrvo hellä ja õt ma' aro saasi', minkast tä laul. Sõs taha ma' aoviitmäldä' su mano minnä'."

Ja Jummal saat' uma engli ja las'k kuningallõ üldä':

„Tuu um sisask, kink lauluhellü sa' kuulõt. Timä istus vangimaja iih toomõ otsah, laul vabadusõst ja armastusõst!"

Ja kuningas pallõl' tõistkõrd:

„Helde Jummal! Lupa', õt ma' viil üte silmägilgugi' laulo kullõ, sõs lää är'."

Inne ku Jummal kuninga sõna pääle sai midägi' üldä', jäi laul maaha. Tuuperäst ütel' kuningas Jumalallõ:

„Vaigista' mu hallu, oh Jummal ja ütle', milles sisask inäp ei laula'?"

Ja Jummal ütel' tälle engli suu läbi:

„Kõgõ vägevämb ja armulisõmb kuningas, kiä su hüä' sulasõ' maaha lei, su uma' silmä' pääst vällä tsusas' ja sinno siiä' vangikambrõhe hiit', et sa' siiä' nälgä lõpõsi', saat' uma kureeba jahikulli sisaski pääle, tuuperäst laula-ai' tä inäp. A' järgmädse keväjä tulõ vasnõ sisask, kiä laul jäl' vabadusõst ja armastusõst."

No' pallõl' kuningas kolmas kõrd:

„Armulinõ ja kõõ vägevämb taiva ja maa val'tsaja! Ma' olõ õks alati su' tahtmisõ perrä tennü' ja su käskä täütnü'. Su nimme olõ ma' kannu' kavvõdahe ilma piireni'. Tuuperäst kullõ' mu perämäist palvõt ja pikendä' mu elopäivi vahtsõ keväjäni'. Panõ' täämbä paradiidsi ussõ' lukku ja tii' vallalõ nimä' ajastaga peräst. Ku nälg minno piinas, mu' kiil suulae külge kuios ja ku ma' hädäh su' poolõ pöörä, sis panõ' uma' kõrva' kinni', tii uma süä kõvas, touka uma' hingeussõ' mu palvide iist niikaugus kinni', ku ma' viil ütskõrd sisaski laulo olõ kuulnu'."

Ja Jummal võt't kuulda' kuninga palvõt ja piken'd timä elopäivi vahtsõ keväjäni'.

Õt kuningas tiiä-äs üü ega' päävä, suvõ ega' talvõ sügüse ega' keväjä vaeht, sis pidi timä terve ajastaga üleväh olõma ja uutma, õt sisask tulõsi-is timä magahamisõ aol. Ja ku sis oodõt, lühkene laul vabadusõst ja armastusõst jälki' kuuldu, pallõl' kuningas jälki' Jumalat, õt tä timä elopäivi viil üte ajastaga võrra pikendäsi'.

Nii pallõs pümme kuningas ega keväjä vahtsõst, ja alati täüt armulinõ Jummal timä alandlikku palvõt, tuuperäst et kuninga elo om pühä ja timä palvõ Jumala meele peräst.

Vana tuum om jo' ammugi' kaonu' ja timä asõmõl täüskasunu' nuur, a' viil iks kannahtas kuningas nälgä ja uut kannahtliku meelega' üleväh ollõh, õt saasi' viil kõrra kuulda' laulu vabadusõst ja armastusõst.

Õigõ kül'.

A. Tammsaare.

Teo-Mikk om jo' vana miis, vanõõb kui kõik tõõsõ' lähemädse' inemisõ'. Timä mälehtäs viil väega' höste teoorjust ja om kaadsa' mitmõkõrralidses paiganu', et kubija kepp kergep kanda' olõsi'. Timä om üüsedi mõisah riiht pesnü' ja paheldõ käänet kaskaga' tüühobõsit hiidütänü', et niimuudu kohki' nulgah saasi veidökõsõgi' suigahta'. Tä tiid väega' pallõ vanno jutta, tiid kõnõlda' hirmsit asjo teoorjusõst, muudku' taha-ai' näist õnõ kõnõlda', nigu' teesi' timä rahvasõna perrä: „Kiä vanna asja mälehtäs, tuul silm pääst vällä.“ Ku jäl' mõni tõõnõ nakas mustitsit asjo mälehtämä, noist kõnõlõma, sis om kül' Mikk miis perräkitmä: „Õigõ! Õigõ kül'! Väega õigõ! Õigus, õigus! Nujaah, tuu om õigõ kül'! Jumala õigõ. Nii õigõ ku ma' siih saisa!“ Ja nii iks edesi, nii kavva ku noid sammu sõnno veidökõsõ tõisildõ kõrdama nakas. Nuu' perräkitmisõ sõna' omma' täl nii luu ja liha sisse kasunu', et noid ega silmäpilk või üldä', ilma noidõlda' nigu' saasi-ii' elläki'. Noidõ sõnno jaos om tä nigu' parra kihäkojogi' saanu': pikk, painduja, nõdõr, egalõpoolõ allaanja, a' tuuperäst iks vana Teo-Mikk, kiä kand säläh pikkä särki ja nahkrihma vüül. Läheebäst kaiõh näus nigu' es liigusi' timä huuli pääl alalinõ „õigõ kül'“ sukugi' tuuperäst, et täl olõ-õi' ummi arvamiisi, a' tuuperäst, et timä naardõh tõistõ arvamisist müüdä lätt, noid nigu' piäsi-is minkastki', nigu' tahasi' tuuga' üldä': eläge' mu' päivini', kannahtagõ' nii sama pallõ ku ma', sis saava' kõik sõna' ja arvamisõ' nii viletsäs, et nä' inäp taso-oi' vastavaidlõmisõ vaiva.

Mikk kitt kõigilõ perrä, om egaüte arvamisõga' nõuh, a' umma ello tä õi muuda', ummi talituisi muuda-ai' tä tuuperäst karva võrragi': nigu' olõsi' tä kostki' tõõsõst ilmast peri, määnest nüüdse ao inemisõ' inäp tunnõ-õi' ja minkast nä' õnõ rahva jutu perrä tiidvä'.

„Nuu' vana' musta' pilvemürägu' nakasõ' jo' käuma, täämbä piaaigu saa vihma, tege haina ligõhõs," ütles hainaaigu Savimäe perremiis, kink man Mikk jo' ammust aigu eläs, edimält sulasõh, no' kodapool'tsõh.

„Õigus kül', tege haina ligõhõs," kitt Mikk perrä.

„Ega' täämbä vihma tulõ-õi', näet, tuul aja pilve' lakkä," ütles sulanõ perremehele.

„Õigõ jah, tuul aja pilve' lakkä jah," ütles Mikk naarulitsõ näoga', nigu' tahasi' üldä': „määntsit tühjo sõnno kõnõldas!"

„Miä no' perremehel viga, timä võtt uma haina hulga rahvaga' pia üles," kõnõlas perremehe pops, „a' pops vaenõ olkõ' sis perremehe tüü man ja jätku' uma hain susse kuivata'."

„Õigõ, õigõ, susi kuivatagu' popsihaina'," om Mikk kah siih nõuh.

„Mikk, sa' võisi õigõ meile appi hainalõ tulla'," ütles popsinaane.

„Õigus kül', võisi' iks tulla' kül'," sõnos Mikk, ilma õt täl unõhki' mõttõhe tulõsi' ummi sõnno perrä tetä'. Innep tä kõtutõllõs lepäpuhma varöh, mõtiskõllõs ja sõnos vaihhõl esihindähe: „Õigõ! Õigus kül'! Peris õigõ, õigõ!"

Siiä' tulõ' mõnikõrd lõunõ aigu karätsüra timäga' jutustõlõma. Kah timäle kitt Mikk peris latsõlikka asjo perrä, kõõ kimmäbä rahuga'. Tuuperäst miildüski' karätsüralõ timäga' juttu aia', siih olõ-õi' vaia pelädä' tõistsugumatsi arvamiisi. Hoopis tõõnõ asälugu om tõõsõ talo poisiga'. Tuu nakas kõrraga' poonätama (vaidlõma) ja kaklõma. Ku tä viil riistiinemisõ muudu kaklõsigi'! A' õi. Timä käänd sul hiusõ' „kotinõklu" ümbre ja aja sis pässä' silmä. Tuu om pagana hallus. Tuuperäst taha-ai' Savimäe tsüra timäga' vaiõlda', õt jutuajamisõst kergehe vaidlõminõ või tulla', sis hoit timä jutuajamisõ iist kah kõrvalõ.

„Kül' sul um hüä elo, muudku lesädät õnõ," ütles inääbüsi karätsüra jutu alostusõs, ku tä Mikuga' juttu ajama nakas.

„Nuujah, õigus kül'," om Mikk peri. Õigust üldä' omma' täl nüüd tõõmeeli hüä' päävä'. Kõnõldas, õt täl perremehe käeh paarsada ruublit rahagi' om, miä sinnä' paika jää, ku Mikk säält päävarju ja süvvä' saa.

Nii eläs Mikk ilma suurõõba murõlda' ja pand uma' loius jäänü' käe' viil harva tüü külge, mõnikõrd kipõ tüü aigu, siski' nigu' nalä peräst, aoviites.

„Ku hüä olõsi', ku kõõ suvõ aol tulõsi-is vihma tsilkagi'," sõnos karätsüra Mikulõ.

„Õigus jah, no sis olõsi' pido," kost Mikk.

„Jõgi kuiosi' ar', saasi' kõik kala' kätte," arotas karüs edesi.

„Perüs õigõ, sis saasi' kätte kül'."

„Suu kuiosi' kõvas, ku hüä olõsi' eläjil sis kävvä'. Vana Tõõsik viil parhilla' poolõ kihäni' poriga'."

„Õigõ."

„A ku nä' sis kuuma ja parmaga' kiini läävä', miä sa' sis kuräga' tiit! Ega' vanust lehmist olõ-õi' midägi', nuu' vasikõ kuradi', nigu' kitsõ' tõõsõ', noid piä-äi' kiäki'."

„Õigõ, õkvalt ku kitsõ' tõõsõ'."

Nii arotas karüs, ja Mikk kitt õnõ perrä. Om kah aoldõ sääntsit silmäpilka, kunas Mikk jovva-ai' alalõ hoita' umma rahulist olõkit. Tuu om sis, ku karäpoiskõnõ nakas kõnõlõma, kuis tä pedäjä süänt tahtnu' vällä pöördä', et hindäle sarvõ tetä', a' kõik ilma asälda' ja no' ollõv timä äks viil sarvõlda'. Sääntsel rasõhõl tunnil om Mikk nõu ja jovvuga' karüsõl abih. Tä lask parra pedäjä tuvva', õi suust ega' aromaalt, a' katõ vaihhõlt, ja no' püürvä' nimä' katõkese pedäjäl süäme vällä ja Mikk lõikas uma väidsega' sõrmõmulgu' pääle ja puhk edimätse luu — puhk õigõ helü tälle sisse. Mikk nakas lauluga': „Pido lõpõs, pido lõpõs" ja lõpõtas lauluga', määntse nimme tä esigi' tiiä-äi'.

Ja karäpoiskõnõ imehtelles ja taha-ai' kuigi' aro saia', mis lugu tuu kül' om, minkal nimmegi' olõ-õi'. Ku Mikk puhkmisõ maaha jätt, om karüsõl tuust kahö ja ütles:

„Saa-ai' su sikasarvõ vasta, saa-ai' sinnä' poolõgi'."

„Õigus jah, saa-ai' sinnä' poolõgi'," om Mikk timäga' üteh nõuh.

„Sa' uno, puhu' õigõ' umma sikasarvõ," pallõs karüs ja nihutas hindä läheebähe, tuu om kah ütsainus kõrd, kuna tä Mikku unos ütles. Tsüra silmä' kirgäse' ja tuu läütäs Miku silmih kah midägi' jo' ammu kistunu' palama. Mikk om vaiki, tõsinõ, tulõ-õi' inäp üttegi' „õigus kül'" keele pääle.

„Uno, puhu' ütsainus palagi', puhu' uma sikasarvõlõ helügi' sisse, ar' sõrmi pääle panguki'. Vai tuu' tä niisama vällägi', ma' kae timmä. . ." Poiss om ku painaja, timä sõna' tükise' nigu' uni vana teomehe hinge.

„Kas tuut ja näüdät, annat mu' kätte kah? Ma' proomi kah puhku'."

„Ku õdagult kodo tulõt, tulõda' mullõ miilde, sis kõlla höste."

„Sis puhut uno?"

„Jah, sul lasõ kah puhku'."

Tsüra om ütlemäldä' õnnõlik, täl olõ-õi' inäp üttegi' tahtmist: uno puhk timäle õdagult sarvõ! Ja timä hiit hindä haina pääle sälüle maaha ja vahis peräni' silmiga' sinitsehe taivahe. Õdagult, ku kodo tulõ, om edimäne murõh Mikk üles otsi' ja tälle lubahust miilde tulõta'.

„Ega' sa' kah unõhta'," naarahtas Mikk ja roni aidalakka, koh om timä magahamisõ kotus, võtt roovi vaihhõlt sarvõ ja tuu alla. Nu' tulõ tähtsä silmäpilk. Mikk puhk edimält tuut, tuut, tuut, nigu' tahasi' kõiki kullõma, tähelepandma kutsu' ja nakas sis lauluga' „pido lõpõs". Sarvõ helü kuuldus kavvõdahe.

„Helü lätt ku mürrä,“ rõõmustas karüs ja pallõs ega pala lõpul: „puhu' viil“ nii kavva ku jo' pernaane vaihhõlõ tulõ ja ütles:

„Uno väsüs jo ar', kas sa' näe-ei', et seo rassõ om.“

Nuu' sõna mõiju' nii tsüra ku Miku pääle jaahendavalt. Nõst viil sarvõ kõrd suu mano, nigu' tahasi' viil puhku', a' lask pia alla sata' ja lätt kombõrdõh aidalakka sarvõ vanna paika viimä. Peräst istus hoovi pääl kivi vai mõnõ paku pääl ja näküs, nigu' olõsi' timäst vaim üle käunu', minkast nu' õnõ roidunu' olõk om perrä jäänü'. Inneeb ol'l sääntsit silmäpilka sagõhõbast, ajastak ajastagalt jäävä' äks harvõbas ja kaosõ' peräkõrd kogoni ar'. Ol'l kõrd aig, kunas timä süä ega kõrd rõõmu tundsõ', ku mõni naläperäst küsse: „Mikk, midä su Mari ka' tege? Kas tä eläs äks viil?“ A' naase' koolõsõ', kiä tiise' nii küssü', ja Mikk esi' kah astus toolõ piirile iks inäp läheebähe, kuast ülelännü' tulõ-õi' inäp kunagi' tagasi. Viil harvakult, ku karätsüra timmä unos ütles ja sarvõ puhkma meelütäs, tulõ täl miilde midagi' kavvõdat ja segäst ja sis virgusõ' timäh ilosaba' mälehtüse'.

Timä ol'l sis viil tävveh meheiäh ja käve sirgõhe. Sarvõ võidsõ kas vai üü otsa puhku' ja sorokovka viina tek'k täl vaivalt keele pehmes, võta-as viil juttugi' vällä. Vana Savimäe Jaak pidi ummi saaju ütel jaanipääväl; timä, Mikk, ol'l kosilasõveli ja Mari mõrsjasõsar. Mikk mõtõl' kah sis mõnigi' kõrd saaju pääle, a' tihka-as Marilõ tuust sõnnagi' lausu'.

Ajastaga peräst tul'l Marilõ kiäki' tõõnõ kossülõ ja Mari võt't vasta. Ol'l pähäpäävä hummog; Mari pan'd hindä aidah rõivillõ, õt kerkohe minnä' kullõma, kuis timmä edimäst kõrd hõigatas. Seol aol läts Mikk kah aita.

„Läämi' täämbä kerkohe, tulõ' sa' kah,“ ülel' Mari.

„Õigus jah, kullusi' minnä' kül',“ kos't Mikk.

Rõivillõ pandmisõ man leelot' Mari hindähe:

„Ütlit mullõ toona', jah toona', õt suvõl saja' tiit...“

Kas tä ilosahe leelot', tuud Mikk inäp mälehtä-äi'; timä tiid õnõ tuud, õt laul tälle süämehe ol'l lõiganu', kõõni' rohkõp sis, ku Mari sõnnoni' joudsõ:

„No om jo' suvi tulnu', ja tulnu', koh om su armastus?"

Ja sis avit' Mari täl räti kaala panda', pan'd viil uma nõglaga' kinniki', ja Mikul ol'l sis nii hüä olla'. Tii pääl kõnõli' veidõ'. Mikk mälehtäs viil, et Mari kerigu lähkoh küsse timä käest, kas kahö om kah, õt timä, Mari, mehele lätt.

„Õigõ jah, kahö õks om kül'," ol'l Mikk ülnü'.

Tuust ol'l Marilõ küllält: timä jät't sis kah uma kosilasõ maaha ja jäi Miku pääle uutma. Ja sis ol'l Mari Miku kõrval istõh laulnu':

„Kuis või ma' sullõ minnä', jah minnä', ku mul jo' pareeb om."

Seol suvõl puh'k Mikk rohkõp ja ilosabahe sarvõ ku kunagi' inne vai peräst. Mari mõtõl' kõõ õks saaju pääle ja Mikul ol'l imelik tunnõ', ku tütrigulõ perrä kit't:

„Õigõ, õigõ jah!"

A' aig läts ruttu, talsipühä' lätsi' müüdä; Mari Mikuga' nätä' olõ-õs saajuga' sammugi' edesi joudnu'. Mikk ol'l kül' mõnigi' kõrd saaju pääle mõtõlnu', et sääntsele selgüseldä' olõkillõ lõppu tetä', a' alati tul'l midagi' iks vaihhõlõ, miä plaani' ar' siäs'. Maarjapääväl sai Maril ajastak täüs. Tuuperäst ütel' tä Mikulõ:

„Lihavõttõs tii mi' saja'."

„Õigõ jah, kullusi' tetä' jah," ütel' Mikk, ilma õt asja olõs pikeebält arotanu' vai midägi tennü'.

Ja sis ol'l Mari iknu' ja Mikulõ ülnü':

„Ul'l iks olli kül', ku uma kosilasõ maaha jäti, su'st saa-ai' kül' võtjat. Ajastaga otsa olõ jo' uutnu', a' sa' mõista-ai' muud üldä' ku „õigõ jah, õigõ jah".

Miku silmäki' lätsi' seokõrd likõs, a' saa-as tõõnõ sõnnagi' suust vällä. Oh! sõna' olõ-õi' sikasarv, midä muudku puhu' õnõ, liiguda' sõrmi ja lugu tulõ.

Sis läts Mari Savimäelt är' — tõistõ kihõlkunda uma imä mano. Paari ajastaga peräst trehväs' Mikk kerigu man timmä nägemä: vanas ol'l tõõnõ jäänü' ja likahtama naanu'. Tuukõrdki' ol'l Mikk viil mõtõlnu': „Ku uks lääsi' tälle mano ja ütlesi': „Mari, teemi' saja'! Õigõ, nii tulõsi' tetä' kül'." Jummal esi tiid, et Mikk nii ol'l mõtõlnu' ja õt täl seoga aks kimmäs mõtõ' ol'l. A' Mikk tul'l iks ütsindä' Savimäele tagasi, olõs ummõhtõ Mariga' paar sõnnagi' kõnõlnu', tälle terehki' ülnü'. Ja ku peräst pernaane Mari haigusõst ol'l kõnõlnu' ja lõpuh kinnitänü': „Kae Mikk, tuu om kõik su süüd," sis ol'l Mikk tuuga' kah nõuh ja laus' tuupääle: „Õigõ jah, mu' süüd kül'."

Pallõ ajastit om tuust müüdä. Vana Savimäe pernaane om jo' koolnu' ja timä asõmõl om nuur, kiä Miku Marri tunnõ-õi' ega' tiiä', tahaki-i' tiidä'. Mikk esi' om kah hoopis kühmä vajonu' ja sais viil vaivalt jalgu pääl ku toeda-ai' toki nõjalõ. Sarvõ olõ-õi' inäp mitu ajastakka lakast maaha toonu' ega' hellü sisse puhknu'. Om inemiisi, kiä tiiäki-i', määne helü om Teo-Miku sikasarvõl ja määntsit tükkä tuuh kuvvõ mulguga' sarvõh om. Perämäne karüs löüs' sarvõ aidalakast roovilati vaihhõlt ja tõi ku imeasä maaha. Sis proome' kõik tälle hellü sisse puhku', nuur perremiis ja pernaane kah, a' saa-as ütski'. Peräkõrd tuudi sarv Miku kätte ja kõik jäi' uutma. Mikk võt't uma pilli, kai timmä ümbretsõõri, sääd' sõrmõ' mulka pääle, a' nõsta-as suu mano. Ja sis' sai' kõik aro, et lõpulikult omma' müüdä mus'tidsõ' ao'.

„Olõ-õi' inäp miihi, kiä seolõ riistalõ hinge sisse panõsi'," ütel' nuur perremiis.

„Õigõ jah, olõ-õi' inäp miihi," ütel' hillä Mikk kah.

Tii käänäk.

Ignasõ Vasjo.

Ao' ohudsõ' inne olli',
murõaoki' müüdä lätsi',
ku olli' võõra' võimumehe',
vineläse' võidumehe'.
Kurja kuuli sis kunigist,
ülembist ürämist hirmsat.
Ol'l ohulinõ oihkaminõ,
uma kahjo kaibaminõ.
Tohi-is hädäst helähtä',
Õnnõtusõst ikahtagi'.
Lätsi kaibama kahökõist,
esändilõ ikma murrõ, —
võõti kinni', vitso anti,
tülütsedeh türmä panti.
Miä ol'l ohukõist, oihki,
kua kaipsi kaiho kurvalt,
tuud ma' mõtlõ mõistutõlla',
taha kõõ kõnõlda' teile.

Ku kerigu poolõ keeri,
alõvahe armalt astõ.
Pajatõlli' papi' pallõ,
kõrrast kõvastõ' kõnõli'.
Saa-as juhti pappõ jutast,
miä nä' kõrräst sääl kõnõli',
arotõli' Essä armust:
papp õks pallõl' vinnekeeli,
jutus't meile võõrameeli.
Kulssimi', kogahõlimi',
umah meeleh mõtiskõlli:
Kas meid mõista-aiki' Jummal,
maarahva miiltki' Maarja,
õi meid mõista' ummõt mõttist,
saa-ai' arvu armu palvist?
Ku tul'l papp talost talolõ,
naas' ruigama ruugat rahvalt,
sis pidi perämäist anma,
viimätsestki' veidökõsõst.
Nuias munnõ, piimä, lihha,
ruias viljä, villo, rahha.
Ku õs anna', aijõ tüllü,
tetä' mõihtsõ mitu hullu.
Är' meid sis tsias tsihidi,
sõimati sõrakanjaski'.
Ku mi latsõ' kuuli lätsi',
keeri' kulla kirja op'ma,
tantsõ' kallist tarkuist tahtma, —
viländ säälgi' viko olle.
Umi keeli olnu' oppus,
uma rahva meeli raamat, —
kül' kõik kergelt kätte saanu'.
A' ol'l rassõ võõras raamat,
vilets oppi' vinnekeeleh.
Sai meist selle Eesti ette
maarahvast jäimi' maaha.
Tuud ohutõlimi', oigsi,
taad kahitsõlimi', kaibsi.
Tuud mi' kaijõ kavva aigo,
satoajastaigo sallõ.
Oodi joudu mi' Jumalalt,
tähetaivalt tarkuist loodi.

*

Sis naas'ilm vereh sõdima,
vägivald valitsust võtma.
Sõda marsõ miigi' maalõ,
piirdü Piusa pervi pääle.
Ehe' sis appi Eesti velle',
talorahvas Tal'na ratolt,
targaki' esändä' Tartost.
Nä' siih naksi' kõrda kaema,
umma õigust ots'ma naksi',
aijõ' vällä võõra' võimu'.
Meid õs jätä' muidõ jalgo,
Setomaadki' maaha sõkku'.
Käe nä' anni' meile kärmalt,
abikäe anni' armalt,
är' mi hiusist hirmu aijõ',
palgilt meil põhe' pelügi'.
Teno teile, Eesti velle',
kiä meid är' eloga' osti',
võõrast vangist vällä veije'.
Tuu meid Eesti külge köüdi,
velile lähendi jälle,
nigu' mus'tõ Taara maiõl,
uma Uku hoolõ hõlmah.
Jäl' või leelot liigutõlla',
laotõlla' laulu hellü.
Jälki' ello mi' ilosta,
vahtsõt aigo mi' alosta,
umma koto mi' kohenda,
ehidä' kinä kerigu,
üles tiimi' korgõ kooli,
koh om oppus ummi keeli,
uma rahva meeli raamat,
sis mi' tandsi tarkusõllõ,
haridusõllõ haara järgi.

Mõnõst ilosõnolisõst hengest.

Kirotanu' Vool Ään.

Kristjan Jaak Peterson.

Kats ajastakka tagasi trükiti üts kemp laula, minka 100 ajastakka raamadokogoh saisiva', koh tolm, nesseh, rõskus, niiskus näid seivä' ja hallitamma, kopitamma ni kõllõtamma aiva'.

Pallõ opat miihi, kiä' olliva' uhkõ' uma suurõ ni korgõ säksa haridusõ pääle, kävevä' tarko näkaga' ümbre noidõ kirotõdu' papridõ, mink vaihhõl palli ummistusõh ilolisõ inemisõ helkjä henge ja arma süäme tuli, a' kiäki' es näe', es tunnõ' tuud tuld, midä Ilojummal inemisõ süäme lämmistüses ol'l vällä valituhe henge saatnu', ja kõik nuu' opatu' pääaio' kõnneva' külmält varjo jäänü' tulõst müüdä.

Nii saisiva' unõhtusõh laulu', midä laulja vai luulõtaja ol'l süvämbä süäme sal'dusõga' umalõ „armsalõ rahvalõ“ perrä jätnü'.

Ku sai 100 ajastakka luulõtaja sündümisõst täüs, sis avaldõdi viil edimäist kõrda nigu' proomis mõni laulukõnõ unõhtõt ilosõnoldaja mälehtüses, a' tuu anna-as suurõmbat avvo „austõdu' lauljalõ“.

Sääl tul'l üts ilosõnolinõ vaimuvalla „nuur sepp“, koräs kadonu' luulõtaja laululehe' kokko, vei luulõ sepikotta ja pan'd ääsi suuhhõ. Ja kae imeht, miä ilosõnolisõ „noorõ sepä“ silmä' näivä': purunõja paprõ kembo sisest nakas' valusat tuld paistma, miä illo-salja henge sai taiva tundih palama panda'.

Ja „nuur sepp“ nõs't uma „vuhisõja vasara“ kõõ maailma iih üles ja ütel': „Kaegõ', ta tuli om suurõvaimlisõ luulõtaja elotuli! Ta om edimädse Eesti luulõtaja Kristjann Jaak Petersoni ilohenge tuli. Õkva kui luulõtaja helkäs Petersoni nuuruslinõ kojo läbi elokõrdo hämärä — viil miigi aiga. Helehehe palli hämäräh timä elotuli, palli ja kisto. Sis jäi jäl' kõik kavvas aos pümehes. Selle et olõ-õs neo' ao' vabadusõ ja luulõ pühätulõ ao'.

A' Kristjan Jaak Peterson ol'l mi edimäne luulõtaja. Sadagu' timä mälehtüs nuuri süämihe'.“

Tuu „nuur sepp“, kiä näüt' Eesti rahvalõ timä edimädse luulõtaja Kristjan Jaak Petersoni, ol'l nuur „Elotulõ“ luulõtaja Gustav Suits.

Tuu elo pümme hämmär, koh sündü Kristjan Jaak Peterson 2. märdsil 1801 ajastajal, ol'l egalõ ütele tunt must oräpõlvõ aig.

Maarahva nimi ol'l põlõt, õs olõ' viil ausat Eesti nimme. Ja kiä ütel' hinnäst seo rahva suust olõvat, tuu ol'l niisama hüä nigu' ülnü' hinnäst elläi olõvat. Seto nimi om parhilla' pallõ ausamb ja kogoni' pühä rahvuslinõ nimi parembi, korgõmbi hengi mõttõ valgõl.

No'ki' salgasõ' mõnõ' kitsa' vaimu' uma väikese rahva nime ar', a' miä üldä' viil tool madalal oräaol: kiä sis säksa koolih käve, tuu tohi-is inämb tsüüdsähtägi', et tä maarahva tõugo om.

Sääl lei Mulgimaalt Riiga elämä lännü' Kika Jaagu poig usutarskusõ tüdeng Kristjan Jaak maarahva rõiva' sälgä ja läts suurõ, torrõ Riialiina platsi pääle kõn'ma, esi' laul' maakeeli:

„Kas sõs selle maa keel
laulu tulõh õi või'
taivani nõssõh üles
igävikko umalõ otsi siih?"

Tõõsõ' säksa tüdengi', kirämehe', paroni' ja kõik säksa suurõ' herrä', kiä Jaaguga' üteh ülikoolih opõva', joosiva' kõik Jaagul takah, naariva' ja irvitivä': „Kae ummõtõ vanna-Jaako, kui häbemäldä' timä maarahva muudo rõivih lätt, ja esi' jorra hirmsit maakeeli laula. Kas sa' ullis olõt lännü' vai!?"

A' Jaak panõ-õs säksost tähelegi', läts uhkõ sammoga' edesi ja mõtõl': „Kaemi', kui targa' ti' taah olõdõ'!" Tä kään'd kõrraga' suurdõ korgõhe säksa maija sisse. Samõti tekkiga' lavva takah istõva' torrõhe vana' targa' säksa kirämehe' ja mõnõ' hiiropääga' professori'. 18 ajastanõ tüdeng Jaak võt't valgõ särgi pookarmanist suurõ paki keeletiidmisõ töid vällä ja pan'd professori ette.

Ja Kika Jaagu poig Jaak võt't uma' keele' vällä ja nakas' professoridega' ja tõistõ tarko säksa esändidega' kõnõlõmma säksa, inglusõ, prantsusõ, roodsi, ladina, greeka, sis vanaaost juudi kiilt, midä Abraham ja Moosõs Jehoovaga' kõnõl', sis Araabia, Hiina, India ja muid hummongu maiõ kiili, peräkõrd Põhä-Ameerika kiili ja virot' pääle kauba vinne värki, nii et suuril targol säksa kirämeehil peris pää' ümbre käuma naksiva', silmä' kiriväs lätsivä' ja kõik imehtüsega' kaema jäivä'. A' nuu', kiä Jaako tsuseva',

kaiva' ku kaksõma vällä saiva'. No' ol'l häbü umma ullüst. Minke' viil miist tsusk'ma, kiä nii tark ol'l, määnäst tool aol targa Riialiina tanomi' viil tunnu' olõ-õs!

A' ku Jaak nakas' ummi süäme tunmusi laulma, minka' olli' täüs henge tuld, elorõõmo, värsket hõngo, mahhet hellü, ja ku timä sõna ääle' liikova' nii sorrõhe, nigu' mitte ütelgi', kiä inne timmä maakeeli mõnõ laulukõsõ kirotiva', sis jäivä' kõik imehtüsega' kaema

„ja timä ümbre
vaik kui mere kaljo'
rahvas ol'l kullõmah."

Timä laul' ülendävä meelega' Jumalast, inemisõst, sõprusõst, ilmo ilost, päiväst, kuust ja tähist. Timä laul' helkävä, õrna tunmisõga' umast armsambast Alost:

„Igäväste saa lillike
häitsemä mo meeleh.
Igäveste saava'
minolõ paistma
armsa Alo silmä'."

Timä laul' kalli meelega', kauni, hüä süämega' ja süvä tunmisõga' umist vanõmbist, kodomaast ja umast hõimurahvast. Kelle pääle sis laulja inämb pidi mõtlõma kui uma rahva pääle. Timä küsüs:

„Kas sis laululäte'
külmäh põhätuulõh
mino rahva meelehe
kastõt õi või' valla'?"

A' olõ-õs lämmä süämega' lauljalõ kavva ant uma armsa rahva kasus ellä' ja tälle umma illo edesi laulda'. Ja kõõnis viil 21 ajastakka vana pidi tä surma varõ ala astma. . .

Jo' varra noorõlt pääst rassõ tüü ja vaiv, murõ ja tiimurminõ läbi võõra ja vihamiiltse rahva uma „valgusõ lätte"

poolõ, võitlõminõ inemistõ vasta, kiä luulõtaja hengest kuigi' arvo taha-ai' saia' — kõik tuu mur's kalli laulja jovvu ja tervüse, ja jo' 18 ajastaja vahnusõh näge luulõtaja nigu' prohvet umma surma ette, ku tä laul' ettekuulutavalt:

„Surma varjolõ minemä
piät maarahva laulja.
Järgi jäävä' timä
laulu' armsalõ rahvalõ,
järgi jää laulah täl
armsa Alo nimi,
hellä vanõmbidõ kitüs."

Ja timä ol'lgi' edimäne Eesti rahva prohvet, kiä näk'k kavvõst läbi pakso orjusõ undsõ õhetamma löövät aovalgõt uma rahva õigusõ ja tõõ taivah,

Ku mi' kae lehekülel 48 laulja Petersoni pilti, sis näemi' tä kõrval lavval lehte, koh om pääl ladina keeli sõna „veritas", mis tähendäs tõtõ. Ja kiä ot's viil suurõmbat õigust ja tõtt maa pääl kui luulõtaja. Teno Jumalallõ, no' om seo nuur, tulinõ, kõrd unõhtõt rahva iihvõitlõja vabadusõ, õigusõ ja tõõ iist vaba rahva valgõ iih. Ja

„nii kui valgusõ läte',
nii sais austõt laulja
ummi veliste keske'ella".

Eesti heränemisõ kevväi ja tuu kaunimb häelmo.

Teoori Viido virgo rassõst ja ummitsõst unõst üles ja ringut' rahuto' meelega' mõisa külma rehe all kalõl tolmusõl põrmandol paklidõ ja rehkidõ pääl kässi taiva poolõ ja küsse sõbra Siido käest, kiä suurõ' rüükjä' rehe värrä' vallalõ lei: „Kas päiv jo' nõsõs?" Siido koste: „O illos ja selge päiv saa! Undsõ pilve' oidosõ' taivast. Om nätä', õt ilm nakas keväjä poolõ joudma." — „Miä muido kah ilmast kuulda' om, sa' kõnnit ja kuulõt laembalt?" küsse Viido. — „A' om jo' õigõ pallõ hüvvä kuulda'. Teomiis

võivat kah hindäle maalapikõsõ osta', vai maatükükese raha ja teopäivi iist rendilõ saia'," kõnõl' Siido.

Viido karas' kipõhe maast üles ja tul'l rõõmsa näoga' värehtõ poolõ Siidolõ vasta. „Kas õigõhe?! No' vast võimi' kõrra kah umma pessä säädmä naada'!" ütel' Viido, sõna' täüs oodõht-loodõht, võt't umatett laja viltkaabu pääst, lei kahutõt käega' hiusõ' otsast iist ja kai hummongo taiva poolõ. Pümetäjä mõtsa takah tundo ao õhetust, mink paistõl ol'l võimalik nätä', õt tahmadsõ' kordso' Viido otsa pääl olliva' nii tasadsõs lännü' nigu tool aol, kuna tä viil hällü rahuh magasi.

Pia katõkümne ajastaga peräst astõ Siido noistsamost rehevärrist sisse ja ütel': „No' tulõ peräkõrd üle mõisa rehe läve kaema. Hõi sõbõr Viido, tulõ' üles, päiv nõsõs jo'!"

Viido istõ aiglasõlt põrmandol üles ja ütel':

„Ai veli, kuis no rassõhe magama jäi. Vahnus nakas kah mano tükmä, jovva-ai' inämb üüd üleväh olla'. Poolõs üüs rühi tüü är' lõpõta'."

„No' sa' olõ-õi' nätä' katskümmend ajastakka üttegi' üüd üleväh olnu'. Ar' tapat kõõga' hinnäst sedämuudo," kõnõl' Siido.

— „Ja kuis no muido talo ostõtus saa. Teil tukõv pereh ja paremb maa, sait uma krondi pääle, hüägi'. Ma' kah õks looda pia ar' osta'. Vas't jääs mõni rassõ teopäivgi' tagasi," vastas' Viido ja las'k käsipõsildõ põrmandollõ pakla mütsägo nõalõ.

„Kõik teopäivä' jäävä' tagasi. Kas sa' õs kuulõ' viil sõnna, õt teoorjus om otsah. Õi olõ' inämb õi teo-, õi jala-, õi hobõsõ-, õi hainapäivi. No olõmi' vaba rahvas uma vaba maa pääl!" kõnõl' kimmä sõnaga' Siido. Vana, väsünü' Viido sai kui noorõs, silmäpilguga' ol'l tä üleväh, võt't Siido käest kinni' ja ütel' väriseja hüäst meelest ja rõõmust helüga': „Sõbõr, kas tõõmeeli jo' ütskõrd aig nii kavvõ om joudno'?!" — „Om jo'!" sõnas' Siido ja mõ-

lõmba tulliva' vällä taiva ala. Mõlõmba' võtiva' kübärä' pääst ja silmssivä' selget, avarat taivast, kost kuuldo rõõmsat lõo laulo. Päiv nõssi mõtsa nulga man mäe haräl helehelt korgõmbahe ja tä edimädse' kuldkiire' teretivä' rõõmsahe kuvvõ ja poolõ saa ajastaja orä üüst vabadussõ vällä tulnuid tüütegijit.

Ütel ilosal jaanikuu päiväl pühen'd Siido umma üle valla torrõt vahtsõt elitarrõ. Tä istõ trepi pääl varöh sõbra Viidoga', kiä las'k uma halli pää kässi vaihhõlõ ja ütel': „Kiä tiid, kas ma' uma tarõ pühendämist näe, joud om jo' otsah, kõik elopäiväne kokkuhoitminõ läts krondi pääle ar'!" — „No tuuperäst om tä tävveste ilma võlalda' käeh, ja latsõ' võiva' pääl vabalt hinnäst ehti' ja pito pitä'," sõnas' rõõmsa meelega' Siido, helle sinetäjä taiva poolõ silmi heiteh.

Siido poig Priido, kiä ol'l jo' Tarto ülikoolini' joudno' vällä võidõlda', tul'l hilkaja näoga' vanno meehte mano', postileht „Eesti Postimees" käeh ja kõnõl' tul'tsõ ja hüä meelega':

„Olkõ' terve' vana' ausa' Eesti esä'! No om joudno' aig, õt võimi' mitte õnõ uma küläga' kuuh olla' ja vahtsõt koto pühendädä' ja pito pitä', a' vahtsõ nädäli om Tartoh päiv, kohe läävä' kõik vahtsõst sündünü' Eesti heränü' paremba' kodomaa puja' ja tütre' kokko. Esä Jannsen, kiä mi nimeldä' orä maarahvast õkva katõtõiskümne aasta iist edimädseh „Perno Postimehe" numbrõh 5. jaanikuul 1857 „Eesti rahva" nimega' teret' ja kiä nüüd sedä postilehte vällä and ja egalt puult mi rahva vaimu valgusõ ja haridusõ iist huult kand, nigu' kunagi' esä ummi lastõ iist, timä om kõrraldanu' mi rahva heränämisõs ja 50. aasta oräpõlvõst priislaskmisõ mälehtüses laulupeo, kohe tulõva' kõik nuu', kiä mi rahva iih-rinnah mi vabadusõ ja paremba põlvõ ja hüä käekäugu iist omma' võidõlnova' ja võitlõva'. Kas ti', esä', kah tahat nätä' mi virgonot esämaad ütehkuuh?" — „No õks!" ütlivä' Siido ja Viido ütest suust.

„Õs tahasi inne kuulmist kuigi' tuud kaemalda' jättä'!“ ütel' Viido.

— „No', ku olõmi' vaba rahvas ja aigo ja joudo umah' käeh, õi jätä' minemäldä' joht!“ sõnas' Siido mano.

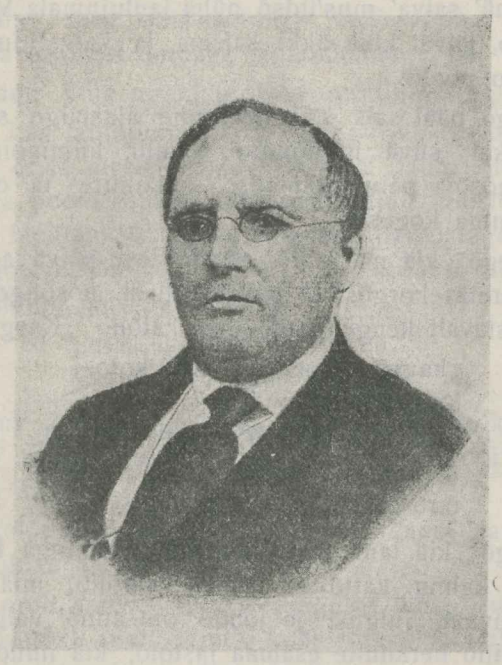

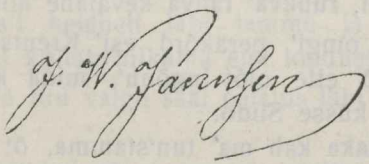

Ja 18. jaanikuu päiväl 1869. ajastajal astõva' kats hallihiusõga' talopoiga ja näide kõrval nuur üliopja jo' hummongo päivä nõsõngo aigo Tarto Taaramäel ja oodiva' suurõ rahvapäivä nakamist.

„No' olõmi' edimädse' üleväh, kiäki' liigu-ui' viil. Läämi' tuu korgõ kengo pääle, koh mus'tõ' esi' laulujummal Vanõmuinõ taivast maaha tullõh kannõld mänʼg, mink helü pääle kõik kullõma jäivä', kiä lähkoh johtova' olõma, olgu' puu' vai puhmaki'," kõnõl' üliopja.

Ku nä' saiva' mus'tidsõ pühä laulujumala Vanõmuisõ järü mano, jäivä' kõik äkki saisma ja kaiva' imehtüsega' üles kengo poolõ.

Kengo pääl sais säitsmekümne ajastaigo seeh vanamiis ja kai, süvä mõtlõminõ silmih, hummongo poolõ, kost ülesnõsõja päivä edimädse' kullakiire' ta otsa pääle kumõndamma kogosiva'.

„Kaegõ', kiä näk'k kõõ inne Eesti-päivä aovalgõt ja kiä no' teretäs korgõst tä päivä kullast nõsõngot," kõnõl' Priido austavalt kengo poolõ üles kaiõh. „Kaegõ', kiä

„kavvõst kaes kasumah koto,
Kalõvidõ kaljo liina,
kual toes tammõ' omma' müüräl,
kaljorampõ' saina kattõs,
tarõ takah toomõ' saisva'".

Kaegõ', kiä laul' meile mus'tidsõ kuninga Kalõvipuja unõhtusõ kalmu kattõ alt päivä valgõllõ, miä nii pallõ vaimu vahvust, julgust ja joudo om anno' valgõmbil tiiratol käujillõ heränüile esämaa lastõlõ, kiä nüüd Kalõvidõ vaimust kihotõt, rühkvä' rahva keväjähe kokko."

„Kas ta omgi' peräkõrd esi' Kreutsvald, kink raamatit sa' mullõ ette olõt lugõnu', midä kullõsi' kas vai mito eloikä?" küsse Siido.

„O no' naka kah ma' tunʼstamma, õt ta om tuu hüä tohtri Kreutsvald, kiä katskümmend ajastakka tagasi minno Võrol ilma kopkalda' terves tekʼk," kõnõl' Viido.

„Täämbä õi olõ' timäst tähtsä kõnõlda' kui ihotohtrist. Mo heng ja vaim olõs väega' haigõ, mo rahvusõ uhkus olõs kui haavat linnukõnõ laanõh kurjo kodaskidõ

pessi veereh maah, ku ta ineminõ kõik uma' elõminoti' õnõ mi rahva iho tohterdamisõ pääle panno'. Täämbä laulupeo päiväl kõnõlõmi' tääst kui lauluesäst, kiä Eesti rahva nime ummi laulaga' üle ilma hellämä pand," pajat' vaimustavalt Priido.

„Läämi' üles timä jutulõ," ütel' Viido. „Tä kut's egakõrd ja egal-aol hindäga' kõnõlõmma."

„Jätämi' timä ummi prohveti mõttihe seol pühäl hummongol. Las laulujummal Vanõmuinõ juhatas timmä uma vaimuga', õt tä meelest minehtämäldä' laulu' nõsõsi' igäväste taiva poolõ esämaa altri päält, nigu' mus'tõ' ohvrisau jumalillõ lepütämisõs nõssi hiiepapi palluistõga'. Las tä kaes korgõst Kalõvi kodotulõkit, kiä lauluesä ummi prohvetlikka sõnno perrä joud kõrd

„uma lastõl õnnõ tuuma,
Eesti põlvõ vahtsõs luuma".

Läämi' hummongo poolõ mäe veerele ja kaemi', kas näemi' jo' esämaa lastõ liikomist liinah," kõnõl' Priido ja kut's essi üteh.

Ja kolm esämaa poiga sammova' Taara tammi hummongo kohina all edesi.

All oroh anniva' toomõ' magusat hõngo, vahtra lehe värisivä' värskih tuulõ lainih, kohe lõpmalda' lilli häelmo' umma hoimastavat mii lõhna laotiva'.

Päiv pais't helehelt läbi tammõ ja pähnä lehti ja pan'd hõpõh ni kullah hilkama ega loodusõ liigahusõ.

„Kae', miä tuu valgõ sääl paistus läbi toomõ puhma," sõnas' Siido.

„Ah, õkvalt kui päivä suuru' häelmo hällüs!" ütel' rõõmsalt Priido terävähe valgõ poolõ kaiõh.

„Kullõh, laul," ütel' Viido.

„Kui illos, häelmo laul!" ütel' Priido lustilisõlt, ja kõik jäivä' vana tammõ kõrvalõ kullõma.

Ja helle päivä paistõlt kuuldo läbi lõhnalisõ hummongo õhu mahhe engliillos laul:

„Mo esämaa om mino arm,
kel süänd anno' ma;
sull laula ma, mo ülemb õnn,
mo häitsmeh Eestimaa!“

— — — — — — —

Ja edesi tulisõ tunmisõga' lämmäst süämest tassa ja siski' kimmält vällä vuulav:

„So surmani' kül' taha
kõõ kallis pitä' ma,
mo häitsmeh Eesti rada,
mo lehkäv esämaa,
mo lehkäv esämaa!“

Kolm kodomaa poiga jäivä' kui nõiutova' tammõ nõalõ kullõma. Laulu ääle' hällütivä' näid nigu unnõ. Ja näile tundogi', õt nimä' nägevä' imelikko kaunist und. Helkäjä päivä kiirde mängoh kõn'd kuningannaliku sammaga' taivaillos nigu' Jumala tütär, keväjäkenä uhkõ pilguga' näio müüdä, kelle kohruvalla' vallalisõ' helmiga' ja helevidõ siidipaeloga' ehitü' hiusõ' lainõtiva' üle korgõ valgõ otsaesidsõ alla olgõ ja piha pääle, nigu' aokullah keväjäpilve' üle ümärikka mäeharjo kavvõh taiva kaaril hinnäst pehmelt alla laskva'.

Ammu' ol'l näio alamäke kaonu', ku Priido viil pallõ aigo sinnä' poolõ kaema jäi, a' vanamehe' õks viil tammõ nõal mõttih saisiva'.

Äkki kuuldo katõlt puult liinast ker'ko kelli hellä ja kolmõ peolisõ mant põhä poolõ kaiõh panniva' pasuna' hõikama.

„Läämi' alla! Esämaa poigõ hõigatas kokko!“ ütel' õhinaga' Priido ja nakas' rutto iih alla minemä. Pia olliva kolm peolist „Vanõmuisõ“ aiah, koh peorongi kokko säeti.

44 lippo lehvevä' lämmä suvõ tulõ käeh, lippa all liiko ligi 800 lauljat, kelle ette 56 mängomiist marseva'.

„Koh om esä Jannsen?“ küsse Siido kõõ kärsitüsega'.

„Kagoh sääl kõn'd käpehe rongi man, tuu tubli rõõmsa näoga' miis, kiä tool suurõl esändäl, opõtajidõ, kerikesändidõ val'tsajal kätt raputas,“ näüt' Priido essilõ peo pääkõrraldaja esä Jannseni poolõ, a' esi' Priido käve kui tulõh, kae-es essä Jannsenni, es kedägi', a' ot's ütsisilmi, koh tuu „laulja häelmo“ om?

Ja Priido näk'k timmä. „Laulja häelmo“ män'g häelmidõga' lillipuhma man. Priido jäi timmä nigu' taivast tulnu' pühhä neitsit kalli, armsa pilguga' kaema, paar sammo essist ettepoolõ minneh.

„Miä no' nii kaema jäit, tulõ' näüdä' meile viil, kiä nuu' kõõ suurõmba' esändä' omma',“ ütel' Siido, poiga kätt pite tõmmatõh.

„Ah, õi olõ' inämb suurõmbat henge teile siih näüdädä', kedä no' nigu' päivä päivä-paistõl näe,“ vastas' Priido.

„A! puja hiit no kõõ silmi tuu ilosa laulja pääle, kiä sääl mäel inne esämaast nii armsahe laul',“ sõnas' Viido muhaskõllõh.

„A kiä ta kaunis kabo esi' õigõhe om?“ küsse Siido.

„Ta om esä Jannseni tütär Liidia. Ta om esi' Eesti rahva kevväi kõõ kenämbä näio näol mi keskelle tulnu'. Ta om „Imäjõõ sisask“, kiä kõõ tulitsõmbalt om esämaast Eesti taiva all laulnu'. Kui tulõ lainõ' läävä' viil kavvõh tulõvikuh tä laulu' esämaad ja umma rahvast saljit süämit pite ja läütäse' noid helevih leegih palama nigu' parhilla' tuud tunda' saimi'!“ kõnõl' hõõhkaval sõnal nuurmiis.

Sääl naksiva' kõrraga' keskliinah ker'kokellä' hellämä. Liidia las'k lillihäelmo' tuulõ lainihe lindo ja astõ rutto peorongi ette, kiä rõõmsahe rahva rüsinä keskel liikoma nakas'. Priido jät't jutu poolõlõ ja astõ kah üteh essiga' peorongi kõrval ülevämbi, armsambi tunnõtõga' edesi.

Maarja ker'ko man piätü peorong, koh lauldi „Oh võtkõm Jumalat suust, süämest nüüd kittä'!“ minkallõ suurõtükü' „Vanõmuisõ“ ja „Käsitüülistõ“ aiast aamõni ütlivä'.

No' joudsõ jo' peorong Taaramäele, miä mühisi tugõvahe, nigu mustinõ hiienõ heng olõs suurõh rõõmu tundõh Taara pühhi puiõ rinnoh armu õhinal palavahe heränü', näteh ummi armsit palvõtajit.

Varsti kosteva' vanno ker'ko varõmidõ veereh all oromorol tugõva' laulu' taiva poolõ ja pasuna' paisotiva' vägevähe hellä 15.000 inemisõ suiõga' võiki, nii õt varõmidõ müürä küllest kruus ni liivasõmõra' maaha purusiva' ja mus'tidsõ' müürükivi' heitüvä' ja hirmonult kaema jäivä': kuis võidsõ aig nii muuto', õt rahvas, kiä ordorüütlidõ piidsa all näid oräturjo nõal üles korgõhe müürä pääle nõs't, nüüd vaba rahva hilkaminõ silmih ja vaim vabadusõ tulõ leegeh, sais nii kimmält ja julgõlt uma esä-essi maapindõl!

Taaramäel ja Piitre ker'ko lähkoh peo aiah paisova' edimädsel peopäiväl esämaa lastõ tundõ' nii tugõvas, õt tõisõl päiväl, ku peo aiah kuuldova' edimäist kõrda Eesti taiva all rahva hulga suust nuu' suurõ' esämaa laulu', nigu' esä Jannseni „Mo esämaa, mo õnn ja rõõm“, miä tuust päiväst pääle esämaa kitüseläulus jäi, ja tä tütre Liidia kirgäjäst keväjä süämest vällä häitsenü' laulu', sõs õs jovva' vana' esä', kiä orjusõ vangih' olliva' vaiva ja viletsüst nännü', inämb süämehe tuud esämaa lämmind tunnõt mahutada', ja näil pidivä' pisara' juuskma, õt kistuta' henge kuumust.

Ja taivas, koh ol'l peo algusõh paistno' pallav jaanikuu päiv ja vuhisõnu' vabadusõ tuulõ', tundsõ rahva süämelle kaasa ja vali kah pisarit nigu' esämaa armastusõ rõõmust liigutõdu' rahva latsõki'.

Taiva ikmisõ all astõ nuur tulinõ oppaja Jakob Hurt peolisilõ kõnõt pidämä. (Tuu ol'l tuusama Jakob Hurt, kiä

peräst kolmõ suurõ Seto leeloraamado välläanmisõga' Seto rahva nime kuulsas ni ausas kõõ maailma iih tek'k. Tä pilt om Seto lugõmikuh I). Jakob Hurt kõnõl' kolmõst asäst: 1) rahvas või umma vaimo kõõ parembahe harri' kooleh käumisõga', postilehti ja hüvvi raamatidõ lugõmisõ abil; 2) ütski' eestläne, kiä koolitarkuist vai haridust saanu', õi tohi' umma eestläse nimme häbüs pitä' ja umalõ rahvalõ võõras jäiä', muido häös Eesti sugu; 3) om vaia viil pääle algkooli suurõmba kooli pääle mõtõlda', ja oppus piät imäkeeleh olõma, mink pääl opja mõtlõs. Tuust Jakob Hurda kõnõst peivä' eestläse' kõõ kinni'. Saagu' nuu' tähtsä mehe kalli' sõna' kah Seto rahvalõ tii latõrnas!

No' tul'l peo perämäne, kolmas päiv kätte, võidulaulu päiv, koh vana hallpää ja poiskõnõ kõrvuldi kõõ suurõmba tõõmeele, jovvu ja tahtmisõga' kõõst süämest lauliva', miä ega süänd liigutamma pidi.

Päiv naaraskõlli läbi selge taiva ja värske lillilõhnalisõ õhulainõhusõ. Peorahva meelehüä ol'l kerge nigu' keväjä hällüminõ häelmo hõnguh. Kõik olliva' üte' rõõmsa' ja kõik peolisõ' olliva' läbisegi nii suurõmbast kui väikombast sordist.

Vana Viido mano istõ haina pääle maaha ja nakas' jutto aama nuur luulõtaja Kuulbars vai Villi Andi, nigu' tä uma nime laula ala kirot'. Kuulbars küsse: „Kuis sullõ, vanaesä, miildü laul „Eestimaa, mo esämaa", midä Tarvasto mulgi' lauli'?" — „Oi puja, ma'ki' vana tundsõ tuud laulo kuuldõh hinnäst tugõva kui tammõ olõvat. Kas tuu miis kah siih piäs olõma, kiä tuu laulu tek'k?" küsseViido.

„Ma' esi' olõgi'," vastas' Kuulbars. — „A! Aitümma nuur-esänd. Tii' no viil sääntsit ilosit laula," ütel' Viido ja raput' Kuulbarsil kätt.

Ja kolmõ kuu peräst ütel kesküül leigi' Kuulbars ilosa laulu „Kui Kungla rahvas kuldsõl aol kõrd istõ maaha süümä", midä alati eestläse' laulva', ku hüäh rõõmu meeleh kuuh omma'.

Siido puhas' puul pikäli' üte puhma varöh ja kai päält, kuis peolisõ' rõõmsahe kõnneva' ja jutto aiva'. Kõrraga' tul'l timä mano üts nuurmiis, kergüt' kübärät ja kõnõl': „Vanaesä, kas ma' või veidö' Tiiga' jutto' aia'. Ma' olõ esi' maamehe poig ja armasta väega' maamiihiga' kõnõlda'."

„Istkõ' no maaha ja jutustõlõmi' päälegi', vai miä ma' vana seto Teile viil kõnõlda' tiiä. Ti' olõ-õi' sukugi' nätä' maamehe poig," kõnõl' Siido vasta.

„Nó' olõ ma' kül' tüdeng ja opi suurõh Säksamaa liina Leiptsigi ülikoolih keeletiidmist, a' inne olli ma jo' kuvvõ, säitsme ajasta iäst pääle tsiakarüs ja pidi hindäle koolitamisõs leibä tiinmä," kõnõl' nuurherr.

„Mu poig Priido opis kah keeletarkuist, vast Ti' tunnõt timmä?" küsse Siido.

„A! tunnõ kül'. Mi' olõ peris suurõ' sõbra' tääga', parhilla' aimi' jutto. Ma' olõ Mihkel Veske," ütel' tüdeng ja an'd Siidolõ käe.

„Väega' armas. Mu poig om jo' Teist pallõ hüvvä kõnõlnu'," ütel' Siido noorõ Mihkle kätt raputõh.

„Ega' Ti' jo seto olõ-õi'. Ti' elät jo' Võromaal?"

„Ma' olõ Setomaal sündünü', a' õt rassõ ol'l pümme Vinne val'tsusõ all olla', sõs tulli ar' säält."

„Kas Ti' umma setokiilt viil mälehtät? Ma' tahasi' väega' timäst midägi' üleskirotada'."

„No unõhta-ai' timmä havvahki' ar'," ütel' Siido ja nakas' keelitiidläsele setokeele sõnno etteütlemä.

Ja Mihkel Veske, kellest sai kõõ edimäne kõõ suurõmb keeletark eestläste siäst, kedä Tarto ja Kaasani ülikooli' umalõ oppajas valeva' ja kelle laula rahvas suurõ tuhinaga' täämbädse päiväni' laul, nigu' „Minge üles mägedelle", „Kas tunnõt maad, mis Peipsi rannalt" ja tõisi, tuu tark keelemiis istõ vana seto kõrval ja kirot' setokeele sõnno nii kõvastõ, õt sõrmõ' krampi' jäivä', esi' kõnõl': „Kagoh om üts tukõv keele kõla maailmah! Kui pallõ

õ:d ja o:d, mis keele nii avaras teevä', õt taivallõ tenolaula tahasi setokeeleh ääli'!"

Priido ol'l hindäle kah suurõ sõbra löüdnü', Aado Reinvaldi, kiä ol'l püüdnü' priiusõ peos rahvalõ laulukogo vällä anda'. A' Aado ol'l kõõnis viil 21 ajastanõ, no mõtõl' jo tõisõ kogo välläanmisõ pääle. Suurõ, tul'tsõ õhinaga lugi tä sõs jo' Priidolõ laulo, miä viil viie ajastaga peräst trükist tul'l:

„Kuldnõ Kalõvidõ kodo,
Taaralastõ lõbus maa!
Sullõ laul kõõ lahkõlt kägo,
sisask suurõ helüga.
Halja' välä', niidü', oja'
paistva' pärli säräväl:
vahva' vanõmbidõ puja'
saisva' valgõ väräväl.

Lääneh lainõ' laulva' lusti,
uhkõlt kullõs rind ja rand.
Mehe' sirotava' pistü,
raputava' maaha und.
Jälki' hõikva' rinnoh ääle'
vabadusõ valgõst aost;
laulikidõ kandlõ keele'
kõlisõva' kodomaast."

„Nii om õigõ, esämaa noorõ'! Ku nii kõik „mehe pistü sirotasi'", sõs õi olõ' inämb pelgü, õt võõra rahva rüüvlidõ, rüütlidõ, vereimejidõ raudahila' sündünü' vaba rahva rinda piäsi' pitsitämma ja rõhkma, sõs paistva' jälki' „vabadusõ valgõ' ao'" nigu' säitsme saa ajastaga iistki' mi rahva taiva all," kõnõl' tul'tsilõ noorilõ vasta tullõh vahva, julgõ ja kõva sõnaga' tukõv miis, kedä noorõ' esämaa puja' hõiskaja rõõmuga' vasta võtiva': „Hurraa Karl Koobert Jakobson! Elägo' kõõ vahvamb esämaa iistvõtlõja, mi rahva kõõ terävämb ja tul'tsõmb mõõk!"

„Kas tiiät, sõbõr Karl Roobert," kõnõl' Priido edesi, „sa' olõt rahva ravvanõ sõna, kiä hõiksit minevä sügüse kolmõ kangõ esämaa kõnnõga' meid orä väsümisõ ramõhusõst üles, selle või sõbõr Aado Reinvald meile siih laulda „Mehe sirotava' pistü, raputava' maaha und". Sa', kedä säkslasõ' pelgäse' kui tulõpurkaja-mäke, olõt meid esämaa võitlusõ ja vahvusõ tulõga' täütnü', miä kihotas meid ega vainlasõ ülekohto vasta tormama. Saagu' nii

tugõvas So kaljonõ kulak, õt ta põrgo värehti pae purulõ või lüvvä', õt Kalõvi-poig sarviko riigist kõrd jo' kodo jovvasi'. Kohe kül' õi naka' So ravvanõ käsi külge! Egal pool raot ja murrat Sa' meile teid ja tsihte vahtsõ valgõ poolõ..."

Äkki jäi Priido vaiki. Tä näk'ki' uma iih nigu' taivast tulnu' valgõt, miä tä silmä' selge, helle paistõga' kirgämä lei.

„Kummardamõ' Teid, kuningannalik esämaa tütär Koidula!" teret' Karl Roobert Jakobson Liidia Jannsenni, ku nä' tõinõ tõisõlõ vasta johtova'. „Kaegõ', noorõ' sõbra', kiä om mi esämaa „vasnõ valgõ", Eesti heränemisõ keväjä Koidu [= ao] tütär."

„Tennä süämest Teid, esänd Jakobson, õt mullõ nii imeilosa nime anni', midä Ti' uma Kooli Lugõmisõ raamadoga' üle Eesti lakkä kanni', minkalõ ma' kunagi' väärt olõ-õi'. Tõinõ kõrd õi tohi' Ti' inämb Koidula nimme kohki' tarvita'," ütel' muhaskõllõh Liidia Jakobsonilõ vasta.

„No' nakasõ' kõik Teid Koidulas kutsma, ja kooni' Eesti eläs, õi kao' Koidula nimi!" kinnit' Jakobson viil päälegi'.

„Kah miiki' ei taha' muud nimme Teile üldä' kui Koidula, kua hõimvelilõ kõõ kallis jäägu'," kinnitivä' umalt poolt Jakobsoni sõnno suurõ' Soomõ ja Ungari opat mehe', kiä kah Eesti edimädselõ laulupeolõ olliva' sõitnu' ja kõik Koidula ümbrelle kokko tulliva' kui jaanitulõtegijä' lusti ja lõbuga' helevält palaja jaanipino mano.

„Jah, üte taiva tulõ nime piät seolõ esämaa hengetulõlõ anma," kõnõl' Soomõ tarkusõtiidläne, opatlanõ Aspelin. „Ku ma' Koidula laula loi ja timmä näi, mõtli ma': seo om kõõ palavamb täht uma rahva taivah. Paistku' tä vaim kavva Soomõsugu rahvidõ avvus!"

No' tul'l jo' õdag, pido ol'l otsah ja esämaa latsõ' lätsivä' lakkä minemä.

Siido, Viido ja Priido istõva' kolmõkese ütte rattilõ ja vurisiva' kui tirrin õnõ rõõmsast Tartost vällä.

Ol'l kesküü. Hopõn hullö tassahilläkeisi liiva paloh. Siido ja Viido suikova' veidö', a' Priido kai taivatähti. Äkki linnas hummongo taivast väega' helle, tulinõ täht ja kattõ põhä poolõ. Priido saa-as muud mõtõlda' ja üldä' kui: „Koidula!"

Ja kõõ mõtõldõh õnõ Koidula pääle, panõ-õs Priido aigo tähelegi', ku nä' päivä nõsõngo aigo kodokülä tanomehe olliva' joudnu'. Päiv nõssi kullah ja pais't vanno essi hõpõ hiussihe. Vana' õs himosta' inämb midägi' suurõmbat, parembat ja ilosampa maailmah nätä'. Nä' olliva' nännü' uma rahva vabadusõ päivä nõsõmist, õnnistiva' latsi, õt näid vabadus igäväste varjama jääsi', ja lahkova esi' rõõmu ja rahuga' umma Jumala liina.

No' omma' Priidol kah jo' niisama hiiro' hiusõ' nigu' tä esäl poolõ saa ajasta iist.

Priido uut' suurõ huviga' „Kodotulli" vällätulõmist. Ütel päiväl tul'l tä mino poolõ ja nakas' „Kodotulli" proomi trükitõmbit lehitsemä. Äkki jäi tä lehekülel 49 piätämä ja kai kavva aigo. Tä nägo muuto rõõmsas, helügi' tundo noorõmb, ku tä kõnõl': „Ah, seo om sis tuu Eesti herä-nemisõ keväjä kaunimb, ainokõnõ aohäelmo!"

Ma' kääni Priido ette leheküle 50 ja näüdi: „Kae, vanaesä, siih om kah Koidula!" Priido pan'd käeki' kokko: „Issänd, issänd, kas sääne om inemisõ saatus, elokõrd?! Kuis võidsõ tuu võimalik olla', õt kuningannaliku', uhkõ' silmä', koh inne kõik elo ilo ja inemilma kaunis kirgäminõ, esämaa hilkaminõ, päivä paistõ', ao õhe' ja tähti virvendüs vilko, nuu' silmä omma' nüüd täüs surma murõ hüübümist ja kaesõ' hirmuh nigu' lähkombahe liikovahe koolukuupa! Kost tul'l tuu, õt kõõ kaunimba keväjä kabo käekese', minkidõ kalli liigahusõ pääle ma' vai maailma otsa lännü', nüüd nii abitolt alla ripõndõllõsõ'?"

„Kas Sa' pääle laulupeo Koidulast inämb midägi' õs kuulõ'?“ küsse ma'.

„Nuur sõbõr, sa' tiät esiki', õt ma' 50 ajastakka Sibiräh olõ elänü', kohe minno Vinne keisri käsul saadõti, õt ma' Koidula, Kuulbarsi, Karl Roobert Jakobsoni, Jakob Hurda, Mihkel Veske ja Aado Reinvaldi henge tulõ õhinal esämaalõ õigust naksi ots'ma. Muud õs olõ' mo rassõl sunnitüül mo raulmos, tröostis, kui näide süäme sõna'. 60 ajastakka, kas magasi ma' kullakotoh olõkotil vai kavvõh Sibiräh kulla kaivamisõl mäekoobah vai liivahavvah, panni ma' pää kivi vai paku pääle, — pehmembäs kui pehmemb padi olliva' kõõ mo pää all Koidula kats laulukoko „Vainolilli'“ (niidüninni') ja „Emajõe ööpik“ (Imäjõõ sisask). Inämb tiiä-äi' tääst midägi', miä peräst johto. Kas no' Koidula nimme kandas kodomaal nii ilosa kõlaga' rahvalastõ keskelle nigu' mo aigo?“ küsse Priido.

„Õkva parhilla' kõnõlõs korgõ kantsli päält mi esämaa kaunimbillõ tütrillõ ja parembillõ poelõ tuu edimäne Eesti kirändüse professor, kelle kojo om lehekülel 52 ja kelle suur nimi om Gustav Suits, kiä om mi esämaa nuuri „elotuli“, iistvidäjä ja igäväne juht korgõmbihe, kaunimbihe ilmo.

„A' kesk- ja algkooleh kuuldosõ' oppaja Mihkel Kampmanni sõna' sato tõistõ oppajidõ suiõ läbi.

„A' kiä Koidula nime kõõ maailma ette kan'd, kiä Eesti keväjä kuninganna hengest kõõ parembahe arvo sai ja tä elo meile tävvelikult ette om maal'nu', tuu om kõõ suurõ-vaimulisõmb Soomõ-Eesti ilma kuningannalinõ nainõ, aulmo (arvotar) Aino Kallas, keda auväärt hallpää rahvaleelo professor Eisen (tä pilt I Seto lugõmikuh) tõisõs Imäjõõ sisaskis om nimitänü', ku tä, Eisen, 10. ajasta iist Koidula kurba elokõrda Kroonliinah kirot'.

„Siih om Aino Kallase kirotõt „Tähelend“, Koidula elolugu nii suurõh raamadoh, määnäst viil innemb ütegi' Eesti ilosõnoldaja kottal olõ-õi' ilmonu'.

„Mi seoilma ao kõõ suurõmb sõnameistre, sõnataidlõja, Eesti kirälmo ilma au ni uhkus, Friedebert Tuglas, om uma igäväse ilotüü ja Eesti kirälmo korgõmba juhtmisõ ja ülembä hindamisõ kõrval seo tüü egalõ eestläsele Soomõ keelest tõlkimisõ läbi lukõ' võimaldanu'."

Priido võt't suurõ rõõmuga' „Tähelennu" ja muid raamatit Koidula üle hindä kodo lukõ'. Terve üü istõ vanamiis üleväh ja panõ-õs inne 222 leheküle suurust raamadot käest, ku läbi ol'l. Ku tä tõisõl päiväl mu poolõ tul'l, näkküvä' tä silmä' kogoni' är' ikõdu' olõvat. Ma' palssi, õt tä mullõ Koidula elokõrda miilde' tulõtasi', ja tä kõnõl': „Kõik mu rassõ' elopäivä' kokko, kas kodomaal vai Sibiräh, õi olõ' ma' nii pallõ kurbust tunnu' kui täämbä üüse ja päivä. — Tuu kõõ kaunimba hengega' näio, kedä ma' kõõ kallimbas ja armsambas umah süämeh olõ pidänü' — miä mul surma uutõh õigõ' salada' — tuu kabokõnõ pidi nii noorõlt jo' pallõ kannahtamma! Esi' jo' sündümisõst haiglasõ verega', pidi tä tõbitsõ imä iist kõik tal'tusõ' majah tegemä ja noorõmbi veljo ja sõsarõ iist huult kanma. A' maja ol'l nii vaenõ, õt kümmend krossi olõ-õs vahel leibä osta'. — Timä, kelle heng püüs tuu poolõ, õt olla preestrinna esämaa altri iih, pidi pudru paa man suurõ kopaga' saisma ja laja lohetsaga' vähämbillõ latsilõ puppo suuhhõ panma! Ja õt Liidia seo man tahtsõ viil umalõ vaimulõ süvvä' anda' ja raamadot lugi, sõs olõ-õi' imeh, õt mõnikõrd pudõr patta kõrvõs. Naara' vai ikõ', — sääne ol'l tä lats'kõsõ põlv. Koolih tundsõ vaganõ, tõsinõ, pelgäjä, haaljahengelinõ Liidia hinnäst väega' ütsindä' keset kisatsit, kistopunniliisi ja halvo, vallatuid latsi. Õnõ ütsainus Lilli ol'l tä sõbõr, kelleh ol'l kah leelotaja henge, miä võidsõ Liidia vaimuga' kokko sündü'.

Jo' koolilats'kõsõ iäh nakas' Liidia esäle postilehe toimõndamisõ man abis, a' ku tä Pärnäliina ülembä tütärlatsõ kooli är' lõpõt', saigi' tä esäle nigu' hüäs käes, ja ku

tä esä hüä käsi luuhalu peräst nii vigatsõs jäi, õt tüüd sukugi' inämb tetä' saa-as, sis ol'lgi' Liidia nigu' katõkõrralinõ hüä käsi. Liidia pidi kõik „Postimehe“ tüü piä ütsindä är' tegemä. Tä kirot' esi' töid, paran'd tõistõ töid, pidi arvõraamadot, kirot' uma käekesega'. 2500 „Postimehele“ ega nädäli näütli' (aadressi') pääle. Koidula pidi ütsindä' tuu tüü tegemä, midä nüüd kõõ kandoriga' tetäs. Täl olõ-õs aigo õigõhe süvväki', a' magahamisõst olõ-õs juttogi'. Suurõst kirotamisõst lei Liidia hindä hüä käe sisse luuhalu, miä timmä surmani' piinas', a' timä kannah't kõik tüü ja rasõhusõ nurisõmalda' ja kohusõ tunmisõga' esä ja esämaa vasta.

„A' kolmõkümne ajastaja seeh tul'l täl äkki elo murdminõ. Ma' õkva heitü, ku loi, õt Koidula läts mehele ja läti tohtrilõ, kiä iho ja hingega' ol'l säkslasõs saanu' ja Eesti rahvast muidogi' hooli-is! Miä Koidulallõ pühä ol'l, tuud taha-as tä miis kuuldaki' ja sõk'k, vast süämest tahtmalda', Koidula kuldsõna' porri. Koidulallõ olõs nigu' englillõ ega miis must olnu', Koidulallõ, kelle hengeh taivatulli kibõna' lauliva' ja mängevä' ja kelle heng võidsõ õnõ laulatõt esämaa hengega' olla'. Terve Eesti rahva siäh olõ-õs miist, kiä väärt olnu' Koidulaga' abiello astma. Ol'l julgust õnõ timmä kavvõst nigu' jumalannat avvustada' ja üle-maapäältse armuga' salli'.“

„A' kuis Koidula ol'l meehte vasta?“ küsse ma', ku Priido jäi kurvalt mõttihe.

„Lauluesä Kreutsvaldilõ lännü' tä kül', ku tuu noorõmb ja naisõlda' olnu'; Karl Roobert Jakobsonilõ ja Aado Reinvaldilõ kah, ku nuu' võtnu'. A' muido luut' tä mõnõlõ välämaa suurõlõ targalõ saia'. — Ku tä kats ajastakka peräst laulupito suvõl Soomõmaalõ reismä läts, nakas' tä sääl ütte Soomõ kirämiist nii tul'tsõhe sal'ma kui õi kunagi innembält. A' ku Kaljovalla esänd jäi külmäs Koidula vasta, sis hiit' näio süäme haluh kõõ meele ilma elo vasta ar' ja möi hinnäst odavahe mehele, kel ol'l õnõ

kõtt ja rahakott kallis, kel olõ-õs armast esämaad, õs rahvast, ja kiä vei Koidula Soomõ-Eesti vaihhõmere saarõlõ vinne kindlusõ müürä vaihhõlõ vangi. — Ja koh müri-sivä' kollõ' kasarmo' nii satost ja tuhandist halleh sinelih inemiisist, kiä kärsstevä' püsse ja vehklivä' otõ hummongost õdangoni', õt valmistada' vast noidõ lähembidõ inemveljo verevalamisõlõ, kiä ellivä' mõlõmbil poolil Soomõmerd, noidõ vähämbidõ rahvidõ vasta, kel ka kõigil om ütesugumanõ õigus ellä' vaba maa ja mere pindõl; koh sõajumala kumardamisõ kõrval põlvitadi väiko Mammonakõsõ ette, kiä pidi katõjala pääl saisjillõ kõtukõsõ täüs tegemä, rõiva närdsokõsõ' sälgä anma ja viil mõnt muud looma himokõist täütmä, — sääl ja sändse elokõrra keskel suiko „Imajõõ sisaski" laul, sääl närvehtü rahva keväjä kaunimb häelmo. — Jo' mõnõ aokõsõ peräst haal [igatsõs, unistas] Koidula suurõ süäme haluga', umma ütsindä' olõkit tundõh, uma armsa esämaa poolõ. Õt uma kodokeele kõlla kuulda', käve tä Vinnemaa eestläste kerigoh.

Koidula ik'k esämaad sõno ja silmi jo' inne võõralõ maalõ minemist, nigu' olõs tä prohvedi muudo nuu' kannahtusõ' ette elänü'. Ja ku tä Vinnemaalt viganõ ja vaenõ kodomaalõ küllä tul'l, sõs pidi tä silmäviiga' esamaa mullapindõlõ suud anma ja lahki' süämega' laulma:

„Loodõhhäelmo' puis't mul elo
maaha! Kuis tä külmetäs
henge sääl! Oh Eesti päiv ja süä,
Eesti päiv ütsi lämmistäs!"

A' Eestih tul'l kirämeehte vaihhõl suur tülü, ku raudkulak Karl Roobert Jakobson umma postilehte „Sakalat" nakas' vällä anma ja essä Jannsenni tõrõlõmma nakas', õt tuu nii pehme miis om ja säkslaisilõ pallõ perrä and. Tuu kärä vaihhõl õs panda' inämb ta tasast, kauni, lepemeelelist Koidulat tähelegi', kiä unõhu Redussaarõ mere undsõhe „ütsi uma ilojanoga'", a' kiä siski' sirot' surma-

sängüst kässi esämaa poolõ, nigu' otsisi' säält hindäle ja tahasi' anda esämaalõ api, hõigatõh: „Ma' piä, ma' piä kui eestläne püsümä, umah seehmisõh tunmusõh, läbi kõgõ mo elo!“ Ja laulja vaos kummalõ maaha ja ikk:

„Sest palava' nüüd omma' päävä',
koh tülü maad sul künmä säet,
ja kõhnas sino häelmo' jäävä',
sest et näid kakmah kurjo näet!
Kõik higova' so vasta ota,
õi kaidsa' kiäki' so kota!
Eestimaa, Eestimaa!
Kes so juhatas armuga'?“

„Ma' kanna leinä sino peräst,
mo sõlmi keeroh esämaa,
ku sõa undamisõst, käräst
so hirmul kuulõ ohkama!
Kui verevä' ¸sul paistva' haava',
kui käe' sõlmih ringutava' —
Eestimaa, Eestimaa!
Kas so latsõ' õi kuulahta'?“

A' „Imäjõõ sisaski“ kaibõ helü uhto üteh silmäviiga' kohisõjihe hõimu rahvidõ mere lainihe. Inemisõ kõrva' õs kullõ' timmä. Lavvakarbih lasti kinni' olla' kallil laulal, minkist suur illos osa ol'l näätsʼko õnnõtoma käe läbi ahjo lännü', miä vaot' luulõhenge kõnõlõmalda' pallõ hallu. Miä või viil luulõtajallõ suurõmbat hallu sünnütä' kui tuu, õt tä vaimu valotuli laulu, leelo, luulõ näol piät kannahtama? Kõõ suurõmbat kurbust tege tuu luulõtajalõ, ku täl omma' takistusõ' ümbre, miä essütäse' henge illo vällä valla'. Veidõ' päs't timmä opõtaja M. J. Eisen tuust vaimu vaivast, õt Koidulat kurval aol meeleh pidi ja pallõl' timä käest trükmisõs laula, midä rõõmsa õhinaga' vasta võt't. Nii om ilmonu' kogoh „Eesti luuletused“ laul „Soome sild“, mälehtüs tuust õnnõ aost Soomõh:

„Soomi, Soomi, ei sa' kao'
meelest ega' süämest!
Õrnõmba sull jäti jao,
miä henge illah kest.“

Koidula ol'l kül' alostusõh õnnõlik, et Soomõ lähkohe sai, a' kavvõ jäi tuu haalit ilo, miä kõrd nii magusahe

tä henge läbi palot'... Kavvõ jäivä' nuu' „kats selget silmä", miä „kaiva' kui taivatähe' süämehe", nigu' ilosõnoldaja esi' laul. — No' ummistova' laulu' elo pümmeh sopih. Lauljallõ jäivä' raulmos [tröostis] õnõ latsõkõsõ', kiä viil köüdivä' timmä ilmaga'. Noidõlda' tunnu' tä' uma elo tävveste ilmaaigsõ olõvat. A' lastõgagi' olõ-õs Koidulal õnnõ. Jo' varra vei tä edimädse armsa pujakõsõ Hansu kalmõhe, miä timmä hinnäst mõnõ ajasta innembidi havva poolõ tõmmas. Õt veidõgi' umma murõht kergembäs tetä' vei tä Hansu havva päält kodomaa mulda siidikotikõsõga' võõralõmaalõ üteh. A' kannahtusilõ tul'l kuurmat pääle ja pääle. Kõrd suurõ lumõtuisoga' mere pääl kodo sõitõh' sattõ Koidula saanist lumõ hangõ sisse, a' hopõn juus'k kõvastõ edesi ja kutsär kuulõ' ka-as tormi käeh Koidula hõikamiisi. Läbi likõ ja väsünü' joudsõ Koidula ilda õdagost kodo. Tuu mõijo esiki' jo' haigõlõ inemisõlõ pallö mano. Perämädse' laulusõna', midä kallimb laulja kirot' värisejä käega' paprõ pääle, olliva':

„Issänd, kooldõh jätä maaha
Sino hooldõ esämaa!"

Ja 42 ajastasõlt kanti kannahtaja laulja Liidia Koidula kalmõhe — võõrahe, Säksa kalmõhe. Saa-as kerget kodomaa mulda katmõs tuu, kiä timmä kõõ inämb ol'l armastanu'. Rassõ võõras muld pitstäs kirsto, miä sisestpuult om ehit roosilillega', midä imä-esä lähätivä' umast kodo aiast. A' esämaal kasvanu' roosilille all tulõ viil helläl imäsüämel ikkõ': Esämaa latsõ' kül' laulva' Koidula laula, a' uma süäme all sündünü' latsõ' mõista-ai' laulda', selle et saa-ai' imä keelest sukugi' arvo. Koidula kats tütärd omma' vineläsis kasvanu'..." ohas' vanamiis ja jäi vaiki.

„Jah, inämbüsi kõiki mi ilosõnoldajidõ ja muidõ valoldajidõ [hariduskandjidõ] tii' omma' olnu' vaivalisõ' ja halulisõ', kõnõli ma' edesi. „Kas piä-äs edimäne Eesti

luulõtaja Kristjan Jaak Peterson läbi kannahtusõ varra „surma varjolõ minemä“? Kas õs annoldo' [hinnäst ohverda'] mi suur rahva valoldaja ja kaitsja Feelman (pilt Seto lugõmikuh I) läbi kitsusõ kävvuh rahva kasus uma tervüse ja eloga'. Kas õs süü' suur lauluesä Kreutsvald silko ja kardohkit kümnit ajastakki Võro pöönigul rahvalõ valgusõ küündlit valmistadõh. Kas õs olõ' tuu mi kuldaväärt Jakob Hurt, kiä koolilatsõ põlvõh kõn'd jalksi kardohkalän'k käe otsah Põlva puult Tartohe, ja ku län'k liina tanome pääle ümbre läts, sõs külmetänü' käekese' korssiva' jälki' kardohka-maräkõsõ' län'kohe, õt mitte nälgä jäiä'. Niisama mälehtät sõpra Mihkel Vesket, kiä olõs Säksamaalõ vai nälgä koolnu', õt esämaa au nõstmisõs hindä ette valmistada'. Tiiät höste, õt so suur sõbõr Karl Roobert Jakobson sei mito ajastat õnõ suula ja leibä, õt säitsmesaa ajasta magahamisõst rahvast üles virotada', õt olla' rahva „tüüjuhataja päivä nõsõngo aigo“, nigu' parhillanõ suur rahva tüümiis Mihkel Martna Jakobsonist om ülnü'. Ja ega' asända' kõik rahvas ikõ-õs, ku tä Põllumeehte seltse kogondusilõ sõidakidõ peräst är' külmet' ja 40 ajastadsõ tugeva mehe iäh kodokalmõ puiõ ala kanti nii hulga rahva saatõl, määnäst viil ütegi' Eesti mehe puhte' nännü' olõ-õs. — Jah, ti aol ol'l pallõ inämb võitlõmist kui parhilla', vaba rahva katusõ all.“

„No' olõ rahva vabadusõ õnnõ nännü', olgu' mullõ seostki' viländ ilmah. Kas mõni mino tuu aigsist sõbrost näk'k kah uma riigi suuri päivi?“ küsse vanamiis.

„Näütüses, ti ja mi ao kõõ armsamba ja lämmämbä süämega' esämaalanõ Aado Reinvald läts mi mant är' umma igäväiste esämaalõ, ku meil kõõ rõõmsamba' riigi keväjä päivä' olliva'. Niisama Kuulbars.

Kuulbars, kiä ol'l Eesti heränemisõ keväjä värskeh õhuh jovvulisõs kasunu', laul' ligi 60 ajastakka süämest umalõ rahvalõ, kelle hengi tä esämaa vaimulõ virgut'. 33 ajastakka ol'l Kuulbars Viländih oppaja ja timä alt koolist

omma tulnu' mitmõ' suurõ' esämaa puja', kellest Jaan Tõnisson (pilt Seto lugõmikuh I) om kõõlõ maailmalõ tunt, Tarto ülikooli val'tsaja professor H. Koppel ja tõisi. A' Vinne val'tsus salli-is tuud, õt luulõtaja umma rahvast armastas, ja tek'k vana oppaja ammatist vallalõ, mingu' hallipääga' vanakõnõ vai suuhu nälgä ja surma nägemä, õs vindläse' tuust küsü'. A' Eesti unõhta-as umma poiga. Luulõtaja hindä ristilõ võit õigusõga' kirotada' tä uma' sõna', minga' lõpõs laul „Häitsmemehe'" (osa laulust lehekülel 64), miä leelotajit, lauljit tähendäs, kiä elo häitsemisõst laulva':

„Kui satas üts neist Häitsmemehist,
nii või näid nim'tädä' kül' ma',
sõs katva' van'ko' tammõlehist
näid näide häitsvä havvaga'.

Verd ikva' süäme' ni silmä',
õi tuud saa' nätä' esi' nä';
a' timä hõng käu üle ilma,
tä nimi piät elämä!"

„Jah elämä piät kõik ti', vana' esä', kiä meile kannahtusõga' vabadusõ teid valmisti'."

„Ega' vast peräst meid õs olõ' ja parhilla' inämb õi olõ' kirämiihil, ilosõnoldajil mis tõugo tahes, lüüleril [ilosõnaldajal, kiä umist henge tunmusist laul], jutlaril [jutu lauljal], kõnnõldajal [jutustaja kõnnõ muudo luulõtajal], ni kuilondajal [kurbmänga kirotajal], nagrondajal [nalämänga kirotajal] ja muil taidlõjil [kunstnikal] — ega' neil õi olõ' inämb säntsit kannahtamiisi läbi ellä' tulnu' uma vaba rahva varõ all?" küsse noorõvaimulinõ vanamiis.

„O tulõ-õs kõigist noist, kiä ti' 55 ajastakka tagasi priiusõ laulupeol Vanõmuisõ lipu all Koidula ümbre ilotõlit, tulõ-õs noist viil kõõ suurõmbit kannahtajit. — Sääl vahtõ rahva murru siäh 13 ajastanõ poiskõnõ suurilsilmil „Vanõmuisõ" lippo, koh vana laulujumala ümbre mitmõ-

sugumadsõ' eläjä' maalidu' olliva'. Kiäki' tiiä-äs sõs viil, õt tuust poiskõsõst saa suur sõnataidlõja, kuilondaja, nagrondaja, kõnnõldaja [nimtämisõ' tõõmiiltse avvustamisõga' ült] A'ugust Kitsberk [nii lubakõ' setokeeli kirotada'], kelle säitsmekümne ajasta suurõ 'sünnüpäivä vasta jo' valmistõdas. Tuu miis om läbi põhädo' taie [kunsti] laanõ

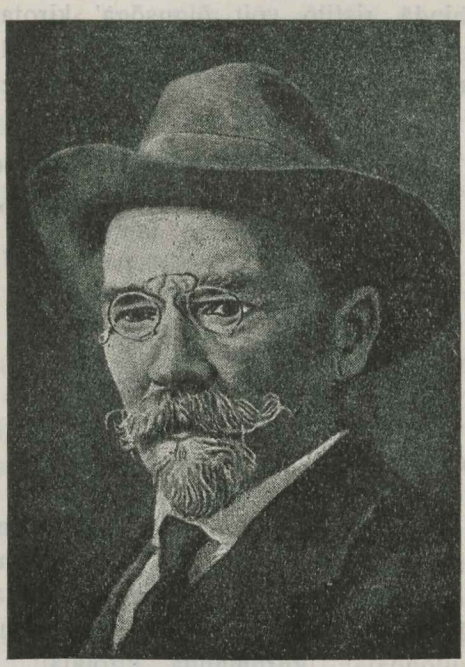

A. Kitsberk.

teid kah rasõhusõga' tennü', a' om siski' hinnäst kõõ pühäpäivä latsõs pidänü'. No' tahasi' timmä peris talsipühi latsõs pitä'. — Seto lugõmikuh I om täl osa, lühneld, väikost jutust vai vasnõldist „Veli Henn": „Talsipühi puulpühä õdag". — Umist armsist ja andsäkist noorõpõlvõ mälehtüsist kõnõlõs Kitsberk raamadoh „Ühe vana

„tuuletallaja“ noorepõlve mälestused“. Kitsberk ol'l päälegi' esä Jannseni sõbõr ja tulinõ Koidula avvustaja, tuuperäst om jo' huuv'tav Sul timä elokõrda kui hüä mehe ello uuri'. — A' ku ti' kõik priiusõ keväjä rõõmu lippa all lõbu tujoh olli', kõn'd Alatskivil Peipsi veereh moromail murõliku näoga' jo' 5. ajastanõ tsürakõnõ, kelle elokõrd sai kurvõmbas kui kõigil ti ja mi ao ilosõnoldajil, sõnataidlõjil kokko. Kullõ' perrä inemisõ elokõrda, kelle kurb kojo om siih „Kodotulli“ seeh lehekülel 51. ja kelle unõhtamalda' nimi om —

Juhan Liiv.

Tõisõ õdago hämärä aigo tul'l hiirohius Priido jäl' mu poolõ ja nakas jutustõlõma. Ja ma' kulssi', sälüle sängü pääl ollõh, nigu umma essä, kiä mus'titsit jutta selet', ku viil väikokõnõ olli. Vanamiis kõnõli: Õdago mere póólt nõssiva', saariva' summõh hirmsa' musta' pilve' tormivuhina käeh üles nigu' tuhandist põrgo pato seest tõrva toss, koh näkkü verevit välke ja kuuldo kollõt lähembälle joudvat kõminat. — Suurõtii veereh kivi pääl istõ kumarusi maaha kaiõh kõhna mehe kojo, kelle nägo hämäräh paisto nii kurb nigu' mustas palano' kõrvõh läbi undsõ. Tä ol'lgi' nigu' esi' kurbus inemisõ näol. Tä näolt ol'l nätä', nigu' lamõnu' sääl murõh ja kurbus kõõ maailma inemiisi kurjusõ, hukka lännü' hingi halvusõ ja pattõ peräst. — Moonamiis rüh'k adraga' kardohka-kukõ vaihhõlt vällä ja kihot' suurtiid pite kodo poolõ. — „Kas mo palidot näit, hüä külamiis?“ küsse kurb miis. — „Kurrat, ma' su' palido vaht olõ vai!“ müräh't vihanõ moonamiis ja kattõ suurõtii tolmu pilve sisse. — „Oi inemisõ', mis miil, mis kitsas hing om ti siseh! Ma' olõs annu' esi' teile perämädse palido, mis võtat esi', tuu om ilodu' tego. Ma' saa-ai' kuigi' tuust arvo, kuis või ineminõ tuud tetä'!“ kaivas viil murõlikumba näoga' kurb miis. — „Koh tuu palit sul sõs ar' võõti?“ küsse müüdä-

minejä popsinaane. — Panni päiväl siiä' kivi kõrvalõ, õt väega' pallav, kõrvõtaja ilm ol'l, ja lätsi esi' liina, õt tagasi tullõh jälki' sälgä' võtta'." — „Ul'l, kiä sõs palido tiiviirde jätt, esiki' võtnu' ar', ku mano johtonu'," naar'd popsinaane ja küt't edesi. Viil hallõmba meelega' jäi mõttihe kurb miis. — Talomiis tougas' tuhatnelja tugõva hobõsõga' suurtiid pite, ja ku tä kurba miist näk'k, kään'd tä näo vasta tuult kõrvalõ ja hünisi: „Vast taht jäl' pääle. Kõik tii om sante täüs!" Tsähvas' hobõsõlõ üte hüä tul'tsõ ja üts tolmahus ol'l kurvast mehest müüdä. — Sääl kobe tassa suurtiid pite üts vana sant kakõnu' vestitükk säläh. Kura käega' hoidsõ tä hammõ kurgualost kinni', õt vihm kaala pessäsi-is; hüä käega' pidi piha pääl rasõhõt kotti. Ku sant kurva mehe kottalõ sai, pan'd koti tõisõlõ poolõ kangla varjo, õt kurva mehe silmi putusi-is. Kurb miis küsse: „Veli, kas sul särki ei olõ' sälgä panda'?" — „Olõ-õi', kullä veli, ao' omma' halva'. Saa-ai' süvväki', kotti anda-ai' midägi', koolõ' kotoh vai nälgä," ütel' sant vasta ja kebe kipõmbahe edesi. — „Kuulõ', veli, võta' mo särk vihma varös!" hõigas' kurb miis sandilõ perrä, võt't uma särgi säläst, koräs póókarmanist paprõ' vallä, pan'd talvkübärähe suuri vihma tsilko iist varjo ja an'd sandilõ särgi, kiä mitmõ aitümmaga' rutto minemä müt't. — Nõssi hirmsa maru ja räüssä visas' kui kühvliga'. A' kurb miis istõ õks kivi pääl. Äkki kään'd tii päält katõotsaga' kihotaja täkk kõrvalõ. Hobõsõ ajaja visas' üle pää võetu' vihma-rõiva iist ar', ja nuur koolipoisi nägo tul'l nättävälle. Kooliopja karas' kärmähe rattilt maaha ja ütel' rõõmsahe: „Tere, kõigist avvustõt luulõtaja Juhan Liiv. Tulõ' no rutto hobõsõ pääle ja sõidami' kodo!" — „Mis om teil muuga' tegemist? Sõitkõ' ja jätke' minno uma avvustamisõga'!" ütel' kurb miis vasta. — „Ah näet: määne torm ja räüs piksega'. Üte minotiga' lüü läbi likõs. Läämi' rutto, sõbõr!" tõõhut' kooliopja kurba miist pääle tulõma. — „Jätke' minno mino ainokõisi sõpro ja veljo

taiva tuuli, tormi, räüsä ja taiva tul'tsidõ nuuli seltsi. Suurõmba rõõmuga' taha ma' naarda', ku torm ja räüs kisk purus mo perämädse' rõivanärdso' mo irvitet iho päält. Las purustas ja palotas pikne seo ihorampõ, midä ti inemistõ ülekohus ja umakasu püüd om jo' ar' kurnanu' ja vaivanu', inne viil ku ma' imä ihho sai. Ti' sunnitu' sõbra' ja avvustaja', vast saat sõs nätä' mo vaimutuld, miä taivatullilõ vasta lindas ja pikse noolelõ suud and; sõs saat nätä' mo henge, kellel väärt om iho seeh ellä', kiä kuninga trooni pääl piät hilkama, — sõs avvustagõ' minno, ti' näru inemsugu!" — „Jah, mi' olõ mito kõrd ar' tiinnü' Ti kipõ' sõna'. A' siski' õi arvada' Teist midägi' halva. Ti' tiät esiki', õt Ti luulõtusõ' omma' nii ilosah raamadoh vällä ant, määnast olõ-õi' kohki ilmah nätt. Ma' tõi kõik raamado', miä Ti kuningliku käe all omma' kirotõdu' ja taha näid lõpmalda' lukõ', nigu' suurõ huviga' kõik rahvas üle mi maa Ti jutta ja laula lugõ." — Peräkõrd jät't kurb miis, kedä Juhan Liiv'as kutsuti, usutavallõ koolipoisilõ perrä ja nä' sõidiva' üteh minemä. — „No mis liinah näit Ti' kah?" küsse huuv'tusõga' kooliopja. — „A' miä sääl nätä'! Lää rahuliku meelega' ilosa päivä paistõl kerigu kaalt ala mäke liina poolõ, a' sääl vahis ja vahis tä irvitäjä larhviga', nigu' tiiä-äi' miä elläi ma' maa pääl olõ! Nigu' olõs ma' näide tsirkusõ tolä! Saatana'! Ja olõs nä' sunningu' minno kohki' rahulõ jätäsi'. Kohe läät, sääl takah. Ku kõik akna' ja ussõ' kinni' kata, sõs roniva' nä' pööningu pääle, puur'va' mulgu lakkõ ja vahisõ' ja uur'va' ja luurasõ' nigu' maailma suurt kurätegijät. A' ütle' ummõtõ, mis olõ ma' näile tennü'?!" — „Muidogi', Ti' olõt õnõ kõõ avvustamisõ väärilist tüüd tennü', midä elo tund. Kiä nuu' sõs Teid viil kiusama piäsi'?" küsse kooliopja — „Ah jätke' jo' kõrd sändse' silmäkiräliku' kõnnõ'! Olkõ' kõik jo' näo iih sändse' sama' takahkiusaja' nigu' politseiki' ja irvitäge' niisama nigu' sälätakahki'," kõnõl' Juhan pahatsõlt kooliopjalõ vasta. — „Murõh no politseist. A' tuuperäst

võtva' Teid Ti sõbra' egalpóól rõõmuhõiskõga' vasta. Kedäs täämbä liinah näist näit kah? — „Näe-es ütte sõpragi', õnõ vimmih, tuima', ulli' näo' ja irvili' silmä' vilbõlliva' egalpóól iih. — „No illos suvõ aig, kõik omma' liinast maalõ lännü'," rahus't kooliopja, kiä kõõ ao väüt' kurva, haigõ kirämehe miilt lepes muuta'. — Ja ku luulõtaja lämmähe tarrõ sai, koh kõik lämmä süämega' maja rahvas lepe meelega' timmä lauda pan'd, ja ku tä rahuliste üü ol'l ar' maanu, sõs sai tä jumalagajätmisõl kooliopjalõ üldä': „Nuur Sõbõr, mo süä palas hüäst meelest, õt nii armsit inemiisi om. Veli, om väärt mi rahvas ja esämaa, õt timmä armastada' ja kõik tälle anda', miä meil om."

Ja miä lüüler ütel', tuu tul'l timä süämest. Uma' sõna' tek'k tä teos. — Kõõ suurõmb Eesti teatrimaja Talnah „Estoonia" sais tellüsidõ pääl. Ja johto nii, õt Juhan Liiv liiko noidõ tellüsidõ man ja kai, kuis kerküvä' korgõhe noidõ otsa', miä nigu' näüdänü' taiva poolõ ja kõnõlnu': „Kaegõ', siih nõsõs maja, miä taht nõsta' inemisõ suku korgõmbi ilmo poolõ; siih tetäs tarrõ, minkah tahetas kasvatada' inemisõ vaimo ni henge ilo ilmo valo helkehe. Sest toogõ' ohvrit, toogõ' andit kel võimalik, õt nõsõsi' tarõ torrõmb ni ilosamb mi rahva avvus ni uhkusõs." Ja Juhan Liiv, kiä laul':

„oh, mo esämaa om vaenõ,
mina esi' vaenõ ka.
Ütest om tä ütsi rikas —
murõst, hädäst otsalda" —

võt't rõiva' säläst ja pan'd tellüsidõ mano maaha ja ütel': „Esämaa, siih om kõik, miä ma' sullõ või anda'." — Juhan Liiv an'd kõik, viimädse vaimu ja henge tulõkibõnani', õt uma rahva elokõrda parembas nõsta'. A' midä an'd elo tälle? Igäväist vaesust, haigust, kurbust, kannahtamist. Mille Juhan Liiv, kedä ristimisõ man nimtedi Johannõs, nii viletsähe sei? A' selle, mille ristjä Johannõs laanõh

hainaritsiget sei. Mille Juhan Liiv kõn'd kodolda'? — Selle, mille tuu miiski', kiä ütel': „Rebäsil omma' oosõ', tsirgal omma' pesä, a' inemisõ pujal olõ-õi' kohegi' umma pääd panda'." — Miä mus'tõ' Piibli rahval olliva' prohvedi', nuu' omma' parhilla' luulõtaja'. Ja Juhan Liiv'al ol'l kõõ selgemb prohvedi nägeminõ mi ao prohvette siäst. Tä näk'k ette Eesti sõaväki sammomist ja esisaisvat riiki, midä tóól aol ullüsõs peeti. — Prohvedi vaimu valit's Jumala käsk: „Sa piät läbi Pühä Vaimu rahvalõ kõnõlõmma ja näid oppama ja juhatamma valo poolõ!" Ja prohvet või-is vasta panda', kas timmä vai kivvega' koolus olõs visat uma oppusõ peräst, vai ihoalastõ laandõ nälgä koolnu'. Ja kah luulõtaja hengeh palas säärne pühä käsu tuli, ja luulõtajalõ om pallõ magusamb surm kui tuu pühä tulõ helü mitte kullõminõ ja tundminõ. Ja kiä kiustas luulõtaja hengeh tuud valo tuld, tuu heit tõisipoodi' ilosõnoldaja henge kõõ halusambahe põrgo tullõ. Ja inemveli, ku tuu sullõ hüvvä miilt tii õi', sõs jätä' kah ilosõnoldajallõ õigusõ jako ja kiusaku-ui' timmä, ja ajagu-ui' tääd vaestõ- vai ullemaija! Aga Juhan Liiv pidi hindäst laulma:

Tiiä tuud, kuis esä talo
vanast võeti võimuga':
herr tä köüt' är' mõisa külge,
käest võt't kavalusõga'.

Kuis sõs asõmollõ anti
mõtssüüt kehvä poolinõ;
kuis sõs säältki' är' meid aeti —
süütü vaia mõisalõ!

Sääl sis iki' imäkene:
kohe lää ma' latsiga'!
Sääl sis põssi', oihksi', kaibsi',
tuud sai kõikõ nätä' ma'.

Ja haigõst imä ihost ilmo ilmalõ ilosõnoldaja, kiä jovva-s perändet vaesusõh perändet haigust vällä' aia', sest võitlõminõ eloh ol'l rassõ ja päälegi' luulõtaja tüü õs võimalda' tóól aol võõra rahva võimu all ütelegi' täüt elämist. Juhan Liiv'a iloheng ja valovoim pidi vaivlõma viletsüsse lähädet kihäh; tä heng pidi sääl hüübümä nigu' elläv ilotuli kis-

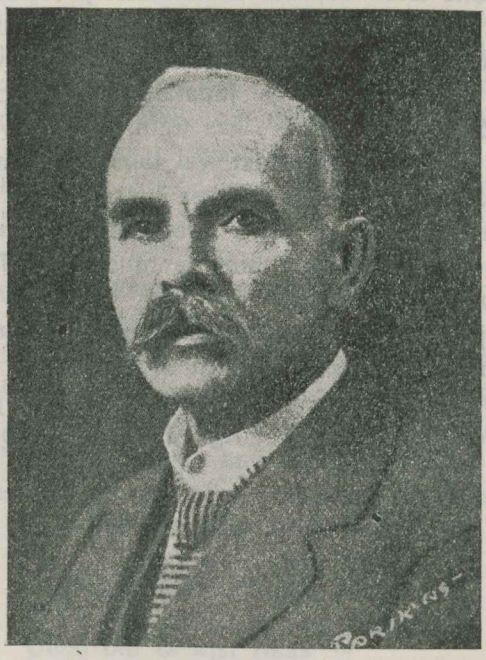

K. E. Sööt.

toma Elo süvähüse pümmeh undsõh; tä heng pidi liikoma piinat ihoh nigu' taivatäht tahmatõt latõrnah rändämä Elo hämäräh unõnäoh. — Selleperäst olgu' kirotõt igävästele valostõt Hüäteo tahvlilõ kuldtähtiga' nuu' nime', kiä kas vai armsa, hüä sõno, kalli meeligi' omma' kurva ilosõnoldaja, lüüleri, kõnnõldaja kannahtamiisi kahandanu'. — Siih olgu' nimtet Karl Eduard Sööt, kiä esi' ol'l

käunu' noidsammo rasõhusõ teid, midä tä ammadi ja vaimu veli Juhan Liivgi', ja võidsõ selleperäst arvo saia' ja kaasa tunda' uma taolisõllõ tul'tsõllõ esämaad ja rahvast armastajallõ hengele. K. E. Sööt elli Juhan Liiv'aga' üteh tarõh postilehe „Olevik'u" toimõndusõh ja kõn'd tääga' kui suurõmba' sõbraga' kõõ üteh. — No olliva' nä' noorõ' ja võidsõva' vaihhõl kah illo pitä', ku vai kurvah paigah nigu' kalmõ-aiahki' kõnneva', koh kennä kabokõsõ koio näteh kurb Liivgi' laulma nakas':

„Mo illos kullakõnõ,
mis tii ma' sinoga'?
Sul omma' ilosa' silmä',
ja mehele tahat sa'."

Aga kui kaunis sadaja tähe vilksahus olliva' nuu' müüdämenejä „ilosa' silmä'". Lüüleri kuninga heng tahtnu' näid kuldtrooni pääle hilkama panda'.

Aga oh kurbus, nuurus murdu Elo süvähüse kohisõjahe musta mutta! Ilosõnoldaja veeti viletsüse võrko. — Sõs pidi sõbõr Sööt umma kaasvõitlõjat meeleh ja ots üteh August Kitsbergiga' seltskoona käest api, õt Juhan Liiv'alõ Tarto liinah süvvä', päävarjo ja rõivit murõhtada'. A' luulõtaja haigõ, rahulda' heng kärsi-is paigah püssü', ja mõnikõrd olõ-õs timmä mitond kuud nätä' õs kuulda'. Sõs käve tä vanõmbit, luulõtaja velja Jakob Liiv'a ja muid sugulaisi kaemah. Vaihhõl viit' päivi peris võhivõõridõ pool, kiä paremba' inemisõ' olliva'. Nii olõs Laiusõ opõtaja, parhillanõ usutiiolmo professor J. Kõpp Juhan Liiv'a vai surmani' ilma hindä pool pidänü', ku tuu püsünü'. A' luulõtaja õs salli' armuandit. Kingitügi' asä' an'd tä edesi. Kõrra kõnõli tä K. E. Sööt'ülõ, õt täl uuri ollõv õi'. Sõs panniva' Sööt'üga' Jaan Tõnisson, August Kitsberk ja viil tõisõ' sõbra' raha kokko ja ostiva' Liiv'alõ kalli uuri (sainakelli tä salli'is: nuu' väega' kõvastõ tiksevä'). A' sõbõr Sööt rõbah't kõrd,

õt uuri inämb Juhanil olõki-i'. Küsse, kohes no' tuu uuri pannu' olnõs? — „A' märdipäivä õdango tulliva' märdisandi' ja lauliva' nii ilosahe, õt mu miil nii rõõmsas sai, õt ma' uuri tsussi ütele ilosallõ lats'kõsõlõ arki' peijo."

A' noorõmbist Juhan Liiv'a sõbrost om nimtädä' mito kõrd jo' mälehtet Gustav Suits'o, kiä 20 ajastakka

Fr. Tuglas.

tagasi nakas tõõhutamma tul'tsõhe tõisi koolioppijit, õt nuu' astusi' hindä keskel kokko armõtollõ luulõtajallõ api anma, ja Gustav Suits'o kooli- ja kodokolga Võnnu veljä, Friedebert Tuglas't, kiä jo' varra, kooliopja põlvõh pidi vällä pagõma võõrallõ maalõ, õt tä umalõ rahvallõ

õigust, vabadust ja valgust nakas' nõudma. Rännäteh läbi vaiva ja rasõhusõ tõisõst riigist tõistõ, koh olõ-õs vinne kasakidõ verenuute ja säksa paronidõ oräpiitsko, unõhta-as Tuglas kodomaad ja umma armõtot rahvast ja tuu parembat poiga Jahan Liiv'a, kiä uma kurva elokõrra rahvaga' ütte sääd', ku laul':

„... rahvas kõik mino ééh,
kiä niida viganõ, haigõ —
hindä viko näge mo sééh."

Vaba Soomõ vele-rahva taiva all valmis't Friedebert Tuglas uma rahva paremballõ sõnataidlõjallõ Juhan Liiv'alõ sünnüpäivä kingitüses tuu 50. ajastasõ elokõrra ja kirätöie hindämisõ, õt avvustada' luulõtajat ja tä rahvast. A' kuri Kadso kan'd ar' inneaigo armsa, kalli laulja Juhan Liiv'a kurva kalmõ liiva ala, kost mõnõ ao peräst löüdä-äs inämb puuristikeistki' mullasängü pähütsest.

Õnõ Friedebert Tuglas'õ Juhan Liiv'a elokõrd jäi esämaa ja rahva lastõ iih nigu' igäväne illos havva vanik paistma. — No' tävvendäs ja korjas Tuglas Juhan Liiv'a elokõrralõ materjali mano. Ja varsti loodami' nätä' uma iih ausammast hilkajat igäväseh inemlikuh armastusõh, tõõh ja iloh esämaa ja inemkoona avvus, kohe valotähtiga' kirotõdas luulõtaja — prohvedi — tõtõs saanu' sõna':

Täht läütüs vast taivah so üle véél,
lill ülbüs so havva pinnast,
ja sino mõtõ' ja sino méél
kõrd rõõmlõs so rahva rinnast.

Miku Ode †.

Miku Ode (Jevdokia Kanniste) lahko siist ilmast 19. põimukuu pääväl 1924. a. hummongu, ku pääväkene kua kaartõ koruh ol'l.

Miku Ode ol'l mii ao kõõ suurõb Seto rahva leelotaja ja tää või saista' pääle Eesti kah kõõ suurõbidõ Soomõsuu rahvidõ leelotajidõ iih otsah. Tää võidsõ ütele Jakob Hurt'alõ 20.720 laulu „sõnna" (rita) ette laulda'. Tää käest kirodi' mitmõ' Soomõ opatlasõ' — nigu' magistre A. O. Väisänen, mitmõl kõrral rahvalaula, kumbit ja vannausku üles.

Miku Ode ol'l väega' hellä, hälgi meele ja süvä mõistusõga' ineminõ. Tää vaimuh ol'l ütehkuuh kõik Seto rahva vaimu ilm, täl ol'l tiidä' kõigist kumbist, usust ja elämisõst. Tää tunnõ-õs joht kirjä, a' tä heng ol'l harit. Kualõgi' meeli-is tää pahha ja kuagi' kottal ütle-es tää halva sõnna, kah noidõ kottal, kiä tälle ülekohut olli' tennü'. Tää laulahki' olõ-õi' asudsit sõnno ja tää taha-as pia kunagi' viinaga' tegemist tetä'.

Ode elo ol'l rassõ alustusõst otsani'. Latsõpõlvõh jo' tul'l kannahtada' täl pallõ pilkamiisi, õt tä tütrigu lats ol'l. Edimädse mehega' latsõ' tahtse' Ode käest tarrõ ja maad kõõ tävvega' ar' võtta', a' kohus mõis't iks tarõ ni' 2 tessätiine maad Odelõ tagasi. Tuu tõistõ ülekohtunõ ümbrekäuminõ mõijo pallõ Ode nõrga tervüse pääle. Muido kannah't tää rinna ja silmä halu all. 22 aastäkka rooh't's tää ummi silmi — seltskoond koräs tuu jaos tälle toetust ja silmä' sai' terves. A' rinnatõbi kasvi umma muudu edesi.

16. augustil käve Ode viil kotost, Helbi küläst, jalksi Petsereh, ja säält tagasi tullõh tundsõ hinnäst väsünü' ollõv, heit' sängü, kost nõsõ-õs inäp. Miil ol'l täl selge koolu tunnini'. Tää tundsõ ette, õt surm om tulõmah — selet' pujalõ ja minijallõ, kualõ an'd uma' rõiva', kedä puhtilõ kutsu' ja miile (suuvõ), õt kääbäs saasi' ilosahe kohendõdus ja ristikene havvalõ pant.

Perämäne sõna ol'l Ode suust: „Ma' naka kuulma, ankõ' andis mullõ latsõ' ja kõik!" ... Sõs sirot' käe

vällä, ja tälle panti küünäl peijo palama — ja nii vagatsõhe läts meist lahko suur Seto lauluimä.

Tää põrm viidi Tailovo kalmõhe. Maha matmist toimõnd Tailovo preestre Verhoustinski!

* * *

Tää umadsõ' tiidse' viil veidü', kedä nää' matva' ja õs anna' kualõgi' tiidmist ja nii puudu' mii rahva kõõ pareba ja kuulsaba leelotaja havval kõnnõ' ni' vanigu' seltse puult ja postilehe lausu-us sõnnagi' tää surmast, nigu' olõs tunmalda' ni' tiidmäldä' külä naane hauda viid.

Miä eloh suur, tuud mata-ai' kalmu kääbäs igäväste umma unõ hõlma. Tenoliku' rahvalatsõ' umma' jo' tüül, õt ehitellä' suurõ leelotaja havva kääbäst ja jättä' timmä rahva miilde püsümä. S. S.

Lauluimä Miku Ode

mälehtüses.

Oh mii kallis maamakõnõ,
maamakõnõ iks mii kullä maamakõnõ!
Nu küünü iks mii' Sinolt küsümä,
nu nõsõ iks mii' Sinolt nõudma:
Mille rühe' iks Sa' ärä koolda',
mille rühe' iks Sa' kalmu kalduda'?
Võinu' iks viil ellä' umah kotoh,
meile võinu' iks ilo asjo opada'?
Ku iks mii' ilolõ lää,
Ku iks mii' lää kulla kos't'ma,
armas aigu viitmä,
sünnüi' süä meil ilolõ,
laskui' miil Sinolda' laulma.
Miil iks tiid meil mito meelepahha,
tiid iks tää meil kuus kurva miilt.
Süä iks om meil süväste haigõ,

miil ladvoni' lahki',
miil iks musta kui mulda,
süä iks rassõ kui rauda,
et iks Kuul nii kurästõ tek',
Katsko iks väega kalõstõ:
koolõt' laula kos't'ma kutsja,
varas't ilo välläanja,
jäti iks mii' ikma ilolatsõ',
kurvatsõs kullakõsõ'.
Jäi sul varik lauluvaesit,
jäi kund kurvaliisi.
Saa-ai' nu iks kostki' kulla sõnna,
anna- ai' iks kiäki' armu sõnna.
Su'ka' lätsi' iks meil kõrda kõnõgi':
arma jää-äs nu jutu ajajat,
hellä jää-äs nu sõna heitjät,
kulla jää-äs nimelt kutsjat.
Maamakõnõ, armakõnõ!
Hallõ ol'l Sinno hauda viiä',
hallõ ol'l iks meil liiva liitä'.
Olõs seo iks mii' ette tiidnü',
Sullõ tennü' iks mii' liiva linohkidsõ,
marä tennü' Su havva maasikidsõ,
sini pannu' Su iks lille sisse,
vaha pannu' Su iks lille vaihhõllõ.
Saa-as kuulda' kõik Su koolu sõnna,
Saa-as kuulda halusat havvasõnna.
Sa' iks kuuli' suurõla suvõla,
hellätsellä hainangulla.
Saa-as Su surmast kuulda' Soomõ,
tiiä-äs Eesti ehti' koolulõ.
Ku olli' armas Sa' alalõ,
olli' kallis kasumah,
Sa' iks Seto koto ehitelli',
rahva elämist ilostõlli',

miä jääs meil iäs mälehtellä',
kavva kaugus kõnõlda',
viil Sinno ilma kavva,
rahvas kavva kahitsõllõs,
Sinno jovva' mii' ikkõ' uma iä,
jovva-ai' kuuku' kuu põlvõ.
Inneb võinu' mii' iks saaja pääti',
ehitellä' kattõ kaasikõt,
kui Sullõ mii' risti ehitelle,
kui päädi puudsõt ristipääd.
Jäivä' iks turba' tunmalda',
havva mättä' märgimäldä'.
Hauda tiiä-äs mii' halaõlla',
risti mano riugõhõlla'.
Olõs tiiäs mii' kääpä, kohes käus,
risti, kohes riugõhõllõs,
havva mano halõlõsi',
üles mii' kaivas kalmuhavva,
üles liidäs liiva ussõ.
Kül' võtasigi' mii' maa alt,
kül' teesi' mii lipõ livvakohe,
lämmä vii lännikohe,
suust mii' iks mõsõs surma haisu,
kässi mant kääpä haisu,
kaputist iks kalmu haisu,
linikost liiva haisu.
Olõs iks imä üles tulõs,
lauluimä üles astus!
Ku mii' kaldu Sinno kaema,
tulõ iks mii' käuma kääpälle,
umist kae mii' silmist selgist
silmä kolmast korgist,
määne om Sul iks lill liiva pääl?
määne om hain havva pääl?
Maamakõnõ armakõnõ,

maamakõnõ, mii kallikõnõ!
Läbi näe mii' ikustõ silmi,
alt sarno sadõjõstõ:
Likõ om Sul iks lill liiva pääl,
hämm hain havva pääl.
Mõtli Sa' havva hõbõhõdsõ,
kooba ollõv kulladsõ.
Olõ-õs haud hõbõhõnõ,
olõ-õs kuupa kullanõ, —
haud oll' sisest hallitõt,
kuup ol'l sisest kopitõt.
Liivah iks elo leinäline,
kalmuh elo kahöline,
lasõ-õi' liiva liigutõlla',
haud laula laotõlla'.
Rist Sul rassõ rindo pääl,
kääbäs kalg iks kässi pääl.
Rist ei lasõ' ringutõlla',
kääbäs kässi küünütellä'.
Õnõ Sul sõna' sõudva' vabalt,
laulu lajalt laotõllõs,
kumu kõnd Sul kundu pite,
kummõ kumu, helle ääli,
latos' laulu laani pite,
iset ilo eki pite,
minga' süämit sütütelläs,
kurbõ miili kostutõllas.
Kohe iks kuuldus Sino kumu,
kohe heitüs Sino helü, —
sinnä' küdsäs kütse mari,
saa pallö palohkit,
saa liiga linnohkit;
sinnä' mõts iks maaha murdus,
sinnä' laasik maalõ langõs,
ilma iks noorilda' mehildä',

terävildä' kirvi'ildä',
puu' iks riita lühenese',
hirre' pakalõ panõnõsõ'.
Õdag vii Su ääle' Virro,
kand Su kumu kavvõndahe,
Suvi vii helü Soomõmaalõ,
talv vii ääle' Tartomaalõ'.
Õga' õks lõpõ' Sino sõna',
lõpõi' Sino lõigahusõ'.
Perrä kitvä' kihelkoona',
perrä laulva' lavvakoona',
perrä laulva' ussõ' uibodsõ',
perrä saaridsõ' sagara', —
kui kah kaoski' seto keeli,
muutus, murdus seto meeli.

Seto Rahva Laulu Latsõ'.

Seto rahva vindläisis muutuminõ (vinnestüminõ) innetseh Irboska vallah. [1])

Kirotanu' **Villem Ernits.**

Kiä veidükõsõgi' Setomaad tund, tuu tiid, õt sääl Seto peris rahvas tüküs hinnäst vindläisis tegemä (vinnestümä). Seto rahva väikene osakõnõ mõist pallõ vinne hulga kiilt, a' vindläse' mõistva' väega' veidü' seto kiilt. Vinne kiil om seenimaani' kõiki läbikäumisõ keeles Seto rahva ja vindläiste vaihhõl, ja õt seo kokkoputminõ õigõ sakõ om, sõs vinnestüse' setokõsõ' no'ki' viil Eesti Vabariigi aol. Sedä võõsi' takistada' õnõ tukõv valolmo [kultuura, haridusõ] mõjo Eesti puult ja Seto rahva ja vindläste valitsuslik ja keriklik eräldäminõ, midä jo' omgi' piaaigu kõrda saadõt, õnõ veidü' puudulisõlt.

Innetsehe Irboska valda Seto rahvast „ristmä" minneh, näkkü mullõ esialostusõh, õt setokõistõ ja vindläiste piir

1) Seo kirotusõ materjal om 1921. a. peri.

om õigõ selge. Vallakirotar esändä Jõgõva ütlemisõ perrä elli' esi' küllih vindläse' ja esi' seto'. Nimmi võtmisõl ol'l nätä', õt nuu tiidmisõ', tiiosõ', õkva õigõ' olli' — ja seto külä' sai eesti vai seto perre nime', a' vinne külä' sai vinne nime'.

A' pia nakas' asälugu selgebäs minemä, õt kõik nii lihtsä olõki õi'. Asja perräkaema tougas Dr. Jakob Hurt'a „Setukeste elukohad ja arv"; 1919. a. Ülemjuhataja Staabi puult välläant „Setukeste laula" sissejuhatus, kost löüse, õt mullõ vinne külli päähä näüdädü' Vohino ja Suhlovo omma' 1902. a. seto külä' olnu', õt Kuusinitsa om viil 1886. a. seto küläs peet, a' 1902. a. jo' vinne küläs, ja õt Sahnovos ja Miitinos ollõv innevanast setokõisi elänü'.

Ku neid tiidmiisi kotustõ pääl ülekaema naksi, sõs näi, õt mitmõ' vindläse' ja vinnestünü' seto' tei' nigu' tiiäsi-is nää' midägi', ja mitmõ' külä' omma' umma periolõkit varänu', nigu' piiri vai kõrval külli rahvas kõnõlda' tiidse. A' tuu varjaminõ tul'l vällä, selle õt tahtja' salada' saa-as hindä vaihhõl kokkokõnõlda'. Mõnõlõ ütli õkva näkko, õt tää pett — ja sõs sai tõist juttu kuulda'. Üts pidi peräkõrd ummõdõ hindä kottal vasta umma tahtmist ülestun'stamma, õt tää esä-esä' seto' olli': kõrval külli rahva õigõ' seledüse' lasõ-õs inäp salada'.

Peräkõrd tulli' vällä sääntse' õigõ' asä', midä mii' no' edesi loe.

Seto külä', miä omma' vinnestünü'.

1. Kuusinitsa külä, 1921. a. 21 pereht, 160 inemist. Irboska keriguraamadu perrä 1850. a 8 pereht, 62 hinge, innene seto külä, parhilla' kõik vinnestümäh. Kõrvalkülä Tretjakovo mehe Vasili Rõbakovi tõõspidämisõ perrä olõvat õi' Kuusinitsah 50 a. tagasi vinne kiilt mõistõt, no' mõistvat õnõ 8 vannamiist setokeeli kõnõlda'. Vinnestüminõ om naste läbi tulnu'. Vertuškinoh, versta

5 kavvõbah, kõnõldi kimmä sõnaga', õt Kuusinitsa noorõ' mõistvat parhillaki' seto värke kõnõlda', a' õnõ õi tahtvat. Vast no mõnõ sõna porssva' kah!

Kõnõli üte vanamehega' Kuusinitsast setokeeli. Kõnõ laabo ladosahe, a' vanamiis ol'l äkki sõna „saar" tähendüse är' unõhtanu' — halgahtu miilde, ku vinne värki ütli. Tõistõga' tul'l vinnekeeli kõnõlda'.

2. Klükušino külä, Kuusinitsa kõrval, 1 verst Irboskast, 1921. a. 6 pereht, 76 hinge. 1850. a. 3 perremiist, 20 inemist. Õt seoh küläh seto' omma' elänü', kinnitädi Tretjakovoh, Trestinoh ja paar kõrda Väsmovoh. Tretjakovoh kõnõldi tõõnõ kõrd: Klükušinoh mõisti' vanamehe kül' seto kiilt, a' olõ-õs esi' seto'. Tul'l nii vällä, õt esialostusõh om küläh olnu' 2 perremiist, mõlõba' seto'; üts ollõv koolnu' inäb kui 20 aastäkka tagasi, tõistõ ütlemisõ perrä koolnu' perämäne seto inäb kui 70 aastäkka tagasi (?!) Üts pereh ollõv polsavikka man, sääl mõistvat kah noorõ' (32, 28 ja 27 aastävanudsõ') setokeeli — ollõv esi' op'nu'. Küllä om võõt ildappa 2 seto naist.

3. Tretjakovo külä, Klükušino kõrval, 1921. a. 11 pereht, 76 inemist. 1850. a. 4 pereht, 36 hinge. Õt seo om seto külä olnu', kõnõldi Kuusinitsah, Terebih, Väsmovoh ja Trestinoh. Üts Tretjakovo külä miis ütel, õt seo olõ-õi' seto külä olnuki', a' kats tõist miist tei' tõtõs, õt om olnu' seto külä ja 20 aastä iist kõnõli' kõik vanõba' inemisõ' seto kiilt.

4. Palorotka, amõtlikult vinne keeleh Dubrovka, ei amõtlikult Borovõje, 5 versta Irboskast, Pihkva-Riia kivitiist lõunõpuul. Õt sääl setokõisi ol'l, kõnõldi Väsmovoh ja Tretjakovoh: olnu' segämäne eloasõ. 1921. a. elli viil üts seto keelega' 60-aastänõ seto naane, 4 võõt seto naist ja 1 seto väümiis Alaotsa küläst, a' 1 miis olla' seto keele karäh kävvuh är' op'nu'. Vanast olnu' setokõisi: Timoha ja Olöksa, a' 2 seto pereht rännäs Permi.

5. Motõlino külä — Palorotka vasta, üle kivitii põhäpuul, vasnõ mõnõkümneaastänõ eloasõ eestläse Friidrihh Raag'i maakrundil. 4 rentnikuveljä om Vinnemaalt, 2 veljä Vohino küläst. Perämädse vanaesä ol'l seto.

6. Motovilovo külä — Motõlinost paar versta põhäpoolõ, suur vinne külä. 1921. a. 16 pereht, 127 inemest, 1850. a. 8 pereht, 62 hinge. Õt sääl seto omma' olnu', toolõst kõnõldi Tretjakovoh, Kuusinitsah, Väsmovoh, Konetških ja Trestinoh. Motõlinoh ülti, õt nii 30 aastä iist Motovilovoh setokõisi olnu'. Mokšinoh ol'l juttu, õt Motovilovo segi külä olnu'. Peris küläh sai selges, õt perämäne seto kiilt kõnõlõja pia 10 aastä iist koolnu', õt aastäkka 40 tagasi seto keele mõistjit vanamiihi ligi 5 olnu' ja esä-esä' seto' olnu'. — Motovilovo kottal kuuli juttu, seo ollõv Peterbuura Aleksandre Nevski masteramaa (kloostrimaa) olnu'. Om nätä', õt säält puult saadõti mõnõ' vindläse' seto rahva sekkä, minkperäst seo külä vinnestü nigu' saar tõistõ seto külli vaihhõl. (Niisama seletädäs kah külä nimi Nevskoje Podgorje.) Piäsi' Peterbuura vai Pihkva vanoh kirjo-kuõh perrä uur'ma. Tretjakovoh kõnõldi, õt Pihkvah III jaoskoona pristavi vanah kirjo-kuah olõvat üle 100 aastänõ raamat, koh om tiidmiisi Setomaa külli rahvidõ üle.

Motovilovo kõrval om asonu' Tšuhnino puustus, koh inne omma' seto' elanü', nigu' Tretjakovoh kõnõldi. 1921. a. elä-äs inäp kedägi'.

7. Vohino külä, Motovilovost 1 verst põhä-hummogu poolõ, 2 tallo. Hurt'a perrä olnu' seto külä, a' parhilla' vinnestünü'. Esi' salgasõ', õt seto' omma' olnu', a' õt seto' omma', tuud tei' tõtõs 2 miist Tretjakovost ja Motõlinoh 1 vällärännänü' Vohinost.

8. Konetški — 18 pereht, 144 inemest. 1852. a. 10 pereht, 91 hinge, paar versta Irboskast Petsere poolõ. Tretjakovoh kõnõldi, õt Konetških 50 aasta ümbre tagasi vana' mehe' omma seto kiilt mõistnu'. Luki küläh kin-

nitädi, õt mõnõ' omma' seto' olnu'. Konetških hindäh üldä-äs tuust midägi', kõnõldi õnõ, õt üts seto naane om Pokoldovost võõt ja õt ligi 30 aastat tagasi üts seto kiilt mõistja naane ol'l koolnu', kedä kutsut „tšuhonkas": olla' op'nu' seto keele tüül kävvuh.

9. Dätlovo-Makarovo — 8 pereht, 85 hinge — 1/2 versta Konetškist põhä poolõ. Luki küläh kinnitädi, õt Dätlovoh omma' seto' elänü', Saltonovoh paaril kõrral, õt sääl om segi külä olnu'. Dätlovoh salatas, õnõ üts naane ollõv võõt Kuusinitsast.

9. Mõla — 48 pereht, 324 hinge, 1/2 versta Dätlovo-Makarovost põhä poolõ. Tretjakovoh kõnõldi, õt Mõlah 50 aastat tagasi mõistsõ' vana' mehe' seto kiilt. Saltanovoh kinnitädi paaril kõrral, õt Mõla om segi külä olnu'. Mõlah seletädi, õkva ilda aigu kuuli pia 100 aastänõ naane, kiä seto värki kõnõli.

10. Rogovo — 26 pereht, 184 hinge, Mõlast nii 1 1/2 versta põhä-õdagu poolõ. Õt sääl seto' omma' elänü', kõnõldi säitsmeh kõrval küläh, osalt kinnitädeh, õt Rogovo ol'l segi külä (nii ülti Saltanovoh), osalt, õt sääl „maamehe'" elli' (ülti Saptjah), osalt, õt Rogovoh no' viilgi' setokõisi om (ülti Tretjakovoh). Rogovoh tul'l nii vällä, õt vanast sääl pallõ seto keele mõistjit olnu', a' no' noorõ' veidü' mõistvat: noorõ' ollõv seto keele är' unõhtanu'. Naisi om võõt 2 Lõtinost, 1 Koväslovast. Koväslova naane ol'l 30 aastä peräst seto keele nii är' unõhtanu', õt täl rassõ märgädägi' ol'l.

11. Sahnovo ja Miitino — Rogovo vasta üle Mõla järve, mõnikümme sammu tõõnõ tõõsõst kavvõbah, kokko 16 pereht, 180 hinge. Neih omma' elänü' seto' inne jo' J. Hurt'agi' kuulmisõ perrä. Tuudsamma kuuli viiest kõrvalküläst. Küllih hindäh tul'l tiidväs, õt üts vanamiis uma naasega' mõistvat seto kiilt (pereh ei!), sõs kats sõsarõt vannatütrekku ja viil veidü' 3 inemist noorõbast põlvõst.

12. Suhlovo — vast nii 2 versta Miitinost põhä poolõ. J. Hurt'a tõõspidamisõ perrä seto külä, vallakirotari perrä vinne külä. Vertuškinoh ja Mokšinoh mälehtädäs, õt seo om seto külä olnu'. Suhlovoh sai selges, õt sääl eläs parhilla' 7 pereht, 45 inemest 30-tessätiini maatükü pääl, a' kuna Irboska kerigurraamadu perrä 1850. a. sääl kõõnes 1 pereh 5 hingega' om elänü'. Tuu ol'l seto Jerafei, kiä üle 70 a. tagasi Petsere vallast Patvinnast sinnä' „külä" ja hindäle vinnestüjä verega' naase võt't. Jerofei om esi' ammu' koolnu', tää poest kuuli' Gavrila 1921. a., Aleksander 1920. a., mõlõba' mõisti' seto kiilt, a' näide perrist mõist õnõ Aleksandri poig Vassili Tumanov veidü' seto kiilt, ollõv tuud rau'tiil op'nu'. Kats Jerofei poiga, Larion Šaläpin ja Aleksei Golubev omma' viil eloh, kõnõlõsõ' setokeeli, a' perre' omma' vinnestünü'.

Jerofei takahtulõjidõ arvatõh olõs võinu' kõik seo „külä" näide perre igävädses perändüses olla', a' vana Jerofei sal'nu' viina ja võtnu' „viinäkärägu" iist umal aol hindä kõrvalõ vindläse Anton Jemeljanovi, kiä parihilla' esi' eläs viil, a' kink poest om jo' 3 pereht saanu'. Esi' nää' kõnõlõsõ, õt nää' tulnu' õigusõga' pääle talorahva vabastamisõ (nää' käunu' Halahalnä mõisa ala) ja asonu' tühäle maalõ', nigu' siih olnu' lubat, ja Pihkva valitsusõpalat kinnitänü' näid. A' õt nää' tulli' kõrval olõvast Sadrebje küläst, miä ol'l vanast seto külä Vilbe, sõs võidsõ' kah näide esä-esä' seto' olla'.

13. Vilbe, parhilla' Sadrebje nimega' kah setokõistõ siäh tunt, a' kuna Vilbe nimme õnõ kõõ vanõba' tunva'. Parhilla' 8 pereht, 70 inemest. 1850. ol'l 2 pereht, 16 hinge. Õt sääl seto' omma' asonu', kõnõldi viieh kõrval küläh; kah seto rõivit olõvat viil nää' kannu'. Vilbeh om mõnõ perämädse aastäkümne seeh koolnu' 6 inemest, kiä seto kiilt kõnõli', perämäne viil illakult. 4 inemist mõist parhilla' veidü' seto kiilt; üts tiiä-äi', kas om tää vindläne vai seto, om eesti kiilt op'nu' vaihhõl kuniga

kullusõh (soldanih, sõdurih) ollõh ja tüül kävvuh. Talorahva vabastamisõ kõrral aastäl 1861 om näid olnu' 2 pereht — kõik seto' (keriguraamatidõ perrä ol'l 1852. a. Vilbeh 2 pereht 19 hingega', 1862. a. 3 pereht 19 hingega'. Pelgäse' seto kiilt kõnõlda', vas't saadõtas Piusa taadõ! Seto naisi om võõt küllä 3.

14. Mantšihino — Vilbest paar versta põhä poolõ, rau'tii veereh, lõunõ puul. Küläh 4 pereht, 32 hinge. Aastä 30—40 iist asotõt külä. Üts asonik tulnu' Sokolovost, ol'l seto, mõistsõ seto kiilt, kuuli 1910. a., pereh mõista-ai'. Tõisõ' tulli' Sahnovost. Näide takah tulõja sugu pidä hinnäst vindläisis, a' piirikülä seto poig tiidse mullõ jutustada', õt näide esä seto kiilt mõistvat: sõimas' karäh kävvuh jällehe setokeeli läbi!

15. Sohi külä (vinnekeeli Sohhá) — versta 3 üle rau'tii põhäpoolõ, Petsere valla piiri veereh, 10 pereht, 74 inemist. Vertuškinoh kõnõldi, õt Sohih omma' setc' elänü': Mokšinoh, Ulasovoh ja Kukovah kõnõldi, õt seo om segikülä olnu'. Sohih löüdü 2 põlist seto pereht: edimädse esä ol'l 13 a. iist koolnu', parhilla' mõist õnõ imä seto kiilt; tõnõ ol'l üts läsknaane Olga Feodorovna uma tütre Matröna Vassiljevnaga' (vasnõ nimi Saar), kiä mõlõba' seto kiilt mõistva'. Näide ütlemisõ perrä olnu inne setokõisi inäb, olnu' segämäne külä. Olga esä-imä olnu' peri Sohi küläst. Pääle näide löüdü viil kats sisserännänüt seto pereht: üts 60 a. iist Saurovost (siih ol'l kah perre pää seto keele kõnõlõmisõ unõhtanu', olgugi' õt tää tuust arvu sai), ja tõõnõ Ulasovost, nuur, tubli, joukas kaupmiis vinne keele perrega', a' Eesti politika ajamisõ arvusaamisõga'; võt't hindäle perrenimes Adõr, midä tahtmisõ perrä kah vinnekeeli Sohhá võidas pruuki': kokkoleppüminõ perrele, kiä tahtsõ väega' Roždestvenski nimme.

16. Bobkovo — 107 hinge — 1 verst Sokolovo nimelisõst seto küläst hummongu poolõ. Õt sääl seto' omma' olnu', kõnõldi Tretjakovoh ja Lukih. Saltanovoh

ülti, õt Bobkovo segämäne külä olnu; Kukovah kinnitädi, mõnõ' oskavat Bobkovoh seto kiilt. Bobkovoh hindäh kinnitädi kõva sõnaga', õt nää' ollõv vindläse', a' ülti, õt üts seto kiilt mõistja puutüümiis koolnu' 30 a. tagasi, tõõnõ seto kiilt tiidjä 5 a. tagasi. Seto kabõhõisi om naidõt Saltanovost üts, seto mehele om naidõt Mahnovohe üts kabõhõnõ.

17. Vertuškino, pia 1/4 versta Bobkovost, 55 hinge. Lukih kõnõldi, õt kah siih inne „puhta' seto'" olnu'. Kukovah arvadi, õt siih omma' vindläse', kuast mõnõ' seto kiilt mõistva'. Mokšino piä-äi' Vertuškinot seto küläs, Saltanovoh tiidä-äi' tuust midagi'. Esi' Vertuškino rahvas pidä hinnäst vindläisis. Naidõt ollõv vanast kats sõsard seto küläst Kuusinitsast, a' nuu ollõv jo' inäb kui 20 a. iist koolnu'. Õt siih vanast kõik seto külä ümbre olli', sõs om arvada', õt ol'l seto külä. Vaivalt om siih tegemist vana vinne asondusõga'.

18. Ulasovo vai Täplönka — vasnõ külä, Suhlovost verst hummongu poolõ. Üts pereh om sisserännänü' Petsere vallast seto suku. Võti' inne vindläste päähä nimes Nesterov, a' muudi' ildappa mu miilmo [soovi] perrä Kaharis. Perreh om üts vinne noorik, kiä viil seto kiilt kõnõlõ-õi'. Tõõnõ pereh setokõisi om kah sisserännänü' Petsere vallast Rõssevost, a' jo' nii pallõ vinnestünü', õt õnõ esä mõist seto kiilt. Mu etteheitmisõ pääle kaivas' vanamiis, pereh tahtvat õi' seto kiilt oppi', ja tää tahtvat õi' keele asjoga' perre õnnõ rikma naada'. Jäi uma vinne nime mano. Pääle neide eläs viil Ulasovoh seo külä perremiis, üts vinne naane (seto omma' tuu rentniku') ja üts lätläne möldre uma perrega'.

19. Vastsõ — tubli, suur külä, pia 1 1/2 versta Irboskast hummongu poolõ näüdädä'. Saltanovah kõnõldi õt kah seoh küläh omma' „maamehe'" elänü'" segi vindläistega'. Seto põhiperrä näütäs külä nimigi': vinne Vastsõ, seto Vahtsõ.

Pääle iihpuul nim'tet külli selet' viil Tretjakovo miis V. Rõbakov, õt innembält ollõv seto' elänü' kah Väsmovoh, Terebih ja Avdašovoh. Tähendedü' külä' omma' nii 5 versta Tretjakovost ja Pihkva-Riia kivitiist lõunõ poolõ, Kolosofka mõisa ümbrüseh. A' õt muial küläh kohki' Tretjakovo mehe tõõspidämisõ' kinnitämist lövvä-äs ja kõnõlduih küllih tunda' olõ-õs määnästki' seto märki ja õt neih küllih tun'sta-as kiäki' hinnäst setokõistõ takahtulõjis, sõs jääs neide seto külli seto põhiperä küsütäväs. Võimalik, õt neihki' mõnõ saa aastä iist seto' elli', a' parhilla' olõ-õs tuust määntsitki' suusõnaliisi mälehtüisi. Õnõ antropoloog võis üldä', kas neide külli rahva luu ja liha om seto vai vinne rahva uma.

Niisääne kahtlanõ külä om kah Kukova (vinne Kukujefka). Mõnõ märgi perrä ol'l nätä', nigu' elänü' seto' kah sääl inne. Kimmä' mälehtüse' puudusõ'.

Kah Irboska kottal tiiti mõnõlpuul kõnõlda', õt sääl setokõisi löüdünü' umal aol (no'ki' om ütskit). Nää' olli' nätä' nigu' „vähämbpuulnõ rahvas" vindläiste siäh, kua õdagupooltsõs kindlusõs ol'l Irboska vas't jo' 1000 aastä iist mustidsõjutulisõ Truuvori aest.

Võis nim'tädä', õt kah 3—4 versta Irboskast Petsere poolõ, Kuusinitsa ja Motovilovo ja Vohino vaihhõl Saptja ja Kovaslova külä om kõvasti vinnestümäh, õt kül' viil seto külä' omma'. Näih om pia egah perreh vinne naisi ja vinne kiilt kõnõldas inäb kui muial; kah seto keele helü kuuldus väega' vinne muudu. Sääl olti kah väega' külm seto pühäpäävä koolioppusõ vasta, a' Sammo Sommõril ja tää sõbrol läts õks siski' kõrda tetä' näid lämmämbäs Setomaa haridusõ, valolmo vasta. Neo' külä' lää-äi' inäp Seto rahvalõ kaotsihe.

Seo kokkovõtmisõ perrä võimi' üldä', õt Setomaal Irboska vallah om vinnestümist kasvatanu' kõõ inäb kerik, perre elo, seltskoona ja egapääväne läbikäuminõ, a' vinne kooli' olõ-õi' mõonu' pallõ vinnestümisõlõ kaasa, selle õt

ülepää näid veidü' siih ol'lgi' ja nuuki' ilda avadu'. Innetseh Irboska vallah olõ-õs üttegi' kerigut, koh eesti vai seto keeli olõs jumalat pallõld, olgugi' õt Mõla ja Irboska kogodusih hulk setokõisi ol'l. Vinne aigu ol'l innetse Irboska vallah seto kolkõ pääle õnõ Irboska semstvo koolikõnõ. Miltsõ ja Avdašovo semstvo kooli' olli' pia tävveste vindläiste piireh.

Väega' mõijo vinnestümisõ pääle läbikäuminõ Pihkva liinaga', kost egat sorte kaupa käudi ostmah ja koh setokõistõ ja seto keele pääle põlgavalt kaeti, nigu' seto' mälehtäse' no' viilgi' väega' höste tuud.

Muialt Setomaalt olõ-õi', mul pallõ tiidä' vinnestümisõ kõrda. A' om arvada', õt muial lugu säänesama om nigu' Irboska puul. Näüs selge ollõv, õt Petsere mastera ümbretsõõri maa om tuuperäst vindläisi täüs, õt seto' omma' vinnestünü' ja vindläisi om kavvõbast Vinnemaa puult siiä' tulnu'. Petsere kloostri aigluu uurja kohtumiis Guido fon Seervald'i tiidmisõ perrä olõ-õi' elänü' Petsere ümbre vindläisi inne Petsere kloostri asotamist XV. aastäsaa lõpul. Kah ollõv Petsere tohtre Kelder Petsere ümbretsõõri maa vindläiste pääluu ja muidu kihä vorme tähele pannu' ja uurimisõ päätele joudnu', õt kõik seto- ja vana soomõsuu joonõ' nätä' omma' varõh noidõ' vindläiste naha all (S. Sommõri tiidä' anmisõ perrä).

Õdagu Setomaalt, Võromaa veerest, innetsest Obinitsa, parhillatsõst Meremäe vallast tulõ tiidmiisi vindläiste setostomisõst, nimelt Küllätüvä (vinnekeeli Tülitino, vanno kaarte pääl Külitino) ja viil Rokina külä kottal (S. Sommõri ja V. Kalle tiidä' anmisõ'). Siih om Seto rahvast ja seto miilt inäb, selle sulasõ' vindläse' näide sekkä.

Vaja om uuri' lähebält ja süväbält kõiki Setomaa Vinne pooltsit veere maid, mändsel kumbõl om sündünü' ümbrerahvustus, õt sedä küsümist üleültse ja eräldi Setomaa kottal valgõ kätte tuvva'.

Suur seto laulupido 22. jaanikuul 1924. a.

Vool Ainõ'.

Seo ol'l Setomaal edimäne laulupido, miä sais' kõõ lähkombah sääntsilõ laulupidostõlõ, määntsit peetäs egalpuul „laulupido“ nime all. A' sõski' läts kah seo seto laulupido nii pallõ muist lahko, õt jälki' võidsõ Villem Ernits üldä': „Seo om päiv, määnäst viil olõ-õi' olnu' maailmah!“

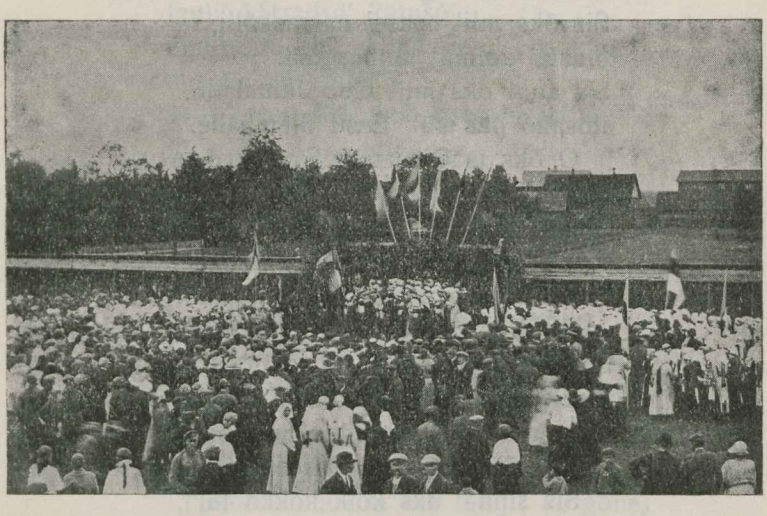

Seto laulupido 22. juunil 1924.

Tonä lauluimä Anne Vabarn om tennü' seo pido kottal pikä laulu, mink jaos esi' raamadukõnõ tulõ trükki'. No' naka Anne lauluga' säält pääle, ku tää Petserehe ol'l joudnu':

„Petsere õks mii' saimõ' piiri pääle,
alõva aia ala.
Sis lätsi õks mii' auhuulitsahe,
ilo, vere õks mii' värehte veerele.
Ummil kai õks ma' silmil selgil,
silmä kolmal korgil.

Värä' olli' õks sääl höste ehitedü',
korgõh õks sääl lipu' libisevä',
varva otsah vabisevä',
nummõr olli õks pant nulga pääle,
kiri keset värehtit.
Kalle' õks sääl kõivo' kohisevä',
halja' lehe' libisevä'.
Sinnä' õks meid sisse kutsutigi',
au-aida arvatigi'.
Sis õks mii' naase' naaraskõlli,
musta' kolmu' muhaskõlli.
Sis anni õks mii' teno Jumalallõ,
ilosallõ õks kül' Eesti ülembälle.
O õks taad suurt Sommõret,
tarka Tallinna herrä,
mullõ tul'l õks tää mano teretämmä,
mano käve õks tää kätt andmahe,
mano liidi õks tää lipu kandjallõ.
Meil olõ-s õks ot lipp linnu hüä...
Sommõr meele õks sis tõi tõõsõ lipu,
meeie an'd õks tää kõkkõ ausapa.
Kagoh ol'l õks sis meil miil hüä,
kerge olli õks sis mii keelekene.
Sis sinnä' õks kolk kokko tul'l,
veere kokko viisi poodi.
Sis pante õks meid handa hahekõisi,
pante lukku luigakõsõ',
sis saimõ õks mii' paare pardsikõsõ'.
Jih lätsi' õks meil muutsa' moosõkandi',
kalle pilli kandjani.
Mii' lätsi õks sis takah tandseh,
marä', pilli õks mii' jalgo marsseh.
Kõik lätsi õks tuu selge Seto Rahvas,
sinnä' liidi õks muu' lelo laulijani.
Kui õks mii' lätsi läbi liina,

hulgõl lätsi õks mii' huulitsat pite,
kõik nakse' õks säksa' kaemahe,
imändä' imehtämmä.
Leti õks kõik lavva' libisevä',
akna raami' rabisevä',
perrä õks lauli' lillipoti',
lilli tutu' tuumatõlli',
perrä kuugi' õks no korgõ' korsna',
lauli' kividse' keldre',
lauli' karradsõ' katusõ',
muutsahe õks et mänge' moosõkandi',
ilosahe ime latsõ'.
Jälke' astõ õks mii' sisse au-aida,
kulla lätsi õks mii' hüvvä kotusõhe,
ausahe asõmõllõ.
Tettö' olli' õks sääl ilosa' itsmõ',
väega' olli õks sääl loofka lusti-aid,
väega' olli õks sääl illos ilo-asõ,
kullus olli õks sääl kulänja kotus.
Sis mullõ õks tuu Tublöfsk mano tull,
Seenka nakas' õks sis laulo seletämmä."

Pääle seto taidlõja (kunstniku) Tublöfski (Dublevski), seto lauluhulkõ juhataja kitmisõ laul Anne edesi:

„Kõõ kut's õks tää lauljit korgõhe,
leelotaid õks lippa vaihhõllõ.
Kuus õks sääl parke kulätõlli,
viis valda veerätelli.
Mii' olli õks kül' laulja' perämädse',
virve' viimäne park.
Kuulõ' õks sa', Seenka, sirgõ herr,
illos kuulõ' õks sa', Jvvane poig!
Pääle kuulkõ' õks jäl', kulladsõ' esändä',
pääle hõpõdsõ' imändä'!
Ausa kuulõ' õks sa', Akõl, riigi ülemb,
Vaba- õks -riigi suur vanõb!

Meeli kuulõ õks jäl', tark ministre herr!
Ega' õks ma' tiiäi' tii nimmi,
väega' hüvvi väärnimmi.
Teele õks ma' ütle üle hulga,
üle õks ma' kõiki kõnõlõ,
pääle õks jäl' kuulõ', suur Sommõr.
Kinä istõ õks sääl herr kespaigah,
pallõ ol'l õks sääl laulu kullõjit,
mito sata õks ol'l sõna saldijit."

Anne „kaibõllõs umma kaihho" edesi, õt vast „lää-äs ilo ilosahe", selle õt tää saa-as kodo tüü peräst aigo mitmõ külä lauljidõga' „laulo oppe'" ja „ääle koräda'", a' ku tää „vagi vahtsõ aastäka", sis pand „mõnõ mõtlõmma, kuniga kullõma". A' Anne avvus tulõ üldä', õt kah parhilla' kõigil noil „kulladsil kunigil, targol suuril ministri herril, suuril soomõ säksol, Tarto targol esändil, valusil Valga herril, veerüsil Villände säksol, perüs hüvvil Pärnä preilel, noorel näial Nuustakost, Võro herril, targol Tallinna herril, agu' viil ameerika ja inglus herril" — kõigil noil olli' kõrva' kikki ja kiäki' lasõ-õs ütteainust äälekeistki' müüdä. — Kaemi' mõnt noist „väega' hüvvist väärnimmist", miä kavva ao takast meeleh viil om. — Riigivanõmb Akõl saa-as sõita' pidolõ, a' tää asõmõl „saisas' õks kulla korgõhe" ministre herr R õ u k, kiä „selet' õks sääl säädüise, ilosat õks riigi elokõist, pääle kit't õks tää seto lelokõist, mii õks lastõ laulukõist, vana- õks -ime ilokõist", nigu' Anne sõna' näütäse'. — Pääle tervütüse kõnnõ Eesti Vabariigi Valitsusõ puult olla' heitnü' tuusama ministre herr silmi seto tütrekka pääle ja ülnü': „No kül' omma' ilosa' kabokõsõ' ja näio' viil ilmah!" — Ja seost pidost saani' om kõõ rohkõmb hellü maailm täüs, õt Setomaal olõvat nii ilosa' näio', õt kõõ suurõmba' herrä' võivat uma targa pää är' kaotada', ku noid seto näiokõisi nätä' saavat. Helü om heitünü' kõõ suurõmbidõ seto hõimrahva madjaari vai ungari herri manogi', ja no' taht professor Viraani

tõistõ ungari tiidläste ja opatlastõga' ilosal keväjäl seto kabokõisi kaema minnä' vai ütte „preiligraafilist ekskursiooni“ tetä'. Tal'na esändä' peivä' seto pido pääväl ungari herri kinni', kedä niisama suurõ hüämeele ja iloga'

Ülesvõtnu' A. O. Väisänen.
Seto näio-leelotaja.

soomõsuu rahvidõ kongressilt seto pidolõ oodõti, nigu' hõimuveljo suumlaisi, karjalaisi, ingerläisi ja liivlaisigi', kinkidõ lipu' kõik korgõh lauljidõ pää kottal libisevä', nigu' illos Ungari lippki'.

Pääle ministre Rõuk'i tervüt' ilosa kõnnõga' mahhe, armsa meelelinõ haridusministre herr professor Rahamägi, kiä jo' innembält korgõh Tarto ülikooli pidosaali kantsli pääl seto naisi kit't, õt nää' väega' tubli' lastõ imä' omma'. Ja no' kit't suur ministre peräst kõigilõ', õt seto lat'skõsõ', kabokõsõ', näiokõsõ', kabõhõdsõ', naase' vai kuis näid kõiki kutsu', kõik omma' kõõ kenembä', midä tää viil kohki' nännü' olnõs.

Üte kõnnõ vaihhõl ütel' kõnnõjuhataja Petseri Rahvaharidusõ Seltsi päämiis Paul Listakind, õt soomõ vele' omma' pidolõ joudnu' ja las'k näile rahva puult „elägu'!" hõigada', mink pääle viil Hilana Taarka leelot' suumlaisilõ ummi lauljidõga' teretämisõ laulu ette. — Siiä' ol'l johtunu' õnõ üts osa soomõ üliopjit, kinkist herr Hagulinen seto leelotailõ tervüisi ütel'. Osa soomõ preilit üliopjit ja miihi üliopjit tõistõ hõimlaistõga' jäi' pidolõ pallõ ildas. (Näid ol'l viid võõrastõmaija näio Ann Tamm'õga' iihotsah, kiä 200 seto lugõmikko Tartost pidolõ ol'l üteh toonu', minkist ütski' päse-es paki sisest pido aol vällä.) A' õt kül' soomõ üliopja' väega' veidü' sai' setokõisi nätä', sõski' ütli' nää', õt omma' inämb nännü' ja kuulnu', kui mito aastät ülikoolih soomõsuu vanna rahvatiiolmot oppeh ja uureh.

Sõs tervüt' viil seto leelotaid tubli eesti kirämiis Jakob Mändmets „Päevalehe" toimõndusõ puult, koolinõunik Usai ja lämmä sõnaga' maakoona valitsusõ juhataja herr Beresin eesti ja seto keeleh. — Väega' elävält võõti maailma viinahäötäjä Villem Ernits'a tervütüse kõnõ' seto keeleh vasta, midä tää nii kõvastõ pidi nigu' õi üttegi' viil maailmah (võt seto keele kõva, avvar kõla tek'k suurõ maailma kuulsa karskuskõndiri kurgu nii kumõhõs).

Peräkõrd tehrüt' keeletiiolmo magistre Mägiste Tarto ülikooli Emakeele Seltsi nimel seto rahva leelotaid. Mägiste kõnõl', õt sõna „seto, setokõnõ" om soomõ sõna „setukainen", miä tähendäs „niisääne". Parhillaki' näütäse'

mõnõ' soomõsuu hõimu' tõõsõ pääle nigu' pilkamisõga': katso' setukainen! (näeh niisääne!). — A' asja tulõ viil

Seto näio-leelotaja.

tõisildõ seletädä' kui Mägiste. Vana aodsõ' vindläse' näüti' seto rahva esä-essi pääle: vot „t'ud'u", miä tähen'd „võõras", minkalõ omma' sugulasõ' sääntse' sõna' nigu' „tšuudo",

„tšuudnõj“ ja „tšut'“, mink nimega' vanast kutsuti suurt seto rahvast, kiä tääüt' hindäga' kõik Pihkva tagodsõ maa. [Peräst vinnestü' nuu' är', nigu' Villem Ernits Irboska pooltsist parhilla' viil kõnõlõs. Jäi perrä seto rahvas Petsere- (peris Setomaa), Võro-, lõunõ Tarto- ja osalt Villändimaa veerile, kiä põhä puult tulõjidõ eestläisiga' ütesugumadsis sai' nigu' velerahvas kunagi'.] — Vinne sõna „tšut'“ esi' kasvi vällä — üle säksa sorti rahvidõ kiili kävvuh — gooti sõnast „fiuda“, „thiuda“, miä tähen'd „rahvas“. Vanah säksa keeleh ol'l „diota“, „diotisk“, kost sai „deutš“, „döitš“, minga' suur uhkõ säksa rahvas no' hinnäst parhilla' kuts. — Kas pelgäs sõs seto rahvas hinnäst kutsu' „setos“, mink nimi om tuust samast põhäst peri nigu' sõna „döitški'“?

Seto rahva ja leelotaiõ tervütüse ja avvustamisõ pääle laul' Akuliina Ruusamägi uma Molnika külä ja Vilö valla lauljidõga' seto leelotaiõ nimel teretämisõ leelotusõ ette, minkast tää vahtsõ' sõna' mahutami':

„Teid mii' tulli tervütämmä,
tervütämmä, tehrütämmä.
Tere', tere', eesti herrä',
tere', kroonitu' kuningas,
Eesti uma' ülembä'.
Tere' mii soomõ sugulasõ',
tere' mii umadsõ':
karjalasõ', kalli' hõimu',
liivlasõ', mii lelläpuja'.
Sedä tiiä-s mii meelekese',
ega' sedä tiiä' mii esä-esä',
vanaesä vamilja'.
Oh teid Eesti suurõbit,
uma riigi ülebit,
Somõrida suurta herrä:
otsõ taa kokko hüä' mustidsõ' umadsõ',

kokko aijõ hõimu' kolmahõivadsõ'.
Ütest olõmi' sugust saanu',
ütest kannust kasunu'.
Ammu' mii' oodi sedä aigu,
kunas iks meile tii' tulõtõ'."

— — — — — — — — — — —

No' tulli' kõrrast herrä taidlõja Tublöfski juhatusõl kuvvõ valla seto lauluhulga' ette, nigu' Anne lauluh jo'

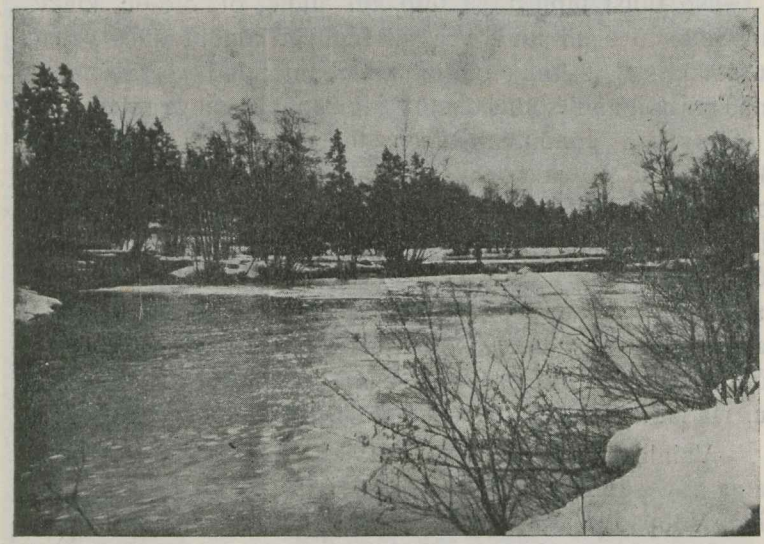

Ülesvõtnu' Ardo Kiisvek.

Piusa iämineki aol.

kõnõl'. — Väega' pallö illo tek'k rahvalõ Mikitämäe vanamiis Jaan Lind, ku tää vahvastõ laul' — hüäh käeh küpär, kuräh käeh seto vüü, minkidõga' takti üteh jalgoga' lei. Kõõ tõsitsõmba' inemisõki' sai' ilolisõs. — Väega' armas ol'l kaia' Vilö valla lastõ lauluhulka oppaja Kalmus'õ juhatusõl. Nii, nii, kasvagõ' iks lauluga', kõõ lauluga' ja iloga' korgõmbahe ja suurõmba poolõ!

Vaihhõ aol astõ ministre Karl Einbund pidokõnõht pidämä, kuast Anne laul:

„Muudko' ütle õks ma' suurõst ministrest,
kae õks ma' herräst kallest,
ministre õks sääl lugi mito sõnna,
ai õks tää jutto pallö aigo.
Ärä õks tää kõnõl' kolmi poodi,
visas' õks silmi viisi poodi. — — —"

No tuust minestrest tulõ kül' üldä', õt olõ-õi' kiäki' viil Seto taiva all nii kõvva ni' tugõvat kõnõht rahva vabadusõst kosta' lasknu', olõ-õi' kiäki' nii julgõlt ja avvutunmisõga' hõiganu' sõnna „seto" nigu' pühhä rahva nimme. — Ku ministre kõnõl', õt tää seto külli pite kävvuh om löüdnü' seto rahva siseh alalõ puhtalt ja selgelt mustidsõ soomõsuu rahvidõ vaimu, midä seto rahvas sato ja sato ajastakki om edesi kannu' — sõs kulssi' tasadsõh rõõmuh hõimrahvidõ lipu' ja piätümä jäivä' heitünült Vinnemaa puult sõudja' aha' pilve'. — Jah, ku kõõ seto rahva vaimuh olõsi' nii tukõv vabadusõ tahtminõ, nigu' ministre kõnõ perrä mii esä-essil ol'l, sõs eläs seto rahvas niikavva kui tää laulu' helläse', ja tää leelo hellä, kooni' maailm sais.

Vaihhõ aol istõ' seto leelotaja' maaha aidmorolõ puhkama vai süümä. No' ol'l näide tüü päädit. Võro, Räpinä, Võõpso ja tõõsõ' laulukoori' lõpõdi' kah laulu, ja pido lõbu nakas' aiah otsa poolõ joudma. Kõigil ol'l väega' hüä miil, õt kõik höste läts, sekä-äs ilm, õs kiäki'. — Sõski' ol'l taivas ja ilm murõmeelelinõ, selle õt pito mastera aiah peetä-äs. Ku sääl pito olõs peet, sõs olnu' taivah päävä paistõ' ja laulujummal Vanõmuinõ tulnu' kuldkandlõga' maaha inämb kui 900 seto laulja hulka (määne arv ol'l seto rahva kottal pallö suurõmb kui eesti lauljidõ arv kõõ suurõmbal eesti laulupeol). Vanõmuisõ poig Ilo sõidõl' jo' mito päivä Piusa jõkõ pite, a' näüdä-äs jälki' tuuperäst hinnäst pidol, õt arvada-as hüäs tää taiva vaimu

Petserimaa Üliõpilaste Selts.

läbi opaduid näiohulgõlõ laula mastera man pitä'. Jumalal om kah hüämiil kaia', ku tää maapäältse' latsõ' armast meelest ni' puhtast süämest ilolisõ' omma'. Jummal lupa egah paigah kõiki noid seto laula leelotada', midä ilm kuulnu' om jo' nii mitmil ja mitmõsugumaisil pidostõl.

Suurõ pido tõõnõ puul ol'l õdagu pilte näütüse majah. No näi' pallõ' nigu' maailma imeht, kuis seto saajo vai hähki peetäs. Truuska tükkä ja timpa näüt' Paul Ausen väega' höste vällä. Ja kah kõik tõõsõ' mänge' höste, õkva kui eloh kõik olnuki', õt kül' näitejuht herr Tublöfski sai tetä' näidega' inne õnõ tsipakõsõ harötust. Podruska' olli' iiba (väega') ilosa', elo aig saisva' nää' kui pildi' silmä iih.

Ku iihrõivas ette tõmmadi, sõs pidi vaihhõ aol Villem Ernits kõnõht saalih olõjillõ tuust, õt midä om vaja Setomaal rahva kasus kõrda saata'. Üte ja tõõsõ asä kõrval kõnõl' tää kah kurä viina ja hõlöva vasta. Agu' Villem Ernits uma evangeeliumiga' sõssama pido päält minemä sõit', kagu' panni' saja rahvas näütelavval vanna „põrgolakõt" põn'ma, õt kõigil hirmus kaia' ol'l! Nii mõnigi' hüä ineminõ mõtõl': miä peräkõrd kül' niimuudu rahva tervüsest saa! Jää-äi' sedaviisi joht seto näio' ni' naase' ilosas, viina jõhvt tege näid ja näide latsi ilodus. (Õnnõperäst juudi seol kõrral näüte sajah vett). — A' sõski võidas kaia' seto rahva pääle hüämeelega', õt tää püüd egah asäh paremba poolõ. Seto koolitõdu' inemisõ' juu õi' pallõ' sukugi'. No om põlitsõst seto rahva jaost hüä hulgakõnõ üliopjit, mõnõst perrest kogoni' mito ülikoolih ja kõik nää' omma' niisäändse inemisõ', kink pääle seto rahvas uhkõ või olla'. Seto üliopja pidä kõõ meeleh, õt tää kohus om uma rahva haridust ja avvu nõsta', tuuperäst olõ-õi' seto üliopjal aigo pito ja pillerkaare pitä', juvva' ja lõkarit lüvvä', nigu' päält nätä' tää taolisõ' säksa tüdengi' teevä'. Tää pand lilla-hõpõ-tummõverpja värmi kübärä päähä, õt tun'stada' tõistõ iih: tää om nimelt tuu,

kelle mõttõh ja meeleh om Setomaa hüä käekäuminõ. Tää miil taht nigu' hummongu vaiknõ lilla taivas rahulik ja lepe olla', õt inemiisi vaihhõl rahuriik valitsõsi'. Tää süä ja mõtõ' taht niisama puhas ni' selge olla' kui hõpõnõ päävä helge' selgel keväjä hummongul. Tää taht inemisõ kaitsõs tüüd tetä', õt inemisõ veri õs saasi' valõtus mustalt tõõsõ inemisõ läbi; tää taht vähändädä' ni' vaigistada' inemistõ vaihhõl eläjä vihha, miä taht neeldä' ja tõõnõ tõist iist tsurmi' täütmäldä' meelega'. Tää taht, õt egast inemisõst Ineminõ saasi'. Ku tuu olõsi' olõmah, sõs olõsi õs uuta', õt jälki' nõsõsõ' inemisõ' inemistõ vasta, vele' veljo vasta, selle õt kerge om võito anda' eläjä ahnusõllõ ja vihalõ, miä inemisõ vaimu sisse kõõ imes tää eläjä taolisõst lihast.

No om Setomaa nigu' vahtsõs saanu'. Seolsamal pidol jovva-as är' imehtädä', kuis vana ja vasnõ ilm ütte sulas. Seto näio' mus'tidsih rahvarõivih, hilkaja' hõpõ sõlõ' rinnah, kirgäjä kii' küleh, löövä' ilotõllõh tandso säksa rõivih miihiga', ja seto noorõ' mehe' valgih seto rahvarõivih tandsva' säksa preilidõga' valssi. Kaunis keväjä-suvõ üü kattõ kõõd tuud vahtõh igäväiste lännü' ao mälehtüse ilma kui kõõ ilosamb unõnägo. Mustinõ ilo ja vahtsõ ao rõõm hõllõ magusahe lahhe ni' mahhe jaanikuu hummongu hõngavihe rahuh õhu lainihe, miä Setomaa pühä pääliina kottal liikova' kui Ilo-Laulu ilosõit Seto pühäl Piusa jõõl.

No jäämi' jälki' uutma seto laulupito, koh leelotaiõ hulga' ja seto vahtsõ' lauluhulga', nigu' Obinitsa miislauluhulk, kõik rahvarõivih kilomiitri pikutsõh rongih pühhä Petseret pite astva'. Tulgu' küläleibä tuuma hõimu lauluhulga', nigu' seol pidol herrä Rässa juhatusõl. Toogu' jäl' illo näio' E. Koort ja E. Lipand. — Jo' om seto ülnü': Ma' nõsõ! nigu' rahakasti hoidja helü lõmmu kivi all, minkast A. Jürgensteini toimõndusõl „Petseri Postimehe“ nr. 1. kõnõl' 1909 a. — Olõt nõsnu', sõs olõ' valvõl ja tüül! A' lauluga', kõõ lauluga' ni' iloga'!

Vasnõ valgus.

Päiv hellemb rahvalõ jo' nõssi,
Eh't vabadus ja valgus maa.
Tuu rahvas, kiä pümmeh põssi,
Sau ilmah elli aastäsaa',
Es õigust inemlikko näe' —
Raudpuuri pantut, ravvoh käe' —
Is'k illo võõra välä pääle,
Mat't musta murrõ rõõmu ääle,
Aet rahvist, sõtost haavo lüüd, —
Ai üles hinnäst uhkõlt nüüd.

Üts hulk pand küündlit palama,
Lätt rahval valgust valama.
Iih pümehüs meil nakas kaoma,
Õhk valolainih värskes lüü.
Pia valolmo meil nakas aoma:
Iih teie pääl meil tõtõ tüü
Las virgos häitsväh, hõpõ aoh,
Aig hoitku' valoatra vaoh.
Sis ilotõllõh esi' tõtõ'
Tüü toukõl rahva ratol lätt,
Eht rahva lippo rahu mõtõ'.

Sest ankõ' armuh kimmält kätt,
Et kodotulli kirgävät
Löüd rahvas oodõt rannamaal.
Teid rõõmuh vasta rahva vaal
Sest võtku' valgõl Setomaal!

Paulopriit Voolaine.

Sisukõrd.

Leelo:

Lhk.
Seto lauluimä' ja näide johustise' laulu'. *A. O. Väisänen.* 5
Seto lauluääle' ja mänguriista'. *A. O. Väisänen.* 36
Seto ääli noodi pääl. *A. O. Väisänen.* 43

Luulõ:

Laulja. *Kr. J. Peterson.* 47
Imä süä. *L. Koidula.* 49
Rüäviho' rehe all. *Juhan Liiv.* 51
Ker'kokell. *G. Suits.* 52
Kas tunnõt miist? *Jakob Liiv.* 55
Laulik. *K. E. Sööt.* 56
Kodomaa laul. *Henrik Visnapuu.* 57
Kodokotus. *A. Rennit.* 58
Üts om minol pühämb koda. *Anna Haava.* 59
Igäväse kodo tulõ'? *Paulopriit Voolaine.* 60
Rand kullanõ! *A. Reinvald.* 62
Armastus. *P. Voolaine.* 63
Häitsme-mehe'. *Friidrihh Kuulbars.* 64
Kelle? *Ignasõ Vasjo.* 65
Maahajätet. *Paulopriit Voolaine.* 66
Nõiut mõts. *Ernst Enno.* 67
Kõrts. *Jakob Tamm.* 67
Katõ ilma veere pääl. *J. Räppo* 68

Mus'tidsõ' jutu':

Pilli-Tiido. *Friidrihh Kreutsvald.* 71
Kelläga' kahr. Ümbrejutustanu' *V. Paulopriit.* 89
Palakõsõ' jutlast „Kuningas Seto". *Voolaise Paulopriit.* 101

Jutustusõ':

Töganitsa Höödo. *Herman Juulius Šmalts.* 125
Kas ma' no ütle-es? *Anna Haava.* 133
Kubija-Kaarli paprõ'. *E. Vilde.* 141
Kuningas ja sisask. *A. Tammsaare.* 146
Õigõ kül'. *A. Tammsaare.* 150

Mitmõsugust:

Tiikäänäk. *Ignasõ Vasjo.* 157
Kristjan Jaak Peterson. *Vool Ään.* 158
Eesti heränemisõ kevväi ja tuu kaunimb häelmo. *Vool Ään.* . . . 162
Juhan Liiv. *Vool Ään.* 185
Miku Ode. *S. S.* 193
Lauluimä Miku Ode mälehtüses. *Seto Rahva Laulu Latsõ'.* . . . 195
Seto rahva vinnestüminõ innetseh Irboska vallah. *V. Ernits.* . . . 199
Suur seto laulupido 22. VI. 1924. *Vool Ainõ'.* 209
Vasnõ valgus. *Paulopriit Voolaine.* 222

Lugõmikust om är' jätet täht óó, miä tähen'd helügut, miä om korgõmb kuulda' pikäst oo: st sõnoh koolilõ oodõti (oppajat) ja madalamb pikäst uu: st sõnoh kuusõpuu puru. Nii om kirotõt ütte muudu: tuulpuul (tóólpóó!) tähti om taivas ja tuul puhk puul lehti. — Niisama om éé vällä jätet. Kirotami' ütte muudu: vinne kiil (kéél) om mii lastõ suuh kui puu kiil piho noki vaihhõlõ pesset; ku imä vii latsõ ussõ külmä kätte, sis võtt külm vii (véé) silmist vällä. — Niisama kirotami' ütte muudu: näät'sk süüt (sööt) kesvä üväga' tsiko, ja tsüra süüt ravidu pahru kõtunahka. — Sis kirotami' viil ütte muudu: mõõk ja mõõga; kõik ja lõik; tõõ ja tõõsõ. — Kah „pehmendüse" märki om vähämbält pruugit: an'd (I osah an'd'). A' tuuperäst om väega' tävvelikult kurgu kakkõhelügu märki pruugit. — Aitümma trükikua juhatajallõ V. Pärtelpoig'alõ ja trükimeistrillõ, täheladojidõ ülembälle V. Mann'ilõ, kiä kõik naa' krõpso' omma' ilostõ tenoväärt täheladojillõ kätte murõhtanu' ja õigõ paiga pääle lasknu' panda' ja raamadu nii muutsahe vällä trüknü'.— Aitümma kõigilõ, kiä omma' seto lugõmikka avitanu' ilma tuvva'. Suur teno kah noilõ, kiä näid hüä sõno ja süäme vasta võtva'.

P. V.

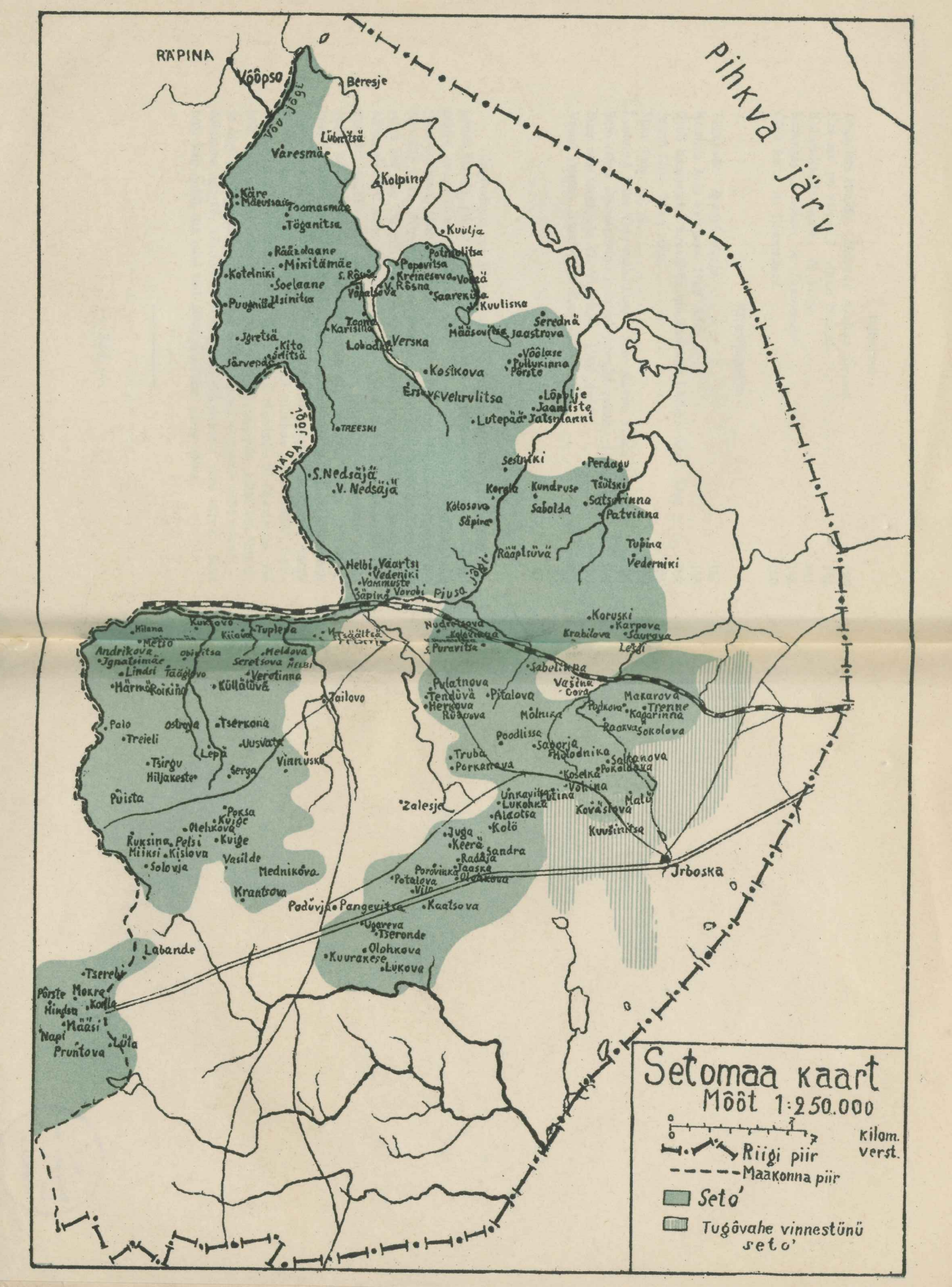
Setomaa kaart
Mõõt 1:250.000
Kilom.
verst.
Riigi piir
Maakonna piir
Setõ
Tugõvahe vinnestünü setõ
Pihkva järv
RÄPINA
Võõpsõ
Beresje
Võõ-jõgi
Lübritsä
Varesmäe
Kolpino
Käre
Mäevssaare
Toomasmäe
Töganitsa
Räätsolaane
Mikitämäe
Kotelniki
Soelaane
Puugnitsa
Uzinitsa
Jõretsä
Kito
Järvepõldsä
Kuulja
Potrõlitsa
Pepovitsa
Kreinesovo
Võõrä
S. Rõõsna
V. Rõsna
Võõrälõvõ
Saarekõõ
Kuulisko
Teema
Karistina
Lobodka
Verska
Määssõvitsa
Jaastrova
Seredna
Võõlase
Pullukinna
Põrste
Kõsikova
Ersova
Velirvlitsa
Lõpplje
Jaamiste
Lutepää
Jatsnlanni
TREESKI
MÄDA-jõgi
S. Nedsäjä
V. Nedsäjä
Sestniki
Perdagu
Kerela
Kundruse
Tsülski
Satsurinna
Kõlosovo
Säpina
Sabolda
Patvinna
Tupina
Vederniki
Rääplüvä
Helbi
Vaartsi
Vedeniki
Võmmuste
Säpina
Varobi
Pjusa
Jõgi
Koruski
Karpova
Krabilova
Säurova
Lesdi
Kilana
Kuksovo
Kiiova
Tuplepa
Metsõ
Andrikova
Ignatsimäe
Opsitsa
Meldova
Seretsova
Helbi
Lindsi
Tääglovo
Veretinna
Märmä
Roikino
Küllätüvä
Nuderetsova
Kaleinina
S. Puravitsa
Sabelinna
Vaśina
Cora
Pylatnova
Tendüvä
Pitalova
Hertsova
Rüsova
Makarova
Trenne
Kagarinna
Podkova
Raakva
Sokolova
Mõlnika
Poodlisse
Saporja
Holodnika
Saltanova
Pokolõova
Koselka
Võhina
Malü
Kovaśtova
Kuvšinitsa
Jrboska
Tailovo
Palo
Ostrova
Tsärkona
Treieli
Uusvatsa
Lepä
Tsirgu
Hiljakeste
Serga
Viantuska
Truba
Porkarova
Püista
Poksa
Kuige
Otehkova
Kuksina
Pelsi
Kuige
Miiksi
Kiślova
Solovja
Vasilde
Medniköva
Kraatsova
Zalesja
Unkavitsa
Lukohka
Alaotsa
Kolõ
Juga
Keerä
Sandra
Radäjä
Jaaska
Porõvinka
Potalova
Vilo
Olõkova
Podüvja
Pangevitsa
Kaatsova
Ugareva
Tseronde
Olohkova
Kuurakese
Lukova
Labande
Tsereli
Põrste
Mokre
Kõlla
Hindsa
Määssi
Napi
Prunõova
Lõõta

Fr. R.
Kreutzwaldi nim.
Eesti
Raamatukogu

EA 18.480

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
1 0100 00467940 9